

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİM DALI**

**MERKEZ SOL VE KİMLİK SİYASETİ: ESKİŞEHİR'DE
CHP ÖRNEĞİ**

AYDIN KORKMAZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN:
DR. ÖĞR. ÜYESİ BELGİN UÇAR KOCAOĞLU**

KONYA-2019

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

i

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ayдын KORKMAZ
	Numarası	158104011010
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim D.
	Programı	Yüksek Lisans Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bilim Dalı
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Belgin UÇAR KOCAOĞLU
	Tezin Adı	Merkez Sol ve Kimlik Siyaseti : Eskişehir'de CHP örneği

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan *Merkez Sol ve Kimlik Siyaseti* başlıklı bu çalışma *Eskişehir'de CHP örneği* 28/03/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Dr. Öğr. Üyesi	Belgin UÇAR KOCAOĞLU	
2	Prof. Dr.	Önder KUTLU	
3	Prof. Dr.	Hacer Tuğba EROĞLU	

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	---	---

ii

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Aydın KORKMAZ		
	Numarası	158104011010		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı / Siyaset Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	*	
		Doktora		
	Tezin Adı	Merkez Sol ve Kimlik Siyaseti: Eskişehir’de CHP Örneği		

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Aydın KORKMAZ

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Aydın KORKMAZ		
	Numarası	158104011010		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı / Siyaset Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	*	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Belgin Uçar Kocaoğlu		
	Tezin Adı	Merkez Sol ve Kimlik Siyaseti: Eskişehir’de CHP Örneği		

Modern dönemde ortaya çıkan toplumsal bölünmelerin devlet ve siyasal partiler üzerindeki yansımaları, yükselen kimlik siyaseti ile yeni bir boyut kazanmıştır. Toplumdaki ekonomik bölünmeler temelinde ortaya çıkan sosyal demokrasi, yeni toplumsal bölünme tipi olarak yükselen kimliklere karşı doğası gereği etkili bir politika üretmemiştir. Bu durum sosyal demokrasinin eski ve yeni toplumsal bölünmeleri siyasi hattına entegre etme konusunda yaşadığı krizi ifade etmektedir.

Bu çalışmada, kendisini sosyal demokrat bir parti olarak tanımlayan CHP’nin, Eskişehir bağlamında sosyal demokrasinin bu krizi çerçevesinde kimlik siyaseti ile ilişkisi incelenmiştir. Gerçekleştirilen saha araştırması beş tema çerçevesinde analiz edilmiştir. Birinci olarak partiye bağlılık ekseninde, oy verme davranışı şehirdeki alt-kimlik grupları ile ilişkilendirildiğinde Alevilerin partiye en fazla oy veren grubu oluşturduğu söylenebilir. İkinci olarak, partinin şehirdeki alt-kimlik grupları ile ilişkisi çerçevesinde; mikro kapsamda üretilen proje ve araçlar ile aday belirleme ve parti politikaları süreçlerine alt-kimliklerin katılımını sağlayacak mekanizmaların yeterli düzeyde olmadığı söylenebilir. Üçüncüsü, parti içinde, Kürt sorununa ilişkin atılacak adımlara karşı sosyal demokrasinin gereği olarak, ulusalcı çizginin yerine çok-kültürcü öğeleri barındıran bir perspektifin varlığından söz edilebilir. Dördüncü olarak, parti içi süreçlerde kültürel kimliklerin etkili olmadığı fakat tamamen yadsınmasının da mümkün olmadığı anlaşılmıştır. Son olarak, Eskişehir’de CHP’nin yeni toplumsal bölünmelere duyarlı bir politik ve ideolojik çizgisini, sosyal demokrasi anlayışına entegre etmeyi desteklediği anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kimlik Siyaseti, Sınıf Siyaseti, Sosyal Demokrasi, Toplumsal Bölünmeler, Eskişehir, CHP.

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Aydın KORKMAZ		
	Student Number	158104011010		
	Department	Political Science and Public Administration		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	*	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Dr. Öğr. Üyesi Belgin Uçar Kocaoğlu		
	Title of the Thesis/Dissertation	Center Left and Identity Politics: Case of CHP in Eskişehir		

The reflection of communal subversions, which have emerged in the modern era, on state and political parties has acquired a new dimension with the emerging identity politics. Stemming from the economic subversions in the society, social democracy failed by its very nature to produce an effective policy against emerging identities as a novel type of communal subversion, which denotes the crisis social democracy faced with in integrating the old and the new communal subversions into its political line.

This study examines the relationship between the Republican People's Party (CHP), and the identity politics within the framework of the crisis of social democracy in the context of Eskişehir. The case study was analyzed under five themes. First, association of the voting behavior with the sub-groups in the city revealed that the Alevis constituted the group with the highest rate of pro-CHP votes. Second, the mechanisms to ensure participation of sub-identities in the processes of member selection and party policies through projects and instruments created within a micro scope can be said to be inadequate. Third, it is possible to claim that a perspective exists within the party which contains multi-cultural elements rather than the nationalist line as to the actions to be taken concerning the Kurdish question as a requisite of social democracy. Fourth, cultural identities were found to be not influential but not possible to completely ignore either. Finally, in Eskişehir, CHP supports an integrating political and ideological restructuring response to emerging communal subversions into the understanding of social democracy.

Key Words: Identity Politics, Politics of Class, Social Democracy, Communal Subversions, Eskişehir, CHP.

İÇİNDEKİLER

Yüksek Lisans Tez Kabul Formu	i
Bilimsel Etik Sayfası	ii
Özet	iii
Abstract	iv
İçindekiler.....	v
Tablolar Listesi.....	vii
Kısaltmalar Listesi.....	viii
Teşekkür.....	ix
Giriş	1

BİRİNCİ BÖLÜM KİMLİK SİYASETİNİN YÜKSELİŞİ

1.1. Modern Devletin Doğuşu	3
1.2. Küreselleşme Çağında Yeni Kırılmalar: Kimlik Üzerine	12
1.2.1. Ulusal – Evrensel Politikaların Çatışması	12
1.2.2. Kimlik Siyasetinin Yükselişi.....	17

İKİNCİ BÖLÜM SOSYAL DEMOKRASİ VE KİMLİK BUNALIMI

2.1. Sol İdeoloji	28
2.1.1. Sosyal Demokrasi İdeolojisi.....	31
2.1.2. Partilerin Kökenleri ve Merkez Sol Partiler	33
2.2. SSCB'nin Çöküşü Sonrası Sol Partilerin Durumu	37
2.2.1. Yeni Siyaset Konjonktürü ve Merkez Sol.....	37
2.2.2. Merkez Solun Toplumsal Tabanını Yitirmesi.....	39
2.2.3. Giddens ve Üçüncü Yol Tartışmaları.....	42
2.3. Sınıf Siyasetinden Kimlik Siyasetine	45

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM SOL PARTİLER VE KİMLİK SİYASETİ

3.1. Çok-kültürlülük Sorunu.....	53
3.2. Yeni Toplumsal Hareketler ve Sol	61
3.3. AB ve Sol	65
3.4. Göçmenler, Göç Politikaları ve Sol.....	69
3.5. Yeni Bir Sol Siyaset Arayışı	76

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM ESKİŞEHİR'DE CHP'NİN ALT-KİMLİKLERE KARŞI TUTUMUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. Tarihsel Süreçte CHP ve Sosyal Demokrasi	81
4.2. Araştırma Modeli	93
4.3. Evren ve Örneklem.....	94
4.4. Veri Toplama Araçları.....	94
4.5. Verilerin Analizi.....	94
4.6. Araştırmanın Bulguları.....	95

4.6.1. Partiye Bağlı Olan ve Oy Veren Kimlik Grupları	95
4.6.2. Partinin Alt-Kimlik Gruplarıyla İletişimi ve Projeleri	102
4.6.2.1. Partinin Mülteciler Konusundaki Yaklaşımı	115
4.6.3. Ulusalıcı – Çok-Kültürcü İkilemi ve Eskişehir’deki Durum.....	123
4.6.4. Parti İçinde Kültürel Kimliğin Siyasete Etkisi	133
4.6.5. 1980 Sonrası Küreselleşme ve Kimlik Siyasetinin Sosyal Demokrasiye Etkisi .	141
Sonuç	155
Kaynakça	167
Ekler	174
Özgeçmiş	176

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Avrupa Sosyal Demokrat Partilerinin Milletvekili Seçimlerinde 10 Yıllık Performanslarının Yüzdelik Ölçümü (1950-2009)	40
Tablo 2: Görüşmecileri Partideki Vasıfları ile Gösterir Tablo.....	95
Tablo 3: Alt-Kimliklerin Partiye Oy Verme Durumları Hakkında Görüşmeci Cevaplarını Gösterir Tablo.....	101
Tablo 4: Görüşmecilerin Partinin Üye Yapısı Hakkındaki Cevaplarını Gösterir Tablo	102
Tablo 5: Partinin STK'lar ile İletişimi Hakkında Verileri Gösterir Tablo	108
Tablo 6: STK'ların Yerel Düzeyde Parti Kararlarına Katılımları Hakkında Verileri Gösterir Tablo	110
Tablo 7: STK'ların Partinin Aday Belirleme Süreçlerine Katılımı Hakkında Verileri Gösterir Tablo	111
Tablo 8: Eskişehir'de CHP'nin Kürt Sorununa Bakışı Hakkında Görüşmecilerin Yanıtlarını Gösterir Tablo	130
Tablo 9: Eskişehir'de Kültürel Kimliğin Siyasete Etkisi Hakkında Görüşmecilerin Yanıtlarını Gösterir Tablo	139
Tablo 10: Eskişehir'de CHP'lilerin Kimlik Siyasetine Yaklaşımlarını Gösterir Tablo.....	153

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Balkan G.	: Balkan Göçmenleri
BM	: Birleşmiş Milletler
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DSP	: Demokratik Sol Parti
HAY	: Hiç alternatif yok
PES	: Avrupa Sosyalistler Partisi
PS	: Sosyalist Parti
PSI	: İtalyan Sosyalist Partisi
PvdA	: Hollanda İşçi Partisi
SAP	: İsveç Sosyal Demokrat Partisi
SDP	: Almanya Sosyal Demokrat Partisi
SHP	: Sosyal Demokrat Halkçı Parti
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TİP	: Türkiye İşçi Partisi

TEŞEKKÜR

Bu tezin her aşamasında katkıları bulunan ve desteğini her daim esirgemeyen başta danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Belgin Uçar KOCAOĞLU'na ve çalışmanın konusunun belirlenmesinde, yürütülmesinde ve oluşumunda değerli fikirlerinden istifade ettiğim hocam Prof. Dr. Şaban TANIYICI'ya sonsuz teşekkürü borç bilirim. Ayrıca araştırma sürecindeki katkıları dolayısıyla Eskişehir'de Cumhuriyet Halk Partisi'ne mensup görüşmecilere, sağladıkları kolaylıklardan ötürü teşekkür ederim. Bunun dışında, çalışma boyunca yardım ve desteklerini her zaman hissettiğim ailem başta olmak üzere, tezimin oluşumunda emeği geçen herkese ayrı ayrı teşekkür ettiğimi bildirmek isterim.

GİRİŞ

Toplumsal ve siyasal olguları incelemenin başat koşullarından birisi anılan olguların dinamiklerini kavramak ve sonuç olarak onun doğasını ortaya çıkarmak olmuştur. Bu dinamikleri etkileyen faktörleri açıklamak sosyal bilimler disiplinlerinin ereği olmuştur; sürekli değişen toplumsal ve siyasal koşulları belirleyen faktörlerin oldukça kompleks bir yapıda olduğu açık bir gerçek olmasına rağmen, toplum – siyaset ilişkisinin içeriğinin merkezinde duran (ve toplumsal bölünmeleri ifade eden) “cleavage” nosyonu, siyasal ilişkinin arz yönünün konumunu da etkileyecek kapasitededir.

Bu çalışma, tam da bu bağlamda, siyasal olguların merkezine yerleştirilen cleavage/bölünme nosyonunun teorik alt yapısına kısa bir giriş yapılarak modern ve post-modern çağda toplumsal olayları belirleyen bölünme tiplerinin niteliği açıklamakta, siyasal zeminde 20.yy’ın son çeyreğinden günümüze etkisini arttıran kimlik temelli kırılmaları esas alarak, yükselen kimlik siyaseti ile gerileyen merkez sol arasındaki bağıntıyı irdelemektedir. Küreselleşme süreciyle hızlanan kimlik temelli toplumsal bölünmeler, post-modern dönemi karakterize eden başat sosyolojik kırılma olarak siyaseti belirleyen yeni bir bölünme tipolojisini oluşturmaktadır.

Bu anlamda gerek bütünsel olarak sol ideoloji örneğinde, gerekse merkez sol ideoloji ve partiler özelinde kimlik politikalarının siyasal ve toplumsal koşulların değişimi üzerindeki rolü ve kimlik siyasetinin tarihsel olarak yükselişi ile birlikte, merkez solun; ortaya çıkışından itibaren teori ve pratiğinde içselleştirdiği söylemlerin ve başarısının, kimlik ve kültür temelli konuların siyasallaştığı mezkur tarihten itibaren gerileyişinin ve değişen koşullara karşı duyarlılığının izi sürülmektedir. Kendisini toplumdaki ekonomik bölünmeler temelinde karakterize eden sosyal demokrasinin sınıf temelli siyasetinden, toplumsal kırılma tipolojilerinden kimliğe dayalı bölünmeler temelinde ortaya çıkan tanınma siyasetine geçiş gündeme gelmiştir. İdeolojik ve programsal düzlemde yaşanan bu ikilem, sosyal demokrasinin krizinin temeline oturtulmaktadır.

Bu kavramsal çerçevede, bu çalışma ülkemiz bağlamında, kendini sosyal demokrat olarak tanımlayan merkez sol bir parti olarak CHP’nin Eskişehir örneğinde kimlik politikalarını irdeleyerek şehirdeki alt-kimlik gruplarıyla ilişkilerini ve bunlara karşı tutumunu incelemeyi hedeflemektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde, modern devletin oluşumuna yer verilerek, bu bağlamda modern devleti ve modern dönemi karakterize eden toplumsal kırılmalar

irdelenmiştir. Küreselleşme süreciyle birlikte ortaya çıkan yeni siyasal, toplumsal, ekonomik ve diğer alanlardaki değişime paralel biçimde dönüşüme uğrayan toplumsal bölünmelerin dinamiği incelenmiş ve yeni bir toplumsal kırılma tipi olarak yükselen kimlik siyaseti süreci ele alınmıştır.

İkinci bölümde, sosyal demokrasi ideolojisinin ve sosyal demokrat partilerin tarihsel gelişimine yer verilmiş, yön değiştiren toplumsal bölünmeler çerçevesinde değişen koşullarla birlikte merkez sol partilerin yaşadığı kriz incelenmiştir. Anılan krizin sonucu olarak sosyal demokratların yeni koşullara ilişkin, krizin ekonomi yönüne ağırlık veren bir çözüme işaret eden Üçüncü Yol projesine yer verilmiştir. Ekonomik konuların ötesinde yükselen kimlik temelli bölünmeler ve sosyal demokrasi ilişkisine değinilerek, yeni koşullarla birlikte gündeme gelen sınıf siyaseti ve kimlik siyaseti ikilemi irdelenmiştir.

Üçüncü bölüm, sosyal demokrasi ve kimlik siyaseti ilişkisini çok-kültürlülük, yeni toplumsal hareketler, Avrupa Birliği ve göç olgusu gibi yeniden dağıtım siyasetinin dışında bulunan ve küreselleşme süreciyle daha fazla önem kazanan meseleler üzerinden irdellemektedir. Bu anlamda, sosyal demokrasinin performans gerileyişinin reçetesi olarak, mevcut toplumsal bölünmelere duyarlı bir yeniden yapılanmayı ifade eden yeni bir toplumsal sözleşme modeli ele alınmıştır.

Dördüncü bölümde ise CHP'nin tarihsel süreci ve bu süreçte sosyal demokrasi ile ilişkisi incelenmiştir. Çalışmanın uygulamalı kısmını oluşturan bu bölümde, Eskişehir'de yarı-yapılandırılmış mülakat yöntemine dayalı olarak yapılan saha araştırmasının bulguları yer almaktadır. Bu bağlamda CHP ve şehirdeki alt-kimlik grupları ilişkisi ve bu ilişki bağlamında partinin söz konusu gruplara yönelik projeleri ve katılım mekanizmaları, partinin Kürt meselesine yönelik ideolojik tavrı, parti içi süreçlerde kültürel kimliklerin etkisi ve 1980 sonrası değişen koşullara paralel biçimde yeni toplumsal bölünmelere duyarlı bir yeniden yapılanmaya ilişkin partililerin yaklaşımları irdelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KİMLİK SİYASETİNİN YÜKSELİŞİ

Toplumsal yapıdaki kırılmaların siyaset ve devletin oluşumu üzerindeki etkisi, modern devletin oluşumu ve siyasi partilerin ortaya çıkış sürecinde etkili olmuştur. Modern devleti karakterize eden süreç, bu anlamda toplumdaki bölünme hatları ile ilintili bir olgudur. Bu durum, sosyolojik dinamiğin siyasi yapı ile ilişkisini ortaya koymaktadır. Kimlik siyasetinin yükselişi de bu bağlamda kimlik aidiyeti temelindeki toplumsal bölünmelerin devlet ve siyasi yapının dinamiklerine etki ettiği süreci ifade etmektedir. Küreselleşme ve post-modern paradigmanın siyasi alandaki etkileri, bu süreç ile grift bir ilişki içinde, modern ve post-modern çağdaki toplumsal kırılmalar bakımından yaşanan dönüşümü hızlandıran faktörler arasında yer almaktadır.

Bu bölümde, önce bu kavramsal çerçevede modern devletin doğuşu ve devletin oluşumu sürecini karakterize eden toplumsal kırılmalar ele alınmış, küreselleşme olgusu ile birlikte ortaya çıkan ulusalcı – evrenselci çatışması ve modern ulus devletin konumu irdelenecektir. Daha sonra ise, modern devleti oluşturan toplumsal kırılmaların yanı sıra küreselleşme çağında hızlanan yeni bir toplumsal bölünme tipolojisi olan kimlik temelli kırılmalara bağlı olarak yükselen kimlik siyaseti incelenecektir.

1.1. Modern Devletin Doğuşu

İnsanlık tarihi, avcı-toplayıcı dönem haricinde, çeşitli üretim ilişkileri içinde değişik yönetim yapılarıyla devam etmiştir; bu bağlamda tarım topluluklarından itibaren siyasi iktidar tiplerine ihtiyaç duyulduğu söylenebilir. Bu dönemde medeniyetlerle beraber yönetim yapıları da ortaya çıkmış ve tarihin seyri içinde devlet olgusu siyasi olarak 16. ve 17.yy'larda inşa edilmeye başlanmıştır; kapitalist üretim tarzının doğuşuyla bu süreç paralellik arz etmekte ve sanayi toplumuyla modern devlet özdeşleşmeye başlamıştır.¹ Dolayısıyla iktidar olgusu, her ne kadar çok eski dönemlere gitse de, modern devletin yükselişi köken olarak Ortaçağ

¹ Abdulvahap Akıncı, “Modern Ulus Devletlerin Doğuşu”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.34, 2012, s. 62

Avrupası'na kadar gitmektedir; bu bağlamda, modern devletin doğuşu, en kaba deyişle eski Avrupalı feodal monarşilerin çöküşünü ve onların yerini güçlü egemen devletlerin alması sürecini işaret etmektedir. Ortaçağ feodalizminin merkez-çevre dikotomisinde kral ve soylular arasındaki dengeli ve gevşek yapı, “yeni monarşilerin” askeri, idari ve ekonomik alanlarda yarattıkları dönüşümle merkez tarafına kaymış, merkezi iktidarlara beraber ise, modern devlet ile birlikte ortaya çıkan “egemenlik” de, ulus ve milliyetçilik olgularının doğmasına neden olmuştur.²

16. ve 17.yy Avrupası'nda olgunlaşıp kurumsallaşan bir siyasi iktidar tipi olarak modern devlet, geleneksel iktidar tipinden ayrılan özelliklere sahiptir; yasanın ve yasa- uygulama ilişkisinin dünyevileşmesi, Ortaçağın skolastik anlayışında bir dönüşüme işaret etmektedir ve yasanın kaynağının ve hatta uygulayıcısının da kralı imlediği bir siyasi iktidar tipini ortaya çıkarmıştır. Ne var ki, ulus anlayışının güçlenmesiyle milliyetçilik, zamanla ulusun salt veraset yoluyla tahta oturmuş bir hükümdarın tabisi olmaktan ziyade, bir ulusa ait olma anlamına gelmiştir. Diğer bir deyişle bu anlayışta, devlet; meşruiyetini yasayı uygulayıcı olarak ulustan almakta, yasa koyucu ise ulus olmaktadır. Eski düzenin tebaasının yerine yurttaş anlayışını kabul eden modern ulus devlette yurttaş, devlet tarafından ulusla birleştirilerek kutsanmaktadır.³

Bu konuda, feodaliteden merkezi monarşiye ve ulus devlete geçişte siyaset filozoflarından düşünsel arketip olarak Machiavelli, Jean Bodin, Thomas Hobbes ve John Locke, J. J. Rousseau, Emmenuel Sieyes gibi düşünürler sayılabilir; modern devlet teorisinin kurucuları olarak görülen ilk üç isim, mutlak devlete geçiş teorileriyle ve siyasi iktidarı dünyevi çizgiyle düşünmeleri ile karakterize edilmektedir. 1789 Fransız Devrimi'nden sonra, Amerikan ve İngiliz devrimleriyle de hızlanan, modern devletin ikinci aşaması olan mutlak egemenliğin birey lehinde sınırlanması yönündeki fikirler ile inşa edilen ve mantıki sonucu ulus devlet tipi iktidar olan anlayışın fikir mimarları olarak da anılan son üç isimle beraber, (Locke

² Michael G. Roskin, **Çağdaş Devlet Sistemleri**, 7. Baskı, Adres Yayınları, Ankara, 2014, s. 3

³ Roskin, **a.g.e.**, s. 3; Saime Tuğrul, “Tek Tanrı'nın Aşkın Egemenliğinden Siyasinin İçkin Egemenliğine”, **Amme İdaresi Dergisi**, C.46, S.1, 2013, ss. 164-165 ve 173-174; Abdurrahman Saygılı, “Modern Devletin Çıplak Sureti”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.59, S.1, 2010, s. 93

doğal haklar, Rousseau sözleşme ve Sieyes ile millet ve temsil kavramları ile) kuvvetler ayrılığı fikriyle Montesquieu gibi düşünürler örnek verilebilir.⁴

Devlet, her ülkenin tarihsel sürecinde birebir aynı süreç içinde oluşmamıştır. Her ülkenin özgün tarihsel koşullarının ürünü olmaktadır, ancak genel olarak üç farklı süreçten bahsedilmektedir; mevcut birimlerin dönüşmesi şeklinde bilinen ilk süreç, genellikle Ortaçağ monarşilerinin dönüşümü ile sonuçlanmıştır, İngiltere ve Fransa buna örnek olarak verilebilir. İkinci olarak, tıpkı Almanya, İtalya ve Japonya’da görüldüğü gibi, küçük siyasi birimlerin birleşerek merkezi bir yapı oluşturmalarında olduğu gibi birleşme sonucu oluşan süreç ve Osmanlı İmparatorluğu gibi heterojen yapıların dağılmasıyla ortaya çıkan süreçten bahsetmek mümkündür.⁵

Anılan duruma ilişkin devletin doğuşuna yönelik pek çok model ortaya koyulmuştur. Devleti açıklamada Otto Hintze’nin “savaş modeli”, Weber’in “bürokrasi modeli”, Barington Moore’a benzer şekilde sınıf yapılarının ve mücadelelerinin fonksiyonlarını model alan kuramcılar ve başka pek çok teorik yaklaşım da ortaya atılmıştır.⁶ Fakat yapılan analizlerden siyaset bilimci Stein Rokkan’ın tahlili konumuz açısından önem arz etmektedir; Rokkan’a göre anılan süreçte dört aşama söz konusudur ve bu dört aşama, karşılaştırmalı siyaset biliminde devletin doğuşuna ilişkin farklı sosyal, tarihsel ve politik deneyimleri olan ülkeleri karşılaştırmak için de kullanılmaktadır.

Bunlar sırasıyla, devletin oluşumu, ulus inşası, kitle demokrasileri ve refah devleti olarak karakterize edilmiştir ve bir dizi toplumsal yarımla ile simbiyotik ilişki içindedir. İngilizcede “cleavage” olarak ifade edilen bu yarımlar kuramı da yine dört temel yarımların modern devletin oluşumuna paralel siyasal partilerin oluşumunda etkili olduğunu işaret etmektedir; söz konusu yarımlar ise merkez –

⁴ Bekir Berat Özipek, “Devlet”, **Siyaset**, Mümtaz’er Türköne, 3. Baskı, Lotus Yayınevi, Ankara, ss. 73-74; Ertuğrul Eryücel, “Modern Devlet Anlayışının Temelleri”, **Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Yüksek Lisans Tezi), 2011, ss. 114-117; Abdullah Köktürk, “Modern Öncesi Devletin Yönetim Anlayışı”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, S.13, 2011, s. 94

⁵ Kenneth Newton ve Jan W. van Deth, **Karşılaştırmalı Siyasetin Temelleri**, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2014, s. 23

⁶ Thomas Ertman, “Avrupa’da Devlet Oluşumu ve Devlet Kuruluşu”, **Siyaset Sosyolojisi**, Thomas Janoski ve diğerleri, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2010, ss. 412-413

çevre, kilise – devlet, toprak – sanayi ve sermaye – işçi arasında dönüşen ve dinamikleşen toplumsal bir kırılmayı ifade etmektedir.⁷

a. Devletin Oluşumu: Rokkan’a göre devlet oluşumu, ekonomik ve askeri araçlarla, yerel elitlerin verili egemenlik alanının birleşmesi için inisiyatif kullanma sürecini işaret etmektedir. Bu anlamda devlet oluşumu, kurumsal düzeyde anlaşılmaktadır; iradi olarak kentsel elitler tarafından birleştirilmiş egemenlik sahasının kontrolünü sağlamak ve rızayı güvence altına almak için iç düzeni sağlayacak kurumlar (polis ve mahkemeler vb), yine dış güvenliği sağlamak amacıyla yaratılan kurumlar (diplomasi, ordu vb), ulaşımı geliştirmek amacıyla yaratılan kurumlar (köprüler ve yollar), ve nüfustan tedarik edilen kaynakları elde etmek için yaratılan kurumlar (vergiler, ücretler vb) olmak üzere çeşitli alanlara yönelik devlet kurumları yaratılmıştır.⁸ Daha önce de zikredildiği gibi, modern devlet ve yurttaşlığının oluşumu kapitalizmin gelişmesiyle paralel anlaşılmalıdır; bu bağlamda “yurttaşlık”, mübadele ilişkileri aracılığıyla evrensel kültürün gelişmesi ve bireyin özerkliğine vurgu yapmaktadır. Statüye dayalı ilişkilerden sözleşmeye dayalı ilişkilere geçiş anlamında yaşanan bu paradigma dönüşümü, aynı zamanda “yurttaşlığı” ortaya çıkaran kurumlar yaratımı ile ilişkilidir. Kandaşlık ve yerellikten uzaklaşılarak ulusal pazar çevresinde birleşen yerel seçkinlerin bir takım kural, ilke ve değerlerin yanı sıra siyasi, kültürel ve ekonomik dinamiği koordine etme ihtiyaçları, kurumlar bazında değişimin ilk aşaması olarak anlaşılabilir. Sarıbay, ekonomik, siyasal ve kültürel açıdan elitler düzeyinde yaşanan bu bütünleşme sürecini (devletin oluşumu), 15. yy’dan Fransız Devrimi’ne kadar kapsayan bir sürede gerçekleştiğini ifade etmektedir.⁹

b. Ulus İnşası: Bu aşamanın esas konusu farklılıkların bir potada eritilmesi, diğer bir deyişle dinsel farklılıklar, ortak bir dil ve zorunlu eğitim gibi hususlarda, birbirleriyle bağdaşmayan nüfusu ortak bir kimlik yaratarak sisteme dahil etmek/bağlılaştırmaktır. Bu, farklılıklardan bağımsız olarak, kültürel ve tarihsel anlamda bir ortak kader anlayışı aracılığıyla yaratılmaktadır.

⁷ Newton, a.g.e., s. 24; Sabri Sayarı, “Siyasal Partiler ve Parti Sistemleri”, **Karşılaştırmalı Siyaset**, Sabri Sayarı ve Hasret Dikici Bilgin, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 127

⁸ Newton, a.g.e., ss. 24-25

⁹ Ali Yaşar Sarıbay, **Siyaset Sosyolojisi**, 3. Baskı, Turhan Kitabevi Yayınları, Bursa, 1996, s. 73

Eğer söz konusu “ortak kaderin” tarihsel kökleri bulanık biçimdeyse, paylaşılan ortak deneyimler aracılığıyla aynı işlev sağlanmakta, ulusal yazgı ve mitler nüfusa nüfuz ettirilmektedir.¹⁰ Rokkan, ikinci aşamayı şöyle ifade etmektedir: “İkinci aşama, kitlelerin giderek artan oranda sisteme dahil olmasını ifade eder. Bunda asker ocağının, okulun, yeni kitle iletişiminin, merkezin seçkinleri ile kenar arasında teması sağlayan kanallar olarak oynadığı rol etkili olmuştur. Bir diğer önemli etken, aynı kanalların kitleler nezdinde yarattığı yeni kimlik duygusudur. Bu yeni kimliğin, kiliseler, mezhepler veya yerel seçkinler tarafından yaratılmış olan egemen kimlikle çatışma içine girmesi, ikinci aşamanın ortaya çıkarmış olduğu önemli sonuçtur.” Lipset ve Rokkan gibi düşünürler, modern çağın ürünü olarak ortak ülkü, ortak geçmiş, ortak kültür ve ortak dil gibi unsurları barındıran ulus inşası bağlamında, modernitenin yaygınlaşmasıyla etnisite tartışmalarının azalacağını öngörmüşlerdir.¹¹ Ulus inşasında merkezi bir konumda olan “yurttaşlık”, yeni kimliğiyle çatışan geleneksel/yerel kimlikleri arasında kalan bireylerin sisteme dahil olması açısından önemli işleve sahiptir. Bu süreçte dinamik bir milliyetçilik, ulus ruhunu ve birliği sağlamada önemli bir aktördür. Son tahlilde, ulus inşası; esasında “milliyetçiliğin politik uygulaması, duygunun güce tercümesi” demektir; ulus inşası aynı zamanda “tinsel bir inşanın ürünü” olarak doğal ve kökensel görünmek zorundadır; diğer bir ifadeyle ulus ve halk kavramlarının modern egemenlik nosyonu tutamağında sonradan oluşmamış, tabii bir kendilik rolü söz konusudur.¹²

c. Kitle Demokrasileri: “Üçüncü aşama toplum üyelerinin siyasal sitemin işleyişinde tebaalıktan aktif yurttaş kavramına gelmelerini içerir. Bu aşamada değerlere dayanan yerel çatışmalardan, daha çok çıkarlara dayalı işlevsel çatışmalara geçilmesi bir diğer önemli değişimdir.”¹³ Görüleceği üzere bu aşamanın bir yüzü, önceki aşama ile ilintili biçimde, bireydeki dönüşen kimliğin toplumsal çatışmalara yansımada tezahür etmektedir; şöyle ki endüstri devrimleriyle beraber oluşan hakim kültür ile kenarın azınlık kültürleri arasındaki çatışma, bireyin yerel

¹⁰ Newton, **a.g.e.**, s. 25

¹¹ Vahap Sağ ve Mehmet Aslan, “Ulus, Uluslaşma ve Ulus Devlet”, **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, C.25, S.2, 2001, s. 178; Nuran Savaşkan Akdoğan, “Modern Ulus Devlet Olma Yolunda Harf İnkılabı ve Uygulaması”, **Amme İdaresi Dergisi**, C.43, S.3, 2010, s. 34

¹² Akıncı, **a.g.e.**, s. 65; Michael Hardt ve Antonio Negri, **İmparatorluk**, 8. Baskı, Ayrıntı Yayınları, 2015, s. 118,120

¹³ Sağ, **a.g.e.**, s. 178

değerlerden ziyade ekonomik çıkarlarını gözetmesine dayalı durum yaratmıştır.¹⁴ Anılan çatışmalara aşağıda daha detaylı olarak bahsedileceğinden, aşamanın ikinci yüzüne geçiyoruz; kitlelerin sisteme dahil olması ve karar alma sistemlerine katılması, parlamentolarda elitlerle yurttaşları ilişkilendirmek üzere siyasi partileri yaratmıştır.

Bu süreçte, hükümete karşı barışçıl muhalefetin meşru sayılması ile beraber oluşan temsili demokrasilerle beraber muhalefete kurumsallaşması için gerekli güvencelerin sağlanması ile katılımın sağlanması, devletin tarihsel patikasında yeni bir dönemi imlemektedir; ilk kitle demokrasileri Avrupa’da 19. yy’ın sonlarına doğru ortaya çıkmıştır.¹⁵

d. Refah Devletleri: Rokkan egemen devlet açıklamasındaki son aşamayı şöyle ifade etmektedir: “Dördüncü aşama, devletin idari aygıtlarının genişletilmesine ilişkin süreci kapsar. Bu aşamada yeniden dağıtım araçlarının artması; kamu refahını sağlamaya yönelik hizmetlerin genişletilmesi, ulusal çaptaki ekonomik koşulları eşitlemeye yönelik politikaların uygulanması, (müterakki vergileme, zengin sınıflardan ve bölgelerden fakir sınıflara ve bölgelere kaynak aktarımı gibi) devlet nüfuzundaki artışın göstergeleri olmuştur”¹⁶ Toplumda ekonomik dayanışmaya dayalı politikaların onaylanmasını imleyen bu aşamada devlet, iktisadi düzende etkin bir kurumsal biçime sahiptir ve yaşlıları, gençleri, işsizleri, yoksulları, hastaları desteklemek üzere kamusal refah hizmetleri üreten bir forma sahiptir. “Tüm sosyal hizmetleri sağlanmasına yönelik devlet önlemleri” olarak refah devleti modeli, önceki durumda alt kesim olan insanların, siyasal anlamda katılım sağlamasıyla, gelirin yeniden dağıtımını yapabilecek etkiye sahip hükümetlere katkı sağlamalarıyla mümkün olmuştur.¹⁷

“Nesnel sosyal farklılıkların, bu farklılıklara ilişkin öznel bir kavrayış ile birleştiği durumlar”¹⁸ ile karakterize edilen kırılmalar nosyonu Lipset ve Rokkan’ın toplumsal grupların siyasal alana yansımaları olgusunda merkezi öneme sahiptir. Bu

¹⁴ Sağ, a.g.e., s.178

¹⁵ Newton, a.g.e., ss. 25-26

¹⁶ Sağ, a.g.e., s. 178; Sarıbay, a.g.e., s. 74

¹⁷ Zafer Durdu, “Modern Devleti Dönüşümünde Bir Ara Dönem: Sosyal Refah Devleti”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.22, 2009, s. 43

¹⁸ Newton, a.g.e., s. 24

kırımlar, modern dönemin siyasetinde asli işleve sahiptir ve siyasal partilerin kökenine değin bu toplumsal kırılmalar karşımıza çıkar; bu noktada, söz konusu kırılmalara kısaca değinilecek ve günümüz siyasetini oluşturan yeni kırılma noktası olarak kimlik nosyonunu ve bu kimlik ‘anaforu’ çevresinde oluşan durumu tahlil edilecektir.

a. Merkez – Çevre Kırılması: Esasen Lipset ve Rokkan’ın sosyal kırılmalar yaklaşımında, işlevsel/fonksiyonel ve yerel/bölgesel/kültürel olmak üzere iki kırılma formu yer almaktadır; dört kırılmadan ikisi işlevsel diğer ikisi yerel kırılmayı ifade etmektedir.

Merkez – çevre kırılması, yerel bölünme formu içine dahil edilmektedir; aslında yerel kırılma biçiminin bir eksenini bahsettiğimiz merkez ile çevre arasındaki kırılmayı ifade ederken diğer eksenini ulusal elit içi çatışmaları imlemektedir.¹⁹ Fakat sosyal bölünmelerin çeşitleri açısından bakıldığında, ele aldığımız kırılma tipleri karşımıza çıkmaktadır; bu bağlamda merkez – çevre kırılmasına uluslaşmanın ilk evrelerinde rastlanmaktadır; merkezin ulusal birliği güçlendirme eğilimlerine karşı çeşitli etnik, dilsel, dinsel ve kültürel azınlıkların farklılıklarını korumaya yönelik tepkisi bu kırılmanın ana hatlarını oluşturmaktadır. Bu bağlamda, çevre kültürünün ulusal kültürle bütünleşememesi ile varlığını sürdüren kırılma İngiltere’nin Galler bölgesinde, Kanada’nın Quebec bölgesinde ya da ülkemizin Doğu bölgesinde görülebilir; Rokkan’ın Norveç hakkında söylediği gibi “Merkezin otoritesine karşı bu kararlı direniş, siyaset alanına giren köylülerin politikalarının ortak unsuru...”,²⁰

Mardin’e göre, Türkiye’deki bölünme daha çok merkez – kenar arasında tezahür etmiştir; Avrupa’daki merkezi ulus devletlerin oluşumunda merkez – çevre bölünmesi, bir tür uzlaşımın sonucunu ve çok boyutlu, bükülgen kimliklerin ve bölünmelerin eşlik ettiği bir eklemlenmişlikle karakterize edilen bölünmedir; oysa Türkiye’de Osmanlı’dan beri durum farklıdır, 19.yy’da kırılmalar tek boyutludur ve sadece merkez çevre arasındadır, sosyo-kültürel anlamda modernleşme sonrasında da

¹⁹ Sarıbay, **a.g.e.**, s. 101

²⁰ Ergun Özbudun, **Siyasal Partiler**, 3. Baskı, Sevinç Matbaası, Ankara, 1979, s. 40

devam eden bu kırılma, reform yanlısı askeri-sivil bürokrat ve elitler ile bunların merkeziyetçi tutumuna karşı gelenekselci yerel önderler arasında ortaya çıkmıştır.²¹

b. Devlet – Kilise Kırılması: Lipset ve Rokkan'ın da belirttiği gibi, bölünmeler ulusal ve endüstriyel devrimler altında anlaşılabilir; “19. yüzyılın başından itibaren bu yana gelişen Avrupa tarihi, devrimci değişimin şu iki süreç arasındaki etkileşim koşullarına göre açıklanabilir: Fransa’da ve İngiltere’de başlatılan süreçler.”²² Bu anlamda merkez çevre ile devlet ve kilise arasındaki kırılmalar ulusal devrime, toprak – sanayi ile işçi – sermaye kırılmaları ise endüstriyel devrim ile anlaşılacaktır. Bu olguyu gözettiğimizde, ulusal devrimle birlikte egemen devlet ile çatışan, diğer bir ifadeyle devlet içindeki rolü ile ilgili bir kırılma yaratan ve onun karşısında yer alan kilise karşımıza çıkmaktadır; bunun en belirgin örneği eğitimin kimin kontrolü altında bulunacağına ilişkin problemidir; çoğunluğu Katolik olan Avrupa ülkelerinde bu hususta devlete karşı protestolar ve parti örgütlenmesi ortaya çıkmıştır.

Bu durum Avrupa’nın çeşitli ülkelerinde değişik biçimlerde oluşmuştur; söz gelimi Protestan ülkelerde kiliseler ulusallaştırılırken, güçlü Katolik azınlıkların olduğu ülkelerde durum daha karmaşıktır, Katolik ülkelerde ise ya kilise ile ittifak kurma ya da laikliği benimseme gibi bir ikilem söz konusu olmuştur.²³ Bu son ülkeler daha çok Latin Avrupa ülkeleridir –Fransa, İtalya, İspanya ve Portekiz-; örneğin Fransa’da kurumsallaşmış kilise ile devlet arasındaki bölünme (eğitimin kontrol edilmesi, kilise arazilerinde vergi muafiyeti, siyasalarda söz sahibi olma vb) o kadar artmıştır ki “antiklerikalizm” –ruhban karşıtlığı- Fransız siyasi kültürünün bir parçası haline gelmiştir. Halen anılan bölünme seçim anketlerine yansımakta, oy kullanma davranışlarını etkileyen bir durumda devam etmektedir.²⁴

c. Toprak – Sanayi Kırılması: Toplumu yerel olarak değil de fonksiyonel olarak bölen işlevsel kırılmalar, temelini benzer sosyo-ekonomik çıkarlara ve değerlere sahip bireylerin bir arada bulunduğu durumdan almaktadır. Bu anlamda,

²¹ Şerif Mardin, *Türkiye’de Toplum ve Siyaset*, 13. Baskı, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2006 ss. 36-37

²² Mildret A. Schwartz ve Kay Lawson, “Siyasal Partiler: Toplumsal Tabanları, Örgütler ve Çevre”, *Siyaset Sosyolojisi*, Thomas Janoski ve diğerleri, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2010, s. 283

²³ Özbudun, a.g.e., s. 42; Sarıbay, a.g.e., s. 106

²⁴ Roskin, a.g.e., ss. 145-146

endüstriyel devrimle ortaya çıkan sanayileşme ile beraber, topraktaki mülkiyet çıkarlarına dayalı sınıfla doğmakta olan girişimci sınıf arasında toprak – sanayi kırılması ortaya çıkmıştır.²⁵ Endüstriyel üretime geçişle birlikte ortaya çıkan bu durumda tarım sektörünün menfaati, ürettiği ham maddeyi pahalıya satıp endüstriyel malları ucuza almak iken, endüstri sektörü için tam tersidir. Anılan kırılma Avrupa’nın bazı yerlerinde çiftçi/köylü partilerinin oluşumuna yol açmıştır. İskandinav ülkeleri, Avustralya ve iki Dünya savaşı arasındaki dönemde Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri buna örnek teşkil etmektedir; fakat, eklemek gerekir ki bu kırılma iktisadi olmakla birlikte, köylü partilerinin kırsal çıkarlardan doğması, genellikle ekonomik temelli çatışmanın kültürel bir çatışmayla bir arada bulunduğu durumlarda görülmektedir.²⁶

d. İşçi – Sermaye Kırılması: Lipset ve Rokkan’ın kırılmalar yaklaşımındaki temel savlardan birisi, parti sistemleri açısından en önemli role sahip ve çatışmalar açısından en etkin kırılma olarak işçi – sermaye kırılması olduğu önermesidir. Bu kırılma, burjuva sınıfı ile işçi sınıfı arasındaki gerilim hattını göstermektedir; kapitalist üretim ilişkilerinin gelişip yaygınlaşması sonucu ortaya çıkan bu bölünme, modern dönemin siyasetini biçimlendirmiş ve sosyalist, sosyal demokrat ve liberal partilerin oluşumuna zemin hazırlamıştır; eklemeliyiz ki, kapitalist gelişimin geciktiği ülkelerde anılan kırılmanın etkisi daha düşük olmuştur.²⁷

Her ne kadar sınıf nosyonu siyasete bu denli etkili olmuşsa da, günümüzde eski gücünü kaybetmiştir; artık toplumsal kırılmalarının dinamiği dönüşüme uğramıştır. Yukarıda, bahsedilen kırılmaların önemli iki olguyla, ulusal devrim ve endüstri devrimiyle açıklanabileceğini aktarmıştık; günümüzde ise dönüşen kırılmaları “kimlik” nosyonu üzerinden anlayacak olduğumuzda, küreselleşme olgusuyla karşılaşırız, diğer bir deyişle “küreselleşme devrimi” ve Soğuk Savaşın sona ermesiyle, önceki makro kırılmalar yerine kimlik çevresinde dönen mikro temelli kırılmaların yükseldiği görülmektedir.

²⁵ Sarıbay, **a.g.e.**, ss. 101-103

²⁶ Özbudun, **a.g.e.**, s. 43

²⁷ Özbudun, **a.g.e.**, ss. 43-47; Sarıbay, **a.g.e.**, s. 103, Caner Sancaktar, “Türkiye’de Çok Partili Rekabetçi Siyasetin Doğuşu: Siyasal Değişimin İç ve Dış Dinamikleri”, **Bilge Strateji Dergisi**, C.4, S.7, 2012, s. 35

1.2. Küreselleşme Çağında Yeni Kırılmalar: Kimlik Üzerine

Soğuk Savaşın ardından küreselleşme devrimi; mikro temelli, farklılığı vurgu yapan, kolektif aidiyetlere dayalı, ulus-altı, yerel, sabit ve geçişken olmayan – sonradan değişime ve diğer aidiyetlerle karışma dayanmayan- bir kimlik kırılmaları krizini beraberinde getirmiştir. Çok-kültürlülük gibi tartışmaları da beraberinde getiren bu durum; ulusal – evrensel politikaların çatışması ve kimlik siyasetinin yükselişi ile paralel bir çizgide durmaktadır.

1.2.1. Ulusal - Evrensel Politikaların Çatışması

Günümüzde etkisi daha fazla hissedilen küreselleşme ve karşıtlığı olgusu ile ulus devlet/ulusallaşma arasındaki çatışma teoriden pratiğe aksetmiştir; Seattle’den başlayan gösteriler ve çatışmalar Avrupa, Türkiye ve global anlamda dünyanın her yerini sarmaya devam etmektedir; bu süreçte aşındırılmak istenen ulusal politikalar ve ulus devlet, pek çok çeşitli değişken tarafından bir “engel” olarak görülmektedir.²⁸

Esasen ulus devlet ve ulusal politikalar, yukarıda modern devletin doğuşunda değiştiğimiz süreçte oluşmuş yapılar ve politikalar; kavram olarak ise “ulus” kendisini Fransız Devrimi’nden sonra devletin meşruti kaynağında bulmaktadır. Ulusal politikalar, uluslaşma ve milli devlet ile birlikte önem kazanmaktadır; ulusal politikalar ve evrensel/küresel politikaların çatışması ve küreselleşme olgusu, genellikle ilk etapta ekonomik bağlamıyla algılanmaktadır. Fakat bu durum sadece ekonomik boyutta değil aynı zamanda sosyolojik, siyasal, çevre ve daha pek çok boyutun tutamalarında tezahür etmektedir; bu durum çatışmanın yeni bir siyaset konjonktürü zemini bulduğunu göstermektedir.

Bu bölümde, anılan ulusal – evrensel çatışması küreselleşme olgusuyla beraber, tutamaklarından bağımsız ve genel olarak küreselleşmenin taraftarları ve ona karşı çıkanlar etrafında incelenmektedir; konunun özellikle ‘kimlik’ mefhumu ve buna bağlı olarak göç, çok-kültürlülük, ulus üstü organlar ve sol politik cenahın

²⁸ Deniz Özyakışır, “Ulus Devlet ve Milli Egemenlik Bağlamında Teorik Bir Küreselleşme Eleştirisi”, *Jeopolitik Dergisi*, S.31, 2006, s. 79

anılan kırılma içinde aldığı konumlar açısından farklı yönleri çalışmanın ilerleyen kısmının konusunu teşkil etmektedir.

Yukarıda ifade edildiği gibi ulusal politikalar, kökeninde modern ulus devlet yapılanması ile özdeşleşmiştir. Bu politikaları aşındıran, onu aşan küreselleşme olgusuna ilişkin ortak bir tanım mevcut değildir fakat hemen hepsi benzer durumlara işaret etmektedir. Örneğin; Anthony Giddens küreselleşmeyi “uzak yerleşimleri birbirlerine, yerel oluşumların millerce ötedeki olaylarla biçimlendirildiği ya da bunun tam tersinin söz konusu olduğu yollarla bağlayan dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması”²⁹ olarak tanımlarken, söz konusu terimi “bütünleşme ve parçalanmanın, devlet yıkılışları ile yeni devlet kuruluşlarının, devlet egemenliğinin ve otonomisinin aşınması ve yeni aktörlerin ortaya çıkmasının, bölgesel bütünleşme süreçleri ve jeopolitiğinin dirilişinin, etnik milliyetçilik, çok kültürcülük ve kimlik meselelerinin, modernleşme süreçlerinin hüsrana uğraması ve zenginlik-sefalet arasında küresel uçurumun artmasının, çok yönlü teknolojik, ekonomik ve ekolojik gelişmelerin birlikte yaşandığı bir süreç” olarak tanımlayan yazarlar da vardır.³⁰ Bu tanımlara benzer şekilde küreselleşmeyi; “ülkeler arasında karşılıklı etkileşim, iletişim ve bağımlılığın artması, ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkilerin yoğunlaşması ve ulusal sınırları aşan evrensel bir hukukun ve kamuoyunun oluşması süreci”³¹ olarak ya da “ulusal dilin zayıflaması”³² ve “ulus devlet egemenliğinin kısıtlanması”³³ gibi tanım ve yaklaşımlarla açıklayan yazarlarla karşılaşmak da mümkündür. Her ne kadar ne zaman başladığı noktasında farklı görüşler olsa da küreselleşmenin miladı, 20.yy’ın ve Soğuk Savaş’ın sonunda başlatılmaktadır.

Küreselleşmenin, maddelerin yaygınlaşması boyutuna ek olarak, değerlerin yaygınlaşması boyutu bağlamında sosyolojik sonuçlarından bazıları şöyle ifade

²⁹ Anthony Giddens, **Modernliğin Sonuçları**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2004, Aktaran: Ufuk Şimşek ve Rıfat Ilgaz, “Küreselleşme ve Ulusal Kimlik”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.9, S.1, 2007, s. 192

³⁰ Şimşek, **a.g.e.**, s. 192

³¹ Atilla Yayla, **Siyasi Düşünceler Sözlüğü**, Ankara, Adres Yayınları, Aktaran: Hakan Özdemir, “Ulus Devlet ve Ulusçuluğun Küreselleşmeyle Etkileşimi: Vazgeçilmeyen Ulus Devlet, Yükselen Ulusçuluk”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, C.14, S.1, 2012, s. 47

³² Robert K. Schaeffer, **Understanding Globalization: The Social Consequences of Political, Economic And Environmental Change**, Lanham, 2003, Aktaran: Şimşek, **a.g.e.**, ss. 191-192

³³ Keith Woodward, **Understanding Identity**, Arnold, London, 2002, Aktaran: Şimşek, **a.g.e.**, ss. 191-192

edilmektedir; “milletlerin kalabalıklaşması, milli çıkar yerine soyut bireysel çıkarların peşinde koşulması, milli kimliklerin zayıflatılması, mahalli olanın milli ile çatıştırılması, fert ve sosyal grupların milli devletlerden soyutlandırılması, coğrafyaya dayalı kimlik anlayışının tesisi, farklılıkların kutsallaştırılması...”³⁴ Bu süreçte, milli egemenlik ve milli kimlik mefhumları sorgulanmakta ve tartışmaya açılmakta, ulusal/milli yapının, uluslararası ve ulus-üstü aktörler tarafından üstten, etnik akımlar ve yerel kültürler tarafından ise alttan –ulusal bazda kırılmaya yol açan- bir sıkışmaya maruz kaldığı gözlenmektedir.

“Kolektif kültürel kimliğin bir türü” ile karakterize edilen ve Giddens’in deyiimiyle “tarihsel-kültürel koşulların ortaya çıkardığı psikolojik aidiyet” olarak ulusal kimlik, ulus devlet kapsamında bireyle ulusu ve devleti birleştiren ortak bir algılayış, duyuş ve duruş yaratma potansiyeline sahiptir; fakat tam bu noktada küreselleşmenin getirdiği kimlik sorunu ulusal kimlik ekseninde kendini göstermektedir. Pre-modern dönemin geleneksel aidiyetlerinden kopuşu ve “kültürel bir korporasyonun” yaratımı olarak ortak paydalara ve hafızaya işaret eden ulusal kimlik, örneğin küreselleşmenin getirdiği iletişim teknolojilerinin yaygınlık kazanması ile yurttaşların dış dünyaya açılması ve alt-kültürlerin etkilenmesine neden olmasıyla aşınmaya uğrama tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır; tıpkı Rokkan’ın ulus-inşası aşamasında zikrettiği yeni kitle iletişiminin yeni kimlik duygusundaki rolünde olduğu gibi, özellikle internet gibi iletişim araçları kültürel melezeleşmeyi hızlandırmaktadır. Sosyo-kültürel iletişim bağları ile ulus-devlet içindeki toplumsal bağların zayıflaması, hem ulus-üstü (McDonald’laşma) hem de ulus-altı/yerel kimliklerin ön plana çıkmasına neden olmuştur. Küreselleşme ile en küçük kültürel farklılıkların bile rahatlıkla elektronik medya aracılığıyla dünya kamuoyuna sunulması, savunulmasının da demokratik hak ve özgürlüklerin ayrılmaz parçası haline gelmesi, “çok kültürlülük”, “yerelleşme”, “melezeleşme” gibi ön plana çıkan kavramlarla ulusal kimliğin dönüşüme uğraması, ister istemez milli devletlerin ekonomik işlevlerinden çeşitli politikalarına değin bir değişim baskısı altına girmelerine yol açmıştır. Bütün bunlara ek olarak, üstten/dışarıdan gelen sıkışma noktaları ise; ekonomik, sosyal, siyasal ve çevresel olarak ortaya çıkan yeni

³⁴ Hayati Beşirli, “Erkal’a Göre Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Çok-Kültürlülük ve Kimlik”, *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, S.43, 2011, s. 145

sorunlarla birlikte, ulus üstü ve uluslararası kurumların ve küresel sivil toplum örgütlerinin güçlenmesi sürecine işaret etmektedir. Bununla birlikte, ekonomiye ilişkin kontrol ve egemenliği elinde bulunduran ulus devlet modelinin çözülmesine neden olan korumacılık karşıtı bir “dünya piyasası” olgusu ve sermayenin küreselleşerek ulusal sınırları yıkması gibi olgularla beraber, ulus devletin işlev ve konumuna etki eden bölgesel antlaşmalar ve yerele yetki devri gibi çeşitli şekillerde gerçekleşen idari, mali ve siyasi bakımdan yaşanan dönüşüm de milli devlet yapısının “ulusallığının” tehlikeye girmesi ile anılır olmuştur.³⁵

Küreselleşmenin paradoksal ve aynı zamanda belirtilen kırılmaya en önemli etkilerinden birisi ise, onun hem sosyo-kültürel başta olmak üzere pek çok formda yarattığı iletişimle birlikte homojen bir yoğunluk ortaya çıkarması, hem de heterojenliklerin çoğalmasını beraberinde getiren bir olgu olarak doğması ile ilgilidir.

Bütün bu olgular ışığında, günümüzde politik alanda görülen kırılma noktasının ulusalcı ve evrenselci/küreselleşmeci taraflar arasında görüldüğü söylenebilir; Mustafa Erkal bu durumu şöyle ifade etmektedir:

“Günümüzdeki çatışma mihveri küresel güç ve önü açılan milli devletler arasındadır. Her ne kadar sağ-sol ideolojik çatışmaları tam anlamıyla ortadan kalkmamışsa da; bunun yerini büyük ölçüde küreselci, evrenselci taraf ile milli, yerli ve milliyetçi taraf almıştır. Küreselleşmenin Dünyada olduğu gibi Türkiye’ye yansımalarından birisi de budur. Bu yansımayı liberalleştirilenler ve küreselleşmenin yeni müttefiki yapılanlar ile milliliği reddeden sol hala anlamış değildir.”³⁶

Anılan bu yeni kırılma, siyasa/politikarlardan devletin yönetim mekanizmalarına ve kurumsal işleyişine değin hissedilen bir değişimde ve bu değişime çeşitli parti ya da grupların çeşitli tepkileri ve bakış açılarında yansıma bulmaktadır; diğer bir ifadeyle politikalar temelde ulusal ve küresel olarak ikiye ayrılmış durumdadır. Yine bu da, küreselleşme olgusundan önceki siyaset

³⁵ Şimşek, a.g.e., ss. 194-196; Ezgi Germeç Tanrıverdi, “Sosyolojik Açıdan Küreselleşme ve Ulus-Devlet (Giddens, Bauman ve Habermas Örneği)”, **Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Doktora Tezi), 2008, ss. 57-60; Selahattin Bakan ve Gökhan Tuncel, “Küreselleşmenin Ulus Devlet Üzerindeki Etkisi”, **Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi**, C.2, S.3, 2012, ss. 58-61; Özdemir, a.g.e., s. 50

³⁶ Mustafa E. Erkal, **Küreselleşme Etniklik Çokkültürlülük**, Derin Yayınları, İstanbul, 2005, s. 5

konjonktürünün dönüşümü ile sonuçlanan yeni duruma karşı çıkmakta olanlar ile ona entegre olmaya çalışanlar arasındaki, bahsedilen kırıma ile ilgilidir. Bu noktada, küreselleşme karşıtları ve ona taraftar olanlardan kısaca bahsetmekte fayda olacaktır.

Küreselleşmecilere göre; “gelişim ivmesiyle” küreselleşme barışı sağlayacak istikrarlı ve uygar bir uluslararası ilişkiler rejimi gerçekleştirecektir, ulus devletin yerini küresel düzeyde bir dünya vatandaşlığı alacak ve buna bağlı olarak yeni toplumsal örgütlenme şekilleri belirlemeye başlamıştır. Küresel ekonominin yükselişi, yeni dünya düzeninin temelidir; küresel düzeyde kültürel karışım, küresel yayılma ve küresel yönetim kurumlarının doğuşu yeni dünya düzeninin temsilcisi ve ulus devletin sonuna işaret etmektedir; bu durumda farklı ülkelerin halkları ortak çıkarlarının daha fazla farkına varmaktadır ve küresel bir uygarlığın zemini hazırlanmıştır; ulusal hükümetler sınırlarını kontrol edemez durumdadır ve piyasalar devletlerden daha güçlü durumdadır. Neo-liberal tabir edilen cenahın yanı sıra, bazı neo-marksist çevrelerin de dahil edildiği bu grup, küreselleşmenin yorumu konusunda fikir ayrılığına düşseler de, bütünleşmiş bir küresel ekonominin mevcudiyeti konusunda hemfikirlerdir –esasen bu neo-marksist cenah, küreselleşme karşıtı ‘alternatif’ bir küreselleşme çizgisinde durmaktadır ve ulusal sınırlar içinde geleneksel refah devletini sürdürmenin zorluğu konusunda küreselleşmecilerle aynı tutumu sergilemektedirler-. Küreselleşmecilere göre globalleşme, politik istikrara katkıda bulunarak yeni gelir ve servet artışları yaratmakta ve ekonomik büyümeye katkıda bulunmaktadır.³⁷

Kuşkucular olarak tavsif edilen küreselleşmeye olumsuz bakan grup, genellikle sol görüş etrafında toplanmaktadır ve küreselleşme nosyonunu ideolojik bir nosyon olarak görmektedirler. Ekonomik anlamda, küreselleşmecilerin savladığı gibi, küreselleşme olgusunun “kaybedenler kadar kazananları da yarattığı”, üretimin tamamen küresel strateji ile örgütlenmesi halinde tüm bölgelere sermaye yoğunluğu ve sektörel dağılım açısından dengeli bir üretim sistemi doğacağı ya da hemen hemen bütün ülkelerin belli malların üretiminde karşılaştırmalı avantajı söz konusu

³⁷ Tanrıverdi; a.g.e., ss. 15-16; Özdemir; a.g.e., s. 47; Mehmet Kaya, “Küreselleşme Yaklaşımları”, **Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi**, S.13, ss. 5-7; Mehmet Yunus Çelik, “Boyutları ve Farklı Algılarıyla Küreselleşme”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.2, S.32, 2012, ss. 61-62

olduğu yönündeki yaklaşımların tersine, üçüncü dünya ülkelerinde endüstri ve serbest ticaretin çökeceğini, işsizlik ve yoksulluğun artacağını, sadece küresel kapitalizmin karlı çıkacağını ileri sürmüşlerdir. Onlara göre küreselleşme esasen zenginler lehine işleyen sömürü ve kapitalizmin küreselleşmesidir. Yine dünya küresel bir uygarlıktan ziyade, yeni anlayışlar çerçevesinde bölünmeye gitmekte, bütünleşmekten ziyade farklı uygarlıklar arasında yeni çatışmaları beraberinde getirmektedir. Küreselleşme yeni bir olgu değildir, aksine çok daha eski zamanlara kadar geri götürülebilir; örneğin 19.yy’da da günümüz küreselleşmesine benzeşik şekilde para ve mal hareketleri yoğun olarak oluşmuştur, üstelik o zaman insanlar pasaport bile kullanmazken günümüzde ulusal sınır kontrolleri hala katı bir şekilde uygulanmaktadır; ulusuzlaşma veya piyasaların küreselleşmesi gibi kavramlar mevcut iktisadi durumun marjinal bir yorumundan ibarettir.³⁸ Bu iki kutba ek olarak, “dönüşümcüler” tabir edilen bir grup da, eksenin ortasında yer almaktadır, onlara göre küreselleşme yadsınamayacak bir gerçektir ve ulus devletler küresel koşullara entegre olarak bir çeşit dönüşüme uğramakla birlikte, tamamen ortadan kalkacaklarına da katılmamaktadırlar.³⁹

1.2.2. Kimlik Siyasetinin Yükselişi

Küresel siyasal düzen, tartışma konusu edilen devletlerarası güç dengesi (ve ulus devlet sınırları) hususuna ek olarak, hatta kimilerine göre bunun yerine, giderek özellikle kimlik ve kültürle ilişkili yeni güçler tarafından şekillendirilmektedir. Bu bağlamda kimliğin etnisite, din, değerler, tarih gibi unsurları, ideolojinin (aynı zamanda ideolojik kırılmaların) yerini almış gibi gözükmektedir; kültür ve kimlik olgusu siyasal/toplumsal kırılmalara temel oluşturmuş, örneğin din boyutunda dünya siyasetini etkileyecek derecede önem kazanmıştır.⁴⁰

Etimolojik olarak Latince “idem” (aynı) kökünden gelen kimlik sözcüğü, kimileri tarafından kullanışlı olmadığı öne sürülerek kültürler arası analiz yapmak için uygun olmadığı gerekçesiyle tartışma konusu olmuştur; aynı zamanda çok boyutlu ve değişken bir kavram olduğu için kimlik üzerine ortak bir tanım söz

³⁸ Tanrıverdi, **a.g.e.**, ss. 16-18; Özdemir, **a.g.e.**, s. 48; Çelik, **a.g.e.**, ss. 62-64; Kaya, **a.g.e.**, ss. 7-10

³⁹ Tanrıverdi, **a.g.e.**, s. 18

⁴⁰ Andrew Heywood, **Küresel Siyaset**, Adres Yayınları, Ankara, 2013, s. 227

konusu değildir. Kavramı akademik literatüre sokan Erik Erikson, kimliğe modern paradigmayla yaklaşır; onun bu anlamda kimliğe vurgusu, geleneksel açıdan kimlik mefhumunun “verili” olması durumunun modern dünyada “kazanılma” yönünde değişime uğradığını imlemektedir; o, kimliği bireysel anlamda, bireyin kendi içinde var olan ve değişmeyen/kalıcı, bireyin ruhsal derinliğinde konumlanan ve yanı sıra çevresiyle paylaştığı temel karakteristiklerin dışavurumu çerçevesinde tanımlamaktadır. Buna karşı sosyolojik yaklaşıma dahil olanlar, birey ve toplum arasındaki etkileşimin bir ürünü olarak, farklı toplumsal konumların gerekliliklerine göre uyarlanan ve sunulan, kırılgan bir kimlik ardıcılığını tasavvur etmişlerdir.⁴¹ Kimlik mefhumunun semantiği farklı disiplinler perspektifler içindeki kullanımlarıyla oldukça muğlak bir dinamığa sahip olsa da, kimlik ve kültür konusu 1970’lerden itibaren sosyal bilimlerde ve spesifik olarak siyaset bilminde özel bir ilgiye maruz kalmıştır. Siyaset bilmindeki haliyle bu kavramın çerçevesi bireysel kimlikten ziyade kolektif kimlik etrafında şekillenmektedir. Bu bağlamıyla kimlik, “biz kimiz?” sorusuna verilen cevap şekliyle bizi diğerlerinden ayırmaya yarayan, fakat ötsel olarak içimizde varmış gibi görünse de diğerlerinin bizi tanıma ve tanımlama yoluyla inşa edilen ve bu bağlamıyla da diyalektik ve diyalojik bir karaktere sahiptir. Diğer bir deyişle kimlik, monolojik anlamda içsel yaratılma şeklinde değil, kendimizi tanımlayabilecek dil aracılığıyla ve başkalarıyla etkileşim içinde oluşan bir durumdur. Tanınma taleplerinin arketipi burada karşımıza çıkmaktadır: Eğer kimlikler diyalojik olarak oluşuyorsa, onların kamuca tanınması kimliklerimizin diğer vatandaşlarla paylaştığımız yönleri hakkında onlarla fikir alış-verişinde bulunmaya olanak tanıyan bir politikanın varlığı icbar etmektedir. Bu durum kültürel farklılıkların siyasal tanınması olgusuna işaret etmektedir.⁴²

Kimlik siyaseti, kişilerin kendilerini farklı hissedişlerin ve marjinalizasyon deneyimlerinin kaynağı olarak gördükleri gruplar ve kategoriler içerisinde özdeşleşme yoluyla ifade ettikleri bir stratejiye tekabül etmektedir.

⁴¹ Kayhan Delibaş, “Dini Kimlik ve Katılımcı Birey: Kimlik Siyaseti ve Türkiye’de Siyasal İslamın Yükselişi”, **Amme İdaresi Dergisi**, C.41, S.2, 2008, s. 133; Celalettin Yanık, “Etnisite, Kimlik ve Milliyetçilik Kavramlarının Sosyolojik Analizi”, **Kaygı**, S.20, 2013, s. 228; Phillip Gleason, “Kimliği Tanımlamak: Semantik Bir Tarih”, **Kimlik Politikaları**, Fırat Mollaer, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2014, ss. 27 ve 33-35

⁴² Gleason, **a.g.e.**, s. 49; Selçuk Erincik, “Kimlik ve Çok Kültürcülük Sorunu”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.2, S.52, ss. 222-223; Yanık, **a.g.e.**, s. 229

Söz konusu marjinalize olmuş gruplara üyeliğin siyasal taleplerde bulunmak için ortak bir temel hazırladığı hareketleri tanımlamak üzere kullanılan bir terim olarak kimlik siyasetinin temelleri, 1960'lı yıllardan itibaren ortaya çıkan “yeni toplumsal/sosyal hareketlere” dayanmaktadır. Bu oluşumlar özellikle 70'li ve 80'li yıllardan itibaren her biri kendi çıkarı için uğraş veren feminizm hareketi, siyah hareketi, çevrecilik hareketi gibi spesifik hareketlere dönüşmüştür.⁴³ Kimlik siyasetine hız kazandıran dinamikleri incelediğimizde, ilk olarak modern ve modern sonrası dönem arasındaki geçişi esas almak gerekir. Yukarıda da kısaca değinildiği üzere, ulus devlet aygıtı olarak modern devlet, tüm alt kimlikleri “ulus” (vatandaş) potasında eritmiş ve farklılıkların kamusal alana yansımaları sınırlandırılmıştır. Kimlik siyasetinin çıkış noktası olarak gösterilen post-modern dönem ise küreselleşmenin bahsettiğimiz etkileriyle birlikte, toplumsal anlamda bir takım dönüşümlerin hissedildiği dönem olarak görülmektedir.⁴⁴

Modernizm, Batı medeniyetinin entelektüel kökleriyle ve Aydınlanma döneminden beri gelişen liberal fikirlerle beraber siyasal alana tezahür etmiştir; öyle ki 18. ve 19.yy'larda liberalizm ve Batı toplumları birbiriyle aynı anlamda kullanılacak derecede özdeşleşir hale gelmiştir. Bu entelektüel yapı, toplumsal anlamda, tüm toplumsal grup veya kolektif yapılar üzerinde bireyin yüceltilmesini ifade eden “bireycilik” temelinde akıl, hoşgörü ve özgürlük gibi ilkelerle inşa edilmiştir. Bu modelin ekonomik sonucu özel mülkiyet ve rekabete dayalı kapitalizm, siyasal sonucu açık ve çoğulcu liberal demokrasiye dayalı bir siyasi sistem, kültürel sonucu ise cemaate dayalı bağ ve kimlikleri zayıflatan bir bireysel bağımsızlıkla beraber, evrensel değerleri benimseme ve tercih özgürlüğünün önemini vurgulama eğilimindedir. Bu durumun mantıki sonucu, kültürün ‘özeleştirilmesi’ ile karakterize edilen, geleneksel cemaat ilişkilerinin mirası olarak kolektif ahlaki ilke ve değerlerin, bireysel zevk ve kişisel tercihlerle ilişkili olarak görülmesi durumudur. Kimlik siyaseti bu anlamda, anılan duruma ilişkin modern indirgemeciliğin, soyut evrenselciliğin ve özcülüğün eleştirisinin bir ürünü olarak, örneğin Batıda 1960'lı yıllarda modern liberalizmin yarattığı bir durum olan bireysel tercihin yüceltilmesine

⁴³ Oğuzhan Göktoğa, “Aynılık-Farklılık Bağlamında Kimlik Siyaseti”, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, C.4, S.1, 2013, s. 123

⁴⁴ Göktoğa, a.g.e., s. 124

karşı olarak, kökleri dine dayanan geleneksel değerlerin güçlendirilmesini destekleyen “toplumsal muhafazakarlığın” yükselişinde olduğu gibi çok farklı şekillerde görülebilir. Modernizmin indirgemeci ve evrenselci bakış açısına karşı ortaya çıkan kimlik siyaseti olgusu, aynı zamanda, çoklu siyasal stratejileri meşrulaştıran çoklu perspektifli stratejiler kullanmasıyla da post modern teorinin etkilerini taşımaktadır.⁴⁵

Anılan durum yalnızca Batı’da değil, aynı zamanda Batı dışındaki toplumlarda da vuku bulmuştur; Batılılaşmanın tek meşru ilerleme modeli olduğuna ilişkin evrenselci liberalizmin hegemonyasını sorgulayan ve devirmeye çalışan güçler, kimliği kültür, etnisite, yerellik ve din gibi özgünlüklerle ilişkilendiren yeni bir kimlik siyasetinin doğuşuyla bağlantılı olmuştur.

Yukarıda bahsedilen Erikson’un kimlik kavramına ilişkin yaklaşımı ile sosyoloji yaklaşımını birlikte ele aldığımızda, bu bize kimliğin neden zamanlama açısından modern dönemin dinamiklerinin bir ürünü olarak 20.yy’ın sonunda ortaya çıktığını açıklamak için bir fikir verebilir. Gerçekten de, geleneksel toplumsal aidiyet algıları, büyük ölçüde sorgulanmayan bağlardan kaynaklı olarak ‘verili’ iken, kimlik siyasetinin yarattığı kimlikler, bireyselleşme süreci tarafından şekillendirilme ve bir ölçüde kendi kimliğini tanımlama süreci olarak ‘modernidir’. Kimlik siyaseti, bireysel algı süreçleriyle, kimliğe bu anlamda siyasal etki ve duygusal güç kazandıran kültürel, siyasal ve ekonomik güçlerin kesişim noktasıdır. Bu durum, kimlik siyasetinin neden geleneksel toplumlarda değil de modern toplumlarda görüldüğünü anlamaya yardımcı olmaktadır. Fakat kimlik siyasetinin özellikle 20.yy’ın sonunda hız kazanmasının arkasında yatan nedensel açıdan daha somut bazı olguları ele aldığımızda, sebeplerden birisi olarak bahsettiğimiz birinci olgu modernizm – post-modernizm dönüşümü bağlamında küreselleşme, aynı zamanda birbiriyle bağlantılı üç olgunun parçasıdır. “Ulusalci – Evrenselci Politikaların Çatışması” başlığı altında ulusalci-küreselleşmeciler/evrenselci kırılganlığı olarak aktardığımız durum bu olguyu açıklamaktadır. İletişim teknolojilerinin gelişmesi başta olmak üzere, dünyadaki “küresel türdeşleşme” ile milli kültürel geleneklerin çok kültürlüleşmesi yoluyla artan kültürel karışımın yol açtığı durum, kimlikler krizine ve çatışmasına

⁴⁵ Heywood, a.g.e., ss. 228-229; Göktolga, a.g.e., s. 123

yol açan başlıca etkenlerden birisidir.⁴⁶ İkinci olarak Soğuk Savaşın sonu ile Doğu-Batı rekabetinin çözülüşü ve son olarak da post-kolonyalizmin etkisinden bahsetmek mümkündür.

Soğuk Savaş boyunca süren kapitalizm ve komünizm rekabeti, mülkiyet siyaseti temelli bir çatışmanın ürünüydü. Her iki sistem de birbirine karşı iki ekonomik model ortaya koyarak siyasi ve toplumsal çatışmanın merkezini belirleyen en önemli aktör olmuştur. Soğuk Savaş'ın bu anlamda en önemli işlevi, mikro düzeyde gerilim ve çatışmaları kontrol altına almaya yarayan, “dışsal tehdit” durumunun içsel bütünlüğü sağlaması ve topluma bir amaç ve kimlik duygusu vermesidir. Bu durumda bloklar arasında Batı kendisini Doğu'ya, Doğu ise Batı'ya karşı düşmanlıkla tanımlaması, dışa karşı içsel birliği hızlandırmıştır.

Soğuk Savaş sonrasında ortadan kalkan dışsal tehdit karşısında içsel bütünlük olgusu, yerini çözülmeye, ırksal, etnik ve dinsel gerilimlerle karakterize edilen baskılara bırakmıştır. Özellikle komünist rejimin etki alanı olan bölgelerde ortaya çıkan bu çatışmalarda anılan durum daha iyi görülebilir; Sovyet rejimi, “sosyalist insanın” yaratımıyla milliyetler problemini yer altına göndermek istediye de, aslında o milliyetler problemini ortadan kaldırmamış, yalnızca fosilleştirerek üzerini kapatmıştır.⁴⁷ Esasen bu durumun nedeni, kültürün öncelliğine vurgu yapan kimileri tarafından ileri sürülen, hiçbir politik öğreti veya ideolojinin insan yaşamındaki tüm gerçeği temsil edemeyeceğine ilişkin post-modern düşüncelerde görülebilir; buna göre sosyalist, liberalist, muhafazakar, milliyetçi ya da başka herhangi bir ideoloji, ne olursa olsun önünde sonunda belirli bir kültürle iç içedir, diğer bir deyişle belirli bir yaşam biçimiyle karakterize olur, dolayısıyla zorunlu olarak dar ve taraflıdır. Bu durumu liberalizm örneğinde ifade edersek, liberal öğreti özgürlük, özerklik, eleştirel düşünce ve eşitlik gibi büyük değerleri vurgular fakat bunlar üzerinde hiçbir tekeli yoktur; liberalizmin bu değerler üzerindeki tanımı, bütün tanımlardan sadece birisinden ibarettir ve aynı zamanda kültüre, kimliğe ve aidiyet hissine karşı duyarlı

⁴⁶ Heywood, **a.g.e.**, s. 233; Andrew Heywood, **Siyaset**, Adres Yayınları, 14. Baskı, Ankara, 2014, s. 230

⁴⁷ Heywood, **a.g.e.**, 2014, ss. 187,230

değildir.⁴⁸ Diğer tüm ideolojik yönelimler için de aynı şey geçerlidir; şu halde söyleyebiliriz ki, Soğuk Savaş'ın "büyük değerleri" olan ideolojik mücadelesi sona erdiğinde, kültür çatışmalarının ve kimlik siyasetinin hızla yükselişi basit bir rastlantı olmasa gerekir.

Bu konuda Michael Hardt ve Antonio Negri'nin tespiti, yaşanan dönüşümün spotane/kendiliğinden değil de, küreselleşmenin ideolojik tutamaklarıyla anlaşılacak biçimde "yeni bir dünya düzeni olarak İmparatorluğun" küresel egemenliğin içinden oluştuğuna işaret etmektedir. Yazarlar, "İmparatorluk" kuramını* "İmparatorluğun Üçlü Buyruğu" olarak açıkladıkları sayfalarda, aslında Soğuk Savaş sonrası artan kültürel kimlik temelli farklılığa dayalı dönüşümlerin ABD, BM ve diğer küresel örgütler tarafından da desteklendiğine işaret etmektedirler. Buna göre, sosyalist ve eski sosyalist ülkelerdeki etnik kimlikler etkin biçimde yeniden yaratılarak sosyalizmden kapitalizme geçişin önemli bileşenleri olarak kutlanmaktadır. Bu farklılıklar, aynı zamanda (çok-kültürlülük yaklaşımlarıyla beraber) politik değil kültürel farklılık olarak görülerek bölgesel barışçıl kimliklerin bir ifadesi varsayılmaktadır.

Tüm bunlara ek olarak, kültürel kimliğe dayalı siyasetin ırkçılıkla bağlantısı konusunda Etienne Balibar'ın işaret ettiği kimlik temelli siyasetin önemli bir özelliğine değinmek gerekir. Balibar, "ırksız bir ırkçılık" olarak nitelendirdiği durumu, artık ayrımların biyolojik temelli, yani biyolojik soyaçekim üzerinden değil kültürel farklılıkların aşılamazlığı olduğu bir "ırkçılık" üzerinden oluştuğunu, anılan olgunun ise biyolojik temelli durumda olduğu gibi bir grup veya halkın diğerinin üzerinde açıkça kana dayalı üstünlüğüne dayanmasa da, "sadece" (kültürel) sınırların kaldırılmasının sakıncasını hayat tarzların ve geleneklerin bağdaşmazlığını savunan bir farkçı-ırkçılık olarak adlandırmaktadır. Dolayısıyla Balibar'a göre, aslında biyolojik ırkçılıktan farklı olarak çoğulcu gibi görünse de, kültür temelli

⁴⁸ Bhikhu Parekh, **Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek**, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2002, ss. 430-431

* "İmparatorluk" terimi yeni dünya düzenini, modern dönemin tersine sabit sınırlara ya da engellere dayanmayan merkezlessiz bir iktidar, değişken komuta ağlarıyla, melez kimlikleri, esnek hiyerarşileri ve çoklu mübadeleyi idare eden bir yönetim aygıtı olarak ifade eder. Buna göre, modern dönemin bütün ikirci ve diyalektik çatışmalarıyla beraber, "içerisi – dışarısı" şeklindeki tüm ayrımlar yok olmuştur. Dolayısıyla "emperyalizm" artık yeni dünya düzenini temsil etmektен uzaktır ve sınırsız bir İmparatorluk olarak ağ biçimindeki iktidar söz konusudur. Bkz, Hardt, **a.g.e.**, ss. 16, 172, 196

farklılıkların vurgulanışı bu kültürler arasındaki sınırların olumlanması aracılığıyla tekrar biyolojik ırkçılık ile aynı anlama gelmektedir. Bu çoğulculuk, kimlikler ve farklılıklar temelinde davranmayı kabul ettiğimiz, ırklarımıza uygun davrandığımız müddetçe kim olduğumuza dair tüm farklılıkları tanımaktadır, fakat hiyerarşik olmayan bir farklılık vurgusunu hakim kılmaktadır.⁴⁹

Kimlik siyasetini açıklayan üçüncü olgu, sömürgecilik sonrası dönemde, kolonileştirilen ülkelerde ortaya çıkan bağımsızlık özlemiyle yoğrulmuş bir Batı karşıtı kültürel kimliğin gelişimiyle ilişkilendirilmektedir.⁵⁰ Post-kolonyalizm, kelime olarak sömürge-sonrası anlamına gelir; sömürgeci ve sömürgeleşmiş toplumlar arasındaki sömürgeci ilişkilerin, sömürge rejimlerinin bitmesiyle son bulmadığı ve siyasi, ekonomik, kültürel, entellektüel ve söylemsel boyutta devam ettiğini vurgulayan yaklaşımlara verilen addır. Bu anlamda post kolonyalist yaklaşımların temel amacı, sömürgeleşmiş bölgelere karşı içsel boyun eğdirmenin, sömürgeci siyasal yapılar ortadan kalktıktan sonra bile uzun süre devam edebildiği düşüncesiyle, sömürge yönetiminin kültürel ve siyasal boyutlarını ifşa ve tersyüz etmek temelinde, Batı karşıtı ve Batılı olmayan siyasal düşünce geleneklerine (bu anlamda Batı ve modernizm kökenli olmayan kimliklere de) meşruiyet yaratmak olmuştur.⁵¹ Post-kolonyal dönemin kimlik siyaseti ile bağıntısını açıklamadan önce, bahsedilmesi gereken önemli husus olarak yukarıda açıklanan liberalizmin “evrensel” değerlerinin ve bizzat ideolojik açıdan liberalizmin sömürgecilikle bağıntısını, daha doğrusu liberalizmin sömürgecilik deneyimi ve buyruk altındaki (sömürge) ötekilerle olan karmaşık ilişkisine değinmek gerekecektir.

Bu konuda birçok örnek vermek mümkün olsa da bu durum liberalizmin fikir babalarından John Lock’un İngilizlerin Amerika’yı sömürgeleştirmesi ve Kızılderililer gibi problemleri meselelerde İngiliz sömürgeciliğini meşrulaştıran bir tutuma sahip olmasında, ona paralel biçimde J. S. Mill’in Batı dışı dünyayı enerji, hırs ve gelişimi desteklemedikleri için “geri” toplumlar olarak görerek dolaylı olarak sömürgeleştirmeyi bir nev’i “uygarlaştırma/liberalleştirme” aracı olarak

⁴⁹ Hardt, a.g.e., ss. 207, 201-202; Etienne Balibar ve Immanuel Wallerstein, **İrk Ulus Sınıf**, Metis Yayınları, İstanbul, 2000, s. 30

⁵⁰ Heywood, a.g.e., 2013, ss. 231-232

⁵¹ Bahar Rumelili, “Batı Merkezilik ve Postkolonyalizm”, **Küresel Siyasete Giriş**, Evren Balta, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 210; Heywood, a.g.e., 2013, s. 241

sunmasında, yine Montesquieu, Vico ve nispeten daha az sömürgeciliği onaylayan tavrıyla Herder gibi pek çok ismin Avrupa-merkezci yaklaşımlarında görülebilir.⁵² Klasik liberalizmin sömürgeler üzerindeki etkisi, bir nev’i, Avrupalı beyaz uygar insanın “evrensel” değerlerini ölçüt alıp, bunlar üzerinden sapma dereceleriyle ölçülen bir sosyo-kültürel hiyerarşide ifadesini buluyordu; bütün bu olgular post-kolonyal teorisyenlerin kimlik nosyonu çerçevesinde ifade ettiği gibi bir ‘Ben ve Öteki’ algısında zuhur etmiştir.

Post-kolonyal yaklaşımın kimlik oluşumuna ışık tutan içeriğini; Franz Fanon’un sömürge ilişkilerinin Öteki’nin varlığını yadsımaya dayandığını ve Öteki’ye var olmak için kendini Ötekileştiren’e benzemekten başka yol tanımadığını vurgulayan, sömürge öncesi kültürün yeniden inşasına yönelik çözüm ortaya koyan yaklaşımında, Edward Said’in temsil ve gerçek ayrımını irdeleyen, Doğu ve Batı arasındaki asimetrik söylemlerin iktidar ilişkilerini meşrulaştırıcı rolüne atfı yapan “Şarkiyatçılık” vurgusunda, “madun” (subaltern) terimini kullanarak sömürgeci söylemlerin kapsayıcılığının yerel üzerindeki etkisine işaret eden G. C. Spivak’ın düşüncelerinde, H. Bhabha’nın sömürgeci – sömürülen ilişkisinde içkin bir ikilik yaratan farklılık ve benzeşiklik durumlarına ilişkin fikirlerinde ve diğer post-kolonyal teorisyenlerin benzer yaklaşımlarında görmek mümkündür.⁵³ Tüm bu teorik arka plandan pratiğe bakıldığında, sömürgeciliğin çözülme dönemi olarak İkinci Dünya Savaşı sonrasında, sömürgeleşmiş bölgelerdeki toplumlarda tıpkı Avrupa’da olduğu gibi ulus inşasına ilham kaynağı olan milliyetçilik dalgasının yükselişi ve ulusal self-determinasyon ilkesinin benimsendiği görülmektedir. Bu aslında Negri’nin deyişiyle, Avrupalı modern kimliğin ürettiği ‘Ben ve Öteki’ ayrımının, yani Avrupalı kimlik inşasının ‘ötekiler’ üzerinden üretildiği “başkalığın zorunlu üretimi” sürecinin, bir bumerang gibi tekrar kendilerine dönmesinde ifadesini bulmaktadır. Başka bir deyişle, Avrupa, egemen kimliğini kuran kolonyalizmin dayattığı temsilin yapaylığını ortaya koymak yerine, mevcut diyalektiği Avrupa aleyhine tersine çevirme stratejisi kolonyalizm karşıtı milliyetçiliği beslemiştir.

⁵² Parekh, a.g.e., ss. 44-45, 48-49, 58, 71, 84, 95

⁵³ Rumelili, a.g.e., ss. 211-212

Fanon'un bu konudaki “beyaz adamın gerçek Öteki’si siyah adamdır ve siyah adam olmaya da devam edecektir” ve “çünkü siyah adamın siyah adam olması yetmez; onun beyaz adam karşısında siyah olması gerekir” gibi ifadelerindeki diyalektik kimlik inşasına yönelik vurgu, kolonyalizm karşıtı milliyetçi hareketlerde görüldüğü haliyle siyah adam örneğinde bir ‘öz’ olarak kimliğe dönüşmüştür.⁵⁴ Sömürgeleşmiş toplumlar, anti-kolonyal milliyetçi hareketlerini kimi zaman Marksist-Leninist ideolojinin formunda yürütmüşeler de* 1970’lerden itibaren Marksizmin giderek azalan etkisiyle (anılan tarihlerde sömürgeler bağımsızlığına kavuşmuştur) kimliğin kaynağı giderek yerleşmiş, fundamentalist/köktenci dini hareketler ağırlık kazanmak üzere, dinsel, etnik ve kültürel kimliklerden esinlenerek yükselen bir kimlik siyaseti hız kazanmıştır. Sömürgelerin bağımsızlığına kavuşmasının ardından gelen kimliğe dayalı siyaset dalgası, neo-sömürgecilik olarak tabir edilen ve post-kolonyal yaklaşımların da odağında olan “dolar sömürgeciliği” olgusuyla bağlantılı durmaktadır. Bu dalga, gelişmekte olan dünya olarak eski sömürge ülkelerinde, doğrudan siyasi bir kontrol söz konusu olmasa da (sömürge ilişkisi mantığı olarak) ekonomik hakimiyetin devam ettiği bir durumu ifade eden post-kolonyalizme karşı Batı karşıtı bir tepkide tezahür etmiştir. Sonuç olarak post-sömürgeci dönemde gelişmekte olan dünya, liberalizmin ve sosyalizmin evrenselci iddialarına karşı yerel ve kimliğe dayalı farklı bir siyasal ses arayışında ifadesini bulmuştur.⁵⁵

Bütün bunlardan çıkarılan sonuç, siyaseti etkileyen yeni bir döneme işaret eden konjonktürel değişimdir. Bu yeni dönemde modern devleti oluşturan kırılmalar kimlik siyasetinin yükselişi ile yerini kolektif dinsel, etnik ve kültürel kırılmalara bırakmıştır. Kimlik siyasetinin yükselişini ortaya çıkaran post kolonyalizm, Soğuk Savaş’ın sona ermesi ve küreselleşmenin etkileri, kimlik siyasetinin detaylı köklerini ve bütün bir tarihsel gelişim hattını gösteremese de, modernizmin siyasal

⁵⁴ Heywood, **a.g.e.**, 2013, s. 241; Hardt, **a.g.e.**, ss. 144-145; Diana Fuss, “Özdeşleşme Politikası ve Frantz Fanon: İçteki Sömürgeler”, **Kimlik Politikaları**, Fırat Mollaer, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2014, s. 339

* Marksizmin bu noktadaki gücü, sınıf çatışması teorisinin kapitalist kar arayışı terimleriyle emperyalizmi açıklaması ve silahlı mücadele stratejileriyle sömürge halklarına özgürleşme aracı sunmasının yanı sıra sosyalizmin içerdiği topluluk ve iş birliği değerlerinin geleneksel sanayi öncesi kültürleri olarak sömürge halklarının kültürlerinde yerleşmiş bulunmasıydı. bkz. Heywood, **a.g.e.**, 2014, s. 165

⁵⁵ Heywood, **a.g.e.**, 2013, ss. 241-242,228; Heywood, **a.g.e.**, 2014, ss. 164-166

yansımalarının bir kriz içine girdiği koşulları açıklamakta ve kimlik siyasetinin bu koşullarda nasıl gelişim gösterdiğini anlamakta yardımcı olacaktır. Anılan krizin sonucu olarak kimlik siyasetinin gelişimi kimi zaman demokratikleşme ile birlikte anılmakta ve azınlıklar merkezi yönetimlere karşı daha fazla iktidar ve tanınma talebinde bulunmaktadır.

Günümüz küresel siyasetin koşullarında, çok kültürlülük projeleriyle paralel biçimde yerellik ve otonomi gibi çeşitli tanınma talepleriyle ulusal azınlıkların ulusal çoğunlukla çatışma içine girdiği görülmektedir. Kültürel varlığını hissettirme ve kimliğe dayalı bu çatışmalar, 20.yy başlarında doğan siyahi milliyetçilik hareketlerinden yukarıda anılan olgular ışığında yaşanan çatışmalara kadar pek çok şekilde kendini göstermiştir; özellikle ulusal azınlıkların kimlik talepleri çevresinde gördüğümüz kültürel milliyetçilik, Kanada’da Quebec, Birleşik Krallık’ta İskoçya ve Galler, İspanya’da Katalanya ve Bask Bölgesi, Fransa’da Korsika ve Belçika’da Flander’in yanı sıra, Endonezya’da Doğu Timor, Hindistan siyasetine etki eden kozmopolit yapının ürettiği kimlikler çatışması, İtalya’da Kuzey Ligi’nin federalizme dayalı politik hattı, ülkemizde ‘Kürt Sorunu’ olarak adlandırılan durum da dahil olmak üzere pek çok ülkede görülebilmektedir. Bu bağlamda günümüzde belirli bir tanınma ya da otonomi talep eden on binden fazla kültür mevcuttur, bu rakam çağımızın kırıma nosyonu olarak kimliğin siyasi olgulara etkisinin ne kadar ciddi boyutlarda olduğunu göstermektedir.⁵⁶ Anılan durumun ulus devlet homojenliğini koruyan sınırlarını ortadan kaldıran küreselleşme bağlamındaki uzantısı, siyasal aktörlerin kimliği ve kültürü gözetken bir siyasi eylem projesini ifade eden yeni bir anlayışla karakterize olmalarını zorunlu kılmaktadır.

Kimlik siyasetinin yükselişi, yukarıda değinilen fundamentalist köktenci hareketleri ifade eden çeşitli ‘dinsel uyanış’ biçimlerini ifade etmekle beraber,* ‘‘Asya Değerleri’’ olarak anılan Asya toplumlarının tarih, kültür ve dinsel arka planını yansıtan değerleri Batı’nın evrenselci kültürüne karşı alternatif olarak ortaya

⁵⁶ Alain-G. Gagnon, **Belirsizlikler Çağında Azınlık Uluslar**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016, ss. 3-4, 6,8; Heywood, **a.g.e.**, 2013, ss. 221,223,230; Heywood, **a.g.e.**, 2014, ss. 228-229

* Bu olgu sömürge sonrası toplumlarda yaygın olarak görülmekte, İran İslam Devrimi örneğinde olduğu gibi farklı formlarıyla Müslüman toplumlarda yükselişe geçen Siyasal İslam hareketleriyle hız kazanmaktadır.

koyan yönelimleri de kapsamaktadır. Samuel Huntington'un 'Medeniyetler Çatışması' tezi de bu bağlamda kültürün yükselişi, kültürel çatışma ve medeniyetsel gerilimlere yaptığı vurguyla küresel düzenin yeni çatışma niteliğinin ekonomik, ideolojik ya da siyasal olmaktan ziyade kültür temelli çatışmaları doğuracağını ifade eden bir yaklaşım olarak, kimlik siyasetinin yerel tutamaklarının yanı sıra küresel tutamaklarını da ortaya koymaktadır.⁵⁷

Sonuç olarak kimlik siyasetinin yükselişi, çalışmanın başında değinilen modern devleti oluşturan kırılmaların yerini çağımızın kültürel, etnik ve din temelli kimliğe dayalı toplumsal/siyasal kırılmalarını alması sürecini işaret etmektedir.

⁵⁷ Heywood, a.g.e., 2013, ss. 234, 239-240, 245-250

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL DEMOKRASİ VE KİMLİK BUNALIMI

Kimlik siyasetinin yükselişi, toplumdaki ekonomik temelli kırılmalar üzerinden bir sınıf partisi olarak doğan sosyal demokrasinin düşüşüne ve kriz içine girmesine neden olmuştur. Dolayısıyla, sosyolojik kırılma hatlarındaki dönüşümler, sosyal demokrasinin kendisini inşa ettiği toplumsal bölünmelerin siyasal süreçlerdeki etkisinin azalışı ile birlikte karşı karşıya kaldığı krizi ifade etmektedir. Anılan krizin gerek ekonomik gerekse kimlik politikaları düzleminde gerçekleşmesi, sosyal demokrasinin değişen toplumsal bölünmeler ve ekonomik, siyasal, yönetsel ve diğer koşullar karşısındaki gerileyişini hızlandıran faktörler arasında yer almaktadır.

Bu bölümde, önce sosyal demokrasinin tarihsel süreci incelenmiş ve anılan krizin oluşum süreci ele alınmıştır. Daha sonra, krizin sosyal demokrat partilerin tabanındaki yansıması ve yaşanan dönüşüm karşısında sosyal demokrasinin ürettiği Üçüncü Yol refleksi irdelenmiş ve sosyal demokrasinin kimlik bunalımına işaret eden sınıf politikaları – tanıma politikaları ilişkisine yer verilmiştir.

2.1. Sol İdeoloji

Siyasal hareket, fikir ve ideolojileri tanımlamak, analiz etmek ve değerlendirmek için kullanılan bir ölçüt olarak sağ – sol ayrımı, siyasal düşüncelerin, doğrusal bir çizgi üzerindeki en sağ ve en sol kutuplar arasında aldıkları konuma dayanmaktadır. Genellikle siyasi spektrumun sağında yer alanlar otorite, hiyerarşi, düzen, yükümlülük, gelenek ve milliyetçilik gibi değerlerle, solunda yer alanlar ise özgürlük, eşitlik, kardeşlik, ilerleme, reform ve enternasyonalizm gibi değerlerle karakterize edilmektedir.⁵⁸ Bu bağlamda ideoloji kavramı ise “mevcut iktidar ilişkileri sistemini korumayı, değiştirmeyi veya yıkmayı amaçlayan ve organize bir siyasi eylem için temel teşkil eden, az veya çok tutarlı bir fikirler bütünü” olarak tanımlanmaktadır. Bu yönüyle ideolojiler bir dünya görüşü olarak, arzulanan bir

⁵⁸ H. Bahadır Türk, “İdeoloji”, *Siyaset*, Mümtaz’er Türköne, 3. Baskı, Lotus Yayınevi, 2005, s. 135

* Aslında bu ayrımın çok daha karmaşıktır ve değerler bazında da bu kadar yalın olduğu söylenemez; çünkü anılan değerler genel itibarıyla bir durumu ifade etse de, ideolojik yelpazenin sağ ve solu arasındaki değerler oldukça grift bir hal almıştır. Örneğin “enternasyonal” olarak karakterize edilen sol ideolojinin neredeyse tüm biçimlerinde milliyetçilik görülebilir; hatta merkez solun da ötesinde, aşırı solu temsil eden Marksist düşüncelerde/hareketlerde bile enternasyonal kimliğin tutarsızlığını yansıtan bir milliyetçi/ulusalcı tutum rahatlıkla görülebilir.

gelecek modeli ve mevcut düzenin değerlendirmesiyle birlikte siyasi değişimin nasıl olması gerektiğine ilişkin bir çerçeve çizmektedirler.⁵⁹

“Sol” ve “sağ” terimlerinin kökeni, Fransız Devrimi sonrasında 1789 yılında farklı grupların oluşturduğu meclisin ilk toplantısındaki oturuş düzenine kadar gider; söz konusu düzende aristokratlar kralın sağında otururken, üçüncü tabaka üyesi olarak radikaller kralın solunda yer almışlardır. Benzer oturuş düzeni sonraki Fransız Meclislerinde de sürdürülürken sağ gerici ve monarşi yanlısı, sol ise devrimci ve eşitlikçi olarak anılmıştır. Ne var ki –tıpkı değerler bahsinde olduğu gibi- modern siyasette bu durum da karmaşık haldedir. Geleceğe yönelik değişim fikri kimi zaman sağ uça görülebilirken, benzer şekilde özünde devrimci nitelikli solda da kimi zaman değişime direnme halleri vuku bulmuştur.⁶⁰

Sağ ve sol ayrımının bu bağlamda ideolojik yelpaze içindeki farklı politik değerleri, farklı ekonomik politikaların ve nihayetinde eşitlik fikrine karşı yaklaşımları ile ilişkili olarak farklı tutumları değerlendirmek için kullanılmaktadır. Bu farklı tutumlar, ideolojilerin ekonomik politikalarında ortaya çıkmaktadır.

Bu bakımdan sol kanat kendisini eşitliğe adamaktadır ve eşit bir düzenin temin edilebileceği hususunda iyimserdir. Sağ kanat ise gerek ulaşılması imkansız gerekse arzu edilecek bir şey olmadığı için eşitliği reddetmektedirler. Yelpazenin en uç kısmında yer alan aşırı sola dahil edilen komünistler, ekonominin devlet tarafından planlanması gerektiğini öngörürken, kimi sosyalistler ve sosyal demokrat/merkez sol ise karma ekonomiye dayalı müdahaleci iktisadi yönetimi savunmaktadırlar. Sağ kanat ise tersine, tam serbest piyasa ve özel mülkiyete dayalı bir ekonomi yaklaşımını benimsemişlerdir.^{61*}

Sosyalizm olarak sol, erken dönemde ütopyacı, devrimci ve radikal özelliklere sahip olarak görülürken ve bu şekliyle temel amacı “mevcut üretim

⁵⁹ Heywood, **a.g.e.**, 2014, s. 71

⁶⁰ Andrew Heywood, **Siyasi İdeolojiler**, 5. Baskı, Adres Yayınları, 2013b, s. 33; Türk, **a.g.e.**, s. 136

⁶¹ Heywood, **a.g.e.**, 2013b, s. 33; Türk, **a.g.e.**, s. 136

* Eklenmesi gerekir ki, buna rağmen, faşizm gibi ekonomik açıdan devletin rolünün altını çizmesine rağmen aşırı sağda yer alan bir ideolojik temayülün ya da eşitlikçi olmasına karşın her türlü otoriteyi reddeden anarşizmin uç solda yer almasının nasıl açıklanacağı bu modelde belirsizdir. Fakat çalışmanın bu başlık altındaki amacı sağ ve solun karakteristik özelliklerini açıklayarak solun genel hatlarını ortaya koymak olduğu için konunun bu yönüne değinilmemektedir.

bkz. Heywood, **a.g.e.**, 2013b, s. 33

sisteminin değiştirilerek ortak mülkiyete dayalı bir toplum idealine ulaşmak'' olarak ortaya çıkmıştır. Fakat 19.yy'ın sonlarında işçi sınıfının çalışma koşullarında, ücretlerinde ve siyasal konumlarında yapılan iyileştirmeler üzerine, üretim sistemini değiştirecek devrimci bir aktör olarak görülmesi durumu gittikçe zayıflamış ve sosyalist sol dünya; anayasal politikayı izleyen, oy sandığı ve reformlar aracılığıyla iktidara gelmeyi hedefleyerek değişimin köktenci bir devrimle değil, kademe kademe yasal, barışçıl ve parlamenter sistem içinde oluşması gerektiğine inanan sol ile Lenin ve Bolşevikleri izleyen, devrime hala ihtiyaç olduğunu öne süren sol arasında bölünmüştür. Bu haliyle birinci kamp sosyal demokratları (merkez) ikincisi ise komünistleri (aşırı) ifade etmektedir.⁶²

Sol içindeki bu ayrım, değişimin nasıl gerçekleşeceğine ilişkin farklı stratejik yaklaşımların da ötesinde, gerek söz konusu hareketin karakterini gerekse “sol”ün şeklini belirlemektedir. Bu bağlamda devrimci sol, sistemin devrimci bir hareketle yıkılmasıyla gerçekleşeceğine inanmaktadır. Uç sol olarak komünist devrimci fraksiyonların teorik altyapısı Marks ve Engels’in yazılarına, özelde Marksist/Leninist ideolojiye dayanmaktadır.⁶³ Marksizm, sınıf bilinci olan işçi kitlelerinin ayaklandığı proleter nitelikli bir devrimi öngörmüştür. Kapitalizmin köklü bir eleştirisi temelinde sosyal ve tarihi gelişimin doğasını keşfetmeye dönük bir kavram olarak Marks’a ait “bilimsel sosyalizm”, Marks-sonrası dönemde Kautsky, Engels ve Plekhanov gibi isimlerin katkısıyla beraber Marks’ın “vulgar” (katı) bir yorumunu ortaya çıkarmış ve Sovyet komünizminin temeli olarak kullanılmıştır.⁶⁴

Bu vulgar yorumsama altındaki bilimsel sosyalizm, devrimci komünist sol ile özdeşleşen ve onun teorisinin ana hatlarını oluşturan ortodoks Marksizmin temel unsurlarını içinde barındırmaktadır. Başta Bolşevik devriminin lideri Lenin’in ve Çin devriminin öncüsü Mao Zedung’un da teoriye katkısıyla birlikte, sosyalist solun radikal kanadı genellikle Marksist-Leninist ya da Marksist-Leninist/Maoist olarak anılmıştır. Teorik açıdan Marksizmin unsurları bağlamında; üretim tarzları olarak ekonomik “temelin” siyasi yapıyı belirlediği ve bu belirlenimin tarihin ana motoru

⁶² Türk, a.g.e., ss. 125-126; Heywood, a.g.e., 2014, ss. 80-81; Heywood, a.g.e., 2013b, ss. 117-118

⁶³ Heywood, a.g.e., 2013b, ss. 127-128

⁶⁴ Heywood, a.g.e., 2013b, ss. 128,133,148

olduğu fikri olarak “tarihsel materyalizm”, tarihin motorunu ilerleten ve sınıf çatışmalarına bağlı olan “diyalektik değişim”, kapitalist sistem ile işçi arasındaki etkileşim olarak “yabancılaşma” kavramlarından bahsetmek mümkündür. Özel mülkiyetten doğan uzlaştırmamaz çıkarlara bağlı olarak ortaya çıkan “sınıf çatışması” ve çelişkiyi yaratan “artı değer” kavramları da Marksizmin yapıtaşı niteliğindeki unsurlardır. Yine bunlara ek olarak; sürekli kriz yaşayacak kapitalist sistemin yıkılmaya mahkum olduğunu ifade eden, sınıf bilinci ile hareket eden devrimci proleteryanın üretim araçlarına el koyduğu “proleter devrim” ve proleteryanın devrimci diktatörlüğü ile kontrol altına alınan burjuvazi karşı-devrimi durumu ortadan kalktıktan sonra ve sınıf çelişkisinin izleri tam olarak ortadan kalktığında tarihin son aşaması olarak görülen “komünizm” Marksist teorinin öğeleri/unsurları arasında yer almaktadır. Sosyal demokratların tersine devrimci sol, parlamenter demokrasi ile değişim yolunun bir aldatmacadan ibaret olduğunu ve tek seçeneğin proleteryanın, burjuvazi devletini yıkması olduğuna inanmaktadır.⁶⁵

Genel olarak sol ideolojinin temel öğeleri; bireyi topluma bağlı olarak gören bir anlayışın sonucu olarak topluluk, toplumsal bağ ile birbirine bağlı olan insanlar için işbirliğine olan vurgunun sonucu olarak kardeşlik, bu baği koruyacak olan sosyal eşitlik, eşitliğe paralel olarak kaynak dağılımında gözetilmesi gereken bir ölçüt olan ihtiyaç, toplumsal olayları analiz ederken kullandıkları sosyal sınıf ve özel mülkiyete karşı ortak mülkiyettir.^{66*}

2.1.1. Sosyal Demokrasi İdeolojisi

“Kapitalizmin kaldırılması yerine piyasa ve devlet arasında bir denge öngören sosyalizmin ılımlı ve reformist kanadı”⁶⁷ olarak tanımlanabilen sosyal demokrasi kavramı, aslında dönemsel olarak farklı anlamları ifade eden ve buna bağlı olarak farklı yaklaşımlar dizisini barındıran bir siyasi ideolojidir. Bunun sebebini sosyal demokrasinin geçirdiği terminolojik dönüşüm olgusunda aramak

⁶⁵ Heywood, **a.g.e.**, 2013b, ss. 133,136-138,128; Heywood, **a.g.e.**, 2014, ss. 83-84; Türk, **a.g.e.**, ss. 127-128

⁶⁶ Heywood, **a.g.e.**, 2014, ss. 81-82

* Bu son öge dahil anılan kavramlar solun farklı türevleri içinde farklı formlarda yer alabilmektedir.

⁶⁷ Heywood, **a.g.e.** 2013b, s. 329

gerekir. 19.yy'da yukarıda belirtildiği gibi sol içinde devrimci Marksizmden parlamenter demokratlara değin farklı fraksiyonlar mevcuttu.

Batı Avrupa'daki gelişimi itibariyle sosyal demokrasi ideolojisi ilk dönemlerinde neredeyse tümüyle Marksizmin etkisinde olmuştur. Bütün bu etkiye karşın, zamanla ona özgül kimlik kazandıracak bir Marksizm eleştirisine sahip olmasını sağlayacak olan koşullar, sosyal demokratların Marksizmle yollarını tamamen ayıracak olan bir ideolojik revizyonizmi geliştirmelerine olanak sağlamıştır.⁶⁸ Marksist teorinin deterministik doktrinleri olarak pek çok öngörüsü gerçekleşmemiştir; 19.yy'ın sonlarında işçi sınıfı istikrarlı biçimde yoksullaşmamış ve beklenen genel ekonomik çöküşün tersine ekonomik büyüme istikrarlı biçimde artmıştır. Bunun yanı sıra, Marksizmin, tarihsel gidişatı belirleyen siyasi aktivizm değil de, ekonomik güçler olduğuna yönelik katı tutumunun sonucu olarak, Marksist ekonomik determinizmin toplumsal anlamda edilgen-pasifist bir duruma yol açarak sorunları çözmeye cevap veremediği fikri ortaya çıkmıştır. Solun (sosyal demokratlar olarak) “tarihin ekonomik yasalarını” beklemektense, parti ve örgütlenme yoluyla strateji geliştirerek toplumsal sorunlara bir yanıt olarak revizyonizmi sunması mümkün olmuştur.⁶⁹ Bununla birlikte, sosyal demokrasi ideolojisinin, Marksizmin bir revizyonu ya da reformu olarak değil, köken olarak Marksizmle ilgili olmayan bir ideoloji olarak müstakil bir varlığa en başından beri sahip olduğu yönündeki yaklaşım da mevcuttur. Buna göre, sosyal demokrasi Marksizmden bozma bir ideoloji değildir.⁷⁰

İkinci Enternasyonal'de somut hale gelen bu yol ayrımı, (genel ve eşit oy hakkı gibi siyasal kazanımların etkisiyle, sol için parlamenter yöntemlerin benimsenmesi durumunda işçi sınıfının nicel üstünlüğünün sonucu olarak seçimlerde iktidara geleceğine yönelik “revizyonist” fikirlerle beraber) sosyal demokrasinin kuramcılarından Eduard Bernstein ve Karl Kautsky gibi önemli isimlerle Alman Sosyal Demokrat Partisi özelinde vuku bulmuştur. Söz konusu parti de gerek Marks'tan etkilenmiş gerekse Bernstein'ın revizyonist düşüncelerini benimsemiş

⁶⁸ Hamdi Turşucu, **Sosyal Demokrat Teori ve Pratiğe Kısa Bir Giriş**, Toplum ve Demokrasi Dergisi, C.2, S.2, 2008, s. 78

⁶⁹ Sheri Berman, “Sosyal Demokrasi'nin Geçmişi ve Olası Geleceği”, **Soldan Geriye Ne Kaldı?**, James Cronin, George Ross ve James Shoch, Phoenix Yayınevi, 2016a, ss. 62-64

⁷⁰ Rezzan Ayhan Türkbat, “İngiliz İşçi Partisinin İdeolojik Dönüşümü”, C.4, S.1., 2014, s. 140

kişiler olmakla beraber, Kautsky gibi merkezde yer alan isimler de mevcuttu.⁷¹ Bernstein örneğinde revizyonist sol kanat, sınıf çatışması ya da tarihsel materyalizmin eleştirisinden doğan bir sınıflar arası işbirliği ve bütünleşme gibi fikirlerle, siyasal yapıya entegre olmak ve parlamenter siyasal yapıyı yıkmak yerine bizzat onun iç dinamiklerinde kalmak olduğuna inanan bir düşünceye dayanmıştır. Buna göre sosyalist ideal Marksizmin savladığı gibi zenginliğin azalması ile doğan bir sınıf çatışmasına değil, zenginliğin artmasına ve solun köklü değişiklikleri teşvik edebilecek elle tutulur reform önerileri sunma becerisine bağlı olmaktadır. Fabianlar ve S. Webb'in sosyalizmin küçük değişimlerle olacağı fikri doğrultusunda Bernstein gibi revizyonistler (sosyal demokratlar) de, aralarındaki bazı farklılıklara rağmen sosyal demokrasinin kendine özgül kimliğinin ve ilkelerinin oluşmasını sağlamışlar ve ideolojinin kökleşmesine yol açmışlardır; bu süreçte yön veren temel düşünürlerden ve teorik katkısının yanı sıra SDP'nin (Almanya Sosyal Demokrat Partisi) üyesi olarak pratikte de aktif olan isimlerden Bernstein da, Marksizme getirdiği ciddi eleştirilerle genel oy hakkı, demokrasi, sınıflar arasılık gibi olgulara vurgu yaparak tarihsel değişimi ve sosyal olguları yeniden yorumlayarak sosyal demokrat ideolojinin ana hatlarını biçimlendiren katkılar yapmıştır.⁷² Bernstein'ın yanı sıra Karl Kautsky, Ferdinand Lassalle, Jean Jaures, Leon Blum, Henry de Man gibi isimlerin de önemli katkılarıyla gelişen sosyal demokrasi, partileşme pratiğinde Alman Sosyal Demokrat Partisi (SDP) ve İngiliz İşçi Partisi ile ilk ve önemli örneklerini ortaya koymuştur.^{73*}

2.1.2. Partilerin Kökenleri ve Merkez Sol Partiler

Siyasal partiler, 19.yy'dan önce belirli bir lideri ya da fikri desteklemek için kurulmuş fraksiyonlar olarak varlık göstermiştir.⁷⁴ Modern anlamda siyasal partilerin ilk örnekleri İngiltere'de ortaya çıkmıştır. Daha sonra Amerika ve Fransa'da da (devrimlerle birlikte) partiler siyasal sistemin temel kurumları haline gelmişlerdir.

⁷¹ Turşucu, a.g.e., ss. 78,80

⁷² Berman, a.g.e. s. 65; Adnan Güriz, **Sosyal Demokrasi İdeolojisi**, 2. Baskı, Phoenix Yayınevi, 2011, ss. 76-80

⁷³ Türk, a.g.e., s. 130; Türkbay, a.g.e., s. 142

* Sosyalist düşünce içinden sosyal demokrasinin doğuşunda etkili olan yazarlar ve fikirler hakkında detaylı bir okuma için bkz. Güriz, a.g.e. ss. 37-106

⁷⁴ Bilgin, a.g.e., s. 126

Siyasal partileri ortaya çıkaran dinamikler, siyasal katılımın genişlemesi ile orta ve alt tabaka sınıflarının devlet yönetiminde söz sahibi olmaya yönelik istekleri ile beraber, sosyal modernleşme süreci ve meşruiyet – bütünleşme krizleri gibi olgulardır.⁷⁵ Siyasal katılmayla bağlantılı ve aynı zamanda ona ek olarak, monarşiyeye karşı parlamentonun artan gücünün de partilerin doğuşunda etkili olduğunu Duverger, Epstein ve Sartori gibi siyaset bilimciler ifade etmişlerdir. Çalışmanın birinci bölümünde de değinildiği gibi Rokkan modern devleti oluşturan toplumsal kınımlarda partilerin sosyolojik kökenini irdelemektedir.⁷⁶

Yukarıda anılan sol içindeki yol ayrımlarıyla sosyal demokrasi ideolojisinin ortaya çıktığı süreç, sosyal demokrat partilerin de ortaya çıktığı süreci göstermektedir.

Sosyal demokrasinin ortaya çıktığı Avrupa’da, demokratik seçimlere katılarak iktidarı elde etmek isteyen ve bu bağlamda yasal siyasal metotlarla faaliyet gösteren merkez sol partiler, -yukarıda bahsi geçen koşullar ve bölünmeler sonucunda- 19.yy’ın sonunda ortaya çıkmıştır. Bunlardan en önemlilerinden üç örnek verecek olursak, kuşkusuz önce Almanya ve İngiltere ile sosyal demokrasinin kalesi olmayı başaran İsveç’ten bahsetmek gerekecektir. Almanya’da merkez solu temsil eden ‘Almanya Sosyal Demokrat Partisi’ 1890 yılında ‘Almanya Sosyalist İşçi Partisi’nin ismini alarak kurulmuştur. Esasen Alman merkez solu, F. Lassalle’ın 1863’te kurduğu ‘Genel Alman İşçi Partisi’ne kadar götürülebilir. Bu süreçte reformist sendikaların rolünü de yadsımamak gerekmektedir.⁷⁷ Mezkur dönemlerde Almanya’nın yanı sıra Avrupa merkez solunun önemli partilerinden ‘İngiliz İşçi Partisi’ni barındıran İngiltere’de de merkez sol parti, 1900’de kurulup amaçları parlamentoda işçileri temsil etmek olan ve içeriğini çeşitli sosyal demokrat bileşimler oluşturan ‘İşçi Temsilcileri Komitesi’nin 1906 İşçi Partisi ismini almasıyla oluşmuştur.⁷⁸ Yine uzun bir dönem “sosyal demokrasinin kalesi” olarak görülen İsveç’te ise ‘İsveç Sosyal Demokrat Partisi’nin –sonradan dönüşüme uğrayacak olan- ilk programı 1897 yılında yayınlanmıştır. Bu üç partinin örneğinde Avrupa’da sosyal

⁷⁵ Özbudun, a.g.e., ss. 19,35; Bülent Daver, **Siyaset Bilimine Giriş**, 5. Baskı, Siyasal Kitabevi, 1993, s. 224

⁷⁶ Bilgin, a.g.e., ss. 126-127

⁷⁷ Güriz, a.g.e., ss. 151-152

⁷⁸ Türkbay, a.g.e. s. 138; Güriz, a.g.e., s. 193

demokrat/merkez sol partilerin ilk olarak 19.yy'ın sonu ile 20.yy'ın başı dönemlerinde rekabetçi siyasal seçimlere katıldıklarını söyleyebiliriz. Hatta anılan dönemlerde Avrupa merkez sol partileri hatırı sayılır bir seçim başarısı kazanmışlardır. 1890 yılında Alman Sosyal Demokratlar yüzde 19,7'lik oy oranıyla Almanya'nın en büyük partisi olurken bu oran 1912'de 34,8 olmuştur. Yine Fin Sosyal Demokratlar 1907'de ilk seçimde yüzde 37'yle en fazla oyu almış, aynı tarihte Avusturya'da sosyal demokratlar oyların yüzde 21'ini almışlardır. Belçikalı sol parti 'Ouvrier' ise 1894'te aldığı 13,2'lik oy oranını 1925'te yüzde 39,4'e çıkarmıştır. İsveç'te 1911'e oran daha az iken bu tarihte 28,5'e, altı yıl sonra ise 39,1'e yükselmiştir, Norveç İşçi Partisi ise 1897'de yüzde 1'in altında olan oy oranını 1915 seçimlerinde 32,1'e yükseltmiştir. Danimarka ve Hollanda'da ise sosyal demokratlar 19.yy'ın sonunda nispeten düşük olan oy oranlarını 20.yy'ın ilk yarısında gözle görülür şekilde arttırmıştır.⁷⁹

Belirtilmesi gerekir ki Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla beraber (zaten kendi içinde ayrılığa düşen) İkinci Enternasyonal, sosyal demokrat/sosyalist partilerin savaş yanlısı tutumuyla dağılmıştır. Bu tutum, göre sosyal demokratların, Marksistlerin 'enternasyonal' ilkelerinden sapmalarını açıkça ortaya koymakta olduğu gibi solun millileşmesine yönelik de önemli bir adımdır. Zira Birinci Dünya Savaşı'na Marksistlerin bakışı, hakim kapitalist ülkelerin kendi içindeki sömürge rekabeti savaşıdır ve kapitalizmin de sonunu hızlandırmaktadır. Fakat yine de Sovyet sosyalizminin esas aldığı solun Marksist yorumuna dayalı ve ihtilalci yolu benimseyen Lenin, Üçüncü Enternasyonal'i (Komintern) kurduğunda, Norveç İşçi Partisi gibi rekabetçi seçimler ile iktidara gelmeyi hedefleyen kimi Avrupalı partilerin buna (Komintern) katılmaları ve seçimlere katılarak iktidara gelmeyi hedefleseler de kapitalizmi ortadan kaldırmayı öngören programlar yapmaları o yıllarda Marksizm ile sosyal demokratların net olarak keskin bir çizgi ile birbirinden ayrılmadıklarını da gösterebilir.* Esasen Marksizm ile sosyal demokratlar arasındaki

⁷⁹ Adam Przeworski, **Kapitalizm ve Sosyal Demokrasi**, Phoenix Yayınevi, 2012, ss. 38-39

* Yine de anılan sosyal demokrat partiler daha sonra Sovyet rejiminin diktatörlüğünü reddederek Komintern'den ayrılmışlardır.

Bkz. Güriz, **a.g.e.**, s. 220

kalın çizgi belirgin biçimde İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'daki merkez sol partilerin programlarında görülmektedir.⁸⁰

Daha önce de vurgulandığı üzere, sosyal demokrat partilerin temel programları devrimci Marksizmin tersine kapitalizmi tamamen ortadan kaldırmak değil, evrimci bir biçimde onu düzelterek devam ettirmektir. Özellikle 1929 Büyük Buhranı sonrası krizlerin piyasa denetimsizliği sonucu oluştuğuna ilişkin temel kabul, toplumu kapitalizmin yıkıcı sonuçlarından koruyacak ve bir yandan da ekonomik büyümeyi sağlayacak düzen inşa etme siyasalarını savunan sosyal demokratların istikrarlı ve başarılı iktidarlarına yol açmıştır. Bu süreçte krize çözüm olarak Keynesçiliğin reçeteleri ile sosyal demokrasinin bileşimi önemli rol oynamıştır. Özellikle Belçika İşçi Partisi liderlerinden Henri de Mann'ın planlama anlayışı ile karma ekonomi fikri merkez sol partilerin programlarını karakterize eden doktrinler olarak ortaya çıkmıştır. Bu, devletin ekonomideki rolü öncülüğünde çalışanlara ödenen yüksek ücretler, yüksek istihdam düzeyi, sosyal güvenlik uygulamaları ve ekonomik yeniden dağıtımı sağlayan sosyal refah devleti modelini uygulamaya sokan merkez solun kabaca Soğuk Savaş'ın sonuna dek sürdürdüğü göreceli başarının temelini oluşturmaktadır.⁸¹

Savaş sonrası dönemde Avrupa'da merkez sol partilere bakıldığında, hemen hepsi seçimleri kazanmak konusunda ne kadar yetkin olduklarını göstermişlerdir. Zaman zaman parti içi anlaşmazlıklar, program değişiklikleri, stratejik yenilenme, ekonomik krizler ya da seçmen jenerasyonunun değişimi gibi farklı ülke koşulları altında çeşitli problemlerle yüzleşmeler de örneğin Almanya'da SDP Bad Godesberg ile yenilenmiş programıyla, İtalya'da PSI (İtalyan Sosyalist Partisi) merkez sol partisi kimliğiyle, Fransa'da PS (Sosyalist Parti) sorunlara yenilikçi umut vadeden çözümleriyle, İsveç'te SAP (İsveç Sosyal Demokrat Partisi) sosyal demokrat ideolojinin çekirdeğini ve pratiğini yaratıcı şekilde uygulanabilir kıldığı siyasalarıyla seçimleri kazanmışlardır. Ancak bütün bu başarılar zaman zaman sekteye uğramış ve nihayet Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) çöküşü ile başlayan

⁸⁰ Berman, **a.g.e.**, s. 76

⁸¹ F. Orkunt Canyaş, "Türkiye'de Sosyal Demokrasinin Evrimi: CHP Örneği", **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Doktora Tezi), 2008, ss. 85-88; Berman, **a.g.e.**, s.71; Güriz, **a.g.e.**, s. 262

küresel yeni dünya düzeni döneminde neredeyse tamamen yok olmuştur.^{82*} Savaş sonrası Avrupa’da merkez solun seçim başarıları, özellikle ekonomik temelli siyasetin 1970’li yıllarla beraber kimlik temelli taleplere dönüşmesi ve karma ekonomik modelin yarattığı krizlerle birlikte yavaş yavaş geriye çekilmesiyle ve sosyal demokratların “altın çağı” olarak nitelenen yıllardaki seçmen heyecanını kaybetmesiyle gölgelenmiş gözükmetedir. Bu, SSCB’nin dağılması sonrası merkez sol için yeni bir tabloya işaret etmektedir.

2.2. SSCB’nin Çöküşü Sonrası Sol Partilerin Durumu

Çalışmanın birinci bölümünde bahsedilen kimlik siyasetinin yükselişine ek olarak, SSCB sonrası siyasetin yeni makro koşulları ile birlikte solun gerileyişi çok boyutlu krizi ifade eden bir duruma işaret etmektedir. Anılan yeni makro koşullar, merkez sol partiler için ekonomik ve ekonomik olmayan kimliksel konuları kapsayan bir dizi ‘sorunsal’ beraberinde getirmiştir. Bu dönemde, merkez solun seçim performansını da etkileyen anılan sorunsala karşı “Üçüncü Yol” arayışı sorunun ekonomik yönünü vurgulayan bir çözüme işaret etmiş ve kimi merkez sol partilerin krizi aşma reflekslerinde tezahür eden bir dönüşümü beraberinde getirmiştir.

2.2.1. Yeni Siyaset Konjonktürü ve Merkez Sol

Yukarıda kısaca değinilen savaş sonrası sosyal demokrasinin “altın çağı” 1970’li yıllarda tezahür eden ve SSCB’nin çöküşü ile tamamlanan yeni siyasal ortamda kapanırken, sosyal demokratlar bir takım zorluklarla karşı karşıya kalmışlardır. Esasen bu ‘zor zamanları’ başlatan süreç, altın çağın sona ermesiyle, kapitalizmi başarıyla yöneten Keynesçi siyasalara inancın yok olmasıyla ve komünizmin yıkılışıyla birlikte bir bütün olarak sol paradigmanın büyüünün bozulmasını da beraberinde getirmiştir. Bu yeni (ve merkez sol için zor zamanlara işaret eden) siyasal ortamı karakterize eden şey ekonominin küreselleşmesi olarak belirtilmişse de,⁸³ bunun yanında küreselleşmenin sosyo-kültürel boyutunun da göz

⁸² Berman, a.g.e., ss. 77-84

* SAP bir nebze bu tablonun dışında tutulabilir; zira günümüzde bile İsveç’in egemen partisi konumundadır.

⁸³ James Cronin, George Ross ve James Shoch, “Zor Zamanlarda İlerici Siyaset”, **Soldan Geriye Ne Kaldı?**, James Cronin, George Ross ve James Shoch, Phoenix Yayınevi, 2016, s. 567

ardı edilmemesi konuyu anlamak açısından önem arz etmektedir. Çünkü kriz yalnızca ekonomik boyutta değil, aynı zamanda ekonominin ötesine dek uzanmıştır.*

Özetle ekonomik konjonktürün değişimi, piyasacılığı kutsayan neoliberal fikirlerin hakimiyetiyle, hükümetlerin uluslararası düzeyde yeni politikalara uymaları için maruz kaldıkları baskıda görülebilir; piyasaların liberalleşmesi ve devletin ekonomiyi kontrolünün ortadan kalkmasıyla birlikte uluslararası rekabetin mantığıyla uyum olmayan sosyal demokrat politikalar kısıtlanmakta, entegre hale gelen küreselleşme giderek sosyal politikaları azaltmaktadır.⁸⁴

Bununla birlikte, sosyal demokrat partileri etkileyen yeni konjonktürün toplumsal ve kültürel boyutu, sınıf özcülüğüne dayanan siyasetin öneminin azalmasıyla bağlantılı olarak kimlik ve kültüre doğru kayan bir toplumsal/kültürel alanın ortaya çıkması ile karakterize edilebilir. Bu bağlamda, merkez sol partilerin yeni dönemde geleneksel siyasi programlarıyla toplumsal tabana cevap verebilmelerinin mümkün olmadığı konusu gündeme gelmiştir. Bu program değişimi, İngiliz İşçi Partisi örneğinde olduğu gibi sol partilerin yeni ekonomik düzenin dinamiklerine uyum sağlama amacıyla klasik refah devleti ekonomi politikalarını revize etme girişimlerinde ön plana çıksa da,⁸⁵ yeni konjonktürde özellikle çok kültürlülük gibi kültür ve kimlik temelli meselelere merkez solun bakışının, ekonomik paradigmanın hakimiyetini ortadan kaldıracak yeni bir ideolojik yeniden yapılanmayı ve bununla bağlantılı olarak da seçim başarılarını etkileyerek ‘zor zamanların’ krizinden kurtulabileceği bir yükselişi belirleyeceği düşünülebilir. Zira sosyal demokrasinin özünde milli sınırlar içinde etkinliğe sahip olan bir doktrin oluşu, kültürel, etnik ve dilsel farklılıklara duyarlı olmaması ve yine sosyal demokrasi tarafından ekonomik olmayan gruplara evrensel sosyal hakların

* Değişen konjonktürün ekonomik boyuttaki yansıması, birinci bölümde ulusal evrensel politikaların çatışması hakkında değindiğimiz sayfalarda görülebilir; aynı şekilde kimlik eksenli taleplerin ve bölünmelerin artışı hakkındaki sayfalar da sosyo-kültürel boyutun yansımasına ışık tutmaktadır.

⁸⁴ Richard Sandbrook ve diğerleri, **Küresel Güney’de Sosyal Demokrasi**, Phoenix Yayınevi, 2012, ss. 72-73

⁸⁵ Türkbay, a.g.e., ss. 147-148

geniştirilmesi gibi hususlar gerekli görülmediği için,⁸⁶ günümüz konjonktüründe merkez sol gerek kuramsal gerekse pratik açıdan bir kriz içindedir.

Belirtilmesi gereken bir başka husus da komünizm sonrası Avrupa’da, sosyal demokrat partilere ‘soldan’ bir rakip olarak yükselen uç sol partilerdir. Demokratik sosyalizm ve hatta ulusalcı popülizme yönelen, önemli bir ideolojik ve stratejik dönüşüm geçirerek dogmatizminden ve ‘devrim’ ilkelerinden vazgeçerek –pragmatik ve karizmatik lider kadroları ile parlamento dışı hareketlerle güncel müdahalelere yoğunlaşarak- sosyal demokrat refah ilkelerinin geliştirilmesi, katılım ve demokratikleşme gibi hususlara vurgu yapan bir çizgide olan uç sol, merkez sol partilerin 1980’li yıllardan itibaren geçirdiği ‘neo-liberal dönüşüm’ ve yaşadığı küreselleşme krizi sonrası bıraktığı boşluğu doldurma gayreti içindedir. Bu durum sosyal demokratların kimlik sorunlarıyla daha yakından ilgilenme, politik seçkinlerle halk arasındaki mesafeyi görme, parlamento dışı kimliğini güçlendirme gibi konularda daha güçlü olma zamanı olduğuna ilişkin tartışmaları gündeme getirmiştir.⁸⁷

2.2.2. Merkez Solun Toplumsal Tabanını Yitirmesi

Merkez sol, 1970’li yılların ortalarında başlayıp Soğuk Savaş’ın sonunda ve 21.yy’ın yeni siyasal ortamında yaşadığı kriz dönemine kadar süren –ve günümüz dahil çok daha fazla etkisi hissedilen- bir gerileyişe tanıklık etmektedir. Bu gerileyiş, seçim sonuçlarında kendini gösteren toplumsal tabandaki buharlaşma ya da tabanın bileşiminin değişimi gibi çeşitli formlarda ortaya çıkan bir hali ifade etmektedir. Aşağıdaki tablo, anılan durumu tarihsel olarak 1950’li yıllardan 2009 yılına kadar Avrupa merkez sol partilerinin onar yıllık seçim performanslarının yüzdelik ölçümünü göstermektedir:

⁸⁶ Güriz, Güriz, **a.g.e.**, s. 302; Thomas Meyer ve Levis Hinchman, **Sosyal Demokrasi Kuramı**, Phoenix Yayınevi, 2015, s. 351

⁸⁷ Luke March, “Günümüz Avrupası’nda Uç Sol Partiler”, **Friedrich Ebert Stiftung (International Policy Analysis)**, 2009, ss. 9,18-20

Tablo 1: Avrupa Sosyal Demokrat Partilerinin Milletvekili Seçimlerinde 10 Yıllık Performanslarının Yüzdelik Ölçümü (1950-2009)

	1950-59	1960-69	1970-79	1980-89	1990-99	2000-09
Avusturya	43,3	43,3	50,0	45,4	37,3	33,7
Belçika	35,9	31,0	26,6	28,0	23,3	24,6
Danimarka	40,2	39,1	33,6	30,9	36,0	26,8
Finlandiya	25,3	23,4	24,5	25,4	24,4	23,0
Fransa	15,2	15,9	21,0	34,5	20,6	24,4
Almanya	30,3	39,4	44,2	39,4	36,9	31,9
İrlanda	10,9	14,7	12,7	8,9	14,9	10,5
Lüksemburg	34,1	33,5	24,8	29,0	23,9	22,5
Norveç	30,7	25,8	28,6	31,0	26,5	21,2
Hollanda	47,5	45,5	38,8	37,4	36,0	30,8
İsveç	45,6	48,4	43,7	44,5	39,8	37,5
İsviçre	26,5	25,1	24,1	20,6	20,9	21,4
B.Krallık	46,3	46,1	39,1	29,2	38,8	38,0
13 ülkenin ağırlıksız ortalaması	33,2	33,2	31,7	31,1	29,2	26,6
Yunanistan			19,5	43,4	42,3	41,6
Portekiz			33,4	26,4	39,0	39,9
İspanya			29,9	43,9	38,2	40,2
16 ülkenin ağırlıksız ortalaması⁸⁸	33,2	33,2	30,9	32,4	31,2	29,2

Her ne kadar ülkeden ülkeye farklı seyretse de, Tablo 1’de görüleceği üzere Avrupa sosyal demokrat partileri en iyi performanslarını 50 ve 60’lı yıllarda sergilemişlerdir; 70’li ve 80’li yıllarda ise biraz daha düşük seviyededirler. Merkez

⁸⁸ Tablodaki veriler için bkz. Gerassimos Moschonas, “Tarihsel Düşüş mü Yoksa Ölçek Değişimi mi?”, *Soldan Geriye Ne Kaldı?*, James Cronin, George Ross ve James Shoch, Phoenix Yayınevi, 2016, s. 98

sol partilerin geneli olmasa da çoğunluğuna yansıyan bir seçmen kaybı gözlenmektedir. Bu dönem aynı zamanda Danimarka ve Birleşik Krallık gibi kimi ülkelerde konjonktürel dalgalanmaların ötesinde sorunlara işaret eden vakaları barındırırken, Fransa gibi yerlerde de solun yükselişine tanıklık etmiştir. 90'lı yıllardan itibaren ise merkez solun en çarpıcı düşüşleri yaşadığı söylenebilir. Her ne kadar İngiltere İşçi Partisi gibi istisna teşkil eden durumlar ya da 90'lı yılların yarısındaki eş zamanlı zaferler merkez sol için 'yeniden diriliş' olarak yorumlansa da bu durum kısa sürmüştür. 1990'lı yılların sonunda büyük çoğunluğu merkez sol parti hükümetleri tarafından yönetilen ülkelerden 2010 yılında 27 ülkeden yalnızca 5'inde iktidarda kalabilmiştir. Bu dönemde merkez solun seçim performansı 'altın çağı' ile kıyasla bariz şekilde daha düşüktür. 2000'li yıllarda ise sosyal demokratların seçmen tabanı daha da daralmış ve gerileme istikrarlı biçimde devam etmiştir.⁸⁹ Tarihsel/zamandizinsel açıdan kimileri ise anılan tabloyu 1973'ten öncesi ve sonrası olarak ikiye ayıran bir örüntü ile sosyal demokratların seçim performansındaki düşüşünü mezkur tarihi esas alarak açıklamaktadırlar.⁹⁰

Merkez solun yaşadığı düşüş Avrupa coğrafi sınırlarını aşmakta, genel bir süreci yansıtmaktadır. Bu durumu açıklamak için tüm partileri kapsayan genel bir kuramsal araç yoktur. Çünkü çeşitli değişkenlerin dahil olduğu çok katmanlı bir süreçtir ve bu sürecin ulusal ve yerel tutamaları da bulunmaktadır. Fakat yine de, merkez solun seçim dinamiklerini etkileyen sosyolojik, kültürel ve kurumsal nitelikli kimi etkenler mevcuttur. Özellikle sosyal demokrat seçmenlerin de eski ve yeni sınıfsal koşullara bağlı olarak kendi içinde yaşadığı bölünmeyle merkez sol partilerin manevra kabiliyetini sınırlayan, ekonomik ve toplumsal gerçekliği kavramakta başarısızlığa yol açan reçete eksiklikleri gibi hususlar eski ve yeni koşullar arasında bocalayan bir merkez solun krizini karakterize etmektedir.⁹¹

Sosyal demokratların seçmen kaybına yönelik durum tespiti bağlamında; sanayi çağının sona ermesi ve işçi sınıfının azalmasıyla sosyal demokrasinin miadını tamamladığına, partiler yelpazesinde sosyal demokratların konumunun dönüşerek

⁸⁹ Moschonas, **a.g.e.**, ss. 97-102; Mattias Micus, "Avrupa Sosyal Demokrat Partilerin Örgütsel Kimliği ve Reformlar", **Friedrich Ebert Stiftung (Dünyadan)**, 2010, s. 2

⁹⁰ Moschonas, **a.g.e.**, s. 144

⁹¹ Moschonas, **a.g.e.**, ss. 122,139,142

muhafazakar ve popülist partiler arasında sıkıştığına, en önemli sosyal konularda söylemsel hegemonyayı yitirerek toplumun çoğunluğunun desteğini alamadıklarına, (özellikle son zamanlarda yaptıkları reformlarla) sosyal adaletin ‘garantörü’ kimliklerini ve performans sicillerini halk nezdinde kaybettiklerine, işçi sınıfı, sendikalar ve diğer sosyal hareketlerle olan özgün ilişki ve bağını kopararak yabancılaştığına, seçmenler arasındaki bölünmenin sosyal demokrat partilerin tabanını aşındırdığına, göçmen meselesi gibi sosyo-kültürel konularda çok-kültürcülüğü ön plana alan politikaların çekirdek seçmeni partiye küstürdüğüne ilişkin birbirinden farklı tezler ortaya atılmıştır.⁹² Yine merkez sol partilerin örgütsel kimliğine odaklanan bakış açıları, parti ile halk arasındaki uzaklığı ortadan kaldıracak bazı çözümlere vurgu yapmaktadırlar.⁹³

Sonuç olarak merkez solun düşüşü çok katmanlı ve çok çeşitli etkenleri içinde barındıran bir süreçtir ve bu sürece ilişkin farklı tezler ileri sürülmüş olsa da, -İspanya, Portekiz ve Yunanistan gibi güney Avrupa ülkelerini bunun dışında tutmak kaydıyla- neredeyse bütün Avrupa ülkelerini etkileyen ve sistematik şekilde ilerleyen, derinleşen, merkez sola istikrarlı başarılar yerine anlık ve geçici zaferler yaşatan, geçmişi ve tarihi olan ve beraberinde bir tür ölçek değişimini getiren bir düşüşün varlığı kesindir.⁹⁴ Çalışmada, bu krize reçete olarak sunulan ekonomik model anlamında Anthony Giddens’in “Üçüncü Yol” teorisi ve sosyo-kültürel anlamda ise sosyal demokrat tabanın bileşiminde gerçekleşen değişimi anlamak için sınıf siyasetinden kimlik siyasetine dönüşümü ele alınarak devam edilecektir.

2.2.3. Giddens ve Üçüncü Yol Tartışmaları

Son zamanlarda üçüncü yol kavramı, yeni sosyal demokrasi ve/veya post-sosyalist düşünce ile ilişkili olarak görünür hale gelmiştir; bu, büyük ölçüde İngiltere’de Blair hükümeti ve ABD’de Clinton yönetiminin de etkisiyle, geleneksel sosyal demokrat çizginin sunduğu tepeden inme devlet müdahalesi ile serbest piyasa fundamentalizmine karşı alternatif bir yol olarak tanımlanır olmuştur; ideolojik

⁹² Jan Niklas Engels ve Gero Maas, “Yeni Bir Mutluluk Vaadi Avrupa Sosyal Demokrasisi’nin Geleceği Üzerine Tartışmanın Mevcut Durumu”, *Avrupa’da Sosyal Demokrasinin Bugünü ve Geleceği*, Friedrich Ebert Stiftung, 2011, ss. 31-32

⁹³ Micus, a.g.e., s. 23

⁹⁴ Moschonas, a.g.e., s. 143

karakteri bulanık olsa da üçüncü yol, genel olarak sosyal ödev, hak ve sorumluluklara paralel bir cemaatçi vurgunun çerçevesi içinde küresel piyasa kapitalizmini kabul etmektedir.⁹⁵

1970’li yıllarda Keynesçiliğin krizi olarak yaşanan stagflasyonun en şiddetli etkisini hisseden ülke olarak İngiltere’de, “sosyal demokrasinin yeniden inşası” lansmanı altında yürütülen üçüncü yol projesinin siyasi ayağı İşçi Partisi lideri Tony Blair’ın şahsında tezahür ederken, projenin entelektüel lideri olarak ise sosyoloji profesörü Anthony Giddens öne çıkmaktadır. Giddens’in sırasıyla 1994 ve 1998 yılında yayınladığı ‘Sağ ve Solun Ötesinde’ ile ‘Üçüncü Yol: Sosyal Demokrasinin Yeniden İnşası’ isimli eserleri Blair ve İşçi Partisinin en büyük ilham kaynakları olmuştur.⁹⁶ Giddens’a göre klasik sosyal demokrasi ve neo-liberalizm günümüz koşullarında yeterli politika üretmemektedir. Bunun sebebini ise bu iki ideolojinin radikal kimliğinde aramaktadır. Şöyle ki, gerek sosyalizm ve sosyal demokrasinin refah devleti üzerine katı vurgusu ve gerekse neo-liberalizmin ‘muhafazakarlığı’ ile sadece serbest piyasa ekonomisine dayanması bu ideolojileri radikal bir politika biçimi olmaktan kurtaramamıştır. Buna göre, artık iki kutuplu dünyanın sona ermesi ile yeni dünya düzeni hiçbir biçimde köktenci anlayışlara başarı şansı vermemektedir. Bu bağlamda üçüncü yol, modernizm çağının gereklerine ve küreselleşme sürecine uyum sağlaması açısından oluşturulmuş modern sosyal demokrasi anlayışıdır.⁹⁷

Üçüncü Yol projesinin temel ilkeleri kısaca şöyle özetlenebilir: 1- üçüncü yol politikası ‘1989 sonrası mantığını’, diğer bir ifadeyle –klasik içeriğiyle- sağ ve solun ötesinde siyasi merkeze ağırlık veren radikal politikaları içermesi gerektiğini kabul eder.* 2- yeni bir karma ekonominin kabulü ile bir taraftan kamu çıkarlarını savunurken diğer taraftan piyasa dinamizminden faydalanmayı öngören bir kamu-özel işbirliğini savunur. Bu, ulusal ve uluslararası çerçevelerde devlet müdahalesinin

⁹⁵ Andrew Heywood, **Siyasetin Temel Kavramları**, Adres Yayınları, 2012, s. 115

⁹⁶ Ahmet Beşkaya ve Salih Alp, “Sağ ve Solun Ötesinde: Yeni Üçüncü Yol Arayışları”, **Liberal Düşünce Dergisi**, S.36, s. 218

⁹⁷ Tanrıverdi, **a.g.e.**, ss. 86-88

* Fakat yine de Giddens üçüncü yolun nihayetinde sol değerleri terk etmediğini, neo-liberalizme alternatif bir politika felsefesi olarak sosyal demokrasinin revize edilmiş hali olarak ortaya çıktığını ifade etmektedir.

Bkz. Anthony Giddens, **Üçüncü Yol ve Eleştirileri**, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2001, ss. 27,30

uygulanması ve kaldırılması arasındaki dengeye bağlı olarak işleyen bir anlayıştır. Bu bağlamda klasik refah devletinin tersine “yeniden dağıtım programını” bireysel inisiyatif ve özgürlükle de bağdaşır kılarak ‘eşitsizlik’ problemine karşı -eski solun tersine- fırsat eşitliğini öne çıkaran bir tutuma sahiptir, 3-“Sorumluluk olmadan hak olmaz” teoremine dayanan, sosyal mallardan faydalananların bunları bir sorumluluk çerçevesinde kullanması ve karşılığında daha geniş sosyal topluluğa bir şeyler vermesi gerektiğini ifade eden (toplumun tüm kesimlerinin dahil edildiği) bir sosyal sözleşme oluşturmayı hedefler, 4- Yönetim, ekonomi ve sivil toplum örgütlerinden oluşan üç alanın da sosyal dayanışma ve sosyal adalet çıkarlarına doğru zorlanması gerektiğini, (sivil toplumun da diğer ikisi tarafından sınırlandırılması kaydıyla) etkili bir piyasa ekonomisi ve demokratik yapının sağlıklı bir sivil topluma bağlı olduğunu, bu bağlamda devlet-piyasa ve sivil toplum alanlarından birinin genişlemesi ve hakim olması değil, dengede durması gerektiğini iddia eder, 5- Küreselleşmeyi ciddiye alan ve değişime yerel, ulusal ve dünya çapında bir düzeyde cevap verebilen politikaların geliştirilmesine ve bu bağlamda ‘demokrasinin demokratikleşmesine’ yönelik politikalara destek verir, 6- Aktif sivil toplumun oluşturulmasını hedefleyen yerel kamu alanlarının oluşumu, suça toplum temelli önlem alma, sosyal birlikliliklerin desteklenmesi, aile yapısının demokratikleştirilmesi gibi bazı politik öğeler yaratmayı savunur, 7- Eski ulusal kimlik perspektiflerinin yeni düzende değiştirilmesine işaret eden, ‘kozmopolit kimlik’ odaklı bir yaklaşımla vatandaşlık yasalarının değiştirilmesi ve kültürel değişime gidilmesi ile bağlantılı olarak, bu bağlamda taahhüt edilmiş değerlere ve vatandaşların kendilerini rahat hissedecekleri bir kimliğe ihtiyaç duyar.⁹⁸

Üçüncü yolu yaratan Giddens olmasa da, bu projeye ismini vererek onun kavramsal çerçevesini sunan kişi odur. Üçüncü Yol projesi başta İngiliz İşçi Partisi olmak üzere küreselleşme ile uyumlu bir sosyal demokrasi modeli arayışındaki tüm partilerin görüşlerinin, toplumsal kuramın anahtar kavramları ve tarihsel verilerle ifade edilmiş biçimidir.⁹⁹ İngiliz İşçi Partisi örneğinde üçüncü yol politikaları ile ‘Yeni İşçi Partisi’ kimliğiyle programsal ve ideolojik bir dönüşüm geçiren parti (ki

⁹⁸ Giddens, **a.g.e.**, ss.46-50; Beşkaya, **a.g.e.**, ss.221-225

⁹⁹ Yunus Emre, “Sosyal Demokrasi Akademik Literatürü Üzerine Bir İnceleme”, **Toplum ve Bilim**, Birikim Yayınları, 2014, S.130, s. 248

bu dönüşüm ABD'deki Demokratların seçim kampanyası ile önemli paralellikler arz etmekteydi), 1997 seçimlerinde savaş sonrası Britanya'sının en büyük parlamento çoğunluğunu kazanarak büyük bir başarı elde etmiştir. 1990'lı yılların başında daha da hızlanan parti içi revizyon süreci, nihayet Blair ile en üst noktasına ulaşmış Yeni İşçi Partisi için modernleşme projesini uygulamak için hiçbir kurumsal engel kalmamıştır.*

Merkez solu eski günlerine döndürme noktasında üçüncü yol reçetesi, örneğin 'kozmopolit kimlik' gibi toplumsal ve kültürel meselelere karşı geliştirdiği yeni bakış açısıyla konumuz açısından önemli bir yer arz etmektedir. Fakat üçüncü yol daha ziyade ekonomik politikalara duyarlı bir projedir. Bununla birlikte, 'eski' merkez solun günümüz piyasa dinamizmine duyarısız ve başarısız programını yenilemesi açısından göz ardı edilmemesi gereken bir projedir. Bu projeyi diğer hedefleriyle koordine edebilecek ve sınıflar üstü ortak bir strateji ile halkı inandırabilecek bir ideolojik ve programsal çerçevede (ülkenin özgül koşulları göz ardı edilmemek suretiyle) sunması zorunlu görülmektedir.

2.3. Sınıf Siyasetinden Kimlik Siyasetine

Günümüzde, (modernizmin ürünü olarak) sınıf temelli siyasetin toplumsal sorunlara çözüm üretmede yeterli olmadığı görüşü genel olarak kabul görme eğilimindedir. Bu durum genellikle sınıfsal bileşimin yanı sıra bizzat sınıf yapısının değiştiği, diğer bir ifadeyle eski sınıfsal yapının ortadan kalkarak yerini yeni sınıfsal yapının aldığına, modern düşüncedeki öznenin 'ölümüne' işaret eden post-modern yaklaşımın etkisiyle siyaseti artık sınıflar düzleminde kurmanın imkansızlığına ve eski toplumsal hareketlerin tersine yeni toplumsal hareketlerin kimlik, farklılık ve tanınma talepleri ile karakterize edilmelerine dayandırılmıştır.¹⁰⁰

Esasen sol partiler, daha önce de ifade edildiği üzere seçime katılma kararı aldıkları yıllarda kapitalist ilerlemenin küçük mülk sahibi tüccar, çiftçi, esnaf ve

* Wolfgang Merkel, Alexander Petring ve diğerleri, **İktidarda Sosyal Demokrasi**, Phoenix Yayınları, Ankara, 2012, s. 82

Sonraki seçimlerde Yeni İşçi Partisinin parlamentodaki sandalye sayısı düşmesine rağmen yine de 2005 yılına dek seçimleri kazanmıştır; 2015 seçimlerinde ise parti ciddi bir gerileme yaşayarak muhalefette kalmıştır.

¹⁰⁰ Kadriye Okudan Dernek, "Neoliberalizm, Kimlik Siyaseti ve Siyasi Partiler", **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, S.28, 2014, s. 76

zanaatkarlar gibi grupları giderek imha edeceği ve işçi nüfusun sayısal olarak giderek ezici bir üstünlüğü sağlamaya başlayacağına bağlı olarak, sayıların dili olarak seçimlerin kazanılabileceği varsayımına inanmışlardır. Fakat yine de işçiler hiçbir zaman bu toplumların sayısal bir çoğunluğunu oluşturamamışlardır. Daha o zamanlarda Fransa ve Danimarka gibi tarımsal bir sınıf yapısıyla karşılaşan partiler ve yine yakın tarihlerde Almanya, Belçika, İsveç, Britanya gibi ülkelerdeki sol partiler, seçim stratejilerini diğer sınıflara dönme siyaseti ile eklemleyerek uygulamaya koymuşlardır. İşçiler dışında kalan diğer sınıflar sol partilere ‘‘müttefik’’ olarak cazip geldikçe, aynı zamanda muazzam görülen işçi çoğunluğuna da yüz çevirmiş oluyordular, nihayetinde sosyalistler en başarılı oldukları yerlerde oyların yüzde 50’sine yakın bir kısmını almışlar ve hiçbir zaman kuramın öngördüğü ezici çoğunluğu elde edememişlerdir.¹⁰¹

Przeworski ve Sprague’nin seçim takasına dayanan hipotezine göre sol partiler sınıf temelli seçim stratejilerinde derin bir çıkmaz içinde olmaya mahkumdurlar. Şöyle ki, bu sav işçiler hiçbir zaman toplumun ezici çoğunluğunu oluşturmadıkları için sol partilerin sınıf stratejilerini katıksız şekilde işçi sınıfıyla sınırlı kalacak biçimde sürdürmeleri halinde seçimlerde mutlak bir azınlık konumunda kaldıklarına, bunu yapmayıp ‘müttefik’ oylarına yönelen sınıflar arası bir strateji geliştirdiklerinde ise işçi sınıfı oylarını kaybettiklerine dayanmaktadır. Bu, partinin orta sınıflara dönük ilgisini arttırmasıyla ideolojik belirginliğinin azalarak işçilerin kolektif sınıf gücünü zayıflatması (ki bu durumda partinin kimlik siyasetine açık bir politika izlemesi olasıdır) ve birey olarak işçileri disipline eden örgütlerin erozyona uğramasıyla ‘birey’ oylarının ön plana çıkmasıyla açıklanmaktadır.^{102*} Moschonas’a göre, bu savın doğrulanabilir yönleri olsa da, merkez sol partiler için işçi sınıfı ve orta sınıf arasındaki söz konusu seçim alışverişi savaş sonrası dönemde sosyal demokrasinin ideolojik zirve noktasında ya da altın çağındayken değil, daha sonraki dönemlerde yaşanmıştır. Bu bağlamda sınıf siyasetinin sosyal demokratlara

¹⁰¹ Przeworski, **a.g.e.**, ss. 172-174

¹⁰² Przeworski, **a.g.e.**, ss. 176-177; Moschonas, **a.g.e.**, s. 132

* Bu durumun belki de dolaylı nedeni, bir bakıma işçi sınıfının kendi içindeki heterojen bileşiminde aranabilir; sonuç olarak işçi sınıfı kolektif bir bütünlük arz etse de emek süreçlerinde sektörel ve somut anlamda bir heterojenliği söz konusudur. Hatta 19.yy’da bile kol gücü gerektirmeyen işlerde çalışan ‘beyaz yakalı’ iş gücünün de ‘işçi sınıfına’ dahil edilmesini imleyen tartışmalar da buna eklenirse, işçi sınıfı kimliğinin soyut ve basit bir bütünlük arz etmediği görülecektir.

cevap vermediği asıl dönem Keynesçiliğin krize girdiği dönemle aynı dönemdir.¹⁰³ Yine ona göre, işçi sınıfı ve merkez sol arasındaki gittikçe artan uzaklaşma, sosyal demokratların eski günlerinde olduğu gibi seçimler üzerinde olumlu etkileri ve seçmenlerin gözündeki değeri, özgünlüğü yitirmesine neden olan çok daha geniş programsal ve ideolojik kuvvetlerin etkili olduğu dengenin bir parçası olmaktadır.¹⁰⁴

Przeworski'nin merkez sola ilişkin sınıf politikası temelli düşünüş tespiti bir yana, artık günümüzde iki zıt toplumsal kutup olarak orta sınıf ve işçi sınıfının hep birlikte sosyal demokrat seçmen tabanı şemsiyesi altında toplandığını gösteren, sosyal demokrasinin sınıfsal yapısının değiştiğine ilişkin göstergeler bulunmaktadır. 1970 sonrasına ait sosyolojik verilerin tamamı, sosyal demokratlar içindeki işçi sınıfının konum olarak (ve aynı zamanda seçimlerde oy olarak) kademe kademe zayıflarken, sınıflar arası stratejiyi güçlü kurabilen partilerin bu düşünüşe daha fazla direnebildiğini göstermektedir.¹⁰⁵

Sınıf odaklı politikaların gerileyip kimlik siyasetinin giderek hız kazanması da, bu bağlamda klasik sınıf ve ekonomiyi merkeze alan paradigmanın çöküşüne işaret eden bir dizi değişim ile baş göstermiştir. Bu değişimlerden toplumsal ve kültürel tabanlı olanları, miladı 1968 hareketleri ile işaret edilen 'yeni toplumsal hareketler' ile kök salmaktadır.¹⁰⁶ Ekonominin ve üretimin giderek maddi olmayan formlara bürünmesi, emek süreçlerinde de 'maddi olmayan emeği', diğer bir deyişle enformasyon ve iletişime dayanan toplumsal yapıyı ve giderek büyüyen bir hizmet sektörünü ortaya çıkarırken, karmaşık bir 'sınıf' olgusunu da beraberinde getirmiştir.¹⁰⁷ Esasen toplumsal sınıf, geleneksel sol düşüncenin varsaydığı gibi basite indirgenecek bir doğaya sahip olmayıp aksine çok daha kompleks dinamiklere sahiptir. Dolayısıyla 1970'li yıllardan itibaren işçi sınıfı içinde gittikçe hız kazanan sendikalaşma, partiye bağlılık gibi oranların düşüşü ve merkez sol ile sınıfsal tabanı arasındaki yakınlığın azalması olgusu gerek politikanın sadece ekonomik taleplere duyarlılık üzerine işletilmesinin yeterli olmadığını gerekse ekonomiye dayalı

¹⁰³ Moschonas, **a.g.e.** s. 133

¹⁰⁴ Moschonas, **a.g.e.**, ss. 135-136

¹⁰⁵ Moschonas, **a.g.e.** s. 133

¹⁰⁶ Özde Nalan Köseoğlu, "Sınıf Siyasetinden Kimlik Siyasetine Geçişte Özne", **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Yüksek Lisans Tezi), 2010, s. 141

¹⁰⁷ Hardt, **a.g.e.**, ss. 291,294-298

siyasetin tek başına toplumsal dayanışmayı temin eden ya da toplumsal ihtiyaçlara cevap veren mekanizmalardan noksan olduğunu göstermektedir.

Özetle sınıf siyasetinden kimlik siyasetine geçişte; eski sınıfsal yapılanma üzerinden üretilen temel varsayımın aksine, sınıf yapılarının gittikçe değişerek ‘yeni orta sınıf’ olarak hizmet sınıfının ortaya çıkışı, bu değişime bağlı olarak sınıf öznesinin yerini kimliğe dayanan toplumsal/kültürel hareketlere bıraktığı ve demokratik gelişimin önünün ancak kimlik siyasetiyle açılacağı gibi argümanlar ortaya atılmıştır. Bunun sonucu ise bu yeni durumun beraberinde getirdiği yeni sorunları sınıf siyasetinin kavrayamadığı ve gittikçe karmaşıklaşan sınıfsal kimliklerin yerini toplumsal ve kültürel yeni kimliklere bıraktığını ifade etmektedir.¹⁰⁸ İşçi sınıfının değişimi ve yeni orta sınıfın ortaya çıkışına ek olarak, günümüzde gittikçe hız kazanarak ‘yeni’ toplumsal, siyasal ve ekonomik koşulları açıklamada modernizm eleştirisi üzerinden yükselen post-modernizm ve yeni toplumsal hareketlerin işlevi de önemlidir. Post-modern teorisyenler, yeni ortaya çıkan dönüşüm süreçlerinin yeni bir post-modern toplum kurmakta olduğunu ve bu yeni çağın da yeni bir toplumsal-kültürel formasyonu oluşturduğunu ileri sürerek değişen çeşitli üretim, iletişim ve ekonomik koşullarının kültürel biçimlerle arasındaki bağı ortaya koymuşlardır. Buna göre artık siyaset, konvansiyonel solun refah devleti modeli üzerinden üretilen siyasaların ötesinde bireysel yaşamın kendisiyle ilgili ve yaşamın değişik biçimlerine uygun olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Bu bağlamda ‘ekonomik determinizm’ temelinde yükselen sınıf nosyonunun yerini kadın, çevre, nükleer, etnik ve kültürel kimlik, insan hakları gibi farklılık ve kimlik siyasetine dayalı nosyonlar olarak siyasetin ana aktörleri olarak yükselmeye (ve dolayısıyla oy verme davranışı üzerindeki artan etkisiyle) devam etmektedir.¹⁰⁹

Bu noktada merkez solun önünde ciddi bir yol ayrımı görünmektedir. Eğer gerçekten de merkez solun problemi eski günlerindeki ideolojik ve programsal başarıdan yoksunluğu ise, günümüzde yeniden yapılandırılmış ideolojik ve programsal araçlarla toplumsal dinamığa cevap verebilmelidir. Yeniden dağıtım

¹⁰⁸ Köseoğlu, **a.g.e.**, s. 174; Dernek, **a.g.e.**, s. 78

¹⁰⁹ Dernek, **a.g.e.**, ss. 79-80

siyasaları artık tek başına yeterli gözükmemekte, solun siyasal imgeleminin değişimi için öncelikle tutarlı ilkelere sahip olması gerekmektedir.

“Özgür vatandaşlar olarak var olunabilmesi için maddi gereksinimlerin yeniden dağıtılması yoluyla toplumsal eşitliğin elde edilmesini amaçlayan bir adalet modeli” olarak yeniden dağıtım ile “adil bir toplumun koşulları olarak bütün bireylerin şahsi onurunun tanınması”¹¹⁰ şeklinde ifade edilen tanınma politikaları, günümüzde sol için bir yol ayrımına işaret etmektedir. Birincisi, ekonomik diğeri ise kültürel/etnik ya da diğer başka formlarda yansıma bulan kimliklere vurgu yapan politikaları ifade eder. Yukarıda yalnızca birincisini esas alan solun günümüz koşullarında eski günlerindeki başarılı seçim performansını yakalamasının zor olduğuna değinilmiştir. Peki tanınma politikalarına kayma, sol düşüncenin ‘adalet’ ilkesine temel teşkil etmekte midir? Diğer bir ifadeyle, adalet (geleneksel sol paradigmanın kabul ettiği gibi) yalnızca yeniden dağıtım üzerinden ulaşılacak bir şey midir yoksa birey ve grupların onurunun tanınması bunun başat koşulu mudur? Bu soruya verilecek cevap, merkez sol özelinde solun krizini karakterize eden sorunsala ilişkin çözümü de ortaya koyma potansiyeli taşımaktadır.

Bireylerin veya grupların farklılıkları içinde kabul edilip saygı görmesi şeklindeki görüş, toplumsal ilişkilerin ahlaki niteliğinin yalnızca malların adil ve eşit dağıtımıyla ölçülemeyeceğini göstermiştir. Sonuç olarak toplumsal yapının yalnızca ekonomik altyapının belirlediği bir dinamığe sahip olmaması, onun kendinde ekonominin ötesinde dinamikler barındırması olgusu hesaba katılırsa bu daha barizdir. Örneğin 19.yy’ın sonları ve 20.yy başlarında Avrupa’yı saran keskin sosyal ve sınıfsal çatışmaların önüne geçen, İkinci Dünya Savaşı sonrası koşullarındaki sosyal demokrasinin yükselişe geçtiği dönemde kurulan ve ekonomik pastanın adil dağıtımını tesis eden güçlü refah devletleri ile beraber toplumda yaratılan sosyal dayanışma ve ortak ulusal amaç duygusu, 20.yy’ın sonları ile birlikte çeşitlilik, göç gibi çeşitli demografik ve kültürel değişimlerin meydan okumasına maruz kalmıştır. Merkez sol tarihsel olarak, yüksek vergileri ve güçlü bir refah devletini

¹¹⁰ Axel Honneth, “Tanınma mı Yeniden Dağıtım mı? Toplumun Ahlaki Düzenine Değişen Yaklaşımlar”, **Kimlik Politikaları**, Fırat Mollaer, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2014, s. 243

meşrulaştırma aracı olarak sosyal ve ulusal ortak amaç duygusunu kabul ederken anılan değişimlere etkili bir tepki verememiştir.¹¹¹

Gerçekten de, aşırı soldan merkez sola değin bütün sol paradigma tamamen ekonomi temeli üzerinde yükseldiği için etnik, dilsel ve dinsel farklılıklara ilişkin duyarlı bir yönelim gösterememiştir. Örneğin Marks’a göre dilsel, etnik ve dinsel bağılıklar kapitalizmin artık ortadan kaldırmaya başladığı eski çağın kalıntıları olarak bir bakıma önemini kaybetmektedirler.* Daha da ötesi, tarihin yasasına göre zorunlu olarak ortaya çıkacağı öngörülen komünizm ile doğal sınırları ve dinsel bağılıkları olmayan bir dünya toplumu olacağı varsayıldığı için ekonomik ve politik güçler tarafından ortadan kalkacak olan kültürel kökenleri dikkate almanın gereksiz olduğu yönünde bir durum ortaya çıkarak, bazı sosyalistler tarafından bu türden dilsel ve kültürel bağılıkların da işçi sınıfının ekonomik talepler etrafında birleşmelerini engellediği ileri sürülmüştür. Sosyal demokrasi de iki siyaset kuramı geleneğine dayanmaktadır. Bunlar, liberal demokrasi ve ortodoks sosyalizmdir. Bu iki geleneğe bir alternatif olarak ve yine bu iki geleneği ortaya çıkaran koşulların dinamiğinde sosyal demokrasinin tanınma politikalarına duyarlı olmaması, aynı zamanda dayandığı bu iki geleneğin de bu çizgide olmasında aranabilir. Yukarıda değinilen ortodoks sosyalist kuramın kimlik temelli bağılıklara duyarsız paradigmasına benzer şekilde, sivil toplum oluşumunu, politika öncesi bireylerin her birinin kendi başına sahip olduğu hakları ve fırsatları korumaya ve geliştirmeye uğraşmalarında söz konusu olan kişisel çıkar edimi olarak betimleyen liberal kuram da, (tanınma temelli bir bakış açısına sahip olmayı gerektiren) toplulukların

¹¹¹ Sheri Berman, “The Lost Left”, *Journal of Democracy*, 2016b, C.27, S.4, s. 74

* Marks’a göre, modern ulus burjuvazinin gelişiminin bir sonucudur ve bir ulusal hareket ancak bu hareketi yönlendiren burjuvazi üretim biçimlerinde, geçmişe göre daha yüksek bir gelişim düzeyini temsil ediyorsa ve feodal düzeni bir ulus-devlet kurarak yıkmaya potansiyeline sahip bulunuyorsa desteklenebilir. Burada, toplumsal farklılığın ekonomik olmayan bir temelde var oluşu olarak ‘ulus’ hareketi Marks’ın analizinde tarihin ekonomik yasası olarak devrime araçsal bir işlev görmektedir; bu bağlamda ‘tarihsiz halklar’ devrime ‘ayak bağı’ olarak görülmektedir. Örneğin Marks’ın İngilizlerin Hindistan’daki sömürgeci faaliyetlerine ilişkin fikirleri, İngilizlerin Hindistan’daki Asya tipi toplumu ortadan kaldırarak Batının maddi temellerini atmasını ve modern sınıfların doğuşuna zemin hazırlayacak toplumsal değişiklikleri başlattığını vurgulayarak İngiliz sömürgeciliğini desteklemektedir.

Bkz. Can Kakişım, *Sınıf, Etnisite ve Kimlik*, İletişim Yayınları, 2016, ss. 26,35-36,134

sınırlarının neden etnik, dilsel, dinsel vd. kültürel hatları içerdiğini açıklayamamıştır.¹¹²

Sosyal demokratik kuramın evrenselliğe olan yakınlığının, dezavantajlı ya da marjinalleşmiş etnik ve kültürel grupların beklentilerine yönelik önlemler alma amacıyla tasarlanan politikaları reddetmemesi gerektiğine ilişkin tartışma sosyal yurttaşlık ve politik yurttaşlık kültürü gibi kültürel farklılık temelli kimi kavramları öne çıkmaya başlamıştır. Söz konusu olan şey, sosyal demokrasinin kuramsal olarak her yurttaşın yararlanma hakkı olduğunu gösterdiği haklar, görevler ve fırsatlar ile paralel olarak sosyal bütünleşmeyi sağlamanın zorunluluğu ve bunun için de gerekli olan ortak bir politik kültür tesis etmektir.¹¹³ Böylesi bir sosyal bütünleşme, göçmenler ya da diğer azınlıklar tarafından paylaşılan kültürler ile çoğunluğun paylaştığı hakim kültür arasındaki ilişkinin yönünü değiştirmeye yönelik politikalar ile sağlanırken bu bütünleşmenin ön koşulunun ‘karşılıklılık’ ilkesi uyarınca tüm tarafların kendini dönüştürmesine ve birbirini tanımasına neden olan dinamik bir etkileşim olduğu göz ardı edilmemelidir.¹¹⁴

Yeniden dağıtım ve tanınma politikaları arasındaki ilişki aynı zamanda bu iki politik hattın gerek köken gerekse mevcut haliyle hangi durumlarda kesiştiğini ve kullanılabilirliğini de belirlemektedir. Örneğin Nancy Fraser’a göre, tanınma etrafında dönen tartışmalar kimlik siyaseti olgusuna indirgenirken, yeniden dağıtım talep eden siyaset biçimlerine ifade alanı bırakmamaktadır. Buna göre maddi çıkar ve yasal kaygılarla şekillenmiş ‘geleneksel’ siyaset ile kimlik siyaseti arasında tarihsel bir karşıtlık bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle kimlik politikası akımı, yeniden dağıtım politikasını yerinden ederek ekonomik eşitsizliğe sessiz kalınmasına yol açmaktadır.^{115*} Buna karşın Honneth gibi kimlik ve tanınma siyasetinin yeni bir olgu

¹¹² Meyer, **a.g.e.** ss. 352-353

¹¹³ Meyer, **a.g.e.**, ss. 362-363

¹¹⁴ Meyer, **a.g.e.**, s. 365

¹¹⁵ Honneth, **a.g.e.**, ss. 254,256; Nancy Fraser, “Tanınma Politikasını Yeniden Düşünmek”, **Kimlik Politikaları**, Fırat Mollaer, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2014, s. 263

* Nancy Fraser, kimlik politikası savunucularının bir kısmının ‘adaletsizliği’ yalnızca kültürel değersizleştirme sorunu olarak gördüklerini ve yeniden dağıtımı göz ardı ettiklerini, diğer bir kısmının ise kültürel adaletsizliğin ekonomik adaletsizlikle bağlantılı olduğunu göz ardı etmemesine karşın yine de klasik Marksizmin ‘ekonomik alt yapı’ vurgusundaki duruma benzer biçimde, ekonomiye ilişkin sorunların vulgar bir ‘kültürcülük’ temelinde yorumlandığı için bu grubun da yeniden dağıtımı yerinden ettiğini ileri sürmektedir. Bkz. Fraser, **a.g.e.**, ss. 263-264

olmadığını aksine eski siyaset biçimlerinin de içinde mevcut olduğunu savlayanlar da mevcuttur. Daha da ötesi, Marksizmin (ve aynı zamanda klasik solun) varsayımının aksine yeniden dağıtım kuralları, ekonomik üretim ilişkilerinden türeyen basit bir kurumsal ifade olmayıp, insanların faaliyetlerinin, özelliklerinin, üretime katkılarının değerini belirleyen sosyo-kültürel tertibe bağlı olmaktadır. Diğer bir ifadeyle, yeniden dağıtım üzerine çatışmalar aynı zamanda tanınma mücadelesinin içine (dağıtım kurallarını etkileyen sosyo-kültürel yapı) hapsolmuş durumdadır.¹¹⁶ Benzer şekilde I.M. Young da, yeniden dağıtım ve kimlik temelli hareketleri birbirinden keskin biçimde ayıran yaklaşımlara itiraz etmektedir. Ona göre kimlik bazlı hareketlerin, kültürel özgüllüklerini koruma yönünde çaba sarf ederken yalnızca ayrıkçı kimliklerini devam ettirmek için değil, aynı zamanda o kültüre ait insanların maddi yaşam koşullarını da iyileştirmek amacıyla bunu yapmaktadırlar.¹¹⁷

Yeniden dağıtım ve tanınma politikalarının birbirini yerinden ettiği ya da birbirini tamamladığı tartışması bir yana, özellikle merkez solun günümüzün küreselleşen koşullarında ekonominin ötesinde hissedilen yoğun baskılara, ‘kalıcı toplumsal ayrışma ve eşitsizlik’¹¹⁸ riskine duyarlı ve tutarlı bir tanınma politikası geliştirmek durumundadır. Bu gerek pratik gerekse kurumsal açıdan merkez sol için elzem bir duruma işaret eder, çünkü eğer gerçekten sosyal demokrasi, kuramının evrensel adalet ve insancıl değerlerine sadık kalacaksa göçmenler ve ulusal, dinsel, kültürel azınlıklara yönelik kimlikli bir politik hatta sahip olmalıdır. Meyer, bu durumu şöyle ifade etmektedir:

“Kısacası, farklılık ve tanınma başlığı altında toplanabilecek sorunlara, ekonomik eşitsizlik ve yeniden dağıtım sorunları etrafındaki geleneksel sorunlardan farklı davranmak zorundayız, çünkü bunların her biri farklı birer adalet paradigmasıyla ilgilidir. Sosyal demokrasi kuramı, tanınma taleplerinin neden ve hangi koşullar altında karşılanması gerektiğini göstermek zorunda olmakla birlikte, bu tarz politikaların etnik ve dinsel nefretleri teşvik etme veya yoğunlaştırma olanağı gibi sınırlarını da ortaya koymalıdır.”¹¹⁹

¹¹⁶ Honneth, a.g.e., s. 257

¹¹⁷ Kakişım, a.g.e., s. 148

¹¹⁸ Poul Nyrup Rasmussen, ‘Avrupa’da Sosyal Demokrasinin Geleceğine İlişkin 10 Tez’, **Avrupa’da Sosyal Demokrasinin Bugünü ve Geleceği**, Friedrich Ebert Stiftung, 2011, s. 15

¹¹⁹ Meyer, a.g.e., s. 355

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOL PARTİLER VE KİMLİK SİYASETİ

Küresel siyasette solun krizi, küreselleşme çağında ulus devletlerin gerileyişi konusuyla bağlantılı olarak ve birinci bölümde değinilen küreselleşme çağındaki yeni kırılmaların belirlediği çerçevede anlaşılabacak bir olgudur. Ulus devletlerin düşüşü, kendini ulus devletlerin (aynı zamanda ulus devlet sınırlarının) mantığı ve ekonomisi üzerinden inşa eden solun, değişen ekonomik ve toplumsal dinamığa ve bu dinamığın yarattığı yeni toplumsal bölünme hatlarına yabancı kalmasına yol açmıştır.

Daha önce de belirtildiği üzere, tepeden sermaye ve ulus-üstü kurumlar tarafından aşındırılan ulus devlet, aşağıdan da mikro milliyetçilikler tarafından aşındırılma eğilimine girmiştir.¹²⁰ Bu durum değişimin yalnızca ekonomik bakımdan değil, toplumsal olarak da anlamlı dönüşümlerin oluşmakta olduğunu göstermektedir. Bu sürecin toplumsal bağlamında, kimlik nosyonu ve onun türevleri mahiyetinde olan siyasal olguların sol düşünce ve sol partilerle olan ilişkisi, merkez solun yaşadığı tarihsel düşüşün bütününe olmasa bile bir kısmını açıklamak için hareket noktası olarak düşünülebilir. Ulus devlet üzerinden kendini inşa eden merkez solun bu değişime duyarlılığı onun seçim performansını arttırmasıyla doğru orantılı olmaktadır.

Bu bölümde, modern ulus devlet çağının sona ermesi süreciyle yaşanan söz konusu değişimin sosyal demokratlar için ekonomik olmayan yönüne işaret eden; çok kültürlülük, göç, yeni toplumsal hareketler, AB gibi konuların kavramsal çerçevesi üzerinden, modern çağın kırılmalarının yerini 'post modern' çağın yeni kırılmalarının aldığı günümüzde solun bu kırılmalarla ilişkisi kısaca ortaya konularak işlenmiştir. Bu ilişkiyi irdelemek, yeni ve kuramsal temelleriyle tutarlı, dinamik ve etkin toplumsal bağlarını oluşturabilen bir sol siyaset arayışının temellerini görmek açısından önemli bir işleve sahip olmaktadır.

3.1. Çok-kültürlülük Sorunu

İsim olarak ilk kez 1970'li yıllarda Avusturalya ve Kanada'da kültürel çeşitliliği teşvik eden devlet programları için kullanılan çok-kültürlülük kavramı,

¹²⁰ Özyakışır, a.g.e., s. 80

giderek kamuoyunda, siyasal hayatta ve sivil toplum araştırmalarında popülaritesi artmakta olan ve beraberinde pek çok konuyu tartışmaya açarak çok-anlamalı hale gelen bir kavramdır. Çok kültürlülük, son tahlilde farklı sosyal çevre, dini inanç, etnik köken ve milliyetlerin özel aidiyetlerinin varlığını ve değerini kabul etmekle beraber, bunları siyasal norm ve kurumlara da yansıtmayı hedefleyen siyasal programları ifade etmektedir. Bu anlamda çok kültürlülüğü; ‘‘modern demokrasilerin, kurumlarını yeniden biçimlendirerek ve kişilere farklılıklarını geliştirmek ve aktarma imkanını vererek farklı kültürlerin tanınması gerektiğı düşüncesini temel alan tarihsel bir siyasal program, entelektüel tartışma ve pratik deneyim bütünü’’ olarak tanımlamak mümkündür.¹²¹

Kimlik siyasetinin yükselişine değinilen bölümde ifade edildiğı gibi, siyasal ve toplumsal kırımlar günümüzde modern çağın kırımlarından farklı olarak daha fazla toplumsal öznelere kimliksel vurguları etrafında şekillenmektedir. Dolayısıyla çok kültürlülük meselesinin son zamanlarda daha fazla tartışmaya açılan bir konu olması bu hususla bağlantılı olmaktadır. Modern dönemin ‘ulusal dayanışma’ vurgusu üzerinden kendini inşa eden merkez solun, yaşanan bu toplumsal değışime bakış açısı ise ‘yeni sol’ tabir edilen harekete kıyasla çok kültürlülüğe daha mesafeli gözükmektedir. Sağcı politikaların yeni küresel düzenin işleyişine yön vermesiyle merkez sol partilerin ‘sağdan ayırt edilemez biçimde’ harcamalara yönelik kısıtlamalara, tabanından kopmalara ve dış savaşları destekleyip yürütmeye yönelmesi, bizzat sol ile ilgili oluşan kavramsal boşluğa sebep olmuştur. Bu boşluğun yarattığı kriz içinde merkez solun geleneksel modelini benimseyen bazıları, ‘yeni sol’ içindeki radikal çok kültürlülük ve kimlik siyaseti taraftarlarını solu raydan çıkarmakla, makul reform önerilerine dayanan pratik çözüm önerilerini terk etmekle, solun kamusal rolünün altını oymakla ve ekonomik meseleleri dışlayarak kültürel konulara odaklanmakla suçlamaktadır.¹²²

Birinci bölümde Stein Rokkan’ın geliştirdiğı modern devleti oluşturan kırılma hatlarının yerini artık millilik – küresellik eksenini etrafında şekillenen yeni ayrışma hatlarının oluşturduğunu göstermiştik. Bu yeni ayrışma hattında (gerek ekonomik

¹²¹ Milena Doytcheva, **Çokkültürlülük**, 3. Baskı, İletişim Yayınevi, İstanbul, 2016, ss. 15-17,25

¹²² Michael Hardt ve Antonio Negri, **Çokluk**, Ayrıntı Yayınları, 2004, s. 237

gerekse sosyo-kültürel bağlamda) ulusal sınırların korunmasını isteyenlerle ulusal sınırların açılmasını isteyenler arasındaki siyasi çatışma modelinin bir tarafında “kozmpolitan” diğer tarafında ise “komüniter” eğilimler gösteren aktörler yer almaktadır. Esasen sosyal demokrat partiler gibi toplayıcı ya da kitle tabanlı partilerin yaşanan toplumsal değişime vereceği yanıt da yine onun “kozmpolitan” ya da “komüniter” eğilimlerine göre şekillenmektedir.¹²³ Kozmpolitanlar sınırların açılmasını, göçün serbestleştirilmesini, yurttaş olma hakkını, kültürel kaynaşmanın kolaylaştırılmasını ve insan hakları ile çevre sorunları ile ilgili küresel sorumluluklar alınması gerektiğini savunurlarken, komüniteryenler ise kozmpolitanlardan farklı olarak kültürün tümüyle evrensel norm ve ilkelere tabi tutulamayacağını vurgulamakta ve onu evrensel değil ‘hususiyet’ çerçevesinden görmektedir.

Kozmpolitanizm ile komüniteryanizmin parti manifestolarına yansımaları, bazı temel konulara yönelik partilerin yaklaşımlarını göstermektedir; örneğin çok kültürlülüğe olumlu yaklaşan ve milliyetçilik/yurtseverlik ölçütüne olumsuz yanıt veren bir parti kozmpolitan eğilimli, bunun tersi söz konusu olduğunda ise komüniteryan olarak kategorize edilmektedir. Avrupa parti sistemleri arasında da bu iki kutup arasında yeni bir sosyal ayrışma hattı ortaya çıkmıştır. Daha küçük partiler (çevreciler, post-materyalist partiler ya da kozmpolitan Yeni Sol ve popülist sağ ile komüniteryen taraftaki Avrupa karşıtı partiler) bu ayrışmayı seçmenleri seferber ederek tezahür ettirmeyi hedeflemektedir. Anılan ayrışma sosyal demokrat partiler için söz konusu olduğunda ise yaşanan toplumsal değişimin merkez sol seçmenin içeriğinde meydana getirdiği dönüşüm hesaba katılmalıdır. 1970’li yıllardan itibaren merkez sol tabanında; (göç, yurttaşlık, çevre, çok-kültürlülük gibi siyasal sorunları bağlamında) kültürel farklılığı ve milletler arası hareketliliği içselleştirebilen bir beşeri sermayeye sahip olarak daha iyi eğitilmiş ve post-materyal değerleri benimseyen orta sınıflarla, böylesi bir eğitim seviyesine sahip olmayan ve geleneksel merkez sol tabanını oluşturan alt tabaka işçi sınıfının, sınırların açılmasına, göçe ve çok kültürlülüğe karşı eleştirel bakışı arasındaki tezatlık, sosyal demokrat seçmen yelpazesinde (kültürel hatlar bakımından) tabandan bir bölünmeyi karakterize

¹²³ Onawa Promise Lacewell ve Wolfgang Merkel, ‘‘Avrupa Topluluklarında Değer Kaymaları’’, **Çöküşten Sonra İlerici Siyaset**, Olaf Gramme, Patrick Diamond ve Michael McTernan, Phoenix Yayınları, 2016, ss. 140-143

etmektedir. Bu bölünme, sosyal demokrat partilerin geleneksel işçi sınıfına dayalı toplumsal homojenliğini kaybetmesi sonucunu doğurmuştur.¹²⁴

Sosyal demokratlar içindeki bu bölünme, sosyal demokrat politikaların çok kültürlülük olgusuna uyumlu hale gelmesini ya da belirgin bir strateji izlemesini engellemektedir. Yalnızca sosyo-kültürel açıdan değil, aynı zamanda küreselleşmenin ekonomik boyutunun da dahil olduğu bu bölünme, gerek seçmen tabanını gerekse parti tarafını ulusal sınırlar konusunda ikiye bölen bir durum yaratmıştır. Parti liderleri ise bu konuda her iki seçmen grubunu birden memnun edememekte, taraflardan birini memnun ederken diğerini kaybetmektedirler. Bu yüzden merkez sol her iki grubu birden kapsayıcı ve uzlaştırıcı stratejiler geliştirmeye mecbur kalmıştır.¹²⁵

Sosyal demokrat partilerin bu ayrışmada sol değerlerin gerektirdiği şekilde kozmopolitan tarafta yer almaları beklenebilir. Ancak yukarıda anılan bölünme ve sürekli gerileme hali sonucunda durum zaman zaman değişebilmektedir. Örneğin Alman parti sisteminde en fazla kozmopolitanizmi benimseyen partiler merkez sol ile ‘soldan’ rekabet eden çevreciler ile sol-sosyalistlerdir. Sosyal demokratlar ise son birkaç on yılda parti manifestolarında belli başlı meselelere karşı kozmopolitan fikirleri daha iyi temsil ederek bu yönde önemli değişim gösterecekler de komüniteryen – kozmopolitan bölünmesi hala merkez sol için devam eden bir problemdir.^{126*}

Yakın zamana dek sol, çeşitlilik sorununu ya görmezden gelmiş ya da ‘entelektüel Yeni Sol’ tarafından üretilen çeşitli çok-kültürlülük yaklaşımları

¹²⁴ Lacewell, **a.g.e.**, ss. 147-148

¹²⁵ Lacewell, **a.g.e.**, s. 149

¹²⁶ Lacewell, **a.g.e.**, ss. 158-161

* 2009 sonrası Alman partileri arasında genel bir komüniteryanizme kayma söz konusudur.

Yukarıda da belirtildiği gibi, merkez sol içinden ‘komüniteryen’ modeli benimseyenler, çok kültürlülük ve göçmenlere ilişkin konular gibi kimlik siyaseti meselelerinde kozmopolitan fikirli olanları ‘solun kamusal rolünü’ bozduklarını ileri sürerek eleştirmektedirler. Kimileri ise komüniteryen bir sosyal demokrasinin günümüzde siyasi istikrarı tesis ederek güçlü bir ortaklık duygusu yaratmak için komüniteryen arzulara cevap verebilen bir yapıya sahip olması gerektiğini ileri sürmektedir. Halkların bu komüniter arzularına örnek olarak da aşırı sağ partilerin başarılarını göstererek bu partilerin halkların bu arzularını karşılayabildiklerini söylemektedirler. Fakat yine de bu ‘komüniter’ çözüm tamamen kozmopolitanizmin zıddı olmaktan çok çok-kültürlülüğün toplumsal çatışmayı artırıcı eğilimlerinin ortadan kaldırılmasına yöneliktir.

bkz. Sheri Berman, ‘‘Toplumsal Dayanışma ve Dönüştürücü Siyaset’’, **Çöküşten Sonra İlerici Siyaset**, Olaf Gramme, Patrick Diamond ve Michael McTernan, Phoenix Yayınları, 2016c, ss. 136-137

üzerinden bu soruna yanıt vermiştir. Ne var ki bu haliyle sol toplumsal çatışmayı ve seçmen tabanında yaşanan erozyonu engelleyememiştir.¹²⁷ Çok-kültürcülüğün toplumsal çatışmaları çözmekten çok onları daha fazla derinleştirdiğine ilişkin eleştiriler dikkate alınırsa, merkez sol yurttaşları ayıran ve bölen bir çok-kültürcülük anlayışını reddeden fakat bütün toplumsal çeşitliliği kucaklayan bir çok-kültürcülük anlayışını kabul etmeli ve buna bağlı olduğunu göstermelidir. Bu anlamda çok-kültürlülüğü de kapsayan politikalar ile yeni bir imaj geliştirmeleri önem arz etmektedir aksi takdirde kültürel meselelerde ilerici orta sınıf seçmeni kaybetme riskiyle karşı karşıya kalacaklardır.^{128*} Bu bağlamda bir çok-kültürlülük politikası, toplumsal ve siyasal düzenin dağılmasını da engelleyebilir. Eğer bir toplumda kültürel ve etnik parçalanmalar varsa ve devletin ‘tarafsızlığı’ söz konusu olmayacak şekilde gerçekleşiyorsa, devlet kurumlarının bu ayrılıkları tanıyacak şekilde inşa edilmesi zorunlu olabilir; aksi takdirde sosyal çözülme ile siyasi düzen tehlike altına girebilmektedir.¹²⁹

Sosyal demokrasinin ısrarla savunduğu eşit yurttaşlığın koşullarından birisi de kültürel haklara saygı gösterilmesini içermektedir. Dolayısıyla merkez solun evrensel haklara bağlılığı, toplumsal kimliklerin beklentilerini karşılayacak önlemlerin reddedilmesini gerektirmemelidir. Sosyal demokrasi bu önlemleri karşılamaya yönelik ‘kültürel farklılıklar içinde bir sosyal yurttaşlık’ aracılığıyla politik kültürü yeniden tanımlayabilir.

Birçok farklı kültürlerin çoğulculuğu içinde ortak bir politik yurttaşlık kültürüne entegre olması, herkesin politik ve sosyal kurumlara eşit katılım hakkı ve toplumun sosyal, ekonomik ve politik hak ve fırsatlarına herkesin eşit katılım olanağının oluşmasını sağlanabilir. Toplumda kültürel/dinsel ‘paralel toplumlar’ oluştuğu ölçüde böylesi bir bütünleşmenin ortaya çıkışı engellenebilir. Bu yüzden bütünleşmenin ‘katılımcıları’ karşılıklılık ilkesi gereğince kendilerini dönüştürerek

¹²⁷ Berman, a.g.e., 2016c, s. 133

¹²⁸ Berman, a.g.e., 2016c, s. 134; Lacewell, a.g.e., s. 162

* Aslında bu risk mikro düzeyde bakıldığında merkez solun çok-kültürlülüğe gereken önemi vermesini gerekli kılan nedenlerden yalnızca birisidir. Makro düzeyde bakıldığında ise tablo çok daha derin olabilir; çünkü siyasal dinamiğin koşullarına uyum sağlayamamak merkez sol için başlı başına bir gerileyiş nedenidir.

¹²⁹ Meyer, a.g.e., ss. 356-357

bütünleşmenin kurucu temellerini atmak zorundadır. Sosyal demokrat partiler toplumsal çatışmayı uzlaştıracı bir çözüm üretmek için ekonomik konuların yanı sıra kültürel hususlarda da etkin olabilmelidir. Merkez sol için bu durum uzun vadeli ve planlanmış bir süreç gerektirmektedir.¹³⁰

Çok kültürlülük tartışmalarına benzer şekilde, kültürün siyaseti belirleyici bir parametre olarak görülmesi konusunda yeni dünya düzenindeki siyasal ve toplumsal alanda yükselen kimliğe dayalı bölünmelerin kimi çevreler tarafından kültürel çatışmalar ekseninde bir medeniyetler çatışması olarak tezahür edeceği ileri sürülmüştür. Bu anlamda, yeni kırılma hatlarını karakterize eden kültür konusunda, çok kültürlülük sorununun yanı sıra medeniyetler çatışması tezinden de bahsetmek sol partiler için gösterdiğimiz stratejik dönüşüm ihtiyacı üzerinde göz ardı edilmemesi gereken bir husustur.

Medeniyetler çatışması tezi, 1993 yılında Amerikalı siyaset bilimci Samuel Huntington tarafından oluşturularak teorize edilen ve sosyal bilimler gündemine giren bir siyaset ve sosyoloji yaklaşımıdır.¹³¹ Soğuk Savaş sonrası uluslararası düzende Batı dışı hükümet ve milletlerin de muharrik olarak rol oynayacağına değinen Huntington, milli devletlerin Westphalia Barışı'ndan beri süren ilişkilerinin yeni bir boyut kazandığını vurgulamaktadır. Buna göre toplumsal bölünmeler artık ideolojik ya da ekonomik değil kaynağı kültürel olan mücadeleler olmaktadır. Medeniyeti “insanların kendilerini diğer türlerden ayırt eden yönünden başka onların sahip olduğu en yüksek kültürel gruplaşma ve en yüksek kültür seviyesi” olarak tanımlayan Huntington’a göre dünya yedi ya da sekiz medeniyet arasındaki etkileşimle belirlenecektir. Medeniyetler çatışması ise medeniyetleri birbirinden ayıran kültürel fay kırıklıkları boyunca meydana gelecektir.¹³² Bu durum gelecekte sağ-sol çatışmasının yerini yükselen medeniyetler çatışmasının alacağını imlemektedir.

¹³⁰ Meyer, a.g.e., ss. 364-367

¹³¹ Mehmet Devrim Topses, “Medeniyetler Çatışması Kuramının Sosyolojik Eleştirisi”, **Paradoks Ekonomi ve Sosyal Politika Dergisi**, C.6, S.1, 2010, s. 68

¹³² Samuel Huntington, “Medeniyetler Çatışması mı?”, **Medeniyetler Çatışması**, Murat Yılmaz, Vadi Yayınları, 2001, ss. 21-24

Medeniyetler Çatışması kuramının temel varsayımlarından birisi, Aydınlanmacılığın Batı değer ve kültürünün bir ürünü olduğu, diğer bir deyişle evrensel olmadığıdır. Bu anlamda Batı dışı toplumların uluslaşma sürecine ve yurttaşlık kimliği eksenine girmeleri, dinsel inançları toplum yönetiminde kullanmaktan vazgeçmeleri, ulusal egemenliği benimsemeleri, halk egemenliğine dayalı yönetim yapısı geliştirmeleri ve bağımsız hukuk sistemleri oluşturmaları gibi Aydınlanma sonrası yaygınlaşan siyasal ve toplumsal ilerlemeleri benimsemeleri sosyolojik olarak kendi kültürlerini terk etmeleri ve Batı kültürüne bağlanmaları anlamına gelmektedir. Dolayısıyla Huntington'a göre "insan hakları", "laiklik", "hukuk devleti" gibi Aydınlanma ilkelerini Batı'ya karşı çıkan toplumların benimsemesi tam bir çelişki arz etmektedir. Bu toplumların Batı emperyalizminden kurtulması ise bu değerlerden vazgeçmektir. Bunun zorunlu sonucu olarak 21.yy'da siyasal ve toplumsal ilişkiler Aydınlanma ilkeleriyle belirlenmiş ulusal sınırlar ve yurttaşlık ilkelerine göre değil medeniyeti oluşturan ortak dinsel kültür özelliklerine göre biçimlenecektir.¹³³

Huntington'un tezine göre; Batı, Konfüçyüs, Japon, İslam, Hint, Slav-Ortodoks, Latin Amerika ve muhtemelen Afrika medeniyetleri arasındaki mücadeleler, geleceğin en önemli mücadeleleri haline gelirken temelini medeniyetler arasındaki esaslı farklılıklardan almaktadır. Asırların ürünü olarak medeniyetler arasındaki farklılıklar siyasi ideoloji ya da rejimlere dayalı farklılıklardan daha köklü oldukları için özellikle günümüzde hız kazanan sosyal değişim ve ekonomik modernizmin yarattığı kimlik boşluğu, medeniyet şuurunun gelişmesi ile bağlantılıdır. Yine medeniyet şuurunun gelişmesiyle ilgili olarak ekonomik bölgecilik, din ve etnisitenin insanlar arasındaki bölünmelerde oynadığı rol, Batı karşısında yükselen diğer medeniyetlerin dünyayı biçimlendirme isteği gibi hususlara değinen Huntington, medeniyetler arasındaki fay kırıklarının Soğuk Savaş bölünmesini karakterize eden sınırların yerine geçerken, medeniyetler arasında mikro ve makro çatışmalara yol açacağını ileri sürmektedir.¹³⁴ Bununla beraber bu teze göre insan hakları gibi hususlara saygı gösterme derecesi medeniyetler çatışmasına tekabül etmektedir. Bu görüş, insan haklarını en az koruyanlar olarak nitelenen

¹³³ Topses, **a.g.e.**, ss. 68-69

¹³⁴ Huntington, **a.g.e.**, ss. 24-29

Müslümanlar ile en fazla koruyanlar olarak nitelenen Batı arasındaki çatışmayı ‘göç’ olgusu etrafında çözümleyerek, çok-kültürlülük yanlısı politikaların Amerika örneğinde medeniyetler çatışmasını tetiklediğini ileri sürmektedir.¹³⁵

Medeniyetler Çatışması tezi pek çok yönden eleştirilse ve toplumsal bölünmeleri yansıtmada tutarlılığı tartışma konusu olsa da, yine de Soğuk Savaş sonrası değişen siyasal ve toplumsal dinamiği kavramak için bir perspektif sunmaktadır. Çalışmanın konusu açısından merkez solun bu değişen dinamiğe uyum sağlayabilirse başarılı olacağı ortadadır. Öncelikle kültür konusunun artan önemine duyarlı bir strateji merkez sol için önemli bir gereksinimdir. Yukarıda ifade edildiği gibi Medeniyetler Çatışması tezinin argümanı sağ-sol bölünmesinin yerini kültüre dayalı medeniyetler çatışmasının aldığına işaret etmektedir. Bu durumda solun soyut evrensel değerlere dayalı olma iddiası problemli gözükmektedir. Bunun sebeplerinden birisi de solun evrenselliğinin bütün kültürel kimliklere hitap eden bir forma sahip olamamasından ileri gelir. Medeniyetler çatışması durumunda bile solun belirli bir medeniyet hassasiyetiyle diğer medeniyetlerle çatışmaya girmesi, onun ‘evrensellik’ iddiası ve kendi tabiatına çelişkili bir durum arz edecektir.

Özellikle ekonomik olmayan hususlarda, toplumsal yapının kültürel ve kimlik boyutunda ortaya çıkan bölünmelere duyarlı bir politik hattın sosyal demokratlar için gerekli olduğunu söylerken, medeniyetler çatışmasının sınırları içinde bu hattın oluşturulmasını değil bu çatışmayı gözetken fakat onu tetiklemeyen bir politik hattı kastediyoruz. Başka bir deyişle merkez solun çok-kültürlülük politikalarında olduğu gibi medeniyetsel minvaldeki kültürel bölünmelere yaklaşımı da belirli bir tarafı destekleyen değil kapsayıcı bir şekilde toplumun heterojenliğini kuşatan özelliklere sahip olmalıdır. İnsan hakları gibi evrenselliği ifade eden konuların medeniyetler arası farklılıklara indirgenmesine karşın solun evrensellik iddiası tutarlı olmak zorundadır.*

¹³⁵ Samuel Huntington, “Medeniyetler Çatışması Değilse Nedir?”, **Medeniyetler Çatışması**, Murat Yılmaz, Vadi Yayınları, 2001, ss. 77-78

* Yukarıda ifade edildiği üzere, Medeniyetler Çatışması tezi Batı’yı insan haklarını en fazla koruyan, Müslümanları ise insan haklarını az koruyanlar olarak ayırarak iki medeniyet arasındaki çatışmayı örneklemektedir. Öyle ki değişen dünyada Batı ülkelerinin diğer ülkelere yardım koşulu bile yine Batı ülkeleri tarafından dayatılan insan hakları siciline bağlanmıştır. Sosyal demokratlar özelinde solun böyle argümanları desteklemesi icap etmektedir. Çünkü bu argümanlar öncelikle Batı

3.2. Yeni Toplumsal Hareketler ve Sol

Avrupa’da yeni toplumsal hareketler, 19.yy’ın sonlarında işçi hareketleri şeklinde başlayan maddi/ekonomik/materyalist vurguyu ön plana çıkararak eşitlik söylemi üzerinden bir toplum modeli oluşturan ve sınıf temelli endüstri toplumunu temsil eden hareketlerden farklı olarak, küreselleşmeyle beraber değişen siyasal ve toplumsal yapıya ilişkin post-endüstriyel toplumu temsil eden hareketlerdir. Bu hareketler çoğulculuk, sivil toplum, kimlik, katılım, demokrasi gibi konular üzerinden sosyo-politik sorunları ele almaktadırlar.

Öğrenciler, siyahlar, eşcinseller, kadınlar, göçmenler ve liberal demokratik sistemdeki yurttaşlık haklarını tam olarak kullanamayan ve bunların genişlemesini isteyen kesimler hareketin bileşeni haline gelmiştir.¹³⁶ Bu bağlamda Ronald Inglehart’ın değerlerin dönüşümü tezi ile ilgili olarak, yeni toplumsal hareketlerin ‘post-materyalist sol’ kitleyi ifade ettiği söylenebilir. Çünkü maddi refah açısından tatmin olmuş toplumlarda görülen post-materyal konulara (feminizm, dünya barışı, ırkların uyumu, ekoloji, hayvan hakları vb) ağırlık vererek geleneksel toplumun hiyerarşik, materyalist ve ataerkil değerlerini reddeden ve yeni bir sol gündemi oluşturmaktadırlar.¹³⁷

Merkez sol partilerin seçim performansına ilişkin talep yönlü açıklamalar, uzun vadeli toplumsal modernleşme ve ekonomik kalkınma süreçlerinin sanayi-sonrası toplumlara etkisini vurgulamaktadır. Ronald Inglehart’ın sanayi sonrası toplumlar üzerinde kültürel değişime ilişkin tezi de bu bağlamda uzun vadeli bir kültürel değişimin oy verme davranışları üzerinde (merkez solun söylemsel ve pratik temelini oluşturan) sosyal sınıfların etkisini azalttığını göstermektedir.¹³⁸ Post-endüstriyel toplumlarda gelişen hoşgörü ve güven, sekülerleşme, cinsiyet ve cinselliğe ilişkin özgürlükçü tutumlar, insan haklarına saygı ve çevrecilik gibi “kendini ifade” ve “kendini gerçekleştirme” değerleri, İkinci Dünya Savaşı

merkezci bir perspektife sahiplerdir ve evrensel değildirler, dolayısıyla bu argümanlar sola gerekli olan kapsayıcı kültürel stratejiye aykırı durmaktadır.

¹³⁶ İsmail Hıra, “Yeni Toplumsal Hareketler: Politik Öncelikten Kimlik Vurgusuna”, **Bilgi Ekonomisi ve Yönetim Dergisi**, C.11, S.1, 2016, s. 146

¹³⁷ Heywood, **a.g.e.**, 2014, s.275; Heywood, **a.g.e.**, 2013b, ss. 271-272

¹³⁸ Pippa Norris, “Merkez Sol Partilerin Seçim Performansı”, **Çöküşten Sonra İlerici Siyaset**, Olaf Gramme, Patrick Diamond ve Michael McTernan, Phoenix Yayınları, 2016, ss. 174,178

sonrasında inşa edilen refah devletleri ve refah devletlerini karakterize eden kolektivizm, kamu mülkiyeti, yeniden dağıtım, sosyal eşitlik gibi merkez solun geleneksel değerlerinin özellikle genç nesiller tarafından benimsenme belirginliğinin azalışına ve bu değerlere verilen desteğin aşınmasına neden olmuştur. Bu bağlamda “geleneksel/Eski Sol partiler” ile yeni değerler arasında ideolojik bir boşluk oluştuğu ileri sürülmektedir.¹³⁹

İkinci Dünya Savaşı sonrası inşa edilen refah devletleri ile sosyal demokrat politikaların ekonomik gelişmeyi sosyal haklarla birlikte bütünlendirmek suretiyle yaygınlık kazanacağı beklentisi ekonomik alandaki başarısızlıklar sonucunda geçerliğini kaybetmiştir. Bu süreçte yukarıda anılan değer yargılarında ve beklentilerinde oluşan değişimle beraber ‘yeni toplumsal hareketler’ sosyal demokrasinin geleneksel değerlerinin aşınmasına sebep olmuştur.^{140*} Yeni toplumsal hareketler, konvansiyonel solun emek-sermaye çelişkisi dışında, yeniden üretim alanında konumlanan ve toplumsal muhalefetin dinamik ve kitlesel unsurları olarak, siyasetçiliğin meslekleşmesine de karşı durarak yerleşik sosyalist partilerin hiyerarşik, otoriter ve bürokratik yapısını da açığa çıkaran bir hareketi ifade etmektedir. Bu durum aynı zamanda daha önce ifade edildiği üzere klasik sosyal demokrasi düşüncesindeki sınıf kavramının yerine kimlik temelli konulara öncelik veren aktör ve çatışmaların ön plana çıkışına neden olmaktadır.¹⁴¹ Bununla birlikte yeni toplumsal hareketlerin hareket biçimleri eski hareketler gibi toplumu yeniden inşa etmek yerine daha çok savunmacı bir tarza sahiptir. Bu anlamda merkezi kontrolün karşısında kimlik temelli talepler içeren temalarla modern dönemin eleştirisi üzerinden doğan bu hareketler, (işçi sınıfı gibi ekonomik temelli eski toplumsal hareketlerin aksine) tarihin anlamından ve iktidarı ele geçirmekten ziyade, özyönetimin ve demokrasinin önemine vurgu yapmaktadırlar.^{142*}

¹³⁹ Norris, **a.g.e.**, s. 178; Canyaş, **a.g.e.**, s. 136

¹⁴⁰ Canyaş, **a.g.e.**, s. 110

* Bu iki olgu da sosyal demokrasinin revize edilmesinin gerekliliğini tartışmaya açmıştır; ekonomik açıdan “Üçüncü Yol” projesi ve kültürel açıdan ise toplumsal kimlikleri merkez solun gündemine alma fikirleri anılan duruma yönelik geliştirilen reçetelerdir.

¹⁴¹ Canyaş, **a.g.e.**, s. 111

¹⁴² Hira, **a.g.e.**, ss. 150-151

* Buna karşın yeni toplumsal hareketlere ilişkin siyasal yaklaşım grubu, eski ve yeni toplumsal hareketler arasında bir kopuş değil sürekliliğin olduğunu öne sürmektedirler. Bkz. Hira, **a.g.e.**, s. 151

Sonuç olarak yeni toplumsal hareketler yaşanan sosyo-kültürel dönüşümün ardından sol gündemin içeriğinin de dönüşmesine neden olmuştur. Bu dönüşüm içinde, ‘Yeni Sol’ tabir edilen ve genellikle post-marksistleri içeren entelektüel solun yeni toplumsal hareketlerin getirdiği değişimi içselleştirmekte merkez sola göre daha başarılı olduğu söylenebilir. Marksizmin ve ekonomizmin teorik temel varsayımlarını revize etme hedefi güden ve günümüz siyasal ve toplumsal dinamiğinin ön plana çıkan hususlarından kültür konusunun kuramsal olarak incelenmesi gerektiğini savunan Yeni Sol içinden örneğin Laclou ve Mouffe, Tourainne, Melucci, Castells gibi teorisyenler “kimlik, fark siyaseti, radikal demokrasi” gibi kavramları ön plana çıkararak solun ekonomik belirlenimci özelliğinin getirdiği sınıf vurgusunun yerine vatandaş, azınlık kimlikleri, özne konumları, farklı kimlikler, sivil toplum gibi kavramların vurgusunu koymuşlardır.¹⁴³

Merkez sol partilere bakıldığında ise yeni değerleri özümseme ve politika yapma konusunda durum ülkeden ülkeye farklılık arz edebilmektedir. Daha da ötesi merkez solun seçim performansını etkileyecek bir nedensel ilişkiyi ortaya koymak bu bağlamda kolay olmayacaktır. Örneğin İsveç’te SAP 1980’li yıllarda yeniden iktidara geldiğinde farklı seçmenlere ulaşma stratejisini uygulamış ve pek çok post-materyalist meseleyi kendi parçası kılmakta başarılı olmuştur.¹⁴⁴ Öte yandan Fransa’da, 1970’li yıllarda giderek “yeni sınıfların” partisi konumuna gelen PS, kimliğe dayalı sosyal hareketleri programına dahil etmiş ve bu ‘yeni hakların’ sözcülüğünü yapmıştır. Ancak paradoksal biçimde 1990’lı yıllardan bu yana bu dinamiğin parçası olmaktan çıkmış ve giderek sivil toplum tutamağından kopmuş vaziyete gelmiştir. Bu anlamda kamuoyunu etkileme yeteneğinden uzaklaşmaktadır.^{145*} Yine benzer şekilde örneğin Üçüncü Yol projesi ile İngiltere’de

¹⁴³ Hira, a.g.e., s. 152

¹⁴⁴ Berman, a.g.e., 2016a, s. 84; Sheri Berman, **Siyasetin Öncelliği**, Phoenix Yayınevi, 2012, s. 375

¹⁴⁵ Laurent Bouvet, ‘PS’yi Kim Sever? Fransız Sosyalist Partisinin Seçim Paradoksu’, , **Avrupa’da Sosyal Demokrasinin Bugünü ve Geleceği, Friedrich Ebert Stiftung**, 2011, s. 97

* Berman’a göre SAP’in en büyük başarısı İsveç’te özgün bir sosyal demokrasinin inşası bağlamında, dünya ekonomisinde yaşanan paradigma değişimine karşın İsveçlilerin toplumsal dayanışma, eşitlik ve ekonominin siyasal denetiminin faziletleri gibi hususları içselleştirmesidir. Bu anlamda, SAP’in başarısının yalnızca yeni değerleri politik stratejisine entegre etmesiyle ilgili olduğu fikrini ortaya koymaktansa bunun İsveç merkez solunun özgün başarısının bir parçası olduğu düşünülebilir. Fransa örneği bu konuda kanaati doğrulamaktadır. PS liberal değerlere uyum sağlayan bir görüntü ortaya koymasına rağmen gerek hükümette olduğu yıllardaki rüşvet krizleri gibi olaylar gerekse anılan

Yeni İşçi Partisi'nin dönüşümünde ve Almanya'da SDP'nin İngiliz Üçüncü Yol'una entegre etmek amacıyla uygulamaya koyduğu “Yeni Merkez” reform paketi sürecinde, çevre ve diğer sosyal sorunları sosyal demokrasinin değerlerine katma yönünde adımlar atılmıştır.¹⁴⁶

Merkez solun gerileyişini yukarıda açıklanan “kendini ifade değerlerinin” yaygınlaşmasıyla birlikte kolektivist değerlere verilen desteğin aşınmasıyla, diğer bir deyişle kültürel sorunun varlığıyla açıklamak, merkez sola sanayi sonrası toplumlarda verilen desteğin sınıf kimliklerinde yaşanan zayıflama ve sınıf yapısındaki köklü değişimlerle uzun vadede kalıcı bir darbe alabileceği riskine işaret etmektedir. Bununla birlikte ‘yeni değerler’ gibi ahlaki konularla ilgili ihtilaflı meseleler sıfır toplamı bir durumu ifade etmektedir. Başka deyişle bu tür meselelerde bir gruba yönelik hizmet ve politika, diğer bir seçmen grubunu dışlayabilmektedir. Bu anlamda bu konular ekonomik performans, ulusal güvenlik, sağlık, eğitim gibi başlıca kamusal mal ve hizmetlerin temininin idaresini kapsayan, dağılım siyasalarından ya da düzenleyici siyasalardan farklılaşmaktadır.^{147*} Dolayısıyla merkez solun yalnızca geleneksel formuyla sunulan ekonomik temelli siyasalarla değişen toplumsal, ekonomik ve siyasal koşullara adapte olamayacağı kabul edilmekle birlikte, sanayi sonrası toplumsal değerlere ilişkin stratejisinin de (eğer olabildiğince kapsayıcı bir dille tüm seçmenlere hitap etmek hedefindeyse) ‘evrensel’ bir forma sahip olması gerekmektedir. Çünkü böylesine sıfır toplamı bir oyunda merkez solun ‘altın çağındaki’ performansını yakalaması için Berman’ın da ifade ettiği gibi komüniteryen değerlerini terk etmemesi icap etmektedir.

Böylesi bir komüniteryanizm çok-kültürcülüğü, yeni toplumsal değerleri ya da göçmenleri dışlayıcı bir etki yaratacak popülist milliyetçi forma değil, tersine kozmopolitanizmin bileşenlerini toplumsal dayanışma duygusuyla birleştiren bir forma sahip olmalıdır. Günümüzde sol ve sağ arasında tuhaf bir değişim göstergeleri yaşanıyor gözükmektedir. Yeni formuyla sağ daha fazla “genel insanlık” adına

liberalleşmenin tüm seçmen tabanını etkileyememesi gibi etkenler, tek başına kültürel liberalleşmenin her koşulda seçmeni etkilemeye yetmeyeceğini göstermektedir.

¹⁴⁶ Canyaş, **a.g.e.**, ss. 125-127

¹⁴⁷ Norris, **a.g.e.** ss. 168, 177,179

* Böylece bu tür sorunların arketipinde daha küçük partilerin dahil olduğu bir siyasal kutuplaşma söz konusudur.

konusuyor görünürken, solun katı çok-kültürcü formu ise farklılığın önceliği ve indirgenemezliği üzerinde ısrar ederken, “genel insanlık” adına konuşmaktan uzak bir söyleme daha yakın dururken toplumsal dayanışma değer ve söylemlerinden ayrılma riskiyle karşı karşıya gelebilmektedir.¹⁴⁸

3.3. AB ve Sol

Günümüzde AB gibi bölgesel bütünleşmelerin modern siyasetin önemli yapıtaşlarından birisi olan ulus devlet politikalarını yerinden ettiği ileri sürülmektedir. Böyle bir yerinden etmenin mutlaklığı tartışma konusu olsa da, sonuç olarak 20.yy’ın ulus devlet mantığının tamamen aynısının çağımızda uygulanabilirliği mümkün gözükmemektedir. Bu bağlamda daha önce de ifade edildiği gibi ulus devlet mantığı üzerinden politika üretmeyi ve kapitalizmi yönetmeyi hedefleyen merkez solun bölgesel bütünleşmelerle etkileşimi onun başarısını da etkileyecektir. Bölgesel bütünleşmelerin yalnızca kapitalizmin yönetilmesi konusunda değil, aynı zamanda (ulus devlet mantığını aştığı gözetilirse) değişen toplumsal yapıların da bölgeselleşme ile etkileşimin bir parçası olacağı açıktır.

Tarihsel açıdan bir Avrupa bütünleşmesi projesi olarak AB’ye (ilk adıyla AET) karşı sol genellikle yumuşak bir biçimde kucak açmamıştır. Başlı başına AET hiçbir zaman sol bir proje olmamıştır. Bunun nedeni ise sol partilerin kendi ulusal sistemlerini geliştirmeye yönelik hareket etmeleri ve odaklanmalarıdır. Öncelikli hedefi “ortak pazar” çerçevesini ve daha sıkı birlik ülküsünü de kapsayan Roma AET anlaşması ile başlayan birlik süreci ise mamul malların ve tarım ürünlerinin alışverişinin önündeki engellerin kalkacağı gümrük vergisinden muaf bir pazar yaratmayı amaçlamıştır. Bu süreçte, Fransız solu kitleler halinde “Avrupalılışmaya” karşı çıkmıştır. Alman merkez solu sürece karşı tutum takınsalar da, ekonomik avantajı hissedince tutumları değişmeye başlamıştır. İtalyan solu ise bu hususta

¹⁴⁸ Berman, a.g.e., 2012, s. 399

bütünleşmeye olumlu yaklaşmıştır; ne var ki söylendiği üzere bütünleşme için merkez solun pek çok kaygı nedeni mevcuttu.¹⁴⁹

Ticaretin liberalleştirilmesinin ulusal avantajları ve istihdamı tehdidi kaygısı bu nedenlerden birisidir. ‘Avrupalılaşma’ ve ‘birlik’ gibi düşünceler özellikle ulusal sahayı yetkin oldukları alan olarak gören solu rahatsız etmiştir.* Yine anlaşmanın ortak ekonomi politikaları, ortak ulaşım politikaları gibi ortak siyasa hedefleri sol için rahatsız edici unsurlar haline gelmiştir. Buna ek olarak AET’nin kurumsal yapısının (yürütme, yargı, parlamento vb) ulusal kurumlar üzerinde hakimiyet kurma yönünde olası bir eğilim de anılan kaygılar içinde yer almaktaydı.^{150*} Fakat 1970’li yıllarda yaşanan krizle Avrupa ekonomileri sarsıldığında, “Keynesçiliğin ölümünün” ilanıyla beraber yeni bir piyasa liberalizminin yükselişi Avrupa bütünleşmesi sürecine katkıda bulunmuştur. Bu bağlamda merkez solun, bütünleşme fikrine eğilimi arttırdığı söylenebilir.

Fransa örneğinde bu olgu, François Mitterand yönetiminde vaadedilen (sanayi reformları, yeni ulusallaştırmalar, planlamalar, sosyal yardımların yeniden bölüşümünde değişiklikler gibi) Keynesçi teşviklerin uygulanmasında karşı karşıya kalınan güçlüklerin ardından yaşanmıştır. “Mitterand deneyimi” Fransa örneğinde Keynesçi politikalardan sapmaya yol açan bir dizi değişikliklere yol açmakla birlikte, Avrupa bütünleşmesi sürecini de hızlandırmıştır.¹⁵¹ Avrupa bütünleşmesi düşüncesinin sosyal demokratlarla inişli-çıkışlı ilişkisinin yanı sıra, eski bir Fransa maliye bakanı olan Avrupa komisyonu başkanı Jacques Delors’un ‘Temel Sosyal Haklar Tüzüğü’nde görüldüğü gibi, küreselleşmeye duyarlı politikalar üreten ve aynı zamanda da Avrupa düzeyinde bir “sosyal Avrupa” projesini destekleyen merkez sol çizgisi de bu anlamda bütünleşme eğilimlerinin sınırlarını değiştirmiştir; Delors, AB üyeleri arasındaki farklılaşan ulusal refah devletleri ve sosyal politikalar

¹⁴⁹ George Ross, “Avrupa’nın Merkez Sol Partileri ve Avrupanın Bütünleşme Labirentleri”, **Soldan Geriye Ne Kaldı?**, James Cronin, George Ross ve James Shoch, Phoenix Yayınevi, 2016a, ss. 530-534

* Hatta aşırı sol AET’nin ABD projesi olarak Alman gücünün tekrar yükselişi için desteklenen bir komplo olduğunu ileri sürmüşlerdir.

¹⁵⁰ Ross, **a.g.e.**, ss. 534-535

* Benzer şekilde AB bütünleşmesi aleyhinde görüş öne sürenler, AB kurumlarıyla Avrupa halkları arasındaki mesafeden ötürü demokratik açığın asla kapatılamayacağını ifade etmektedirler. bkz. Heywood, **a.g.e.**, 2014, s. 204

¹⁵¹ Ross, **a.g.e.**, ss. 530,589,539

nedeniyle muğlaklaşan “sosyal Avrupa” konusunu 1993 tarihli “Delors Raporu” ismini taşıyan metninde detaylandırmıştı.^{152*}

Avrupa düzeyinde merkez solun bir diğer hamlesi, Lizbon Gündemi (2000) ile hedeflenen, küreselleşme şartlarında Avrupa sosyal ve ekonomik siyasalarında bir reform ve işbirliğine dayanan stratejiler yoluyla ortaya konulmuştur. Fakat ulusal işbirliği çağrıları işe yaramamış ve merkez sağ neo-liberal reformlara yönelerek Lizbon’un uzlaşmacı retorığının dışında yer almıştır.¹⁵³ Görüldüğü üzere, merkez solun Avrupa bütünleşmesi bağlamında girişimleri farklı nedenlerden dolayı başarısız olmuştur. Bunun da ötesinde merkez solun AB’ye bakışı da karmaşıktır; yukarıda ifade edildiği üzere önceleri AB’ye karşı kaygı beslemek için solun pek çok nedeni mevcutken, ekonomik krizler ve toplumsal siyasal dönüşümün etkisi ile bütünleşme sürecine katılmaya mecbur kalmıştır.*

Merkez solun, AB bütünleşmesine yönelik kendi projelerini hayata geçirme konusunda ciddi engeller mevcuttur. Birinci neden AB’nin liberalleşme yönünde evrilen bir bölgesel bütünleşme örgütü olmasından kaynaklanır, böylece merkez solun “olumlu bütünleşmesi”, diğer bir deyişle iç piyasaya özgü belirli bir sosyal politika ölçütü/düzenlemesi üzerinde uzlaşma sağlamak pratikte çok zordur.¹⁵⁴ İkinci engel, sosyal demokrat partiler arasındaki ulusal program çeşitliliğidir. AB farklı yollarla gelişen ve ulusal siyasaları büyük ölçüde çeşitlilik gösteren üye devletlerden oluşmaktadır ve bu durum kimi zaman Avrupa bütünleşmesinin düzensiz aralıklarla ilerlemesine yol açmaktadır. Hatta Avrupa genelinde merkez sol partilerin iktidarda olduğu 1990’lı yılların sonunda bile merkez solun AB düzeyinde işbirliği adımları bazı sebeplerden dolayı başarısız olmuştur. Bu süreçte atılan önemli adımlardan olan ‘sol renkli’ bir proje olarak ‘Avrupa İstihdam Stratejisi’ bizzat sol partilerin ulusal ve

¹⁵² Ross, **a.g.e.**, s. 542; James Sloam ve Isabelle Hertner, “Sosyal Demokrasinin Avrupalılaşması: Politikalarından Yoksun Siyaset ve Siyasetten Yoksun Politikalar”, **Avrupa’da Solun Geleceği**, Henning Meyer ve Jonathan Rutherford, Phoenix Yayınevi, 2012, ss. 62-63

* Sosyal Avrupa projesi ve bu bağlamda Delors’un düşüncesi, ekonomik koordinasyonun yanı sıra Avrupa bünyesinde sosyal politikaları da kapsayan AB çapında bir sosyal boyutu gerçekleştirmeyi hedeflemektedir.

¹⁵³ Ross, **a.g.e.**, s. 548

* Bu süreç ile merkez sol partilerin seçimlerdeki tarihsel gerileyişi birbiriyle çıkmaktadır.

¹⁵⁴ Sloam, **a.g.e.**, s. 56

siyasal sebeplerle düştükleri ayrılık sebebiyle işbirliğini zayıflatmıştır.^{155*} Üçüncü engel, Avrupalı yurttaşların ve merkez sol partilerin seçmen tabanının Avrupa bütünleşmesine karşı tutumudur. Sosyal demokrasinin Avrupa düzeyindeki etkinliği, en başta Avrupa'nın birbiriyle ilintili yapısını takdir edebilecek bir halk desteğiyle gerçekleştirilebilir. Başlangıç için Avrupa'da güçlü bir sosyal demokrasi ancak iktidara gelebildiğinde mümkün gözükmemektedir.¹⁵⁶ Ne var ki, AB'ye olan kamu desteği güçlü değildir. Maastricht, Nice, Lizbon anlaşması gibi anlaşmalar dahil pek çok anlaşma ulusal referandumlarla reddedilmiştir; durumun sol partiler için özel anlamı ise solu en fazla destekleyen kitlenin (işçiler, yoksullar, sosyal hareket aktivistleri vb) AB'yi desteklemede en az heves gösterenler olmasıdır. Merkez solun kendi tarafına çekmesi gereken orta sınıf grupların AB'yi desteklemesi durumu daha da karmaşıklştırmıştır.¹⁵⁷ AB bütünleşmesine yönelik merkez solun önündeki diğer bir engel ise AB'nin kurumsal yapısından kaynaklanmaktadır. Avrupa kurumları, Avrupa reformcuları ve merkez sol partiler arasında işbirliği yapma şansını zorlaştırmaktadır. Kurumsal sorunlar AB'nin 1995'ten bu yana genişlemesiyle artmıştır. Öte yandan AB'nin karar mekanizmasını oluşturan Avrupa Komisyonu, Bakanlar Kurulu ve Parlamento arasındaki müzakereler sonucunda kararlar alınırken kuvvetler ayrılığı söz konusudur. Dolayısıyla ne Avro parti ne de ulusal hükümetler bu üç kurumu kontrol edememektedir. Merkez solun Avrupa bütünleşmesinin (olumlu bütünleşme) parçası olabilecek piyasa ve kapitalizmin kontrolü ise etkili bir merkezi otoriteyi ve etkili bir siyasi gücü gerektirmektedir. Kısacası AB, merkez solun ihtiyaç duyacağı bir kurumsal ve toplumsal kaynak ihtiyacını sunmamaktadır.¹⁵⁸

Sosyal demokrat partilerin AB'ye bakışı gerek tarihsel çizgide gerekse günümüzde bile kendi için farklılıklar arz etse de, küreselleşme ve bölgeselleşmenin yarattığı değişimi kabul etmek zorunda kalmışlardır. Bu bağlamda sosyal demokrasinin özellikle yeniden yapılandırılmış versiyonları AB'ye karşı olumlu

¹⁵⁵ Ross, **a.g.e.**, s. 554-559

* Bu durum bizzat bir sol Avro-parti olan PES içinde bile ortaya çıkabilmektedir; PES içinde kimi ayrılmalar PES'e üye partiler arası uzlaşmaları engelleyebilir.

¹⁵⁶ Sloam, **a.g.e.**, ss. 56,60

¹⁵⁷ Ross, **a.g.e.**, ss. 551-552

¹⁵⁸ Ross, **a.g.e.**, ss. 555,560; Sloam, **a.g.e.**, ss. 64-65

tutum sergilemişlerdir.¹⁵⁹ Sosyal demokratların AB'ye bakışı, aynı zamanda kimlik temelli farklılıklara da bakış açılarını belirlemekte bir hareket noktası sağlayabilir. Şöyle ki 'yeni dünya düzeni' olarak adlandırılan ve yukarıda bahsedilen 'medeniyetler çatışması' olgusunun sonucu olarak Batı'da doğan milliyetçi ve yabancı düşmanı toplumsal/siyasal refleksin durdurulması görevi en başta sosyal demokratlara düşmektedir. Seküler, ulus-ötesi, senkretik, uygarlık-ötesi, yabancı dostu ve çeşitliliğe dayalı siyasi birliğin temellendirdiği bir Avrupa düşüncesi, sosyal demokrasinin tanımladığı AB'nin dayandığı temel ilkeleri kurmaktadır. Bu hususta sosyal demokratlardan beklenildiği gibi, AB bütünleşmesi projesinde tanımlanan Avrupa anlayışının milliyetçi reflekslerin tersine kimlikel çeşitliliği de içinde barındıran dinamik bir bütünleşme anlayışı olmalıdır.¹⁶⁰ Sonuç olarak merkez sol, eğer Avrupa düzeyinde bir strateji geliştirmek istiyorsa bile, öncelikle ulusal düzeyde başarılı olmak ve iktidara gelmek zorundadır. Günümüz dünyasında bölgesel ve küresel örgütlerin artan önemine ayak uydurmak için ise mantiken işe başlanacak yer Avrupa Birliği'dir.¹⁶¹

3.4. Göçmenler, Göç Politikaları ve Sol

Küreselleşmenin toplumsal ayağı olarak göç olgusu ve göçmenlik, günümüzde gerek uluslararası önemde bir mesele olarak gerekse ulusal politikaları ve toplumsal dinamiği etkileme hususundaki rolü anlamında gittikçe ilgi çeken bir konu haline gelmiştir. Avrupa'da insanların işleri ve ekonomik durumları hakkındaki endişelerinin yanı sıra suç ve göçmenlik en önemli on problem arasında yer almaktadır. Artan çeşitlilik, toplumun geniş kesimleri tarafından toplumsal homojenliğe yönelik bir tehdit olarak algılanmaktadır. Merkez sol partiler için bu durum bazı ikilemlere sebep olmaktadır. Göç olgusu karşısında bölünmüş seçmen tabanı ile ideolojinin evrensel ilkeleri arasında kalan sosyal demokrat partiler halka göç, toplumsal düzen, entegrasyon gibi meselelerde cevap verme konusunda problemler yaşamaktadır. Öyle ki pek çok seçmen suç ve iç güvenlik konusunda

¹⁵⁹ Turşucu, a.g.e., s. 84

¹⁶⁰ Ayhan Kaya, "Sosyal Demokrasi, Farklılıklar ve Avrupa Birliği Tartışmaları", *İktisat Dergisi*, S.487, 2007, ss. 13-14

¹⁶¹ Berman, a.g.e., 2012, s. 403

muhafazakar partilerin iktidarında yasa ve düzenin daha emin ellerde olduğunu düşünmektedir.¹⁶²

Esasen Avrupa’da sol hükümetlerin kimi ülkelerde göçü sınırlama konusunda en az sağ hükümetler kadar kararlı oldukları görülmektedir. Bu anlamda göçmenliği sınırlama konusunda 1960 ve 1970’li yıllarda atılan ilk adımlar hem sol hem de sağ siyasetçiler tarafından aynı ölçüde desteklenmiştir.^{163*} Bu bağlamda sol ve sağ arasında göçmenlik meselesine karşı anılan benzerlik söz konusu olsa da, sol için göçmenliğin anlamı ve göçü sınırlama girişimlerinin nedenleri farklıdır. Göçlerin solun bel bağladığı seçmen kitle üzerindeki ekonomik etkisi, başka deyişle göçlerin yerli vasıfsız işçilerin ülkenin işgücü pazarındaki konumunu zayıflatması ve kamu kaynakları ve alanları konusunda göçmenlerle oluşan rekabet, bu ekonomik etkinin başat nedenlerindendir. Göç, merkez sol seçmeni, vasıf ve gelir seviyesine ek olarak, sanayi sonrası toplumlarda oluşan değer kaymaları ile oluşan özgürlükçü ve otoriteryen-halkçı değerler arasındaki yarılmayla birlikte de bölebilmektedir. Ekonomik açıdan işgücü piyasasının vasıfsız ve küreselleşme tehdidi altında kalan iş alanlarında istihdam edilenlerin yeni otoriter kampa girme eğiliminde ve daha yüksek eğitim düzeyinde eğitim ve iletişimsel becerilere sahip profesyonellerin özgürlükçü kampa girme eğiliminde tezahür eden bu durum, aynı zamanda kültürel kimlik ile ilgili olarak seçmenlerin çatışmacı dünya görüşleri ile göçün ekonomik etkisinin ötesine de geçebilmektedir.¹⁶⁴ Anılan bölünme, sosyal demokratların halk partilerine özgü bütünleşme bağlarını kurmakta zorlanmasına yol açarken, kimi zaman da (göçmenler dahil) tüm grupların (post-materyalistler, aşırı liberaller, orta-sınıf ve alt-sınıf) memnuniyetsizliğine yol açan bir başarısızlığa sürüklenmesine neden olmaktadır.¹⁶⁵ Esasen problemin daha derininde ise merkez solun içine düştüğü ikilem yer almaktadır. Merkez solun göçün yerli işçiler üzerindeki olumsuz etkisini ortadan kaldırmak amacıyla göçmenleri ya da göçmen haklarını sınırlamaya

¹⁶² Engels, **a.g.e.**, s. 37

¹⁶³ Sofia A. Perez, “Göç ve Avrupa Solu”, **Soldan Geriye Ne Kaldı?**, James Cronin, George Ross ve James Shoch, Phoenix Yayınevi, 2016, ss. 441,443

* Fransa’da göçmenliği sınırlama girişimlerini ilk destekleyenler arasında Komünist Partili siyasetçilerin de bulunması yalnızca merkez solun değil uç sol partilerin de bu konuda benzer tutumlara sahip olabileceğini göstermektedir.

¹⁶⁴ Perez, **a.g.e.**, ss. 444-446

¹⁶⁵ Micus, **a.g.e.**, s. 6

yönelik her adımı, aynı zamanda ideolojik bütünlüğünü ve seçmenleri harekete geçirmek için kullandığı en önemli araçlardan ‘evrensel değerler’ ilkesini tehlikeye düşürmektedir.¹⁶⁶

Avrupa’da göçün tarihi II. Dünya Savaşı’ndan günümüze değin başlıca dört döneme ayrılmaktadır; bunlardan birincisi 1950’lerden 1973 ekonomik krizine değin işgücü eksikliğini gidermek amacıyla tasarlanan “misafir işçi” istihdam programları aracılığıyla Batı Avrupa’nın zengin ülkelerine yaşanan göç dönemidir. Bu dönemde göç meselesi hükümet eden tüm parti ve ideolojilerin desteklediği bir durum olmuştur. Bu anlamda gerek sağ ve gerek sol tarafından anılan programın başlatıldığı söylenebilir.* İkincisi, Avrupa’da (Hollanda, İsveç, Almanya ve Britanya örneklerinde görüldüğü üzere) faal işçi alımlarının sonlandırılması süreci sosyal demokrat partilerle sağ partilerin mutabakatı ile başlamıştır. Bu doğrultuda göçmenliğe hak kazanım aileyle birleşme ve sığınma olarak iki temel yola indirilerek göçü sınırlama hamlesi yapılmıştır. Üçüncü dönemde ise AB-15 ülkeleri ‘güvenli üçüncü ülke’ üzerinden üye ülkelere gelenlerin sığınma taleplerinin kabulü şartını iptal etmek ve ailelerin birleşmesi ölçütünü daha sıkı hale getirmek suretiyle göçmenliğe hak kazanımın iki yolunu da kapatmıştır. Bu süreçte çoğu sol parti pratikte genellikle sağ partiler tarafından dillendirilen göçü sıfıra indirme çabalarını desteklemiştir. Sol partiler, kimi zaman sağ partilerin göçü sınırlama girişimlerine karşı dursalar da, göç aleyhtarı halk seferberliği ile meseleyi siyasi hale getiren sağın baskıları karşısında tutum değiştirmek zorunda kalmışlardır. Son dönem ise 11 Eylül saldırıları sonrası gündeme gelen ‘güvenlik’ konusuna paralel olarak, göçmenliğe karşı sınır denetiminin sıkılaştırılması ile karakterize edilmektedir.¹⁶⁷

Ortaya çıkan genel duruma ve solun göçmenliğe karşı tutumuna rağmen, yine de bu mesele ülkeden ülkeye farklılık arz etmektedir; Almanya ve Fransa dahil pek çok ülkede göçü sınırlamaya yönelik çabalar sol partilerin şahsında da tezahür ederken, İspanya, İtalya ve Britanya’da durum kimi zaman görece daha farklı bir

¹⁶⁶ Perez, a.g.e., s. 446

* Misafir işçi olarak istihdam edilen göçmenler, yurttaşların sahip olduğu sosyal ve siyasi hakların tamamından yararlanamamışlardır. Bu bağlamda özellikle solun göç konusunda yerli seçmen tabanı ile sorun yaşamaması anlaşılabilir.

¹⁶⁷ Perez, a.g.e., ss. 447-452

eğilimdedir. Almanya’da tarihsel olarak gerek sol ve gerekse sağ Almanya’nın bir göç vatani olmadığı yönündeki ilkelerini ortaya koymuşlardır; 1980’li yıllarda bu uzlaşma sol partilerin görece göçmenlere yönelik sınırlamaların reddedilmesine yönelik tutumuyla değişse de sol partiler gerek göçmen karşıtı hareketin baskılarından gerekse yukarıda anılan diğer nedenlerden dolayı göçmenliğe yönelik ciddi adımlar atamamıştır. 2000’li yıllardan sonra Alman merkez solu göçmenliğe ilişkin önemli bir adım atmıştır. Schröder hükümeti, göçmenliğin yolunu tekrar açacak bir siyasa oluşturmaya girişmiş, bunun için vasıflı işçilere oturma izni sağlayacak bir puanlama sistemi öngörmüş ve öte yandan da ailelerin tekrar birleşme ölçütü daha sıkı hale getirilmiştir. Alman solu bu şekilde göçmenlerin vasıf profillerini değiştirerek vasıfsız göçmenler yerine vasıflı göçmenleri kabul etmeyi tasarlayan bir göçmen siyasası oluşturmayı hedeflemişlerdir.¹⁶⁸ Britanya’da da sol özellikle 1960’lı ve 1970’li yıllarda göçün kısıtlanması noktasında Avrupalı diğer partiler gibi popülist bir eğilime sahip olmuşa da, özellikle Tony Blair ile iktidara gelen Yeni İşçi Partisi ile göçün artışı söz konusu olmuştur. Bu anlamda çeşitli sektörlerde çalışma izinlerinin sayısı artmış ve ‘ekonominin işgücü arzını geliştirerek küreselleşen dünyanın taleplerini’ karşılamak hedeflenmiştir. Bu dönemde İngiltere’de pek çoğu AB yurttaşı olmayan göçmen sayısı artış göstermiştir.^{169*} AB’nin son dönemde maruz kaldığı göçlerde büyük pay sahibi olan İtalya ve İspanya’da göçmenliğe karşı görece daha özgür siyasaların ve davranışların harekete geçirildiği söylenebilir. Bu özgürlükçülük, ailelerin birleşmesine izin vermeyi, işgücü gerektiren sektörlerde cömert çalışma izinlerini, göçmenlere verilen sosyal hakların uzatılmasını ve göçmenler için kimi zaman çıkarılan afları içeren özelliklere sahiptir. Şaşırtıcı biçimde bu ülkelerde sağ partiler de kimi zaman göçmenlere sınırlamalar getirmeyen tutumlara sahip olmaktadır. Sol partilerin ise bu konuda daha da ileride olduğu söylenebilir. Sonuç olarak Britanya, İspanya ve İtalya örnekleri

¹⁶⁸ Perez, a.g.e., ss. 456-459

¹⁶⁹ Perez, a.g.e., ss. 462-463

* Ancak Britanya’daki göçmen politikası ve anılan artış solun evrensel ilkeleri ve ahlaki bağlamıyla uyumlu bir göçmen politikasıyla değil tamamen ekonomik hedeflerle bağlantılı gözükmektedir. Bu durum Blair’ın Britanya bütçesine yük olarak gördüğü sığınma başvurularını caydırıcı nitelikteki stratejisinde görülebilir.

Avrupa’da diğer ülkelere kıyasla göçmen akışını daha fazla kabul eden üç ülkeyi yansıtmaktadır.¹⁷⁰

Her şeye rağmen göçmenler Avrupa’da sosyal demokratlara oy vermektedirler. Örneğin Danimarka, Hollanda ve Almanya’da göçmenlerin neredeyse tamamına yakını ya da salt çoğunluğu sol partilere oy vermektedir.^{171*} Norveç, Avusturya ve İsveç gibi ülkelerde sosyal demokratların uyguladığı ‘‘micro targeting’’* (mikro hedef) stratejisi bu bağlamda etkili olabilmektedir; bu yöntem sayesinde sosyal farklılaşmalara daha iyi yanıt verilerek başarı sağlanmak hedeflenmektedir.* Fakat anılan hedefe ulaşmada kimi zaman başarılı olursa da, örneğin İsveç örneğinde SAP’ın yeniortacı/postmateryalist stratejisinde görülebilen çekirdek seçmen ile ittifakın dağılması riski her zaman mevcuttur. Hollanda’da PvdA’nın (Hollanda İşçi Partisi) yaşadığı deneyimde bu durum gerçekleşmiş ve çekirdek seçmen tabanı nezdinde alınan destek azalmıştır.¹⁷² Böyle bir ikilem içinde sosyal demokrat partiler gerek ulusal farklılıklar arz etmekte, gerekse tutarsız ve çelişik bir çizgiye bürünmektedirler. Kimi zaman bu durum pragmatistik eğilimlere bürünmelerine neden olmaktadır.* Değişen koşullar içinde (en azından retorik olarak) yeniden yapılandırılmış merkez sol partiler de bu çelişkiyi aşabilmiş gözükmemektedir. Örneğin Polonya sosyal demokratları küreselleşme, Avrupa Birliği, toplumsal değişim gibi konulara duyarlı bir program hazırlasalar ve modern

¹⁷⁰ Perez, **a.g.e.**, ss. 463,466; Engels, **a.g.e.**, s. 39

¹⁷¹ Micus, **a.g.e.**, s. 16

* Paradoksal biçimde Danimarka’da sosyal demokratlar kısıtlayıcı bir göç politikası izleyebilmişlerdir; 2001 yılında dönemin sosyal demokrat İçişleri Bakanı, göçmenlerin ıssız bir adada tecrit edilmesini önerecek kadar ileri gitmiştir. bkz. Micus, **a.g.e.**, s. 17

* Farklı etnik kimliklere sahip göçmenlere uygun yöntemlerle yaklaşılması.

* Yine de meselenin talep yönünden bakıldığında, göçmenlerin sol partilere oy verme eğilimi sol ideolojinin evrenselciliğinin yanı sıra kimi çok-kültürcü söylemlerine de sıcak bakmaları olduğu düşünülebilir.

¹⁷² Micus, **a.g.e.**, s. 17

* Sol ideolojinin enerjisini tükettiği ve ideolojik kimlik krizine girdiği tartışmaları, partiler yelpazesinde sosyal demokrat partilerin alanının giderek sağ partiler tarafından doldurularak solun kamusal söyleme hakim olmadığını imleyen ‘‘daralma tezleri’’ ile beraber düşünüldüğünde bu durum doğal gözükmemektedir.

Avrupa’da göçmen haklarının korunması gerektiğini savunsalar da, bunları tartışmamaktadırlar.¹⁷³

Sosyal demokrasinin kalesi olarak bilinen İsveç’te ise SAP, katı göç politikalarını destekleyebilen uzun ve tutarlı bir geçmişe sahiptir; tıpkı diğer İskandinav ülkelerine ve Almanya’ya benzer şekilde İsveç merkez solu da muhalifleri olan sağ partiler kadar katı bir göç politikası formüle edebilecek durumda görünmektedirler.^{174*} Bunun en önemli sebeplerinden birisi, yukarıda yer yer değindiğimiz gibi, merkez solun ana seçmen grubunun isteklerini dengelemek için karşı karşıya kaldığı ikilemdir. Öyle ki ana seçmen grubu içindeki bazı gruplar, yeni düşük ücretli göçmenlerin emek piyasası üzerindeki olası tehdidine karşı korunmak istemektedir. Yapılan anketlere göre sosyal demokrat seçmenlerin yaklaşık yüzde 45’i daha az mülteci kabul edilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Bu rakam merkez sol üzerindeki çekirdek seçmen baskısını göstermek için önemlidir.¹⁷⁵

Bununla bağlantılı olan bir diğer etken ise sosyal demokratik ilkeleri karakterize eden bazı özelliklerdir. Sosyal demokrasi ücret seviyelerinin ve sendikalar gibi örgütlü menfaatlerin korunmasını sağlamak isterken aynı zamanda “ulusal” erişime sahip refah devletine ve vatandaşlık hakları üzerine odaklanarak ‘enternasyonal’ köklerinden koparak ‘ulusal’ çözümler üreten bir çizgiye sahip olmuştur.^{176*} Pek çok Batı Avrupa ülkelerinde olduğu gibi İsveç’te de İkinci Dünya Savaşı’ndan 60’lı yılların sonuna dek süren işgücü talebi durduğunda, sosyal demokratlar “evrensel refah devletinin” eşitlikçi politikalarını sürdürebilmek için

¹⁷³ Anna Materska-Sosnowska, ‘Polonya’da Sosyal Demokrasinin Krizi: Sol İçin Yeni Bir Başlangıç mı?’, **Avrupa’da Sosyal Demokrasinin Bugünü ve Geleceği**, Friedrich Ebert Stiftung, 2011, s. 133

¹⁷⁴ Andrea Spehar ve Jonas Hinnfors, ‘The Missing Factor: Swedish Social Democracy and Immigration Policy’, **Journal of European Public Policy**, 2012, C.19, ss. 1-2

* İskandinav ülkeleri içinde örneğin 2006 yılında Irak’tan gelen sığınmacılara karşı politik tutumda görülen durumda, 8,951 sığınmacıyı kabul eden İsveç İskandinavya’nın “en fazla” göçmen kabul eden ülkesi kılınmıştır.

¹⁷⁵ Spehar, **a.g.e.**, s. 4

¹⁷⁶ Spehar, **a.g.e.**, s. 7

* Esasen ulusal köklere dayanma, yalnızca ulusal endüstriler ve piyasa üzerine vurgu yaparak sadece ekonomik yönüyle uygulanan bir durum değildir. Bunun yanı sıra kültürel yönüyle de tezahür edebilir. Örneğin İsveç’te sosyal demokratların net biçimde milliyetçi söylemini yansıtan “Kilise Politikası Programı” kültürel değerlerin korunması ve “İsveçlilik” gibi kimi nosyonlara sahiptir. bkz. Spehar, **a.g.e.**, s. 7

işgücü göçünün de kısıtlanması gerektiğini hissetmişlerdir. Bu süreçte ‘göçmenlerin İsveç toplumuna entegrasyonu’ konusu da gündeme gelmiş ve göçmenlerin din, dil, kültürlerinin İsveç toplumundan önemli derecede farklı olduğu için büyük bir sorun olarak görülmüştür.^{177*}

Merkez sol partilerin ulusal düzeyde göç politikalarına ilişkin genel farklılıklarını açıklamada birçok yaklaşım ortaya atılmıştır. Bunların en öne çıkanlarından birisi ülkedeki merkez ve aşırı sağ parti etkinliğidir. Buna göre sağın etkinliği ülkedeki sol partilerin göçe karşı tutumlarını etkileyebilmektedir. Bu durum her ne kadar etkili olsa da, örneğin Almanya ve İtalya arasındaki farklılığı açıklamamaktadır. Radikal sağ Almanya’da seçimlerde etkin olamamasına ve İtalya’da kimi zaman hükümette yer alabilecek durumda olmasına karşın İtalyan merkez solu Almanya’ya göre daha açık göçmen politikasına sahiptir.¹⁷⁸ Bunun yanı sıra göçmenlerin işgücü piyasalarıyla bütünleşmesi, sendikaların etkinliği, refah devleti modelleri,* kültürel bağlam ve parti oy maksimizasyonu gibi hususlar da ulusal farklılıkların belirleyicisi olmaktadır.¹⁷⁹

Göç konusunda merkez solun pragmatizmi tercih etmesi, ahlaki bağlamda sorunlu olmaktadır. Yukarıda da belirtildiği üzere, solun ideolojik bütünlüğünü ve ‘evrensel değerler’ ilkesini tehlikeye düşüren bu durum yanıtlanması gereken en önemli sorunlardan birini ifade etmektedir. Merkez solun ülkelerin sınırları ile evrensel insan haklarını nasıl uzlaştıracığı bu bağlamda önem arz etmektedir. Göç politikasında ‘seçici’ davranmak, diğer bir deyişle yüksek vasıflı insan göçünü teşvik etmek, esasında solun düzeltmeye çalıştığı temel ahlaki sorunların yeniden üretilmesine neden olmaktadır.^{180*} 20.yy’ın büyük kısmında toplumların homojen

¹⁷⁷ Spehar, **a.g.e.**, s. 8

* Öyle ki kimi durumlarda göç politikası yalnızca Nordic bölgesine açık bırakılarak bunun dışında kalanlar ‘aile birleşimi’ şartına bağlanmıştır. Benzer şekilde 1976 yılında sosyal demokratlar, entegrasyon kapsamında Asur Türklere karşı açık göç kapısını sıkılaştırmıştır. Bunun diğer örnekleri 90’lı yıllar ve devam eden dönemlerde görülebilir. bkz. Spehar, **a.g.e.**, ss. 10-14

¹⁷⁸ Spehar, **a.g.e.**, s. 3; Perez, **a.g.e.**, ss. 468, 476-477

* Liberal refah devleti özellikleri sergileyen ülkelerde kamu tarafından sergilenen bakım hizmeti olmadığında hayatı hizmetlerin sağlanması için göç önemli rol üstlenebilmektedir. Özellikle iki gelire bağımlı aileler için sosyal hizmet alanlarında göçmenlerin işgücüne katılım oranları yüksektir.

¹⁷⁹ Spehar, **a.g.e.**, s. 3; Perez, **a.g.e.**, s. 473

¹⁸⁰ Perez, **a.g.e.**, s. 479

* Böylece bir insan sermayesi seçiciliği, göç veren ülkelerdeki sorunların çözülmesine de engel teşkil etmektedir. bkz. Perez, **a.g.e.**, s. 479

yapısının göç ve bağımlılık süreciyle değişmesi, kimi sol partiler tarafından toplumsal dayanışmanın sağlanmasına karşı bir durum olarak gözükmektedir. Öyle ki toplumsal dayanışma duygusunu sürdürmenin ‘ortak kültürel değerlerin’ varlığına dayandığına yönelik inanç, çeşitliliğe ve göçe karşı (ekonomik sebeplerin yanı sıra) kültürel bir şüphe olarak görülebilir.^{181*}

Sonuç olarak merkez solun ekonomizmden kurtularak kimliğe dayalı siyasal projeler üretmesi gerekiyorsa, anılan projelerin göç politikaları bağlamında yansımaları olmalıdır. Bu yansıma, sosyal demokrasi ideolojisinin kitlelere hitap ederken üzerinde durduğu temel ve köklü ilkeleri ile çelişmemeli, makro düzeyde ihtiyaç duyulan stratejiye bağlı olarak toplumsal kimlik taleplerini karşılamalıdır.

3.5. Yeni Bir Sol Siyaset Arayışı

Buraya kadar tartışılan şekilde solun ideolojik karakteri ve kendini inşa ettiği koşullar, görece başarısını ve başarısızlıklarının arka planında yatan değişim ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte anılan değişimi karakterize eden toplumsal bölünmeler konusu da tarihsel çizgide ele alınırken merkez solun bu bölünmelere karşı duyarlılığı ve çözüm üretebilme durumu ele alınmıştır. Yeni bir sol siyaset kavrayışı da bu bağlamda ele alınmalıdır. Uygulanacak yenilikler ve değişimlerin strateji eksikliğini giderici bir boyutu olmalı ve topluma daha fazla nüfuz edebilmesi gerekmektedir.

Bilindiği üzere 20.yy’ın sonlarından günümüze neo-liberal sağ söylemin zaferi, solu bastırması ve sol söylemin temel argümanlarını rafa kaldırdığı kimileri tarafından ortaya atılmıştır.* Öncelikle solun ve özelde merkez solun ‘HAY’ (Hiçbir

¹⁸¹ Berman, **a.g.e.**, 2012, ss. 405-407

* Toplumsal bütünleşmenin sürdürülmesi ve göç konusunda sosyal demokratların tutumunu tartışan Berman, yabancı düşmanlığı ile beslenen sağcılar ile görecelilik ve çok-kültürcülüğe vurgu yapan kimi solcuların arasında bir ‘üçüncü yolun’ daha gerçekçi ve gerekli olduğunu ifade etmektedir. Fakat böyle bir üçüncü yolun solun ideolojik tutarlığını sağlayıp sağlayamayacağı merak konusu olmaktadır. Pragmatizme yönelen ve gerektiğinde göçe sınırlama getiren bir solun kimlik temelli problemlere köklü çözümler üretebilmesi şüpheli gözükmektedir.

“(…) Bununla birlikte sol, gerçekçi bir şekilde, göç konusundaki daha güçlü çalışmaların gelecekte yaşanacak göçlere sınırlamalar getireceğini de kabul edecektir. (...)” bkz. Berman, **a.g.e.**, 2016c, s. 135

* Bu durum artık dünya siyasetinde sürdürülebilir tek siyasi hattın neo-liberal sağ çizgi olduğunu imleyen HAY (Hiç alternatif yok/ There is no alternative) mottosuyla da ifade edilmiştir.

Alternatif Yok)¹⁸² düşüncesine karşı güçlü bir konuma gelmesi için ‘yeni’ bir sol renye ihtiyacı mutlak bir gerçeklik arz etmektedir. Böyle bir yeniliğin içeriğini ise merkez sol, altın çağındaki başarılarını günümüz koşullarına aktararak başarıma yollarında aramalıdır. Her ne kadar iki dönem arasında toplumsal ve ekonomik açıdan köklü farklılıklar söz konusu olsa da, merkez solun toplumsal bağlarını tekrar kuracak şey ilerici adımlar atmakla sağlanabilir. Bu bağlamda merkez solun yeni bir toplumsal sözleşmeye ihtiyacı vardır.*

Daha önce de belirtildiği üzere sosyal demokrat partiler, (göçmen hakları üzerine olduğu gibi) etnik ya da azınlık hakları üzerine güçlü bir politika üretememişlerdir. Çünkü merkez sol partiler genellikle halkın çoğunluğunun partisi olma eğilimi taşımışlardır.* Bu anlamda sol çözümleme, devlet yönelimli ve merkeziyetçi bir yapılanma ile homojenliğe dayalı olarak kendini inşa etmiş gözükmektedir. Bunun diğer bir anlamı ise, solun liberal sağ ile farkının ‘özgürlük’ ve ‘eşitlik’ ilkeleri arasındaki tercihe bağlı olduğu şeklinde açıklanmaktadır. Liberal merkezin söylem olarak özgürlüğe sürekli öncelik vererek özgürlüğün şartının aynı zamanda eşitliğin bir yana bırakılmasından geçtiği inancına yaptığı vurgu ile beraber, özgürlük ve eşitlik arasında ters bağıntı fikri ortaya çıkmıştır. Oysa solun ortaya koyması gereken şey, özgürlük ve eşitliğin birbirine bağlı olduğunu göstermek olmalıdır.¹⁸³ Bununla beraber solu baskı altına alan liberal sağa karşı özgürlüğe ilişkin uygulanabilir politikalar geliştirilerek bu baskı tersine çevrilebilir.

¹⁸² Immanuel Wallerstein, **21.yy’da Siyaset**, Aram Yayıncılık, 2005, s. 46

* ‘Yeni’ sol tabiri özellikle komünizm sonrası partiler de dahil olmak üzere, post-endüstriyel toplumun koşulları üzerinden bireysel özgürleşmeye ve katılıma vurgu yaparak sosyalist ideolojiyi canlandırmayı amaçlayan bir düşünce hareketini kapsayan, konvansiyonel sol anlayışın dışında yeni bir yorum ve eylem geliştiren neredeyse her türden içerimi karşılar hale gelmiştir. Yukarıdaki ‘yeni sol siyaset’ başlığı ise anılan içerimler ile ilişkili olmasına karşın daha özgül bir bağlama sahiptir. Zira ekseriyatla merkez sol partiler özelinde bir yenilenmeyi ifade etmektedir.

* Bu durumda sınıfsal politika bile kimi zaman işlerliğini yitirmektedir; örneğin göçmen işçilere karşı yerli nüfus işçilerinin alanını korumak, “enternasyonalizm” sloganlarının uygulamaya koyulmadığını göstermektedir.

Immanuel Wallerstein, **Sosyal Demokrasinin Bir Geleceği Var mı?**, <http://kutuphane.halkcephesi.net/Yazarlarold/Erdogan%20Ahmet/sosyal%20demokrasinin%20bir%20gelecegi%20varmi.htm> (Erişim Tarihi: 5 08 2017)

¹⁸³ Wallerstein, **a.g.e.**, (2005), ss. 87-88

Öncelikle liberal merkezin retorüğini yerine getirmesi için baskı yapılmalıdır. Liberal merkez, solun çeşitli versiyonlarının esasen özgürlüğü* yadsıdığını ileri sürerken sözgelimi göç gibi hususlarda bireysel özgürlüğü uygulamakta yetersiz kalmaktadır. Sol düzenli ve devamlı olarak bu durumu görerek anılan baskıyı tersine çevirmelidir.¹⁸⁴

Bu bağlamda yeni sol siyaset tarzı kimi sol parti ve hareketlerin programlarında görölmektedir. Üretim araçlarının toplumsallaştırılmasına ya da ulusallaştırılmasına vurgu yaparak sınıf temelli ‘eşitsizliklere’ ilişkin program üreten partilerin halefleri (programlarının pek çoğu oldukça yetersiz olmasına rağmen) günümüzde cinsiyet, ırk ve etnisiteden kaynaklanan eşitsizliklere de öneriler ortaya koymaktadırlar.¹⁸⁵ Merkez sol partilerin de giderek bu sürece dahil olması ve ‘eşitlik’ ilkesini sağlam temellere oturtmak ve uygulanabilir kılmak için ekonominin yanı sıra toplumsal konulardaki eşitsizlikleri de programlarına dahil etmeleri, kurulacak ‘yeni toplumsal sözleşme’ için ilk adım olacaktır.*

Yeni sol siyaset tarzı halihazırda kimi partilere yansımakta olsa da, gerek bu yansıma yetersiz kalmaktadır gerekse de bir dizi faktör halen sosyal demokratların gerileyişine neden olmaktadır. Her şeyden önce siyaset, değişimin motoru olmaktan ziyade, toplumsal, ekonomik ve kültürel değişimlere cevap veremez hale gelmiştir. Bu süreçte merkez solu karakterize eden refah devleti modeli eski ve yeni toplumsal riskler karşısında yetersiz kalmıştır. Öte yandan sosyal demokrasiinin ‘eşitlikçilik’ ve ‘dayanışma’ duygusunu inşa etmek (neo-liberal etkilerle beraber) günümüz koşullarında, toplumun aşınması ve bireyselleşmesi göz önüne alınırsa zordur ve bunun için daha yenileyici söylemler gereklidir. Toplum içindeki bireylerin hakları ve birbirine karşı sorumluluklarını yeniden dengeleyen bu yeni söylem tarzının yanı sıra sosyal demokratların yalnızca yeniden dağıtım konusuyla sınırlı kalmaması, yeni

* Bu özgürlük, daha çok bireysel özgürlükle ilgilidir.

¹⁸⁴ Wallerstein, **a.g.e.**, s. 91

¹⁸⁵ Wallerstein, **a.g.e.**, s. 91

* Ayrıca ‘özgürlük’ ve ‘eşitlik’ retorüğünün birleştirilmesi için de anılan hedef elzemdir.

toplumsal sözleşmenin eşitlik meselesini daha etkin biçimde ele alması gerekmektedir.¹⁸⁶

Çağdaş siyasetin iki temel özelliği (profesyonelleşme ve medyalaşma) gerek geleneksel partilere verilen desteği, gerekse siyasetin kendisinin toplumu dönüştürme ve diyalog kurma niteliğini değiştirmiştir.* Merkez solun bu bağlamda yeni ilerici hamlesi onu toplumun tüm kesimleri adına hareket edebilme kapasitesine ulaştıracak demokratik meşruiyeti sağlaması olacaktır. Bu anlamda merkez solun örgütsel açıdan yeniden yapılanması, kamuoyunu birleştirecek ve seferber edecek daha geniş kapsamlı toplumsal söylem başlatabilme becerisine gereksinim duymaktadır. Bu, yeni toplumsal ilişkilere ve bölünmelere uygun biçimde evrilmeyi ve demokrasinin yeni bir aşamasını inşa etmeyi ifade etmektedir. İkinci olarak sosyal demokrasinin yenilenen siyaset tarzına özgü bir ‘siyasi anlatı’ inşa etmesi elzemdir. Her türden toplumsal bölünmeleri içeren ve potansiyel müttefik yaratabilecek böyle bir anlatının aynı zamanda çağdaş siyasetin kısır koşullarını aşabilecek ve toplumsal diyalogu sağlam bir şekilde sağlayabilecek biçimde kurulması gerekmektedir.

Sonuç olarak kimilerine göre istikrarlı kimilerine göre daha karmaşık ve değişken bir durum olan merkez solun gerileyişi, aslında yeni siyaset çağının kaçınılmaz bir sonucu olarak görülebilir.* Ancak bu gerileyiş toplumsal ve kamuoyunda meydana gelen değişimlere bağlı olarak sosyal demokrasinin kaderini kaçınılmaz biçimde belirlemekten ziyade, merkez solun toplumsal söylemini ve siyasi tutumlarını değiştirerek sosyal ve kültürel değişimlere cevap verebilmesiyle tersine çevrilebilir. Yeni sol siyaset (kimi zaman uygulanmaya çalışıldığı gibi) heterojen seçim koalisyonlarını benimseyerek, kimlik temelli konuların üzerinde

¹⁸⁶ Alfred Gusenbauer ve Ania Skrzypek, Yeni Bir Toplumsal Sözleşme, , **Soldan Geriye Ne Kaldı?**, James Cronin, George Ross ve James Shoch, Phoenix Yayınevi, 2016, s. 355

* Bununla ilgili sürekli değindiğimiz çağdaş dünyadaki toplumsal bölünmeler önemlidir; çünkü bölünmelerin doğası toplum ve siyasetin diyalogunu etkilemektedir.

* Örneğin tıpkı sosyal demokratlar gibi Hristiyan demokratlar da benzer şekilde gerileme göstermiştir. Bu durum parti rekabeti ve oy kayganlığı bağlamında başlıca iktidar partileri arasındaki seçim rekabetinin eşit koşullarda sürdüğünü göstermektedir. Diğer bir ifadeyle geleneksel merkez partiler (radikal sağ ve radikal solun kazanımlarıyla) konjonktürel olarak gerilemiştir.

durarak ya da popülizme başvurabilen söylemler kullanarak çağdaş siyasetin kısır döngüsünü aşabilir yollar aramalıdır.^{187*}

¹⁸⁷ Norris, **a.g.e.**, ss. 189-192

* Burada anılan popülizm, aşırı sağ partilerin kullandığı şekliyle değil merkez solun toplumsal bölünmelere ve taleplere uyum sağlaması için gereklidir. Merkez solun toplumdaki heterojenleşmeye karşı ‘farklılık mantığı’ geliştirmesi ve bu heterojen talepleri ‘eşdeğerlik mantığı’ ile birleştirerek aralarında bir bağ ve ittifak oluşturarak dönüştürmesi gereklidir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ESKİŞEHİR'DE CHP'NİN ALT-KİMLİKLERE KARŞI TUTUMUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. Tarihsel Süreçte CHP ve Sosyal Demokrasi

Kurtuluş Savaşı'nda bağımsızlık mücadelesi yürüten Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti'nin (A-RMHC) devamı olarak Mustafa Kemal Atatürk tarafından 9 Eylül 1923'te kurulan¹⁸⁸ CHP'nin kökleri, Batı Avrupa'daki sosyal demokrat partilerden farklı olarak sınıf temelli toplumsal bölünmeler üzerinden bir mücadele olarak değil, ulusal bağımsızlık mücadelesi üzerinden tanımlanmaktadır. Bu bağlamda kökleri milli bir kurtuluş hareketine uzanan parti, toplumu sınıfsal karşıtlıklar üzerinden gören sosyal demokrat partilerin tersine, bütünlük ve sınıfsal karşıtlıklardan uzak bir toplum tasarısını benimsemiş ve tüm kesimlere hitap ederek temsil etme amacını gütmüştür.¹⁸⁹ Bu bağlamda CHP'yi karakterize eden ideolojik temellerden ilki 'altı ok' ilkelerinde tezahür eden ve tek parti döneminde hakim ideoloji olan Kemalizm olmaktadır. Sosyal demokrasi ideolojisi ise partideki 'ortanın solu' söylemiyle birlikte, 1960'lı yıllarda ortaya çıkmıştır.

Parti, 1931 yılında son hali verilen "altı oku" formüle edene kadar, devamı olduğu Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti'nin '9 Umde' adı verilen ilkeleri ile partinin 1924 ve 1927 tüzükleri partinin programı yerine geçmiştir; 1931'de toplanan 3. Kurultay'da devletçilik ve devrimcilik ilkelerinin de eklenmesiyle Kemalizm'in altı oku tamamlanmıştır.¹⁹⁰ Cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik ve devrimcilik olarak tanımlanan Kemalist altı ok, devleti kuran hareket olarak milli ve ulusalcı bakış açısı üzerine inşa edilmiştir. Bu bağlamda ulus inşası Kemalist toplum anlayışında ve altı okta etkili olmuştur. Örneğin halkçılık ilkesi, -yukarıda da ifade edildiği gibi- toplumu bütün biçimde ele alarak kapsamayı ifade eden, 'organizmacı' bir anlayışa işaret etmektedir.¹⁹¹ 1935 yılında kabul edilen programında halkçılık şu şekilde

¹⁸⁸ Güriz, a.g.e., s. 231

¹⁸⁹ Orkunt Canyaş, "CHP'nin Sosyal Demokrasi Serüveni", *Alternatif Politika Dergisi*, C.7, S.1, 2015, s. 15

¹⁹⁰ Caner Sancaktar, "Türkiye'de Çok-Partili Rekabetçi Siyasetin Doğuşu: Siyasal Değişimin İç ve Dış Dinamikleri", *Bilge Strateji Dergisi*, C.4, S.7, 2012, ss. 37-38

¹⁹¹ Sancaktar, a.g.e. s. 38

açıklanmıştır: “Türkiye Cumhuriyeti halkını ayrı ayrı sınıflardan oluşan değil, fakat ferdi ve sosyal hayat için işbölümü itibarıyla farklı hizmetlere ayrılmış bir toplum saymak esas prensiplerimizdendir. (...) Partimizin bu prensiple amaçladığı gaye, sınıf mücadeleleri yerine sosyal düzeni ve dayanışmayı temin etmek ve birbirini nakzetmeyecek surette menfaatlerde ahenk tesis etmektir.”¹⁹² Halkçılık ilkesi örneğinde görüldüğü üzere, CHP’nin kurucu refleksleri onun altı oku içeren ideolojik tutumlarını ve toplum ile arasındaki konumunu belirlemiştir. Bu anlamıyla CHP’nin Kemalizm ve altı okunu karakterize eden koşullar, doğası ve gelişimi itibarıyla sosyal demokrasi ideolojisinden farklıdır.

1935 yılında ise, CHP’nin altı oku anayasaya dahil edilerek parti-devlet bütünleşmesi pekiştirilmiştir. Söz konusu süreç, Atatürk’ün ölümünün ardından cumhurbaşkanı seçilen ve aynı zamanda parti başkanlığı görevini yürüten ‘Milli Şef’ İsmet İnönü ile devam etmiş ve nihayet çok-partili dönemi başlatan 1946 yılında parti-devlet bütünleşmesi anlayışı terk edilmiştir.^{193*} Çok-partili siyasal dönemin başlamasında iç ve dış dinamikler, aynı zamanda partideki anılan değişimin oluşmasında etkili olmuştur. Bu bağlamda savaşın neden olduğu yoksulluktan tek parti egemenliği sorumlu tutulmuş ve çeşitli çevrelerden değişim tartışmaları gündeme getirilmiş, ülkedeki sınıfsal dinamikler burjuvazi ile CHP’nin temsil ettiği elit/bürokrasi arasında bir bölünmeyi pekiştirmiş, II. Dünya Savaşı sonrası tek partili sistemin Batılı devletler tarafından liberalleşmesine yönelik dış baskılar ortaya çıkmış ve demokrasiyi nihai hedefi olarak gördüğünü belirten CHP ‘çözülerek’ Türk siyasal hayatında yeni bir dönemci ifade eden çok-partili dönem başlamıştır.¹⁹⁴

1950’den 1960’a dek süren 10 yıllık Demokrat Parti iktidarı ile tarihinde ilk kez muhalefet konumuna geçen CHP bu süreçte, sınıfsız tek tip halk modeline

¹⁹² Güriz, **a.g.e.**, ss. 233-234

¹⁹³ Sancaktar, **a.g.e.**, s. 38; Ayşe Şahin, “Türkiye’de Sosyal Demokrasinin Kuramsal Sorunları”, **Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Yüksek Lisans Tezi), 2004, ss. 97, 99

* 1946 yılına dek uygulanan tek parti döneminin kısa aralıklarla bölündüğü söylenebilir; Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyimleri çok partili demokrasiye geçişi sağlayamamış ve başarısızlıkla sonuçlanmışlardır.

¹⁹⁴ Zeycan Gül, “Sosyalist Enternasyonal ve CHP”, **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Yüksek Lisans Tezi), 2005, ss. 77-78; Arda Can Kumbaracıbaşı, “Cumhuriyet Halk Partisi Oylarının Birikimli Düzey Analizi ve Türkiye’de Merkez Solun Seçim Coğrafyasının İncelenmesi”, **Amme İdaresi Dergisi**, C.47, S.4, Aralık, 2014, s. 66; Orhan Çelik, “1980 Sonrası CHP’de İdeoloji Değişimleri”, **Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi**, (Yüksek Lisans Tezi), 2004, s. 66; Şahin, **a.g.e.**, ss. 100-101; Sancaktar, **a.g.e.**, s. 51

dayandırdığı ve partinin temsil ettiği halkçılık ilkesine zıt bir şekilde ortaya çıkan sınıfsal bölünmelerle karşı karşıya kalmıştır.* Öte yandan bu durum, 1960'lı yıllardan itibaren 'ortanın solu' söylemi ile merkez sol/sosyal demokrasi ideolojisini benimseyen CHP için sınıfsal politikaların başlangıcını oluşturmuştur.¹⁹⁵ Dolayısıyla, Türk siyasal yapısını şekillendiren en önemli bölünme olarak tipi 'merkez – çevre'* kırılmasının yanı sıra sınıfsal yarıma hatlarının oluşması, CHP'nin ideolojik ve politik çizgisine etki etmiştir.

CHP'deki ideolojik dönüşümün arka planında yer alan kırılma noktalarından birincisi, sosyo-ekonomik anlamda gerçekleşen toplumsal hareketlilik ve bu bağlamda sınıflı toplum yapısının oluşmaya başlamasıdır. Anılan durum, sosyo-ekonomik değişimlerin siyasete tercüme edilmesi ile ortaya çıkan ve bu anlamda 1950'li yılların sınıfsal bölünmelerden yoksun ve değerlere dayalı çatışma hatlarının yerini sağ ve sol ideolojik kutuplaşmalarına bırakan bir süreci ifade etmektedir.¹⁹⁶ İkinci olarak ise, 1961 yılında kurulan Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP) çalışan kesimin desteğini almayı hedefleyen sınıf temelli ideolojik hat, başta CHP olmak üzere Türk siyasal sisteminde ideolojik sağ-sol yelpazesinin oluşumunda önemli paya sahiptir. Emek temelinde politika inşa eden TİP'in, CHP tabanında bulacağı destek ve nitekim üniversitelerde popülerleşmesi, CHP'nin bu tehdide karşı korunma ve TİP solutionu zayıflatma gayesi, ideolojik yelpazede kendisini ortanın solunda konumlandırmasını tetiklemiştir.¹⁹⁷ Yine bununla bağlantılı olarak üçüncü neden ise, 1961 Anayasası'nın getirdiği özgürlükçü düzenlemeler ve buna bağlı olarak sosyal ve siyasal ortamda, sol ideolojinin daha fazla tartışılması ve bu bağlamda da siyasette etkinleşmesinin

* Bizzat DP'nin ortaya çıkış süreci ve CHP ile DP'nin toplumdaki sınıfsal bölünmeler üzerindeki izdüşümü, 1980 askeri darbesine dek sürecek sınıf temelli 'yeni' çatışmaların başlangıcı olarak görülebilir.

bkz. Funda Kemahlı, "Türkiye'de 1980 Sonrası Hegemonya ve Siyasal Mücadelede CHP", **Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Doktora Tezi), 2012, s. 158

¹⁹⁵ Canyaş, a.g.e., s. 16

* Türkiye için bu terim cumhuriyetin seküler /laik anlayışını temsil eden seçkin merkeze karşı muhafazakar çevre arasındaki çatışmayı ifade etmektedir.

Aydın Cıngı, "Sosyal Demokratlaşmaktaki Bir Parti: CHP", **Avrupa'da Sosyal Demokrasinin Bugünü ve Geleceği, Friedrich Ebert Stiftung**, 2011, ss. 146-147

¹⁹⁶ Tanju Tosun, **Sosyal Demokrasinin Tarihi**, Alabanda Akademi Yayınları, 2016, s. 12; F. Orkunt Canyaş, "Türkiye'de Sosyal Demokrasinin Evrimi", **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Doktora Tezi), 2008, s. 237; Gül, a.g.e., s. 86; Kumbaracıbaşı, a.g.e., s. 66

¹⁹⁷ Canyaş, 2008, a.g.e., s. 159; Kemahlı, a.g.e., s. 166; Çelik, a.g.e., s. 77; Tosun, a.g.e., s. 15

önü açılmıştır. Anılan kırılma noktalarının Türkiye’de sosyal demokrasinin oluşumunda neden olduğu söylenebilir.¹⁹⁸

Ortanın solu kavramı ilk kez İsmet İnönü tarafından dile getirilmiştir, fakat kavramın içeriğini dolduran ve fikir babası olan kişi Bülent Ecevit’tir. Ortaya atıldığı 1960’lı yılların ortalarında, gerek parti dışından gerekse parti içinde ciddi eleştirilere hedef olan ‘ortanın solu’ fikri, parti içinde kavramın taraftarları ve karşıtları arasındaki mücadele sonucunda Bülent Ecevit’in önderliğini yaptığı ortanın solunu destekleyen grubun zaferi ile partide resmen kabul edilmiştir.¹⁹⁹ Bununla birlikte, ortanın solu kavramı her ne kadar sosyal demokrasiyi imleyen bir terim olsa da, Ecevit, kavramın Türkiye’ye özgün bir yorumunu geliştirmiş ve Avrupa’daki sosyal demokrasiden farklı olduğunu vurgulamıştır. Bu anlamda söz konusu farkın öncelikle, Batı’daki sosyal demokrat partilerin aksine Türkiye’de ortanın solunun Marksizm kökenli olmadığı ve bu bağlamda toplumsal sınıf formülasyonundaki ayrımlar vurgulanmıştır. Buna göre, sınıfsal farklılıklara bir sınıfın yekdiğerini yok etmesi ile değil sınıfların kaynaştırılması ve sınıfsal farklılıkların eritilmesi yaklaşımının benimsendiği ifade edilmiştir. Fakat söz konusu yaklaşım, nihayetinde gelir dağılımında adalet ve ayrıcalıkların ortadan kaldırılması gibi önlemleri içermektedir. Daha sonra ortanın solu kavramı yerini, daha fazla netleştirilmiş ve sosyal demokrasi ile arasındaki anılan pozisyonu gözetken ‘demokratik sol’ kavramına bırakmıştır.²⁰⁰

Ortanın solu kavramının Türkiye’ye özgü bir sosyal demokrat yorumunun geliştirilmesi, aynı zamanda CHP’nin ideolojik ana damarı mahiyetinde olan Kemalizm ile arasındaki ilişkiden etkilenmiş gözükmektedir. Bu anlamda, Ecevit’in ortanın sol anlayışı hem Kemalizm’den görece farklılaşma ifade eden bir politik hattı ifade etmiş, hem de kimi tutamakları Kemalizm’de temellenen bir ideolojik temayül

¹⁹⁸ Devrim Ertürk, “Cumhuriyet Halk Partisi’nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde Toplumsal Tabanını Kaybetmesinin Nedenleri (1990-2011): Diyarbakır, Mardin ve Gaziantep Örneği”, **Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Doktora Tezi), 2014, s. 218; Tosun, **a.g.e.**, s. 11; Canyaş, **a.g.e.**, 2015, s. 17; Şahin, **a.g.e.**, ss. 102-103

¹⁹⁹ Candaş Can, “Türkiye’de Sosyal Demokrasi: Alternatif Bir Temel Arayışı, **Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Yüksek Lisans Tezi), 2013, s. 67; Canyaş, **a.g.e.**, 2008, s. 168; Tosun, **a.g.e.**, ss. 14-16

²⁰⁰ Soner Tauscher, “Cumhuriyet Halk Partisi ve Alman Sosyal Demokrat Partisi’ne Yön Veren Parti Programlarının Karşılaştırmalı Analizi”, **Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.29, 2014, s. 95; Canyaş, **a.g.e.**, 2008, s. 169; Canyaş, **a.g.e.**, 2015, ss. 17-19

olma özelliğini göstermektedir. Kemalizm'den kopuş ya da farklılaşma, altı okun yorumlanmasının sosyo-ekonomik yeni toplumsal bölünmelere uygun biçimde güncellenmesinde ve devlet partisi olarak görülen partinin toplumsal değişimlere cevap vererek tabanındaki seçmen profilini değiştirmeye dönük hamlelerinde görülebilir. Söz gelimi, Kemalizm'in toplumu sınıfsız bir bütün olarak gören halkçılık ilkesini, toplumdaki sınıfların varlığını yadsımayan bir forma sokulması ya da 'ulusal egemenlik' yerine 'halk demokrasisi' tercihi anılan dönüşümün bir göstergesi olarak görülebilir. Parti içindeki tartışmalarda bu minvalde ortanın solunun bir anti-Kemalizm ve geleneksel çizgiden kopuş olduğu iddiası ile eleştirilmesi buna başka bir örnektir.²⁰¹ Buna karşın, ortanın solu Kemalizm'den bir farklılaşma olarak görülse de yine kendisini Kemalizm'e dayandıran ve Kemalizm'in aşılmasından ziyade Kemalizm ile eklektik biçimde inşa edilmiş bir ideolojik temayül olarak ortaya çıkmıştır.²⁰²

1965 seçimlerine ortanın solu sloganı ile giren CHP, bu seçimle beraber çok daha kapsamlı bir seçim bildirgesi ile girdiği 1969 seçimlerinde de umduğu performansı yakalayamamış ve her iki seçimde de 1961 seçimlerinden daha düşük oy alarak başarısız bir sonuçla karşı karşıya kalmıştır. Nitekim bu sonuçlar, parti içinde ortanın solu eleştirilerini arttırmıştır.²⁰³ 1971 Askeri Muhtırası ile birlikte, İnönü'nün yeni kurulacak hükümeti desteklemesine karşın askeri müdahaleye tepki gösteren Ecevit, daha sonra İnönü ile mücadelesinden zaferle ayrılarak 1972 yılında partinin genel başkanı seçilmiştir. Bununla birlikte parti içi mücadeleyi kazanan Ecevit'le önceki seçimlerin aksine 1973 ve 1977 seçimlerinde CHP birinci parti olarak ortanın solunun halk desteği almasını sağlamıştır.^{204*} Bu dönemde CHP Sosyalist Enternasyonal'e üye olmuş ve partinin altı okunun yanı sıra ortanın solundan evrilen demokratik solun altı ilkesi olarak özgürlük, eşitlik, dayanışma, emeğin üstünlüğü, gelişmenin bütünlüğü ve halkın kendi kendisini yönetmesi parti programına eklenmiştir.²⁰⁵

²⁰¹ Can, **a.g.e.**, ss. 71-72; Kemahlı, **a.g.e.**, ss. 165-166; Tosun, **a.g.e.**, ss. 16, 21-22; Canyaş, **a.g.e.**, s. 171

²⁰² Gül, **a.g.e.**, ss. 88-90; Çelik, **a.g.e.**, ss. 81-82; Can, **a.g.e.**, s. 73

²⁰³ Çelik, **a.g.e.**, s. 82; Tosun, **a.g.e.**, s. 17

²⁰⁴ Tosun, **a.g.e.**, ss. 19,22,25; Can, **a.g.e.**, ss. 69-70; Çelik, **a.g.e.**, ss. 83-84

* Buna rağmen CHP tek başına iktidar olamamış ve ancak koalisyon hükümetlerinde yer alabilmiştir.

²⁰⁵ Gül, **a.g.e.**, s. 123; Canyaş, **a.g.e.**, 2015, s. 17; Kemahlı, **a.g.e.**, s. 169

1980 Askeri Darbesi ile birlikte Türkiye’de siyaset kesintiye uğramış ve CHP’de dahil olmak üzere bütün partiler kapatılmıştır. Bu dönemde, askeri darbe yönetiminin belirlediği “sınırlar” ve “koşullar” çerçevesinde siyasal yelpazenin merkezine odaklanan ve yeni bir siyasal paradigmayı işaret eden, dünyadaki küreselleşme süreçlerine paralel olarak Türkiye’deki yansıması yaratılan neo-liberalleşmenin hakim olduğu bir siyaset ortamı ortaya çıkmıştır. Anılan durum aynı zamanda sosyal demokrasinin temel tutumalarını oluşturan sivil toplum örgütlerinin, kitleselleşmenin ve katılımın engellendiği, yeni siyasal ortamın dinamiklerinden doğan post-modern siyasetin, bireyciliğin ön plana çıktığı ve kimlik tartışmalarının yaşandığı dönemi ifade etmektedir.²⁰⁶

Söz konusu dönemde, CHP’nin kapatılmasının ardından merkez solda oluşan boşluğu, Halkçı Parti ile Sosyal Demokrasi Partisi’nin 1985 yılında birleşmeleriyle oluşan Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) doldurmuştur. CHP’nin düşünsel mirasçısı olma özelliğini gösteren SHP, Kemalizm’in altı okunu benimsemekle birlikte esas temeli sosyal demokrasi değerlerine dayandırılmaktadır. Bu bağlamda CHP’ye benzer şekilde Kemalizm ile sosyal demokrasiyi harmanlamaya çalıştığı söylenebilir.^{207*} Aynı zamanda siyasi yasağı bulunan Bülent Ecevit, eşi Rahşan Ecevit öncülüğünde (yine sosyal demokrat öğeleri barındıran) Demokratik Sol Parti’yi kurdurtmuştur.²⁰⁸

1980 askeri darbesi ile kapatılan partilerin açılması ile ilgili engellerin ortadan kalkmasıyla birlikte CHP 9 Eylül 1992’de yeniden açılarak siyaset sahnesine çıkmıştır. CHP’nin tekrar kurulma sürecinde, partiyi merkez solda yer alan üçüncü parti kılmak değil, tersine diğer iki merkez sol partileri (SHP ve DSP*) kendi bünyesine katarak tek bir merkez sol parti çatısı altında toplanması hedeflenmiştir. Birleşme çabasına dönük adımlar SHP konusunda sonuç vermiştir. CHP’nin

²⁰⁶ Tosun, **a.g.e.**, ss. 26-27; Gül, **a.g.e.**, s. 118; Kemahlı, **a.g.e.** s. 172

²⁰⁷ Derya Kömürcü, “Geçmişle Gelecek Arasında Bir Alternatif Arayışı: Sosyal Demokrat Halkçı Parti”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, C.2, S.2, Ekim 2009, s. 5; Canyaş, **a.g.e.**, 2015, s. 20

* CHP’ye benzer şekilde, SHP’de de ideolojik anlamda iki kanat mücadele etmiştir; bu iki kanat Kemalist ideolojiye yaslanan ve toplumun tümüne seslenmeyi hedefleyen ‘sağ’ kanat ile ideolojik netliği sosyal demokrasi değerleri ile karakterize olmuş, toplumdaki gerek emek kesimini gerekse kimlik gruplarını da politikanın konusu olarak gören ve bu anlamda daha ‘solda’ yer alan kanat olarak değerlendirilmektedir.

Kömürcü, **a.g.e.**, s. 17

²⁰⁸ Tosun, **a.g.e.**, s. 30

* Demokratik Sol Parti

kurulmasıyla SHP ile yapılan birleşme görüşmeleri ve tartışmaları sonucunda 1995 yılında SHP kendisini fesh ederek CHP'ye katılmıştır. Öte yandan DSP lideri Bülent Ecevit, birleşme konusuna sıcak bakmamış ve CHP'ye katılmayı reddetmiştir. Bu anlamda Ecevit DSP'nin, eski partisi olan CHP'den farklı bir çizgisi olduğunu vurgulamıştır.²⁰⁹

Yeniden kurulduğunda 1980 öncesindeki CHP'nin siyasal mirasçısı olduğunu belirten partinin tüzüğünde Kemalist altı oka bağlı çağdaş demokratik sol bir yapı olduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte sosyal demokrasi ideolojisi bağlamında, 1980 öncesinde olduğu gibi Türkiye'ye özgü bir sosyal demokrasi anlayışını yansıtan bir merkez sol politik çizgi benimsenmiştir. Bu anlamda Batı Avrupa'daki sosyal demokrat partilerin doğuşundaki sosyolojik bağlam ile CHP arasındaki kimi farklılıklara atıfta bulunulmuş ve buna bağlı olarak sınıfsal perspektif esnetilmiştir. Bu esneme, partinin sınıfsal karşıtlıklar üzerinden belirli bir kesimin partisi olmanın tersine birden fazla sınıf ve kesime hitap etme hedefi güden ve değişen duruma göre siyasal pozisyon alan bir parti olma çabasında görülmektedir. Yukarıda bahsedilen ve 1980 öncesinde partinin Sosyalist Enternasyonal'e üyeliği sonrasında parti programına eklenen 6 demokratik sol ilke, parti programında yine yer almıştır.^{210*}

Öte yandan, dünyada 1980 sonrası sosyal demokrat partilerin yaşadıkları performans düşüşüne karşı kimi refleksler geliştirmeleri* CHP'de de yansımaları bulmuştur. Bu anlamda 1990'lı yıllarda ortaya çıkan “Yeni Sol” söylemleri partinin ideolojik konumlanışında kimi değişimlerin göstergesi olarak değerlendirilebilir. Ancak kavramın Üçüncü Yol yaklaşımından etkilenecek şekilde şekillendirildiği göz önünde bulunulursa, ‘Yeni Sol’ söyleminin genel olarak ideolojik bir bütünü değil, ekonomik yönlü bir anlayışı kapsadığı söylenebilir.²¹¹ Bunun yanında partinin söz konusu söylemlerinin, 1980 sonrası yükselen kimlikler siyaseti ve kimlik temelli sorunların

²⁰⁹Tosun, **a.g.e.**, ss. 39-41; Ertürk, **a.g.e.**, ss. 229-230; Gül, **a.g.e.**, ss. 119-121

²¹⁰ Canyaş, **a.g.e.**, 2015, ss. 20-21; Canyaş, **a.g.e.**, ss. 247-249

* Yeniden kurulan CHP'nin 1994 programında görülen bu Kemalizm ve sosyal demokrasi eklektizminin sınıf anlayışı, 1980 öncesi Bülent Ecevit'in halkçılık ilkesinde güncellediği sınıfsal anlayışta içerilen ‘bir sınıfın diğerini yok etmesi olarak anlaşılacak’ bir demokratik sol yorumuna ile benzerlik göstermektedir.

* Anılan refleksler, küreselleşmenin ve post-modern siyasetin dinamiklerine karşı ekonomik, kültürel, sosyal ve yönetsel bağlamlarda uygun bir politik yeniden yapılanmayı ifade eden değişimlerdir. Örneğin Almanya ve İngiltere’de ortaya çıkan ve daha önceki bölümlerde bahsedilen ‘Üçüncü Yol’ politikaları buna bir örnektir.

²¹¹ Canyaş, **a.g.e.**, 2008, s. 246; Çelik, **a.g.e.**, s. 123

merkez solun gündemine girmesi ve Türkiye özelinde başat kimlik sorununu teşkil eden Kürt meselesi konusunun CHP tarafından tartışıldığı bir döneme rastladığı söylenebilir. Bu anlamda 1994 yılında CHP parti programında yer alan ‘CHP Kürt sorununun tek seslilik ve tepki politikaları ile değil, sosyal demokrat özdeki çoğulcu politikalar ve evrensel değerler çerçevesinde aşılabileceğine inanmaktadır’ ifadesinin 1980 sonrası ‘yeni koşullar’ bağlamında kimliksel kırılmalara uyumlu bir sosyal demokrasi pratiği geliştirmeye yönelik adımları ifade ettiği söylenebilir.²¹² Ne var ki Baykal’ın bu ‘yenilenmiş’ sosyal demokrasiye yönelme hamleleri netice vermemiş ve SHP ile birleşmeden sonra tam tersine partinin Kemalist bir rotaya yöneldiği söylenebilir.²¹³

1995 seçimlerine bu tartışmalar ve ‘Yeni Sol’ söylemleri ile giren CHP, beklediği sonucu alamamış ve yüzde 10,7 ile seçim barajının sınırında kalmıştır; ancak 1999 seçimlerinde oyların yüzde 8,7’ni alarak tarihinde ilk kez barajın altında kalan parti meclise girememiştir. Sandıktan çıkan bu tablo karşısında genel başkan Deniz Baykal istifa etmiş ve 9. Olağanüstü Kurultay’da Altan Öymen CHP’nin yeni genel başkanı seçilmiştir. Bu yenilgiyle birlikte partinin ideolojik değişimini imleyen ‘Yeni Sol’ söylemleri askıya alınmıştır.^{214*}

Bununla birlikte 2000 yılında yapılan 11. Olağanüstü Kurultay’da Deniz Baykal tekrar genel başkan seçilmiştir. Bu dönem DSP’nin yer aldığı koalisyonda yaşanan gelişmeler, 2001 krizi sonucunda seçmen krizin sorumlusu olarak DSP’yi görmesi merkez solda CHP’nin yerini sağlamlaştırmıştır. Bunun sonucu olarak 2002 seçimlerinden DSP yenilgi ile ayrılmış ve yüzde 19,4 oy oranı ile CHP yeniden meclise girmiştir. Deniz Baykal bu dönemde ‘Anadolu Solu’* olarak tanımlanan yeni

²¹² Güriz, **a.g.e.**, s.242; Canyaş, **a.g.e.**, 2008, ss.251-252; Kemahlı, **a.g.e.**, ss.205-206; <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/chp-kurt-sorunu-ve-cozum-sureci> (Erişim Tarihi: 17 02 2019)

²¹³ Can, **a.g.e.**, s. 73

²¹⁴ Canyaş, **a.g.e.**, 2015, s. 22; Tosun, **a.g.e.**, s. 43; Çelik, **a.g.e.**, s. 126

* 1999 seçimlerinde CHP baraj altında kalmasına karşın ülkedeki diğer merkez sol parti olan DSP birinci parti olmuştur; bu durum gerek CHP’nin toplumsal iletişimi ile ilgili yetersizliklerine, gerekse 1990’lı yılların kimliğe dayalı gerilimlerinin sonucu olarak milliyetçi hassasiyetlerin yükselişi ve azınlık hükümeti döneminde DSP’nin PKK örgütü lideri Abdullah Öcalan’ın yakalanmasındaki payına bağlanmaktadır.

Tosun, **a.g.e.**, ss. 43-44; Kemahlı, **a.g.e.**, ss. 212,216; Canyaş, **a.g.e.**, 2008, ss. 225-226

* Bu kavram özce Anadolu’nun kültür mirasında yer alan Yunus Emre, Mevlana, Hacı Bektaş-ı Veli, Şeyh Bedrettin gibi değerlerin insan odaklılık noktasındaki damarını sosyal demokrasi ile harmanlamayı içeren bir düşünceyi ifade etmektedir.

Tosun, **a.g.e.**, s. 46; Can, **a.g.e.**, ss. 78-79

bir ideolojik dönüşüm projesini gerçekleştirmek istemiştir. Fakat bu söylem istenilen başarıyı getirmemiş ve seçmen nezdinde karşılık bulmamıştır. Bu anlamda, söz konusu ideolojik dönüşüm çabası da salt bir seçim söylemi olarak kalmıştır.²¹⁵

İdeolojik yenilenme ve dönüşüme yönelik adımlarına rağmen, özellikle 2000 sonrası Deniz Baykal dönemi CHP'si, sosyal demokrasinin evrensel değerlerinin Türkiye'nin özgül koşullarında bağlamsallaştırıldığı, başka deyişle söz konusu evrensel değerlerin ulusal bağlamlar çerçevesinde Kemalizm ideolojisi ile birleştirildiği bir dönemi ifade etmektedir. Bu anlamda devleti kuran felsefe ışığında ulusalcılık, Atatürk milliyetçiliği, laiklik gibi söylemlerin ağır bastığı bir ideolojik duruş söz konusudur. Bu durumun arka planında, Türkiye'de 1990'lı yıllarda daha da artan kimliksel gerilimlerle birlikte ortaya çıkan kırılmalar ve Kürt milliyetçiliği ve İslamcı ideolojilerin partinin ulusalcı ve laik reflekslerini beslemesi durumu etkili olmuştur.²¹⁶ 2010 yılında genel başkanlıktan istifa eden Deniz Baykal dönemi CHP çizgisi genel olarak bu ekseninde var olurken, parti 2007 yılında DSP ile ittifak kurarak girdiği genel seçimlerde yüzde 20,9 oy alarak beklentilerin altında bir sonuç almıştır. Partinin seçim ittifakı ve Cumhuriyet mitinglerine rağmen birinci parti olan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) yüzde 46,6'lık oy oranının çok gerisinde kalarak ikinci parti olması, laiklik ve milliyetçilik ayağı ağır basan ve bu öğeler üzerinden iki kutuplu kırılmalara dayalı bir seçim ortamı yaratan söylemlerinin etkili olmadığını göstermektedir.²¹⁷

2010 yılında yapılan 33. Olağanüstü Kurultayda Kemal Kılıçdaroğlu CHP'nin yeni genel başkanı seçilmiştir. Bu döneme kadar partinin otoriter seküler, ulusal güvenlikçi ve salt rejimin savunuculuğu üzerinden inşa ettiği Kemalist ideolojisini ön plana çıkaran politik hattın, Kılıçdaroğlu ile birlikte sosyal demokrasi ideolojisinin damarlarını ihya ettiği ve partinin sosyal demokrat bir çizgiye doğru evrildiği söylenmiştir. Bu evrilme partinin 'Yeni CHP' sloganında tezahür eden ve

²¹⁵ Tosun, **a.g.e.**, s. 46; Kemahlı, **a.g.e.**, s. 225; Can, **a.g.e.**, s. 79

²¹⁶ Tosun, **a.g.e.**, s. 47; Ertürk, **a.g.e.**, ss. 234-235; Can, **a.g.e.**, s. 79

²¹⁷ Tosun, **a.g.e.**, ss. 47-48,52; Canyaş, **a.g.e.**, s. 235; Can, **a.g.e.**, ss. 79-80

Avrupa'da kimi sosyal demokrat partilerinde görülen yenilenme ile paralel bir durumu ifade etmektedir.^{218*}

Bu bağlamda Kılıçdaroğlu'nun 'Yeni CHP' söylemiyle Baykal çizgisi arasındaki farklılığın sosyal demokrat vizyona yaklaşma noktasında olduğu söylenebilir. Seçim bildirgelerinde CHP'nin yarattığı büyük dönüşümler anlamında 'Türkiye'ye sosyal demokrasi tartışmaları, ilke ve siyasetinin taşınmasının' CHP ile gerçekleştiğinin vurgulanarak özgürlük ve demokrasinin bu bağlamda ele alınması, Baykal dönemindeki Kemalist ideolojiye dayalı seçim söylemlerinden kopuşu işaret etmektedir.²¹⁹ Partideki sola açılma, aynı zamanda Kılıçdaroğlu ile birlikte rejimin savunuculuğunun yerini sosyo-ekonomik sorunların ön plana çıkarılmasını sağlamıştır. Partinin 'değişim' söylemleri gençlik, eğitim, demokratikleşme gibi hususları da kapsayan, yelpazesi genişlemiş bir sosyal demokrat vizyonun önünü açmıştır.²²⁰

Bu dönemde, kimlikler konusunda partinin ulusalcı refleksinin yumuşamış olduğu söylenebilir. Kimlik siyaseti her iki lider tarafından ilke olarak reddedilse de, Kürt meselesinde Baykal'dan farklı olarak Kılıçdaroğlu'nun sorunu sadece ekonomik ve sosyal önlemlerle ele almayarak ve kültürel hakları gözeterek daha demokratik ve çoğulcu bir bakış açısına sahip olduğu söylenebilir. Bu anlamda vatandaşlık, kimlik-tanınma çerçevesinde Kürt sorununa bakışı, toplumsal uzlaşmayla mutabık kalınan ortak bir vatandaşlık vurgusu dikkate değer farklılıklardandır. Kılıçdaroğlu, Baykal'ın aksine muhalefetin merkezine laikliği yerleştirmemiş ve başörtüsü yasağı konusunda daha yapıcı bir muhalefet sürdürerek otoriter laiklik anlayışını barındıran öğeleri kullanmamıştır.^{221*}

²¹⁸ Yiğit Erden, **Sosyal Demokrasinin Tarihsel Gelişimi**, https://www.academia.edu/13271601/Sosyal_Demokrasinin_Tarihsel_Geli%C5%9Fimi?auto=download (Erişim Tarihi: 17 02 2019); Tosun, **a.g.e.**, ss. 53-54

* Bu evrilmeye partinin 'Yeni CHP' sloganında tezahür eden ve Avrupa'da kimi sosyal demokrat partilerinde görülen yenilenme ile paralel bir durumu ifade etmektedir. Söz gelimi İngiliz İşçi Partisi bu yönde bir yenilenme gerçekleştirmiştir.

²¹⁹ Tosun, **a.g.e.**, ss. 55-56,60

²²⁰ Ertürk, **a.g.e.**, ss. 245-246; Tosun, **a.g.e.**, ss. 56, 58,61; Canyaş, **a.g.e.**, s. 25

²²¹ Mustafa Altunoğlu, **Geçmişin Yüküyle Yenilik Arayışı CHP'de Lider, Tavan, Taban Analizi**, Seta Yayınları, 2014, ss. 85-86; Tosun, **a.g.e.**, s. 64

* Bununla birlikte, partinin son dönemde ülkedeki Suriyeli mülteciler ile ilgili tutumu ve Kılıçdaroğlu'nun kimi dışlayıcı söylemleri sosyal demokrat bakış açısını yansıtmamaktadır. Göçmenlere ilişkin çalışmanın önceki bölümlerinde Avrupalı sosyal demokrat partilerin 'ikilemini' ifade eden tutumları bu bağlamda CHP özelinde Suriyeli mülteciler örneğinde görülmektedir. Konuyla

2010'dan itibaren yaşanan bu sosyal demokrasi çizgisine görece kayma, partinin seçim başarısızlıklarını engelleyememiştir. Partinin 2011'den 24 Haziran 2018 arasındaki tüm genel seçimlerdeki aldığı oy oranı yaklaşık yüzde 30'lu sayılara ulaşamamıştır. Bu başarısızlık, parti ideolojisindeki 'yenilenmenin' tam anlamıyla mümkün olamadığı düşünüldüğünde, CHP'nin sosyal demokrat çizgiye ağırlık verme çabasında aranmamalıdır. Partinin kendi iç dinamiklerinden kaynaklanan ve genel politikalar konusunda belirsizliğe yol açan parti içi kanatların (sosyalist, liberal, Atatürkçü) varlığı, bu bağlamda hakim ulusalcı kanadın CHP'deki sosyal demokrasi ağırlıklı yenileşmeye karşı ciddi bir engel teşkil etmektedir.²²² Bu anlamda her ne kadar Baykal dönemine göre kısmi bir seçim başarısı ve ideolojik yenilenme bağlamında ivme yakalansa da bu durum sandıkta beklentileri karşılayacak şekilde yansımamıştır. 2018 yılında 36. Olağan Kurultay'da yeniden genel başkan seçilen Kemal Kılıçdaroğlu hala görevini sürdürmektedir.

Tarihsel süreçte arka planını ve sosyal demokrasi ile ilişkisini aktardığımız CHP'nin, kimlikler konusundaki yaklaşımı ise genellikle Kemalist ideoloji ve ulus devletçiliğin ürettiği soyut bir tek tip kimlik modelini dayatan, devletçi ve otoriter öğeleri barındıran bir bakış açısı ile anılagelmıştır. Bu bağlamda merkezde bulunan bu tekçi 'üst kimlik' dışında kalan çevrenin kimlik taleplerini karşılayamamış, çok-kültürcü yurttaşlık politikalarını sosyal demokrat politikalarla birleştirmek yerine anılan ulusalcı refleksi üretmiştir.²²³ CHP'nin tarihsel mirası içinde sayılabilecek bir parti olarak SHP, (bir istisna olarak) 1980'li yıllarda siyasetin belirleyici unsuru olarak yükselen kimlik, fark ve tanınma taleplerini dile getirebilmiş ve Ecevit dönemi CHP'si ile birlikte devletçi paradigmanın görece azaltıldığı, halka yönelmiş bir siyasal anlayışı temsil etmiştir. Öte yandan sosyal demokrasinin krizini ifade eden sınıfın yerine parçalı kültürel kimlik temelli siyasetin alması süreci CHP'nin muhafazakar yapısını etkileyen önemli bir faktör olarak görülmektedir. Buna rağmen söz konusu değişim sürecinde CHP'nin söylemleri içine kimlik temelli konular girmeye başlamıştır. Özellikle AB'ye üyelik süreci kapsamında, kültürel çeşitlilik

ilgili CHP'liler arasında yapılan saha çalışmasında elde edilen verilere çalışmanın ilerleyen bölümünde yer verilmiştir.

²²² Altunoğlu, a.g.e., ss. 46-47

²²³ Adem Çelik, "CHP'nin Kemalizm Algısı ve Sosyal Demokrasi", **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Yüksek Lisans Tezi), 2010, ss. 182-183; Kemahlı, a.g.e., s. 242

politika ve anlayışı benimsemeye yönelik süreçler ve post-modern siyasete geçiş anılan değişimin nedenleri olarak görülmektedir.²²⁴

CHP'nin iki kutuplu ideolojiyi benimsemesi Kemalizm'in 1960'lı yıllarda sosyal demokrasi ile eklemelenmeye çalışıldığı gibi, 1990'lı yıllarda da yükselen kimlik, farklılık ve çok kültürlülük meseleleri bağlamında Türkiye'de Kürt, İslamcılık ve Alevilik gibi kimlik temelli gerilimlerin arttığı dönemden itibaren parti bu konuları gündeme getirmiş ve yine Kemalist ideolojinin kavramları üzerinden meseleleri ele almıştır. Bu bağlamda partinin kimliklere yönelik yaklaşımı sosyal demokrasi ve Kemalizm'in harmanlanması, başka deyişle bu iki ideolojik duruş arasında gidip gelen bir çizgide olmuştur.^{225*} Bu durum, partinin geliştirdiği söylemlerin parti içi kanatlar arasındaki farklılıkları yansıttığı ve ideolojik netlik barındırmadığını göstermektedir.

CHP'nin bu nedenle modern dönemin kırılmalarını aşan post-modern kimlik temelli kırılmaları parti ideolojisinde tercüme edemediği söylenebilir. Her ne kadar 1980'li yıllarda SHP örneğinde, parti söylemlerine bu konuların katılmasında ve son dönemlerde Kılıçdaroğlu örneğinde görülen, kimlik taleplerine duyarlı bir sosyal demokrat çizgiye yönelim olsa da, yukarıda bahsedilen çoklu ideolojik kutupların varlığı ve bu anlamda konuları bu ideolojilerin eklemelenmesi ile ele alması yüzünden bu durum engellenememiştir. Bu eklemelenme, Türkiye'nin 1980 sonrası en başat kimlik sorunlarından birisi olan Kürt sorunu çerçevesinde zaman zaman 'ortak yurttaşlık' gibi, 'üst kimlik – alt-kimlik' tarzı asimetrik ilişki ifade eden ulusalcı refleksleri aşan bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bu anlamda ortak kimlik vurgusu sosyal demokrat çözüme yakın bir yaklaşım olmaktadır.²²⁶ Fakat bu tutum, aynı zamanda herkesi kendi kimliğinden bağımsız 'eşit' yurttaşlar olarak görerek, onlarla bir temsil

²²⁴ Murat Somer, **Sosyal Demokratlar ve Türkiye'de Kürt Sorunu**, Alabanda Akademi Yayınları, 2016, ss. 15-16; Ertürk, **a.g.e.**, s. 255; Kemahlı, **a.g.e.**, ss. 273, 275-276

²²⁵ Kemahlı, **a.g.e.**, ss. 311,322,325;

* Kimlik sorunları karşısında partinin karşı karşıya kaldığı bu ikilem, parti içi kanatlar dışında, sosyal demokrasi siyasal yaklaşımları ile parti tabanını oluşturan çekirdek seçmen arasındaki çatışmanın belirlediği bir forma da sahip bulunmaktadır.

Cıngı, **a.g.e.**, s. 153

²²⁶ Kemahlı, **a.g.e.**, ss. 285,289; Somer, **a.g.e.**, s. 38

ilişkisi kuramama sorununa yol açmaktadır. Bu durum kültürel hakların kolektif doğasının göz ardı edilmesine neden olmaktadır.²²⁷

Sonuç olarak evrensellik ve tikellik arasındaki gerilim Türkiye’de homojen kimlik ile farklılık mantığına dayalı kimlikler arasındaki gerilimde tezahür etmiştir.²²⁸ Bu CHP açısından iki yönden sorun taşımaktadır. İlk olarak, yeni toplumsal kırılmalar partinin kurucu değer, ideoloji ve toplumsal anlayışı ile taban tabana zıt bir görünüm arz etmektedir. İkinci olarak ise partinin diğer ideolojik kaynağını oluşturan sosyal demokrasi de anılan yeni kırılmaların yükselişi ile krize girmiştir. Bu anlamda ekonomizm temelli sosyal demokrasi anlayışının revize edilmesi tartışmaları bir yana, CHP açısından Kemalizm’in de sorunlu bir durumu teşkil ettiği söylenebilir.

4.2. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmanın modeli, niteliksel araştırma türlerinden yarı yapılandırılmış görüşmeye dayalı tümevarım analizi modelidir. İnsanların yaşam tarzlarını, öykülerini, davranışlarını, örgütsel yapıları ve toplumsal değişmeyi anlamaya dönük bilgi üretme süreçlerinden birisi olarak tanımlanabilen nitel araştırma modeli, insanların olayları nasıl niteledikleri sorusuna cevap aramaktadır.²²⁹

Veri toplama aracı olarak görüşmenin üç sınıfından birini teşkil eden yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi, yapılandırılmış mülakat yönteminden biraz daha esnekler. Sahip olduğu belli düzeydeki standartlığı ve esnekliği nedeniyle, yazmaya ve doldurmaya dayalı testler ve anketlerdeki sınırlılığı ortadan kaldırması ve belirli bir konuda derinlemesine bilgi edinmeye yardımcı olması nedeniyle araştırmacılar tarafından sıklıkla tercih edilmektedir. Yarı yapılandırılmış görüşmeler ne tam yapılandırılmış görüşmeler kadar katı, ne de yapılandırılmamış görüşmeler kadar esnekler, iki uç arasında yer almaktadır.²³⁰ Yarı-yapılandırılmış görüşmede, görüşme formu yaklaşımı kullanıldığı için toplanan veriler, yapılandırılmamış görüşme

²²⁷ Derya Kömürçü, “Kılıçdaroğlu Sonrası CHP”, *İktisat Dergisi*, S.515-516, Haziran 2011, s. 11; Altunoğlu, *a.g.e.*, s. 183

²²⁸ Kemahlı, *a.g.e.*, s. 291

²²⁹ Murat Özdemir, “Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.11, ss. 325-236

²³⁰ Yıldırım ve Şimşek (2003), Aktaran: Esen Altunay, Gülşin Oral ve Münevver Yalçınkaya, “Eğitim Kurumlarında Mobbing Uygulamalarına İlişkin Nitel Bir Araştırma”, *Sakarya University Journal of Education*, C.4, S.1, 2014, s. 64

verilerine göre daha sistematiktir; dolayısıyla verilerin düzenlenmesi ve çözümlenmesi daha kolaydır.²³¹

4.3. Evren ve Örneklem

Eskişehir’de alt-kimlik gruplarına karşı CHP’nin tutum ve ilişkisini belirlemek için araştırmanın evrenini Eskişehir’de CHP teşkilatlarının yönetim kadrolarında görev alan kişiler oluşturmaktadır. Uygulama için Eskişehir’in seçilmesinin nedeni, birincisi merkez solun şehirde 1999’dan bu yana yerel seçimlerdeki (4 kez üst üste) başarısı, kentte uzun soluklu bir merkez sol tercihinin göstergesi olarak çalışmamız için uygun bir yerel örneği teşkil etmektedir. İkinci olarak ise, Eskişehir’in sosyo-kültürel açıdan heterojen yapısı ve bu bağlamda zengin alt-kimlik gruplarını barındırması sebebiyle, partinin bu gruplarla ilişkisini gerek yerel tutumlarıyla irdelemek gerekse partinin genel perspektifini anlamak açısından çalışmanın saha araştırması için uygun görülmüştür. Araştırmada mevcut bağlantılar değerlendirilerek işe başlanmış ve kartopu örnekleme yöntemine uygun olarak, görüşmecilerin konuya hakim isimleri önermesi sonucu 19 partili ile mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Söz konusu örneklemin oluşturulmasında il başkanı, ilçe başkanı, eski milletvekili, belediye başkanı, yönetim kurulu üyesi gibi geçmişte ya da günümüzde çeşitli yönetim görevlerinde bulunan politikacılar mümkün olduğunca tercih edilmiştir.

4.4. Veri Toplama Araçları

Hazırlanan yarı-yapılandırılmış görüşme formunda görüşmecilere yaklaşık 15’er soru sorulmuş, verilen cevaplar doğrultusunda yeni sorularla konu derinleştirilmiştir. Araştırma verileri, 9 Temmuz 2018 – 10 Kasım 2018 tarihleri arasında katılımcıların kendilerini rahat ifade edebilecekleri uygun zaman dilimlerinde toplanmış ve görüşmelerde ses kaydı ve not alma tekniği kullanılmıştır.

4.5. Verilerin Analizi

Araştırmada toplanan verilerin analizinde betimsel analiz kullanılmıştır. Betimsel analiz ile, analiz için çerçeve oluşturulmuş ve oluşturulmuş tematik çerçeveye göre veriler okunarak düzenlenmiş ve işlenmiş, tematik çerçeveye göre düzenlenen bulgular tanımlanarak alıntılarla desteklenmiş, tanımlanan bulguların

²³¹ Jale Balaban Salı, “Verilerin Toplanması”, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Ali Şimşek, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013, s. 145

açıklanarak ilişkilendirilmesi ve anlamlandırılması yolları izlenmiştir.²³² Araştırmada herhangi bir program kullanılmamıştır. Çalışmada görüşmeciler, G-1, G-2, G-3, (...) G-19 şeklinde kodlanarak bu kodlar üzerinden analiz yapılmıştır.*

4.6. Araştırmanın Bulguları

Görüşmelerden elde edilen bulgular; Eskişehir’de partiye bağlı olan ve oy veren alt-kimlik grupları, partinin bu gruplarla iletişimi ve projeleri, ulusalcı - çok-kültürcü ikilemi ve Eskişehir’deki durum, parti içinde kültürel kimliğin siyaset üzerine etkisi ve 80 sonrası küreselleşme ve kimlik siyasetinin sosyal demokrasiye etkisi şeklinde beş ana başlık altında irdelenecektir.

Tablo 2: Görüşmecileri Partideki Vasıfları ile Gösterir Tablo

Görev

İl Başkan Yardımcısı
Parti Üyesi
Parti Üyesi
İl Genel Sekreteri
Belediye Meclis Üyesi
Eski İl Genel Meclis Üyesi
Parti Üyesi
İlçe Başkanı
Eski Yönetici (DSP) Mevcut CHP üyesi
Parti Üyesi
Eski Yönetici (SHP) Mevcut CHP üyesi
İlçe Başkanı
Eski Milletvekili
İlçe Başkanı
Belediye Başkanı
Eski Yönetim Kurulu Üyesi
İl Yönetim Kurulu Üyesi
Eski İl Başkanı
Parti Okulu Eğitimcisi

4.5.1. Partiye Bağlı Olan ve Oy Veren Alt-Kimlik Grupları

Saha araştırmasında görüşmecilere partinin yerel örgüt yapısı, üye yapısı ve bu yapılaşmayı şekillendiren alt-kimlik grupları hakkında sorular sorulmuştur. Bu bağlamda parti örgütünün hangi alt-kimlik grupları tarafından oluştuğu, partiye üyelik ve oy verme açısından alt-kimliklerin oranı ile ilgili sorular yöneltilmiştir.

²³² Yavuz Akbulut, “Veri Çözümleme Teknikleri”, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Ali Şimşek, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013, s. 186

* “Görüşmeci” kelimesi ‘G’ ile kısaltılmıştır; örneğin G-1 görüşmeci 1’i ifade etmektedir.

Belirtilmesi gereken öncelikli husus, birbirinden farklı bakış açılarını benimseyen görüşmeciler de dahil olmak üzere hemen tüm görüşmeciler, bu soru grubuna yanıt vermekte tereddüt etmiştir. Sebebi ise örneğin partinin üye yapısını belirli bir alt kimlik grubunun çoğunluğu ile tanımlamanın, parti içinde etnik, dini ya da kültürel kimliklere dayalı bir ‘farklılık mantığının’ hakim olduğuna yönelik bir algıyı ortaya çıkarması ihtimalidir. Dolayısıyla görüşmecilerin hemen hepsi bu konuda partiye üye olan, oy veren ya da örgüt içinde yer alan kimsenin etnik, dini ya da kültürel kimliklerinin özel olarak araştırılıp sorulmadığı ve önem taşımadığı fikrinde birleşmiş gözükmektedir.

Bununla birlikte görüşmecilere şehrin demografik bir gerçekliğini oluşturan alt-kimlik gruplarının parti ile bağının bir tespit olarak ortaya koyulması anlamında; örneğin alt-kimlik gruplarının yoğun olarak yaşadığı yerlerdeki oy oranları, bu grupların –varsa- parti içinde belirleyici etkileri, parti ile iletişimlerinin niteliği gibi ‘görünen’ hususlarda görüşmecilerin bakış açıları sorulduğunda mülakat sorularına paylaşımda bulunmuşlardır. Bu anlamda görüşmecilerin büyük çoğunluğu partinin bakış açısının, diğer bir ifade ile arz yönünün kimlik temelli olmadığını belirtmişler, fakat talep yönündeki kimliğe dayalı ‘görüntüleri’ bir durum tespiti olarak ele almışlardır.*

Şehrin alt-kimlik grupları içinde bir sıralama söz konusu olduğunda, bir görüşmeci dışında diğer tüm görüşmeciler partiye en fazla oy veren grupların ilk sırasına Alevileri koymaktadır.* Bununla birlikte CHP’nin ‘Alevi partisi’ olarak algılanmasının yanlış olduğu sürekli olarak vurgulanmıştır. Alevilerin tarihsel olarak parti ile organik bir bağı olduğu gerçeğine karşın, CHP’nin belirli bir kimlik temelinde sınırlanmasının mümkün olmadığı ifade edilmiştir.* Bu konuda CHP’nin seçmen tabanını kimliksel parametrelerle değil, gelir ve eğitim seviyesi temelinde tespit etmenin daha doğru olduğunu dile getiren bir görüşmeci şunları söylemiştir:

* Buna rağmen iki görüşmeci, söz konusu talep yönlü kimliksel oluşumlara ilişkin olarak da aynı tutumu sürdürerek, herhangi bir kimlik aidiyeti mefhumunu parti siyasetinin konusu olarak görülemeyeceğini söylemiştir.

* Bu sonuca, Alevilerin yoğun olarak yaşadığı mahalle, bölge ve köylerin seçim sonuçlarından varılmaktadır.

* Anılan tanımlamanın sadece Eskişehir yerelinde değil, diğer illerde de tartışıldığı gözükmektedir. bkz. Yunus Emre vd. “CHP Örgütü: Sivil Toplum, Destekçiler ve Örgütlenme”, **Haksızlıklar Ülkesinde Sosyal Demokrasi**, Yunus Emre vd. 1. Baskı, Tekin Yayınevi, 2017, s. 87

“Alevi partisi tanımlaması tamamen yanlıştır. Mesela şu anda parti yönetiminde sadece iki Alevi arkadaşımız var. Partiye oy verme davranışı gelir düzeyiyle ilgili bir durum alt-kimlik konusu ile ilgisi yok. Eğitim düzeyi de oy vermeye etki ediyor.”

(Görüşmeci – 8)

15 görüşmecinin 7'si, partiye en fazla oy veren alt-kimlik grupları arasında ikinci sıraya Kürt kökenli seçmenleri koymaktadır. Fakat kimi görüşmeciler, söz konusu seçmen kitlesinin partiye oy desteğinin genel ve yerel seçimler sırasında değişkenlik gösterdiğini ifade etmektedir. Buna göre partinin oy tabanına dahil olan Kürt kökenli seçmenler yerel seçimlerde CHP'ye yönelmekte, genel seçimlerde ise HDP'ye ya da daha farklı bir partiye yönelmektedir. Şehirdeki Kürtler ise ikiye ayrılmakta ve sonradan şehre göç eden grubun bir kısmını Alevi kökenli Kürtler oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu grup birinci sıradaki Aleviler ile birlikte ele alınmıştır. İkinci sırada Kürtleri, şehrin demografik yapısında önemli yeri olan Balkan göçmenleri (muhacirler) ve Tatarlar takip etmektedir.

Sonuç olarak, görüşmecilerin ifadelerinden Eskişehir'de CHP'ye oy veren alt-kimlik gruplarının başında Aleviler gelmektedir. Bunu nispeten Kürtler (çoğunlukla Kürt Alevileri), Balkan göçmenleri ve Tatarlar izlemektedir. Şehrin alt-kimlikleri içinde yer alan Çerkezler ve Romanlar bu sıralamada en az zikredilen gruplar arasındadır. 17 görüşmeci arasından yalnızca 4 tanesi Çerkezlere sıralamada son sıralarda yer vermiş, 2 görüşmeci “çok az” ifadesini kullanmıştır. Roman seçmenlere yönelik görüşmeciler, bir tür ideolojik kayganlık anlamında problemler olabildiğini aktarmışlardır. Örneğin partiye üye olma konusunda ilk sıralarda gelebilirken, oy verme durumunda en son sıralarda yer alabilmektedirler. Bu konuda romanların oy verme davranışlarının, ekonomik koşullarına paralel olarak daha ‘materyalist’ bir yapıda olduğu kimi görüşmeciler tarafından dile getirilmiştir. Diğer bir ifadeyle, bu görüşmecilere göre bütünsel olarak politize olmamış ve kimlik hassasiyetlerinin oy verme davranışına etki etmediği bir alt-kimlik grubu olarak romanlar, maddi yardımlar ya da vaatler gibi faktörlerin seçmen tercihlerini belirlediği bir kitleyi oluşturmaktadır. Romanlar konusunda birçok görüşmeci, Türkiye'nin ilk roman milletvekili olarak Özcan Purçu'nun CHP'nin romanlar için attığı önemli bir adımı oluşturduğunu belirterek, söz konusu vekilin seçimlerden önce şehre davet edildiğini ve roman seçmenlerle bir araya getirildiğini, fakat

seçimlere yansımadağını ifade etmişlerdir. Bir görüşmeci bu konuyu şu şekilde açıklamaktadır:

“Bugün size söz verseler de, yarın görüşleri değişebiliyor. Yarın sizden farklı bir vaatte veya yardımda bulunma sözü veren insanlara hemen dönebiliyorlar (...) Milletvekilini getiriyorsun, ona tamam diyor ama o gidince yine bildiğini okuyor yani.”

(Görüşmeci – 4)

Aynı görüşmeci, söz konusu kimlik aidiyetinin yeterli düzeyde seçime yansımamasını ‘materyalist’ değerlerin yanı sıra romanların bölgesel ve lokal biçimde yaşadıklarını, dolayısıyla bütünsel bir bağ kuramadıklarını ve kimlik aidiyetlerinin zayıfladığı yönünde yorumlamaktadır.

Görüşmecilerden bazıları, partiye üyeliğın, oy verme ile paralellik arz etmediğı ve partiye bağıllık ile nedensel bir bağı bulunmadığını dile getirmişlerdir. Buna göre parti üyeliğının zaman zaman ‘delege ağıalığı’ olarak tabir edilen kimi farklı sebeplerle gerçekleştiğı ve ‘pasif üyeliğın’ hakim olduğı bir üye yapısı söz konusu olmaktadır. Bu bağlamda mevcut üye verilerinin ve üye yapısının alt-kimlik grupları temelinde kategorize edilmesi, anılan problemin açılınması sonrasında mümkün olabilir.*

Bir görüşmeci partideki üye yapısının sorunlarından bahsederken, kişilerin delege seçimleri gibi üyelerin oy kullandığı seçimlerde oy kullanması için birçok yakınıni partiye kaydettiğini fakat bu kişilerin seçimler dışında hiçbir zaman partiye destek olmadığını üzülererek ifade ederken, konuyu şu şekilde dile getirmiştir:

“Bu delege seçimleri, ön seçim bunlar tamamen bir bireyin bir yere aday olurken etrafında bir kitle oluşturmaı gerekiyor. (...) Belki CHP’ye oy vermiyor ama mesela sırf ben ilçe başkanı olayım diye delege olayım diye beni bir üye yap da sana oy vereyim bir faydam dokunsun diye adam gelip üye oluyor. Ya da aday olacak arkadaş topluyor, getirip partiye üye yapıyor ve bir daha o insanlar ne sandığa oturur ne de bir parti etkinliğine katılır, ama sadece delege seçimlerinde gelir sadece mahalledeki yönetimi ve ilçe yönetimini belirlerken çok büyük bir etkidir.”

(Görüşmeci 1)

Görüşmeci, konuyla ilgili olarak aktif üye – pasif üye sorununu engellemek için çeşitli çalışmalar ve araştırmalar yaptıklarını belirtmiştir. Bu konuda aynı irtibat numarasına kayıtlı birçok kişi ile karşılaştıldığını ifade etmiş ve partinin mevcut üye yapısı hakkında da çıkarım yapmaya uygun paylaşımlarda bulunmuştur. Şehirde parti üyesinin yaklaşık 13,500 civarında olduğunu söyleyen görüşmeci, 6000 kadar üyenin

* Alt-kimlik gruplarının parti üyeliğı oranlarının sayısal tespiti mümkün değildir. Görüşmeciler, parti üyelerinin alt-kimlik aidiyetlerine göre kategorize edilmesinin sadece tahmini olarak mümkün olabileceğini belirtmişlerdir.

Alevi vatandaşlar olduğunu belirtmektedir. Örneğin Kürtlerin üyelik oranının ne kadar seviyede sorulduğunda, yaklaşık 1000 civarı üye bulunduğunu aktarmaktadır. Fakat söz konusu takribi verilerin aktif – pasif üye ayrımından hangisine dahil edileceği konusunda görüşmeci şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Kürt vatandaşlarımız partimize üyeler ama birazcık daha delege yapısından kaynaklı. Hani ne kadar üye yaparsan kendinden orda delege çıkmanın ayrıcalığı daha fazla oluyor. Ondan dolayı üye yapılmış. Bunların üye yapımlarının hepsi de 1999 yılında üye yapılmış, ben bunu bir araştırdım. Bu Kürt seçmenlerimizin bize üye olmaları, 1999’da üye yapılmış, 1999 yılında da CHP önseçim yapmış. O dönem, Kürt bir belediye başkanımız var, etrafındaki herkesi üye yapmış. Bizim parti çalışmalarımıza da pek katılmıyorlar.”

(Görüşmeci 1)

Görüşmecinin aktardıklarından, mevcut üye yapısında görülen alt-kimlik kategorizasyonunda ‘delege ağalığı’ sorunsalı nedeniyle parti – seçmen ilişkisini yansıtmayan sonuçlar çıkmaktadır. Fakat tüm üyeliklerin ‘delege seçmenliği’ amacıyla gerçekleştiği söylenemese de, üyelikler ve oy verme davranışı arasındaki ilişkinin her zaman doğrusal olamayabileceği söylenebilir. Benzer şekilde eski bir DSP’li olan bir görüşmeci, söz konusu üyelik yapısı hakkında şunları söylemiştir:

“Ben partideki üyeliklerin hiçbirini ciddiye almıyorum, hiçbir analize değer bir üyelik yapısı yok. Bu herhangi bir sonuç vermez. Şöyle söyleyeyim; SHP’nin barajı aşamadığı, dibe vurduğu zamanlarda Eskişehir’de üye sayısı aldığı oydan fazlaydı.”*

(Görüşmeci 9)

Fakat görüşmecilerin hepsi üyelik sıralamasında partiye en fazla üye olan alt-kimlik grubunun başında Alevileri görmektedir.* Yine oy verme düzenindeki sıralama parti üyeliği sıralaması ile paralellik arz etmektedir. Tek farklılık romanlar konusunda gözükmektedir. Şöyle ki; görüşmecilerin bir kısmı romanların üye olduklarını fakat oy vermediklerini söylerken, diğer grup ise romanların parti ile bağlarının olmadığını söylemektedir. Öte yandan şehirdeki diğer bir alt-kimlik grubunu oluşturan mülteciler konusunda, partiye herhangi bir mülteci grubun katılıp katılmadığını sorduğumuzda tüm görüşmeciler mültecilerin örgüt yapısında olmadıklarını söylemişlerdir.

Sonuç olarak görüşme bulguları, Eskişehir’de partinin en fazla oy aldığı kesimlerin başında Aleviler olduğunu göstermektedir. Bu gruba dahil edilebilecek

* Söz konusu duruma partinin İzmir yerinde de karşılaşılmıştır. Yapılan mülakatlarda görüşmeci, (alt-kimlik gruplarının da belirlediği) üyelerin yoğun olduğu yerlerden oy alamadıklarını ve tersine, üyeliklerin olmadığı bölgelerden oy aldıklarını belirtmektedir. Çalışmada partinin seçmen kitlesi ile üye bazında destekçilerinin örtüşmediği dile getirilmiştir. bkz. Emre, a.g.e., ss. 81-82

* Bu da (delege seçmenliği ve pasif üye konularından bağımsız olarak) örneğin üye ve seçmen ikileminde doğrusal bir çizginin Aleviler açısından varlığını göstermektedir.

ikinci büyük grup ise Kürt Alevileri olmaktadır. Görüşmecilerin ezici bir çoğunluğu* bu hususta hemfikirdir. Balkan göçmenleri ve Tatarlar ise görüşmecilerin zikrettiği son grupları oluşturmaktadır. Partinin üye yapısı bağlamında alt-kimlik gruplarının oranı da benzer bir sıralamaya sahiptir, fakat aktif ve pasif üye ayrımına neden olan ve ‘delege ağalığı’ olarak ifade edilen durum, kimi zaman seçmen ile üyelik yapısını birbirinden ayıran sonuçlara sebep olmaktadır. Tüm bunlardan hareketle, partinin şehrin alt-kimlik gruplarından birçoğunu kapsayan çeşitliliğe sahip olduğunu ancak hakim kimlik grubunun Alevilerden oluştuğu söylenebilir.

Aşağıda görüşmecilerin cevaplarından partiye oy verme ve üyelik oranlarının alt-kimlik grupları açısından kategorize edildiği tablolar yer almaktadır.

* Yalnızca bir görüşmeci birinci sıraya Balkan göçmenlerini koymaktadır.

Tablo 3: Alt-Kimliklerin Partiyeye Oy Verme Durumları Hakkında Görüşmeci Cevaplarını Gösterir Tablo

Görüşmeci	Birinci	İkinci	Üçüncü	Dördüncü	Beşinci	Altıncı
G-1	Aleviler	Kürtler				
G-2	Aleviler	Kürtler	Romanlar	Tatarlar		
G-3	Aleviler	Kürtler				
G-4	Aleviler	Kürtler	Tatarlar			
G-5	Aleviler	Kürtler				
G-6						
G-7						
G-8						
G-9	Balkan G.	Aleviler	Çerkezler			
G-10	Aleviler	Tatarlar	Kürtler	Balkan G.		
G-11	Aleviler	Balkan G.	Kürtler*			
G-12	Aleviler	Balkan G.	Tatarlar	Romanlar		
G-13	Aleviler	Kürtler				
G-14	Aleviler ve Tatarlar*	Kürtler				
G-15	Aleviler	Tatarlar*	Balkan G.	Türkmenler	Çerkezler	Kürtler
G-16	Aleviler	Balkan G.				
G-17	Aleviler	Balkan G.				
G-18	Aleviler	Hemşeri Dernekleri				
G-19						

* Eskiye göre çok daha az

* Görüşmeci her iki gruba birden ilk sırada yer vermiştir. Tatarların ilk sırada gelme sebebi görüşmecinin görev yaptığı Mahmutiye ilçesindeki Tatar nüfusunda aranabilir.

* Görüşmeci 14 ile ilgili açıklama bu görüşmeci için de geçerlidir.

Tablo 4: Görüşmecilerin Partinin Üye Yapısı Hakkındaki Cevaplarını Gösterir Tablo

Görüşmeci	Birinci	İkinci	Üçüncü	Dördüncü	Beşinci	Altıncı
G-1	Aleviler	Kürtler	Diğerleri*			
G-2	Aleviler	Kürtler	Diğerleri			
G-3	Aleviler	Diğerleri				
G-4	Aleviler	Kürtler	Romanlar	Tatarlar	Diğerleri	
G-5	Aleviler	Kürtler	Romanlar	Tatarlar	Diğerleri	
G-6						
G-7						
G-8						
G-9	Aleviler	Kürtler	Romanlar*			
G-10	Aleviler	Tatarlar	Kürtler	Balkan Göçmenleri	Diğerleri	
G-11	Aleviler	Balkan Göçmenleri	Kürtler	Romanlar	Diğerleri	
G-12	Aleviler	Balkan Göçmenleri	Tatarlar	Romanlar	Diğerleri	
G-13	Aleviler	Kürtler	Diğerleri			
G-14	Aleviler ve Tatarlar	Kürtler				
G-15	Aleviler	Tatarlar	Balkan Göçmenleri	Türkmenler	Çerkezler	Kürtler
G-16	Aleviler	Balkan G.	Kürtler	Çerkezler	Diğerleri	
G-17	Aleviler	Balkan G.	Kürtler	Çerkezler	Diğerleri	
G-18	Aleviler	Diğerleri				
G-19						

4.5.2. Partinin Alt-Kimlik Gruplarıyla İletişimi ve Projeleri

Saha araştırmasında görüşmecilere; partinin şehirdeki alt-kimlik gruplarına yönelik iletişimi bağlamında bu gruplara yönelik –varsa- partinin mikro proje ve araçları hakkında, partinin şehirdeki anılan grupların STK’ları ile ilişkisi hakkında ve

* Bu ibare görüşmecilerin üye yapısında sıralamaya koyulacak belirli bir hakim grubun olmadığı ve diğer alt-kimlik gruplarının karışık olarak yer aldığı durumu ifade etmektedir.

* Görüşmeci Romanların daha önceki yıllarda partide olduklarını ve günümüzde sayılarının azaldığını belirtiyor.

partinin alınan kararlara ve aday belirleme süreçlerine ilişkin söz konusu örgütlerin partiye katılımları hakkında sorular yöneltilmiştir.

Bu bağlamda 19 görüşmecenin katılımıyla gerçekleştirilen mülakatlarda, 2 görüşmeci dışında diğer tüm katılımcılar partinin şehirdeki alt-kimlik gruplarına ilişkin mikro politika ya da projesi olmadığını belirtmişlerdir. Bu yönde cevap veren görüşmecilerin konu hakkında ifade ettikleri kendi içinde 4 ayrı kategoride incelenebilir: birinci grupta, partinin kimlik siyasetinin hiçbir çeşidi ile bağlantılı olamayacağı, diğer bir ifadeyle alt-kimlik gruplarına yönelik mikro temelli bir politik bakış açısının mümkün olamayacağı anlayışı yer almaktadır. İkinci grupta ise parti içi demokrasi problemleri ön plana çıkarılarak, alt-kimlik grupları ile sağlıklı bir iletişimin ve politik çerçevenin olamaması anılan problemlerle ilişkilendirilmektedir. Üçüncü grup, şehirde yer alan alt-kimlik gruplarının somut ve siyaseti ilgilendiren herhangi bir talebi olmadığı için, partinin arz yönünden böyle bir bakış açısı içerisinde olmadığı ifade edilmektedir. Son grupta ise, böylesi politik hattın makro düzeyde bir temel gerektirdiği, dolayısıyla partinin genel merkez düzeyinde bir durum olarak yerelde alt-kimlik gruplarına ilişkin herhangi bir mikro projenin önündeki engeller öne sürülmektedir.*

Birinci grupta yer alan görüşmeciler, sosyal demokrasinin evrenselci yönüne vurgu yaparak gerek yerelde gerekse genel düzeyde, kimlik temelli bir siyasal politika ya da projenin CHP'nin ilkeleri ile çeliştiğini dile getirmişlerdir.* Görüşmeciler, anılan grupların siyasete ilişkin kimlik temelli talepleri olursa, bu taleplerin dile getirilmesi gerektiği söylemiştir. Bu durumda görüşmecilerin kimlik temelli kültürel hakları dikkate aldıklarını fakat siyasetin odağına yerleştirilmesini doğru bulmadıklarını düşündükleri söylenebilir. Bu konuda partinin şehirdeki alt-kimliklerle iletişimi bağlamında herhangi bir proje ya aracın söz konusu

* Bu kategorizasyon her bir kategoriye yekdiğerinden temelden ayırmamaktadır. Başka deyişle cevaplarıyla bir gruba dahil olan görüşmecenin başka bir grubun bakış açısını yansıtan ifadeleri de bulunabilmektedir.

* Sosyal demokrasi ve evrensel değerler ilkesi, diğer görüşmeciler tarafından da dile getirilmiştir. Fakat birinci gruptaki katılımcılar siyasal olanın hiçbir şekilde kimliğe yönelik olamayacağını ifade etmektedir.

olmamasının, sosyal demokrasinin evrenselciliği ve toplumdaki ekonomik kırılmalar üzerine doğuşu ile ilişkilendiren bir bakış açısı hakimdir.*

Konuya bu bakış açısından yaklaşan bir görüşmeci, kimlik grupları ile iletişimin onların kimlik aidiyetlerine özgül bir yaklaşımla değil, genel sorunların içeriğini oluşturdukları için, başka deyişle makro perspektiften iletişim sağlamak ile mümkün olabileceğini, fakat bu süreçte kimliksel aidiyetlerle ilgili taleplerin de partiye yansıtılabileceğini aktarmıştır:

“Niye iletişim kurarız onlarla? Onlarla etnik siyaset yaptığımız için değil. O platformun, o varlığın sorunları nedir? Çözülmesi gereken sorunları var mıdır? Bununla ilgili ilişki kurmak zorundayız zaten. Ama mesela Romanlar farklı bir yapı, onları aşağılayalım ya da yüceltelim diye ilişki kurmayız. Sorunları nedir diye kurarız, kültürel kimlik talepleri varsa bizim ilkelimize programımıza uyuyorsa dile getiririz.”*

(Görüşmeci – 19)

İkinci grubu oluşturan cevaplar, parti içi demokrasi meselesine odaklanmaktadır. Bu bağlamda politika ya da proje üretilmemesinin sebebi örgütsel problemler ile ilişkilendirilmektedir. Buna göre, anılan örgütsel problemler, partinin kimlik gruplarıyla iletişimini engellemektedir. Örgütsel dinamizmin yok olması ve merkeziyetçiliğin, partinin yerelde kimlik gruplarıyla bağ kurmasını engellediği ifade edilmiştir. Bu durumun, partinin STK ile iletişiminin ve katılım mekanizmasının niteliğini de etkilemekte olduğu söylenmektedir. Bir görüşmeci, bu konuyu şöyle açıklamaktadır:

“Burada bu konuda politika üretilmiyor, kafa yorulmuyor. Örgüt yok burada. Bu yüzden bu konu konuşulmuyor. (...) Ne alt-kimliği? İşte, işin kolayı biz evrensel bakıyoruz diyorlar. STK’larla da ilişkisi özel günler ya da ziyaret dışında yok, onlarla bir mekanizma yapıp yönetimde kongrelerinde etkin olma gibi bir şey akıllarının ucundan bile geçmiyor. Sen mesela Alevilere aşure yemeği vermek dışında ilişkin yoksa Hacı Bektaş Veli Vakfı ile, sonra onu da kaale almıyorsun zaten.”

(Görüşmeci – 11)

Benzer şekilde, yerel düzeyde alt-kimlikler ile parti arasında sağlıklı bir etkileşimin gerçekleşemediğini söyleyen başka bir görüşmeci, söz konusu olguyu partideki merkeziyetçi bakış açısı ile bağlantılandırmaktadır:

* Bu durum, “Sosyal Demokrasi ve Kimlik Bunalımı” başlıklı bölümde bahsedilen sorunsal ile ilişkilidir; toplumsal yapıdaki kırılmaların görece yön değiştirmesi ve sosyal demokrasinin “ekonomizmi” arasında duran anılan sorunsal, merkez solun kimliksel tanıma taleplerine duyarlı olamaması ile ortaya çıkmıştır.

* Görüşmecinin bu ifadesi, sosyal demokrasinin evrenselciliği ile kimliğe dayalı toplumsal bölünmelerdeki ‘farklılık mantığı’ ikilemini yansıtmaktadır. Söz konusu durumda, alt-kimlikleri farklılık mantığı ile yansıtan bir politika arzını yadsıyan, fakat olası kimliksel hassasiyetlere dayalı taleplere de refleksler geliştirebilen bir ikilem içinde hakim olan yönün birincisi olduğu söylenebilir.

“Yerel yönetimlerin işi budur zaten. Alt-kimliklere yönelik mikro projeler üretmek onlara sahip çıkmaları gerekir. CHP’liler yerel yönetimlerin güçlenmesine en büyük itiraz edenler, yani CHP’de çok itiraz edilirdi. Daha çok merkezi yönünü benimserler. Bunun nedeni şeydir; bu kimliklerin, ete kemiğe bürünmesi ile ilgili falandır.”

(Görüşmeci – 9)

Şehirdeki kimlik gruplarına özgün mikro projelerin, parti içi demokrasi sorunları ile ilişkili olarak gerçekleştirilemediğini ifade eden tüm görüşmeciler, partinin örgütsel anlamda işlerliğini yerine getiremediğini ve bu yüzden yerelde mikro amaçlara yönelmesinin mümkün olmadığını belirtmişlerdir. Örneğin bu görüşmeciler, alt-kimlik gruplarına bağlı olan STK ya da kitle örgütlerinin partinin yerelde aldığı kararlara ya da aday belirleme süreçlerine katılımı konusunda, ‘üstten dayatmalı’ bir yönetim anlayışının hakim olduğunu ve seçim öncesi aday belirleme gibi süreçlere bu bakış açısının hakim olduğunu dile getirmişlerdir. Buna göre, söz gelimi seçim öncesi aday belirleme sürecinde şehirdeki söz konusu grupların STK’ları ya da kitle örgütlerinin katılımının gerçekleşmemesinin sebebi, merkezi yoklama usulü ile aday belirlenmesidir.

Üçüncü grup, belirtildiği üzere şehirde böyle bir talebin olmayışını esas almakta ve ‘mikro hedef’ benzeri bir çalışmanın ortaya çıkması için ortada nesnel ve somut bir sorunsalın olması gerektiğine işaret etmektedir. Diğer bir deyişle, buna göre şehirde yaşayan alt-kimlik gruplarının, kimliksel aidiyetleri ya da tanınma/farklılık hassasiyetleri ile ilgili bir problemleri ve dolayısıyla talepleri yoktur. Bu anlamda örneğin şehrin demografik yapısında önemli yer kaplayan Tatarlar, Balkan Göçmenleri ve Çerkezler gibi alt-kimliklerin kültürel miraslarını devam ettirmesi söz konusu olabilir, fakat siyasetin konusuna dönüşecek herhangi bir beklentileri olmadığı vurgulanmıştır. Bir görüşmeci de partinin şehirde alt-kimlikleri gözetenek seçmen profili oluşturduğunu, fakat bunun mikro uygulamaya dönüşmesinin hem yerelin koşullarında zor olduğunu hem de söz konusu gruplara böyle bir uygulama yapmaya gerek olmadığını, böyle bir çalışmanın sadece belirli ve yapısal anlamda siyasal talepleri olan gruplar için söz konusu olabileceğini ifade etmiştir:

“Örneğin Tatarların somut talepleri var mı? Siyaset üretmek için. Romanların var; iş bulamıyorlar. Herkes onlara iyi gözle bakmıyor, dışlandıkları için ekonomileri zayıf. (...) Onların, somut bazı şeylerini koyabiliriz. Ama Tatarların, Çerkezlerin vs kendilerine has, Türkiye’nin genel politikalarından bağımsız olarak siyasetten bir talepleri var mı? Yok. Şimdi Eskişehir açısından baktığım zaman bunlara özel proje üretmeyi gerektirecek bir durum yok. Alevilerin de kendi

inançlarından dolayı bazı talepleri olabilir ama onlara, Eskişehir’de partinin siyasi söylem dışında yapacağı pek bir şey yok”
(Görüşmeci 12)*

Dördüncü olarak belirtilmesi gereken grup ise, kimlik bazlı uygulama, politika ya da projelerin yerel yönetim düzeyinde gerçekleştirilmesinin mümkün olmadığını imlemektedir. Bunun nedeni ise kimlik sorunsallarının genel ve kapsayıcı bir makro politika ile ele alınabilir yapısında aranmaktadır. Bu anlamda görüşmeciler, partinin yerel yönetim birimlerinin ve belediyelerin sorun çözücü nitelikte değil, sadece kamuoyu oluşturma yönünden alt –kimlikler bazında iletişim kurabileceklerini ifade etmişlerdir.

Şehirde bulunan alt-kimlik gruplarına yönelik ‘mikro hedef’ kapsamında herhangi bir projenin ya da aracın var olup olmadığına ilişkin kimi görüşmeciler 2 projeden bahsetmişlerdir. Söz konusu iki uygulamadan birincisi Alevilere, ikincisi ise Romanlara yönelik bir çalışmayı kapsamaktadır. Birincisi, belediye tarafından Eskişehir’deki tüm cemevlerinin elektrik, su, doğalgaz gibi giderlerini karşılanmasıdır. Söz konusu uygulamanın, cemevlerinin hukuki statü tartışmaları noktasında anlam taşıdığı söylenebilir. İkinci proje ise, Eskişehir’in Alpu ilçesinde yoğun olarak yaşayan Roman vatandaşları kapsayan ve onların ekonomilerini canlandırmak adına belediyenin bir çalışması ile ilgilidir. İl Başkan Yardımcısı olan bir katılımcı, şehrin alt-kimliklerinden başta Alevilerle ilgili ve diğer gruplarla ilgili olan uygulama ve etkinlikleri şu şekilde aktarmıştır:

“Mesela bizim Mahmutiye Belediyesi ilçe belediyemizin meclis üyesi Kürttür. İsmet Paşa köyü vardır, her ne kadar muhacir bir köy olsa da oraya Kürt halkı yerleştikçe, orası bir Kürt köyü oldu. Orada mesela referandum seçimlerinde ve 2014 yerel seçimlerinde oylarımız hep artmıştır. Orada bir çalışmamız oldu; buradaki yaşayan Kürt halkımızı orada yaşayan Kürtlerle buluşturduk. Aynı dili konuşan insanları. Bir olduğumuzu anlatmak istedik onlara (...) Roman vatandaşlarımızla en son, seçim öncesinde İzmir milletvekilimiz Özcan Purçu’yu getirdik. Kendisi Romandır; Eskişehir’de Alpu bölgesinde 2000’e yakın Roman vatandaşımız var onlarla buluşturduk. Yaklaşık 3 yıldır Roman vatandaşlara yönelik çalışma yapıyoruz. Onların çeribaşı isminde liderleri vardır; onlarla sürekli olarak görüşürüz, bir dertleri olduğunda her zaman yanlarında dururuz. En son çok güzel bir etkinlik yaptık ve bir konserle taçlandırdık Roman vatandaşlarımızı (...) Eskişehir’de mesela biz Alevilerle şöyle bir çalışma yapıyoruz; 2 Temmuz anması oldu, partiler olarak katılım yaptık ve belediyelerimizden bu tarz etkinliklere, Alevilerin taleplerine kesinlikle katkı vermelerinin bildirisini yayınladık. 2014 yerel seçimlerinden sonra, Türkiye’de bir ilki yaptık yerel yönetimlerde, belediyelerimizde, belediye meclislerimizde, CHP olan belediye meclislerimizde, Cemevlerinin elektrik, su ve doğalgaz giderlerinin tüm masraflarını belediyeler karşılıyor. Türkiye’de ilk önce cemevlerine statü kazandıran yerel yönetimimiz var ve bütün masraflarını belediyelerimiz karşılıyor.”

(Görüşmeci 1)

* Görüşmecinin bahsettiği gruplar için partinin bahsedilen iki uygulamasına ilerleyen bölümde yer verilecektir.

Görüşmeci, şehirdeki 28 Alevi köyünden 22 tanesinde cemevleri olduğunu ve CHP Belediyelerinin ve partinin katkılarının bu konuda da etkin rol oynadığını belirtmiştir. Ayrıca Alevi gruplarının dernekleri ya da kitle örgütleri ile parti arasında sürekli ve etkili bir ilişki olduğunu vurgulamıştır. Şehirdeki diğer alt-kimlik gruplarına yönelik genellikle etkinlik bazında bir eylemden söz edilebileceğini söyleyen görüşmeci, her gruptan STK ve kitle örgütlerinin belirli oranlarda partiye katılımının gerçekleşebildiğini aktarmıştır. Bu bağlamda söz edilen katılım, yerel bazda alt-kimlik grupları ile ilgili örgütlerin meclis üyelikleri süreçlerde temsil edilme taleplerinin dikkate alındığını imlemektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, bu görüşmeci de parti adayı belirleme sürecine, anılan grupların katılımını sağlayacak herhangi bir mekanizmanın olmadığını zira merkezi bir yukarıdan atamanın söz konusu olduğunu paylaşmıştır. Romanları kapsayan diğer bir projeyi* ise İl Genel Sekreteri şu şekilde dile getirmiştir:

“Mesela Odunpazarı Belediye Başkanı’nın onlarla ilgili bir çalışması var. Şimdi orada bunlar eskiden gümüş işi yapıyorlardı. Ama el işçiliği ve babadan anadan gördükleri yöntemlerle yaptıkları için pahalı tabii. Gümüş Çin’den daha ucuza ve daha fabrikasyon olarak geldiği için onu terk etmek zorunda kaldılar çünkü satamamaya başladılar. Şu anda ana meslekleri tesbihçiliğe döndüler. Mesela Odunpazarı bölgemiz bizim turistik bir bölge ve şehir dışından sürekli oraya insanlar geliyor. Odunpazarı Belediye Başkanı onlara dedi ki: ‘Kooperatifleşsin, size bu kooperatifinize ben oradan bu el emeklerinize satabileceğiniz yerler vereyim’ dedi.”

(Görüşmeci 4)

Şehirdeki alt-kimlik gruplarının STK’ları ile parti arasındaki ilişki ve söz konusu sivil toplum aktörlerinin yerelde parti politikalarının oluşumuna ve adayların tespitine yönelik katılımı hususlarında, böyle bir iletişimin ve katılım mekanizmasının varlığına ilişkin görüşmecilerin büyük bir kısmı, söz konusu süreçlerden özellikle katılım mekanizması mevcut olmadığını ya da sağlıklı olarak işlemediğini belirtmiştir. Parti ve sivil toplum arasındaki iletişimin niteliği verilen cevaplara göre; parti ve STK’lar arasındaki iletişimin sürekli ve sağlıklı işlediği, parti ve STK arasındaki iletişimin özel günler, ‘etkinlik’ ya da seçime yakın dönemlerde gerçekleştiği ya da STK’lar ile nesnellik arz eden hiçbir iletişimin mevcut olmadığı şeklinde iki gruba ayrılmaktadır.

* Söz konusu projenin, belirli bir kimliğin kültürel, etnik ya da dinsel bir aidiyetten doğan taleplerine yönelik olmadığı görülmektedir. Fakat yapılan projenin yalnızca o bölgedeki Roman vatandaşları kapsaması konumuz açısından dikkate alınmıştır.

Aşağıdaki tablolar, katılımcıların parti ve şehirdeki alt-kimlik gruplarının STK'ları ile arasındaki iletişim ve STK'ların parti kararlarına ve aday belirleme süreçlerine katılımları konusundaki cevaplarını göstermektedir.

Tablo 5: Partinin STK'lar ile İletişimi Hakkında Verileri Gösterir Tablo

Görüşmeci	Partinin STK'lar ile İletişimi
G-1	Sürekli iletişim var.
G-2	Sürekli iletişim var.
G-3	Sürekli iletişim var.
G-4	Sürekli iletişim var.
G-5	Sürekli iletişim var.
G-6	Sadece seçim zamanlarında.
G-7	Sürekli iletişim var.*
G-8	Sürekli iletişim var.
G-9	Seçim zamanları haricinde iletişim hiç yok.
G-10	Sürekli iletişim var.
G-11	Seçim zamanları haricinde iletişim hiç yok.
G-12	Kamuoyu oluşturma olarak iletişim var.
G-13	Sadece etkinlik bazında iletişim var.
G-14	Sürekli iletişim var.
G-15	Yeterince ilişki yok.
G-16	Sürekli iletişim var.
G-17	Sadece seçim zamanlarında.
G-18	Etkinlik bazında iletişim var.
G-19	Yeterince iletişim yok.

* Görüşmeci, STK'lar ile söz konusu ilişkiyi alt-kimliklerle iletişim kurma amacıyla değil, anılan STK'lardaki kişilerin parti ile bağları dolayısıyla, başka deyişle zaten partide oldukları için kişisel olarak görüşüldüğü şeklinde aktarmıştır.

Görüşmecilerin cevaplarından görüldüğü üzere, söz konusu 19 görüşmeciden 10'u birinci grupta ve 9'u ikinci grupta yer almaktadır.* Parti ve STK arasındaki iletişimin süreksiz, belirli özel günler ve etkinliklere ya da ziyaretlerle sınırlı, alt-kimlik grupları ile parti arasındaki organik bağı sağlamaktan uzak olarak tanımlayan ikinci grupta yer alan iki görüşmeci, söz konusu durumun odak noktasına Türkiye'de 1980 sonrası oluşan sivil toplumun alanının daraltılması ve STK'ların gücünün azalışını yerleştirmektedir. Dolayısıyla hemen tüm görüşmecilerin paylaştığı bu olguyu iki görüşmeci ön planda tutmuş, parti ve STK'lar arasındaki bütünleşme problemini söz konusu olgu ile ilintilendirerek, bunun Türkiye'nin yapısal bir problemi olduğunu ifade etmişlerdir. Buna göre STK'ların parti ile iletişiminin zayıflığı sistem ile ilgili bir durumdur.

* İkinci grubu oluşturan cevaplar birbirinden farklı olabile de, sürekli iletişimin olmadığı yönünde hepsi birleştiği için aynı grupta kategorize edilmiştir.

Tablo 6: STK'ların Yerel Düzeyde Parti Kararlarına Katılımları Hakkında Verileri Gösterir Tablo

Görüşmeci	STK'ların Parti Politikalarına Katılımı
G-1	Parti ile birlikteiler, kararlara etkileri var.
G-2	Kararlara katılım var.
G-3	Kararlara katılım söz konusu değil.
G-4	Parti politikaları oluşumunda her zaman bilgi alışverişi var.
G-5	Kararlara katılım var.
G-6	Kararlara katılım yok.
G-7	Katılım alt-kimlik bazında yok.
G-8	Katılım yok.
G-9	Herhangi bir katılım yok.
G-10	İlişki var ama kararlara dahil olmuyorlar.
G-11	Hiçbir şekilde katılım mekanizması yok.
G-12	Katılım yok, STK'larla sadece kamuoyu oluşturma bazında bir ilişki var.
G-13	STK'lar kararlara katılım sağlayacak yetkinlik ve özgürlüğe sahip değiller.
G-14	Katılım var.
G-15	Karar alma süreçlerinde alt-kimliklerin görüşü alınıyor.
G-16	STK'larla ilişki olmasına rağmen geri dönüş yok ve katılım yok.
G-17	Katılım yok.
G-18	İnformel anlamda yerel politikaların şekillenmesinde alt-kimliklerin katılımı var.
G-19	Böyle bir katılım söz konusu değil.

Görüşmecilerin çoğunluğu parti ve STK'lar arasındaki ilişki bakımından, yerel kararlara yönelik şehirdeki alt-kimlik gruplarının katılımının mevcut

olmadığını ya da yeterince sağlıklı olmadığını kaydetmişlerdir. 7 katılımcı ise söz konusu ilişkide formel ya da informal şekillerde alt-kimliklerin karar alınmasında aktör olarak yer aldığını ifade etmişlerdir.* STK'ların kararlara katılımı noktasında alt-kimliklerin böyle bir aktör olarak yer aldığını söyleyen kimi görüşmecilerin aktardıklarından, informal katılımın parti – STK ilişkisi içinde, alt kimliklerin kitle örgütleri ve STK'larında ve partide de yer alan üyelerin brifing vermesi ve ön seçim uygulanmadığı durumlarda parti merkezinin yereldeki STK'larla parti politikalarının oluşturulmasında söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Formel katılım ise, ön seçim uygulandığı durumlar ve söz konusu örgütlerin belediye meclisi gibi yerel alanlarda temsil edilmesi aracılığıyla gerçekleşmektedir.

Tablo 7: STK'ların Partinin Aday Belirleme Süreçlerine Katılımı Hakkında Verileri Gösterir Tablo

Görüşmeci	STK'ların Partinin Aday Belirleme Süreçlerine Katılımı
G-1	Milletvekili aday belirleme süreçlerinde etkileri yok, sadece belediye meclislerinde temsil edilme durumlarında etkileri var.
G-2	Katılım yok.
G-3	Katılım yok.
G-4	Önseçim olsa da olmasa da aday belirleme süreçlerinde etkileri var.
G-5	Katılım yok.
G-6	Katılım mekanizması yok.
G-7	Katılım yok.*
G-8	Katılım yok.
G-9	Katılım yok.
G-10	Katılım yok.
G-11	Katılım yok.

* Görüşmecilere sorulan ve STK'ların kararlara katılımları ile kastedilen daha çok informal şekilde kararlara katılım sağlanma durumunu içermektedir.

* Görüşmeci, gerek aday belirleme sürecinde böyle bir mekanizmanın olmadığını gerekse aday belirlerken parti içinde kimliğin etkisi olmadığını ifade etmiştir.

G-12	STK'ların gücü yok, katılım yok.
G-13	Katılım yok, STK'lar özgür olmadığı için olmasına gerek de yok.
G-14	Katılım yok çünkü önseçim yok.
G-15	Aday belirleme sürecinde katılım yok.
G-16	Katılım yok çünkü önseçim yok.
G-17	Katılım yok çünkü önseçim yok.
G-18	İnformel anlamda yönetimlerin oluşmasında ve aday belirlenmesinde alt kimliklerin etkisi var.
G-19	Katılım sağlayacak mekanizma yok.

Tablodan görüldüğü üzere, 19 görüşmeciden 2'si* dışında tüm görüşmeciler partinin aday belirleme sürecinde (alt-kimliklerin de dahil olduğu) STK'ların katılımının olmadığını söylemişlerdir. Söz konusu görüşmecilerin bu konuda vurguladıkları ve en fazla tekrar eden husus, aday belirleme sürecinde merkez yoklaması usulünün benimsenerek önseçimin uygulanmamasıdır. Görüşmeciler, bu durumun parti içi demokrasi konusunda sorunlar doğurduğu ifade edilmiştir. İkinci olarak kimi görüşmecilerin vurguladığı husus ise, partinin STK'larla iletişimi ve yerel kararlara katılım konularında değinildiği gibi, Türkiye'de zayıflayan STK'ların Batı tipi bir katılımının yapısal olarak mümkün olmadığı yönündeki paylaşımlarını içermektedir. Bununla ilintili olarak bir görüşmeci, kendi içinde yetkin olamayan STK'ların 'özgür' de olamadığı ve bu bağlamda çoğu zaman iktidar partisi ile yakın ilişkide olduğunu vurgulamaktadır. Bu görüşmeciye göre, demokratikleşme ve katılım anlamında böyle bir sivil toplum yapısının parti ile ilişkisinin onun özgürlük ve yetkinlik derecesine bağlı olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Buna karşın, aday belirleme sürecine katılım mekanizmasının söz konusu olmadığını ifade eden görüşmecilerin söz ettiği merkez yoklama usulü ve önseçimin uygulanmaması konusunda, katılımın mevcudiyetini olumlayan bir görüşmeci, önseçim uygulanmadığı zamanda da alt-kimlik grupları ve STK'lar ile aday

* 1 numaralı görüşmeci STK'ların aday belirleme sürecinde etkin olmadıklarını doğrudan ifade ettiği için, katılım olmadığını ifade eden görüşmecilerle aynı grupta ele alınmıştır.

belirleme süreçlerinde ve yerel kararlar konusunda gerekli fikir alışverişinin yapıldığını ifade etmektedir:

“Çoğu STK yöneticileri ve üyeleri, aynı zamanda Cumhuriyet Halk Partisine de üyeler. Önseçim olduğunda bunların oy kullanma hakları var. Ama önseçim yapmadığımız zaman da mesela bu erken genel seçimde, burada genel merkez düzeyinde genel başkan ve genel başkan yardımcılarını gelerek STK’ların önde gelenleriyle görüş alışverişinde bulundular. Hem adayların belirlenmesinde hem de bundan sonraki parti politikalarını oluşturacak bilgi alışverişi de yapıyorlar.”

(Görüşmeci 4)

Görüşmecinin bu ifadesi parti içi demokrasi problemi temelinde öne sürülen ve alt-kimlikler ile parti arasındaki iletişimin, kararlara ve aday belirleme süreçlerine katılımın mevcut olmadığını imleyen eleştirilere karşılık, önseçim uygulanmadığı zamanlarda da söz konusu grupların ve STK’ların parti kararların oluşumunda ve adaylarının tespitinde bir aktör olarak her zaman yer aldığını imlemektedir. İnformel anlamda alt kimliklerin söz konusu süreçlerde, önseçimden bağımsız olarak yer aldığını dile getiren başka bir görüşmeci de bu konuda şunları söylemektedir:

“Formel bir mekanizma olduğunu söyleyemeyiz. Ancak informal bir şekilde etki yapabilir. Yönetimlerin oluşmasında, yerel politikaların geliştirilmesinde tabii ki bir parametre olarak her zaman varlar. Karşınızda örgütlü bir yapı varsa ve o örgütlü yapının temsilcisinin sizin de içinde olması siyaseten bir anlam taşır. Çünkü o kitlenin bütün sorunlarını anlama bakımından basamakları atlamış olursunuz, bu mantıklı bir yaklaşımdır. Yönetimler oluşurken bu kimliklerden insanların olması, sorunların iyi anlaşılması bakımından önemlidir, temsil özelliği bakımından da önemlidir. (...) Aynı şey genel merkez yönetimi için bile vardır. Genel merkez de belli verileri gözeterek, belli kesimlerin parti meclisinde temsil edilmesi istenir.”

(Görüşmeci 18)

Tablo 5’te görüldüğü üzere, görüşmecilerin yaklaşık yarısı parti ve STK ilişkisinin sağlıklı ve sürekli olduğu konusunda hemfikir iken, Tablo 6’da partinin kararlarının şekillenmesinde STK’ların rolü konusunda sayı azalmıştır. Tablo 7’de adayların tespitine STK’ların katılımı konusunda ise bu sayının yaklaşık yüzde 10’a kadar gerilediği dikkat çekmektedir. Alt-kimlik gruplarının parti ile ilişkisi bağlamında önem arz eden bu verilere göre partiye anılan grupların da dahil olduğu kitle örgütleri ve STK’ların katılımı konusunda eksiklikler olduğu söylenebilir. Görüşmecilerin çoğunluğunun bu son iki hususta söz konusu çıkarımı yapmayı destekleyen yanıtlar verdikleri gözükmektedir. Bu bağlamda partinin STK’larla iletişiminin olduğu fakat söz konusu iletişimin niteliği konusunda, alt-kimliklerle parti arasındaki bütünleşmeyi gözetken bir bakış açısının olmadığı sonucu çıkarılabilir.

Sonuç olarak yapılan saha araştırmasında görüşmecilere Eskişehir yerinde CHP'nin alt-kimlik gruplarıyla ilişkisi bağlamında; bu gruplara ilişkin yapılan mikro projeler ya da çalışmalar, bu grupların STK'ları ve kitle örgütleri ile partinin iletişimi, partinin kararlarına ve aday belirleme süreçlerine söz konusu örgütlerin ve grupların katılımı konularında sorular sorulmuştur. Gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde görüşmecilerin şehirdeki alt-kimlik gruplarına* ilişkin partinin iki farklı çalışmasından söz edilmiştir. Bu bağlamda 19 görüşmeciden 2'si söz konusu projelerden söz etmiş diğer görüşmeciler ise alt-kimlik gruplarına yönelik böyle bir mikro hedefli uygulamanın mevcut olmadığını belirtmişlerdir. Katılımcıların büyük bir bölümü, farklı nedenlerle şehirde alt kimliklere yönelik uygulamanın olmadığını ifade etmişlerdir. Bu nedenler sırasıyla CHP'nin gerek sosyal demokrat bir parti olarak gerekse kendine has ilkeleri dolayısıyla kimlik politikalarının hiçbir türevini içeren bakış açısına sahip olmaması, parti içi demokrasinin eksikliklerinden kaynaklanan sorunlar dolayısıyla parti örgütünün toplumsal taleplere duyarlı olamaması, şehir bazında yer alan alt-kimlik gruplarının (iki grup dışında)* siyasetten beklenti içerecek bir kimlik aidiyeti temelinde talepleri olmaması ve son olarak da söz konusu uygulamaların genelden yapılması gerektiği ve imkanları oldukça kısıtlı olan yerel yönetimlerdeki parti örgütünün ve belediyelerin söz konusu gruplara ilişkin proje ya da politika üretmesinin önündeki engeller* şeklinde özetlenebilir. Genel olarak görüşmecilerin aktardıkları, parti ile şehrin alt-kimlik gruplarının 'kimlik' nosyonu etrafındaki iletişimi çeşitli etkinlikler düzeyinde ortaya çıkmaktadır.

Parti ile alt kimlikleri temsil eden STK'lar arasındaki ilişki bakımından verilen yanıtlar da bu minvalde, kitle örgütleri ve STK'larla parti arasında sürekli bir iletişim olduğu fakat bu iletişimin kararlara ya da aday tespit süreçlerine katılım noktasında yansımadığı görülmektedir. Bu anlamda şehirdeki alt-kimlik gruplarının farklılık profillerine parti açısından bir duyarlılık söz konusudur. Fakat söz konusu

* Bu gruplara şehrin demografik yapısına yansımaları açısından şu gruplar başlıca örnekler olarak gösterilebilir: Aleviler, Kürtler, Romanlar, Balkan Göçmenleri, Tatarlar, Çerkezler ve Mülteciler.

* Söz konusu gruplara ilişkin uygulamalara daha önce yer verilmiştir.

* Kimi görüşmeciler konuyu bu şekilde yorumladıklarında kendilerine yerelin kısıtlı koşullarını gözeterek uygulamaları anlamı vurgulanarak soru yinelenmiştir. Katılımcılar bu düzeyde de bir uygulamanın söz konusu olmadığını tekrar etmişlerdir.

duyarlılığın kısıtlı ve parti ile söz konusu grupların hepsiyle kimliksel ‘farklılıkları’ temelinde bir sürecin olmadığı söylenebilir. Görüşmecilerin çoğunluğunun aktardıkları verilerden hareketle, parti ile alt-kimlik grupları arasındaki iletişimin katılıma yansımadağı sonuca, partinin (yukarıda anılan dört nedenin de etkisini göz ardı etmeden) şehirdeki kimliksel aidiyete dayalı kırılma hatlarına dayalı bir perspektife yeterince sahip olmadığı, diğere bir ifadeyle kentin verilerini kimlik profillerini de dikkate alarak okumadağı sonucuna varılmaktadır.

4.5.2.1. Partinin Mülteciler Konusundaki Yaklaşımı

Önceki bölümlerde bahsedilen ve kimliğe dayalı yeni toplumsal bölünmeler kapsamında içerilen göç olgusu ve sosyal demokrasi etkileşimi, çok-kültürlülük sorunu ile bağlantılı olarak merkez sol partilerin kısaca kuram ve pratiğı arasında yaşanan çelişmeyi, başka deyişle krizi ifade etmektedir. Bu durum sosyal demokrasi ideolojisinin evrenselci enternasyonalizm ilkesi ile taban tabana zıt olarak ortaya çıkan, merkez sol partilerin göçmenlere karşı kimi sınırlayıcı tutum ve uygulamalarında görölmektedir. Bu anlamda ideolojinin evrenselci çerçevesinin ulusalcı çizgiye kaydağı tartışması gündeme gelmiştir.*

Yukarıda incelenen ve gerçekleştirilen mülakatlarda konu edinilen şehirdeki alt-kimlikler ve parti arasındaki ilişki bağlamında, söz konusu alt-kimlik gruplarına dahil edilen bir diğere grup ise mültecilerdir. Bu bağlamda, yukarıda sosyal demokrat partiler ve göçmenler krizi olarak anılan durumun Türkiye özelindeki yansıması, özellikle Suriyeli mültecilerle karakterize edilen göçmenlere ilişkin CHP’nin tutumunda aranmıştır. Saha araştırmasında partililere, şehirdeki yerleşik alt-kimlik gruplarının yanı sıra gerek kentin demografik bir verisi olarak göçmen gruplarla partinin iletişimi, gerekse çalışmanın konusu bakımından önem arz eden merkez solun kimlik grupları ile ilişkisini CHP özelinde irdeleme kapsamında, sosyal

* Avrupa’daki sosyal demokrat partilerin göç konusundaki teori ve pratik arasındaki ikileminin tutamaklarına bu çalışmanın üçüncü bölümünde değinilmiştir.

demokrat bir parti olarak CHP'nin mültecilere karşı tutumu hakkında sorular yöneltilmiştir.*

Görüşmecilere yöneltilen sorular ilk olarak, önceki başlıkta ele alınan ve partinin şehirdeki alt-kimlik grupları ile iletişimi bağlamında mikro araç ve projelerine ilişkin sorulan sorularla -şehirde yaşayan mültecilere yönelik olmak üzere- aynıdır. İkinci olarak ise katılımcılara, partinin Suriyeli göçmenler konusundaki makro politik tutumunu yansıtan ve teori – pratik ikilemini irdeleyen sorular sorulmuştur. Böylece, partinin şehirdeki mültecilere ilişkin tutumu ile birlikte sosyal demokrat evrenselcilik ve ulusalcılık karşıtlığı eşgüdümlü olarak irdelenmiştir.

İlk olarak, görüşme yapılan partililerin tamamı Eskişehir'de CHP'nin mültecileri mikro hedef olarak içeren herhangi bir proje ya da uygulamasının mevcut olmadığını belirtmişlerdir. Bu anlamda parti ve göçmen grupları arasında bir proje ve aracın söz konusu olmadığını söylenebilir.* Öte yandan söz konusu kimlik grupları içinde seçmen sıfatına sahip kesimler ile parti arasında, birinci başlıkta ele alınan üyelik, oy verme ve diğer partiye bağlılığı ifade eden tüm noktalarda katılımcıların tamamı mülteciler ile CHP arasında bu anlamda hiçbir bağlılığın olmadığını ifade etmişlerdir.* Saha araştırması kapsamında elde edilen verilere göre, anılan durumun nedenlerini, partinin mültecilere ya da özel olarak ülkenin göç gündeminde ilk sırada yer alan Suriyeli mültecilere yönelik hakim olan olumsuz tutumunda aramak gerekmektedir.

Esasen, partinin 2016 yılında yayınladığı mülteci raporu ile daha sonraki tutumunda bir tür değişim gözlenmektedir. Raporda mültecilere yönelik evrensel hak temelli bir yaklaşımın eksikliği vurgulanmış, mültecilerin yaşadıkları çeşitli sorunlar

* Göç ve mülteci olgusunun konu içindeki spesifik konumu ve bununla bağlantılı olarak mültecilerin yerleşik seçmen alt-kimlik grupları içine dahil olmaması nedeniyle, konunun ayrı bir başlık altında incelenmesi uygun görülmüştür.

* Bu konuda görüşmecilerden birisi, mültecilerin şehirde barınma hakları çerçevesinde kimi hizmetleri aldığını söylemiştir; fakat bunun AFAD koordinasyonunda gerçekleşen ve merkezi idareye bağlı olarak yürütülen çalışmalarla ilgili olduğu ve parti-belediye ile bağıntılı olmadığı anlaşılmaktadır. Yine benzer şekilde başka bir görüşmeci de belediyenin aşevinde mültecilere yemek verildiğini söylese de, bunun mültecilere yönelik mikro hedef kapsamlı bir durum değildir.

* Bununla birlikte seçmen sıfatına sahip olmasından bağımsız olarak mülteciler ile parti arasında hiçbir iletişimin olmadığı görüşmeciler tarafından tekrarlanmıştır.

irdelenmiş ve toplumla entegrasyonu ile birlikte Suriyeli göçmenlere yönelik olumsuz algıların engellenmesini, mültecilerin ülkedeki kalıcılık realitesinin içselleştirilmesini de kapsayan çok-boyutlu öneriler ortaya konmuştur. Buna karşın partinin özellikle son birkaç yıldır, raporda geçen hak temelli bir çerçeve içinde mültecilerin ekonomi, sağlık, eğitim, hukuk vd. alanlardaki sorunlarının çözülmesi ve Göç ve Uyum Bakanlığını da içeren bir toplumsal entegrasyon sağlanması noktasında önerilen adımlardan farklı bir tutum içine girdiği gözlenmektedir. Bu durum, parti yönetiminin Suriyelilere yönelik olumsuz algıyı ya da dışlayıcı tutumu besleyen kimi söylem ve eleştirilerinde görülmektedir.²³³

Partililerle yapılan görüşmelerde, katılımcıların ifadelerinden Suriyeli mültecilere ilişkin olumsuz tutumun hakim olduğu gözlemlenmiştir. Söz konusu tutumun, genel merkezin ve sonuç olarak CHP'nin son dönemdeki mülteciler konusunda hakim bakış açısını yansıttığı söylenebilir. Bu bağlamda görüşme yapılan katılımcılara, ideolojinin enternasyonal/evrenselciliği ile mültecilere yönelik 'ulusalci' tutumun uzlaşmazlığı konusunda sorular yöneltilmiş ve anılan uzlaşmazlığın sosyal demokrat kimlikle nasıl açıklanabileceği irdelenmiştir. Aynı zamanda mülteciler konusundaki bu ikilem, çalışmanın konusu bağlamında incelenen kimlikler ve sosyal demokratlar arasındaki ilişkinin bir yansımasını oluşturmaktadır.

Görüşmecilerin mülteciler konusundaki anılan tutumu etkileyen eleştirileri, aynı tutumu paylaştan tüm görüşmeciler tarafından ortak olarak dile getirilmiştir; Suriyelilerin ülkedeki ekonomik duruma etkileri ve sahip oldukları iddia edilen bazı 'imtiyazların' onları Türk vatandaşlarının yararlanamadığı kimi haklara sahip konuma getirmesi yönündeki eleştiri sıklıkla gündeme getirilmiştir:

“Onlara tanıdığı imtiyaz çok fazla. Yani Türk vatandaşlarını işte bir sınavla tabi tutuyorsun üniversiteye geçiş olarak, onları direk geçiriyorsun. Ya da bir para ödüyorsun onlara, bizim insanlarımız yoksullarımız daha çok arttı ama onlara daha çok yardım ediliyor. (...) Ucuz işçilik başladı ya da işte merdiven altı işçiliği başladı, mesela sanayiye gidin inşaata gidin işte amelelik yaparlar, ucuz işçilik 20 liraya 30 liraya adam bir kamyon tuğla indiriyor. Türk vatandaşı 100 liraya indiriyor o 20 liraya indiriyor müteahhitin işine geliyor 20 liraya bunu indirmek.”

(Görüşmeci 1)

²³³ Nergis Demirkaya, **CHP'nin Alkışlı Göçmen Politikası**, <https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2017/09/22/chpnin-alkisli-gocmen-politikasi/> (Erişim Tarihi: 30 01 2019); Veli Ağbaba ve diğerleri, **Sınırlar Arasında-İnsanlık Dramından İnsanlık Sınavına** (CHP Göç ve Göçmen Sorunlarını İnceleme Komisyonu Mülteci Raporu), Tekin Yayınevi, 2016, ss. 143-151

Benzer şekilde göçün ve göçmenlere yönelik kimi yardımların, ülkedeki alt-sınıfları olumsuz etkilediğini ve partinin evrenselci – ulusalcı ikileminin nedeninin buna bağlı olduğunu aktaran bir görüşmeci, konuyu şu şekilde açıklamaktadır:

“Bu kitlelerine tabii asla bir olumsuz bakış asla söz konusu olamaz. Bir siyasal partinin iddiası ülkede yaşayan tüm toplumsal kesimlerin sorunlarını çözmeye iddiasıdır. Birlikte yaşamın koşullarını oluşturma iddiasıdır. (...) Şimdi vatandaş da tabii Türkiye’de çok ciddi işsizlik yoksulluk ve gelir dağılımında çarpıklık yaşandığı bir ülkede, devletin kendi verdiği rakamlar ki orda da bir bütünlük yakalayamıyorlar, kimine göre 20 milyar dolar kimine göre 30 milyar dolar, bu insanlara yapılan harcamalar var. Oradan da vatandaş şuradan bakıyor o zaman; ‘e arkadaş benim kaynaklarımı bana ayır ben yoksulum ben işsizim ben açım benim gelirim bana yetmiyor neden bana bu olanakları sağlamiyorsunuz? E o zaman ‘hadi bakalım gönderin eve’ diyor. Böyle olunca da bu tartışmaların ışığında mülteci meselesine evrensel değerler üzerinden kavramsal olarak yaklaşma, çözüm geliştirme çözümler üretme noktasında olamiyorsunuz.”

(Görüşmeci 5)

Yine başka bir görüşmeci, CHP’nin mültecilere karşı olmadığını fakat hükümet tarafından bu kitlelere yönelik bir takım ‘imtiyazlar’ tanındığını ve bu anlamda CHP’nin bu uygulamalara karşı olduğunu belirtmiştir. Ona göre, bu durum CHP’nin mültecilere karşı olumsuz tutumunu oluşturan nedenlerden birisidir:

“Şimdi burada CHP ile CHP’yi yönetenleri karıştırmamak gerekiyor. CHP’nin böyle bir bakış açısı yok mültecilere karşı olmak gibi bir karşı olma şansı yok. Neden şansı yok? Çünkü Birleşmiş Milletlerin bir mülteciler yasası var. Hiç kimse ‘ben mültecileri kabul etmiyorum’ deme şansına sahip değil. Dolayısıyla burada CHP’nin karşı olduğu şey şu; iktidarın mültecilere kendi vatandaşlarından daha farklı olanaklar tanımasıyla ilgili. Yoksa mültecilere karşı olması ile ilgili değil. Mülteciler yasası belli zaten mültecilere geldiği zaman onların ihtiyacını karşılamak zorundasın, insan haklarına göre davranmak zorundasın. Bunun dışında davranamazsın zaten. (...) Şimdi buradaki farklılık şu; mültecilerin Türkiye cumhuriyetinde yaşayan vatandaşlardan daha fazla haklara sahip olması. Nedir bu? Kendi işsiz varken, mültecilere maaş bağlaması ve bakıyor olması yetmiyor, kendi hastasını tedavi edemezken mültecilere öncelik tanıyıp tedavi ediyor gibi. (...)Bu kadar mülteciyi Türkiye’nin taşıma gibi bir şeyi yok kendi vatandaşı işsiz, burada kaç milyon işsiz varken 3 milyon 5 milyon da mülteci geldi buraya. Yani CHP, AKP’nin mülteci politikasına karşı. Yoksa mültecileri almıyorum deme şansı yok mecbur alacak BM yasasına göre.”

(Görüşmeci 19)

Görüşme yapılan partililer arasında, mültecilerin kontrolsüz bir şekilde ülkeye giriş yaptığı yönünde bir görüş mevcuttur. Buna göre CHP’nin mülteciler konusundaki tutumunu etkileyen önemli başka bir sebep de, hükümetin uyguladığı ‘kontrolsüz’ göç politikası ile ilgili olmaktadır:

“Normalde bir savaşın olduğu yerlerde, komşu ülkelere bir göç gelir. Onu kontrol altında tutarsın, bir tampon bölge oluşturursun. O tampon bölgede o insanların tüm sağlık, eğitim vesaire şeylerini karşılaştırsın, tüm temel ihtiyaçlarını. O ülkede savaş bittikten sonra, parça parça bu insanları oraya yollarsın. Ama bizim ülkemizde son 10 yıldır bu şekilde değil, bizim ülkemizde kontrolsüz bir göç var. Şimdi istatistiklere baktığımız zaman bir resmi rakamlara göre mülteci sayısı var, bir de gayri-resmi rakamlar var. Kayıt dışı olan var yani kimliği olmayan, kaçak yollarla Türkiye’ye giriş yapmış, yakalandıktan sonra sınır dışı edildikten sonra tekrardan ülkeye rahatlıkla girebiliyorsa bunda bir sıkıntı vardır.”

(Görüşmeci 1)

Suriyelilerin kontrolsüz biçimde göç ettiği görüşü de birçok görüşmeci tarafından dile getirilmiştir. Bu bağlamda mültecilerin kontrol mekanizması olmadan kitleler halinde ülkeye geldiğini söyleyen görüşmeciler, sorunun bir güvenlik meselesi haline geldiğini düşünmektedir. Güvenlik konusu ile ilgili olarak katılımcılar, gerek toplumsal suç bakımından doğabilecek durumlara gerekse olası terörist grupların ülkeye girmesi ile ilgili olarak endişe duyduklarını ifade etmişlerdir.

Gerçekleştirilen mülakatlarda CHP'nin mülteciler konusundaki olumsuz tutumuna ilişkin olarak görüşmecilerin aktardığı başka bir neden olarak hükümetin Suriye konusunda izlediği dış politikadan bahsedilmektedir. Buna göre Suriyeli sığınmacılar sorunu izlenen yanlış dış politikanın sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bir görüşmeci, CHP tarafından mültecilerin geri gönderilmesi yönündeki söylemler ile sosyal demokrat evrenselci anlayışın bağdaştırılması konusunda anılan dış politika bağlamında cevap vermiştir:

“Şimdi oradaki şey şu; demokratik sol partilerde, sosyal demokrasilerde savaşa karşıyız diyor değil mi savaşa karşısın. Orada, iktidarı eleştirdikleri konu şu; Suriye'nin iç işlerine karışılması. Suriye'nin bugüne gelmesinin ve mültecilerin bugüne kadar bizim üstümüze yıkılmasının tek nedeni, o günkü iktidarın Suriye'nin iç işlerine karışmasıdır. Eğer Suriye'nin iç işlerine karışmadan, olayı götürmüş olsaydı bugünkü mülteciler burada olmayacaktı. Bütün olay oradan kaynaklanıyor yani inanç siyaseti orada işledi.”

(Görüşmeci 19)

Benzer biçimde mülteci sorununun uygulanan hatalı dış politikaların sonuçları olarak ortaya çıktığını aktaran birçok görüşmeci de, CHP'nin göç olgusuna yönelik reaksiyoner tutumun bu bağlamda ortaya çıktığını aktarmıştır. Buna göre CHP'nin mültecilere karşı olması söz konusu değildir. CHP, soruna yol açan dış politikalara ve mevcut mülteci politikalarına karşı çıkmaktadır. Dış politika eleştirisi ile bağlantılı olarak benzer bir yaklaşım, başka bir görüşmeci tarafından şu şekilde dile getirilmiştir:

“Bunları bu ülkede kendi vatandaşlarından üstün konumda, Ensar gibi yani tamamiyle radikal İslam anlayışıyla bunları kollamaya kalkarsan bu yanlış. Yani bu hiçbir şekilde sempati uyandıracak bir hareket olamaz. Nasıl ki Erbakan ne dedi? İşte, ‘İmam Hatipler bizim arka bahçemiz’ şimdi bu iktidar da arka bahçesi gibi bunları siyasi bir hamle olarak kullanıyor. (...) Bunlara karşı insan hakları evrensellik olmaz böyle bir şey yani, özel durumu düşünmek lazım. Bunların davranışları sıkıntılı. Ben iki kez Suriye'ye de gittim. Orada gayet huzurlu bir ortam vardı. Çok radikal Müslümanlar da vardı, orada her türlü kültürel farklılığa çok değer veriyorlardı benim gördüğüm kadarıyla. Bunlar birbirine çok düşmanca bakmıyordu ama bunları işte çok anormal vaatlerle tahrik ettiler, silahlı güçleri desteklediler. Onlar da bizim ülkemize gelince de bu vaatlerle bizim ülkede birinci sınıf vatandaş olmaya çalıştılar. Üniversitede bunlar istediği bölüme giriyor, bunlar tabi bizim insanımızı tahrik ediyor. Yani biz bunları normal bir siyasi ortamdan kaçmış

masum insanlar gibi göremeyiz bunları. Burada özel bir durum var yani bunu genelleştirmek lazım. Farklı koşullara göre değerlendirmek lazım.”

(Görüşmeci 17)

Görüşmecilerin ifadelerinden anlaşılabacağı üzere, CHP’nin mülteci konusundaki yaklaşımını etkileyen başka bir sebebin de, hükümetin izlediği dış politikanın ideolojik tutamakları olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda pek çok görüşmeci göç olgusunun siyasal ve ideolojik temalar barındırdığını ve bu yönüyle ‘evrensel’ sınırların dışında tutulması gerektiğini ifade etmiştir. Bu anlamda kimi görüşmeciler, söz konusu savı doğrulamak için CHP’nin diğer göçmenlere ilişkin tutumunun farklı olduğunu belirtmişlerdir:

“Yani gidip Türkiye’deki tüm halka sorulum yani Suriyelileri istiyor mu istemiyor mu? İstemiyorum der. Niye çünkü diyor ki adam: “Benim askerim gidecek onlar için savaşacak onlar burada havuz keyfi yapacak.” İşte, benim yoksulum daha alt durumdayken onlara biz yardım edeceğiz. (...) Şimdi sol sosyalist kesim şudur yani bizim ana temelimiz ne? Yurtta sulh cihanda sulh, değil mi? Biz normalde tüm ülkelerde barış olmasını istiyoruz, savaşın olmamasını istiyoruz, çocuklar ölmesin diyoruz. (...) Bir savaş varsa o bölgeye yardım edilmesi lazım, iç barışı sağlamamız lazım. Ama biz ülke olarak oradaki şeyi kendimize çevirip, orda daha çok savaşı ilan ettirip oradaki halkı da yanımıza çekmek istiyorsak burada bir hata var, burada bir yanlış var. Yarın dönüp dolaşıp o silahlar bize dönecekler, yarın bu insanların da, bize döndürmeyeceği ne malum? Bunu göremiyoruz bakın 1980’li dönemde mesela Bulgaristan’dan mesela muhacirler göç etti geldi Türkiye’ye. Ne yaptı bu adamlar çalıştılar, ürettiler ama bizim bayrağımıza bizim toplumumuza saygı gösterdiler. Kendi örf adetlerini bırakmadılar ama bizim örf adetlerimizi de sürdürdüler. Ne iç huzuru bozdular ne de insanları tehdit ettiler. Şimdi bu mülteciler öyle değil bunları da bedavacılığa alıştırırdılar. (...) Mesela bu Afgan vatandaşları da geldi bizim ülkemize, Somalili geldi zenci geldi. Onlarla ilgili bir sıkıntı yok.”

(Görüşmeci 1)

G-1’in ifadelerinde görüldüğü gibi, CHP’liler arasında mülteci konusuna bakış açısını etkileyen nedenlerden birisi de çocuk ve yaşlılar dışındaki erkeklerin Türkiye’ye göç etmesidir. Bu görüşü paylaştan başka bir katılımcı ise şunları ifade etmiştir:

“Suriye’den göç başladığımız zaman, o zaman başbakan Davutoğlu ‘kırmızı çizgimiz 200.000 kişi demişti’. Onlar da kamplarda kalacaktı. Ama göç dalgası artınca, salıverdiler gitti. Kayıt yok, hiçbir şey yok, hırlı mı hırsız mı terörist mi, hiçbir şey bilmeden sen bunu memleketin içine saldın. Bunun mutlaka toplumsal sonuçları olacaktır. (...) Tamam, Suriyeliler gelsin. Ama, onlar mülteci, kamplarda kalması gerekir. Türkiye’nin içine dağılmaları çok büyük sorun. (...) Tamam gelsin bakalım, ama 20-40 yaş arası erkekler, vatanını niye bırakıp kaçıyorlar? Bizim askerlerimiz Suriye’de şehit olurken onları korumak için ya da Türkiye’ye gelen tehditleri önlemek için, onlar Tarabya’da gece kulübü kapatıp eğlenirken, Türk halkı mutlaka bir tepki göstermesi lazım.”

(Görüşmeci 14)

Bunun yanında yapılan görüşmelerde Suriyeli mülteciler konusunda artan doğum oranını da bir sorun olarak gören partililer olmuştur. Bu konuyla ilgili biçimde mültecilerin ülkede yerleşik hale geldiğini ve ülkelerine geri dönmeyecek olmalarının sorun olarak görüldüğü anlaşılmıştır. Eski il başkanı olan bir görüşmeci bu görüşü paylaşmıştır:

“Günde 500 ün üzerinde çocuk doğuyor, düşünebiliyor musunuz bu her gün her gün sık sık çocuk doğuyor yani eğitiminden sağlığından toplumsal barışından her şey yani. Çok çok büyük bir, büyümekte olan bir sorunla karşı karşıyayız yani bu hemen bugünkü bir kriz değil üstüne üstlük bunların gitmeyeceğini zaten bakan da söylüyor yani ‘bunlar kalıcı gitmeyecekler.’ Ha bu geçici bir konu değil yani oradan savaştan kaçıp da sığınan insanlar sorunu değil. Savaştan kaçıp yerleşen insanlar sorunu ile karşı karşıyayız.”

(Görüşmeci 18)

Yukarıda da değinildiği üzere, görüşme yapılan partililer arasında mülteciler konusundaki hakim yaklaşım çeşitli nedenlerle bağlantılı olarak olumsuz bir şekilde temellenmiştir. Buna rağmen görüşmeler sırasında göç olgusu ve göçmenler konusunda enternasyonal/evrenselciliği esas alarak farklı bir mülteci tutumunu benimseyen az sayıda partili gözlenmiştir. Suriyeli mültecilere karşı CHP’nin yaklaşımının, Türkiye’ye etkileri ve göç sorununun nedenleri bağlamında ekonomik, kültürel, ideolojik, demografik, dış politika ve diğer tüm koşulları ne olursa olsun sosyal demokrasinin gerektiği şekilde evrenselci bir anlayış içinde olması gerektiğini vurgulayan bir görüşmeci, konuyu şu şekilde dile getirmiştir:

“Şimdi bunlara bir sol bakış açısı koymamız gerekiyor. Her ne kadar, bunlar bizim devletimizin körüklediği bir politika sonucu olsa da. Teşvik edildi orada, yani vaat edildi topraklar vaat edildi. Bir sürü şey oldu ama netice itibarıyla böyle bir sonuç var, ve bunların sayısı çok fazla, çok eğitimsiz, çok niteliksiz. Biz bunların büyük bölümüyle beraber yaşayacağız, bizim bununla ilgili ciddi bir projemiz olması gerekiyor. (...) Şimdi bunların geri dönüşleri olacaksa hangi politika çerçevesinde olacak? Şimdi biz biliyoruz bunların büyük bir kısmı gitmeyecek. Bunların entegrasyonu ne olacak, bunların eğitimi ne olacak. (...) Daha evrensel bir örgütlenme, yani tam da şimdi lazım enternasyonal dayanışma, enternasyonal bakış açısı vesaire gibi. Şimdi Batıda da orada da solcular bir taraftan hümanist insani bakış açısı yani insan merkezli bakacaksn ama bir taraftan da bu nüfus gelip oradaki sosyal yapıyı, ekonomik yapıyı tehdit eder hale dönüşüyor. (...) Genel bir politikasız hali de var, yani bu göçmen meselesi solun enternasyonal anlamda çok da kafa yorması gereken çok da çözüm üretmesi gereken bir şey. Sonuçta bu duvarlar örmek ile çözülecek bir mesele değil. Bizim tam da, daha evrensel daha hümanist bakış açısı geliştirmemiz lazım. Yani sonuçta olay gelip gelip oraya dayanıyor, biz insanlığın ortak malı olan, gerçekleşen şeyi işte biz bunu doğru paylaşmaya karar vermemiz gerekiyor. Şimdi, Avrupa’nın göçmenlerden kıskançlığı birinci derecede, şey, yani onun gelirine el koyması. Ya da kültürel çatışma alanı olarak bakıyor.”

(Görüşmeci 9)

Mülteci konusunda olumsuz tutumu benimseyenlerin yaptıkları çeşitli eleştiriler konusunda bu görüşmeci, yeni üretim biçimleri ve küreselleşme ile paralel olarak göç olgusunu değerlendirmiştir. Bu anlamda solun ‘küresel’ bir bakış açısı içerisinde göç olgusuna yönelik ulusal sınırları aşan bir perspektife sahip olması gerektiğini söylemiştir. Göçmenlerin ülkedeki ekonomik, kültürel ve diğer alanlarda yarattıkları savunulan negatif etkiler karşısında ise sosyolojik dinamiklerin gözetilmesini ve dışlayıcı söylemler yerine entegrasyon ve çözüm odaklı projeler

geliştirilmesi gerektiğini söyleyen görüşmeci, göçmenlere yönelik dışlayıcı ya da olumsuz yaklaşımları eleştirerek sözlerine şöyle devam etmiştir:

“Sonuçta bu bir insani dram, bu insani bir sorun olarak karşımıza çıkıyor. Şimdi bu insanların kendi hayatlarını her türlü var olan haliyle sürdürmesi gerekiyor. Yani yakalım, edelim vesaire diyen çok insan da var yani bir fay hattı olarak toplumda da duruyor zaten biliyorsunuz Suriyelilere karşı saldırılar oluyor şu oluyor bu oluyor. Biz bunu bir sorun alanı olarak görüp, siyasal çözümler getirmemiz gerekiyor. Yani bizim kızmamızla bağırmanızla vesaire ile işte bunları zorla sınır dışı etmeye kalkmamızla falan çözeceğimiz bir mesele değil bu. (...) Bir Suriyelinin, sınırlarının ötesine geçtiği zaman başka bir şey mi oluyor, buraya geldiği zaman başka bir şey mi? Yani bir insan olarak bunun temel hakları var. (...) Ne yapacaksın yani, bu adamları bir tel örgüye çevirip içinde mi yaşatacağız? Yani sana bağımlı, ona gerektiğinde hap gibi beslenmesini sağlayan falan yani bir Suriye problemi mi yaratacağız? Gidiyorsun Avrupa'ya diyorsun ki, Merkel'e diyorsun ki entegrasyon, din hizmetlerini alsın, falanca eğitimi ver diyorsun, işte şu sosyal güvenliği ver diyorsun sonuna kadar da haklı. Aynı şeyi Suriyeli talep ettiğinde başka türlü bakıyorsun. Aslında aynı şey.”

(Görüşmeci 9)

Benzer bir yaklaşım, şehirdeki mülteciler konusunda herhangi bir uygulamanın olmaması konusunda eleştiride bulunan başka bir partili tarafından dile getirilmiştir. Katılımcı, şehrin alt-kimlik gruplarına dahil edilen Suriyeliler ile ilişkinin olmamasının bir eksiklik olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

“Şurada bir sürü şu mahallede de bir sürü Suriyeli var, ne yapıyorlar ne iş yapıyorlar diye merak eden de yok. Sadece işte Suriyeliler çoğaldı, doldu, falan. Yani bunları, tamam gelmiş sonuçta buranın bir şeyi, örneğin Belediye Başkanı olarak da sorumlusun, oyu olmasa bile, sonunda senin vatandaşın. Senin vatandaşın yani bir derterli var mı ne yapıyorlar ne ediyorlar. Yani şurada Aşevi var işte öbür belediyenin aşevi var, yani bunlar gariban sonunda insan buraya gelmiş. Onları sen dışladıkça onlar da seni dışlıyor, sonra sorun oluşuyor.”

(Görüşmeci 11)

Eskişehir’de CHP’li katılımcılar ile yapılan araştırmada partinin mültecilerle ilişkin mikro-proje araç ya da entegrasyon uygulaması bulunmadığı anlaşılmıştır. Bu anlamda CHP’nin hazırladığı mülteci raporunda, göç ve mülteciler konusundaki politika önerileri kapsamında içerilen “Yerel Yönetimlere ve STK’lara İlişkin Öneriler” başlığında bahsi geçen maddeler yönünde bir uygulama ya da adımın Eskişehir’de söz konusu olmadığı gözlenmiştir.

Bununla birlikte gerçekleştirilen görüşmelerde katılımcıların büyük çoğunluğunun mülteciler konusunda çekinceli, olumsuz ya da dışlayıcı tutumu paylaştıkları gözlenmiştir. Bu durumla ilgili olarak katılımcıların göç konusundaki çekincelerinin en fazla tekrarlanarak belirlenildiği temalar; göçün ekonomik boyutu açısından ülkedeki işgücü piyasasına yansımaları, Suriyeli mültecilerin çeşitli imtiyazlara sahip olarak vatandaşlardan daha avantajlı fırsatlara sahip olmaları, kontrol mekanizmasının yetersiz olması, hükümetin izlediği dış politika, Suriyelilerin

yüksek doğurganlık oranı ve ülkeye kalıcı olarak yerleşmeleri şeklinde özetlenebilir. Eskişehir’deki hakim düşünce, CHP’nin mülteci meselesine yaklaşımının bir izdüşümü niteliğindedir. Sosyal demokrat çizgide ve evrensel insan hakları vurgusu ile hazırlanan mülteci raporuna rağmen partinin Suriyeli göçmenler konusundaki yaklaşımı olumsuzdur. Buna rağmen yapılan saha araştırmasında az sayıda partili, göç olgusunun sebep, koşul ve etkilerinden bağımsız olarak sosyal demokrasinin gerektirdiği şekilde dikkate alınması gerektiğini ve mültecilerin de bu bağlamda sahiplenilmesinin önemini dile getirmiştir.

Merkez solun kimlikler konusuna yaklaşımı bağlamında, yeni toplumsal kırıma hatlarına dahil edilen göç olgusu ve mültecilere karşı ulusalcı bir tepkime içinde olması, teori ve pratiğin uyumsuzluğu sonucunu doğurmaktadır. Avrupa’daki örneklerle benzer şekilde, Türkiye’de de kendisini sosyal demokrat bir parti olarak tanımlayan CHP’nin göç ve mülteciler konusunda teori ve pratiğin uyuşmazlığından doğan bir ikilem ile karakterize olmuş yaklaşıma sahip olduğu gözlenmektedir. Anılan ikilem daha önce de ifade edildiği gibi, göç olgusundan çeşitli boyutlarda olumsuz etkilenen çekirdek seçmen ile ideolojinin evrensel/enternasyonal ilkeleri arasında ortaya çıkmaktadır. Çalışmanın önceki bölümlerinde bahsi geçen kozmopolitizm – komüniteryanizm dikotomisinde de tezahür eden bu ikilemi sosyal demokratların aşması; kimlik sorunları ve taleplerine reaksiyon gösteren, yeni bir toplumsal sözleşme ile kimlik temelli toplumsal sorunları çözebilecek ve göç olgusu bağlamında entegrasyon odaklı bir modeli inşa edebilecek pratiği geliştirmeye ihtiyaç duymaktadır.

4.5.3. Ulusalcı – Çok-kültürcü İkilemi ve Eskişehir’deki Durum

Birinci bölümde de ifade edilen, küreselleşme çağını karakterize eden toplumsal kırıma noktasının, ulus devletçilik modeline uygun bir ulusalcılık ve çok-kültürcülük olarak iki grupta incelenmesi, merkez solun tarihsel gerileyişi ya da ölçek değişimine tekabül eden zamansal dönemin ürünüdür. Söz konusu kırılmanın sosyal demokrasinin kimlik bunalımının bir parçası haline gelmesi, onun tanınma taleplerine karşı duyarlılığını etkilemiştir. Toplumu oluşturan bölünme hatları olarak ekonominin etkisinin azalışı ile kimliklerin artışı olarak meydana gelen bu süreçte

CHP'nin parti içinde benzer bir kutuplaşma içine girmesi, partinin milliyetçilik ve Kürt sorunu hakkındaki refleksleri açısından önem taşımaktadır.

Bu bağlamda görüşmecilere anılan reflekslerle ilgili olarak, CHP'nin Kürt meselesi konusunda Eskişehir'de varsa ulusalcılık - çok-kültürlülük bölünmesi ve genel merkezin Kürt meselesine olası bir kültürel tanınma politikası çerçevesinde yaklaşımına örgütün ve Eskişehir'in tepkisini irdeleyen sorular sorulmuştur. Bununla ilgili olarak CHP'nin altı okundan birisi olarak milliyetçiliğin gerek genel düzlemde gerekse Eskişehir yerelinde ne ifade ettiğine ilişkin sorularla araştırmanın konusunu oluşturan kimlik mefhumu, Türkiye'nin başat meselelerinden birisini teşkil eden Kürt sorunu çerçevesinde ele alınmıştır.

Saha araştırmasında, Kürt meselesi konusunda genel merkezin atacağı olası kültürel tanınma politikası adımlarına karşı,* partinin Eskişehir örgütünün genel tutumunun anılan politika adımlarına destek biçiminde olduğu görülmektedir. 19 görüşmecinin 11'i konu hakkında bu yönde yaklaşımda bulunurken, 8 katılımcı ise Eskişehir'de ulusalcı rengin hakim olduğunu ve söz konusu durumda örgütün farklı bir yaklaşım sergileyebileceğini belirtmiştir.* Kürt meselesine karşı partinin atacağı adımlara yerelin destek vereceğini dile getiren görüşmeciler kendi içinde iki grupta, yine söz konusu adıma karşı farklı bir refleks geliştirebileceğini düşünen görüşmeciler de iki grupta ele alınacaktır.*

Başlıca ilk grupta kimi görüşmeciler, partinin atacağı adımlara ilişkin yerelin desteğini, Eskişehir'in kozmopolit bir sosyolojik alt yapısı olduğuna vurgu yaparak ona özgül koşulların temelinde mevcut olan farklı kimliklerin bir arada var olmasının parti örgütüne de yansıdığını imleyerek, bu durumun çok-kültürlülüğe karşı ulusalcı

* Görüşmecilere sorular 'Kürt açılımı' ekseninde atılan kimi adımlar şeklinde de ifade edilmiştir.

* Söz konusu iki grup, yanıt veren görüşmecilerin konu hakkındaki bireysel tutumunu değil yerel örgütün refleksleri bağlamında verilen cevapları ifade etmektedir. Bunun tek istisnası G-12'nin Eskişehir'de gerek ulusal gerekse çok-kültürcü kanadın birinin yekdiğerine göre baskın olmadığını ve soruyu kendi bakış açısına göre cevaplandırabileceğini ifade ettiği durumdur.

* Esasen görüşmeciler, Kürt sorununa ilişkin verdikleri cevaplara göre iki ana gruba ayrılmaktadır; daha sonra bu iki grubun kendi içinde iki grupta incelenmesi, sadece kategorik bir anlam ifade etmektedir. Çünkü her iki ana grubu kendi içinde bölen bir grup mevcuttur. Söz konusu grup meseleye olumlu ya da olumsuz yanıtlar vermiştir, fakat bunun parti içi demokrasi teması ekseninde yorumlanması söz konusudur. Anılan grubun bu haliyle bağımsız bir kategori olarak ele alınmamasının ve iki ana grubun içinde ele alınmasının nedeni, söz konusu görüşmecilerin konuya ilişkin olumlu ve olumsuz bir yanıt vermeleridir.

bir refleksi engellediğini dile getirmişlerdir. Bu bağlamda Eskişehir için CHP'nin milliyetçilik ilkesi ulusalcı ve merkezîyetçi temalardan görece arındırılmış bulunmaktadır. Yanı sıra, yerelin özel koşullarından bağımsız olarak da, başka deyişle yerel-genel ayrımsalına girmeden de CHP'nin sosyal demokrat bir parti olarak politik hattının söz konusu olduğu söylenmekte, bu bağlamda SHP'nin 1989 yılındaki Doğu ve Güneydoğu Anadolu Raporu'ndan söz edilmektedir. Buna rağmen gerek rapor sonrası kimi farklı yönelimler gerekse parti içi kutuplaşmanın getirdiği sorunları bir görüşmeci şu şekilde ifade etmiştir:

“Kürt sorunu Türkiye solunun başını yemiştir. Çünkü Türkiye solu Kürt sorununa karşı bir tutum alamamıştır. İşte, ‘soruna sahip çıkarsak çözümler geliştirirsek Batı ne der Batı’ya dönüp orada başka bir şey söylesek Doğu ne der’ gibi bir çelişki içerisinde kendisini uzun yıllar tanımlayamamıştır. Bu tanımlayamama noktasında da ne yazık ki kendisi aslında sorunun paydaşı haline gelmiştir. Kürt sorununun çözümüne dair en kapsamlı çalışmayı, 80’li yılların sonunda dönemin SHP’sinin kurultay kararı haline getirdiği rapor ile partinin Kürt politikası ortaya konmuştur. Çok ciddi altlıkları vardır o çalışmanın (...) Ama 1990’lı yılların ikinci yarısından itibaren ne yazık ki o dönemde yapılan çalışmalar bile sahiplenilememiştir. Kürt sözcüğünü sadece sözcük olarak ağıza almak bile parti içerisinde ya da yetkili siyasal kadrolarda sıkıntı haline gelmiştir; bu doğal olarak partinin üye ve seçmen dokusuna da yansımıştır (...) Parti içerisinde kendini ulusalcı kanat olarak kimi arkadaşlarımız Kürt meselesine, doğal olarak da Kürt seçmenine siyasetçilerine farklı bir yaklaşım içerisinde, daha sol sosyal demokrat evrensel çizgiden bakan arkadaşlarımız bir başka bakış açısı içerisinde. Ama hepsinden en önemlisi şu; CHP çok uzun yıllardır bu konu başta olmak üzere benzer çok temel konuları kendi içerisinde tartışarak çözümler geliştirmede için parti üye dokusunda da buna ilişkin ortak bir sesi yükseltmemiyor. O nedenle yukarıda da bu tür konularda karar alma noktasına gelirken ikircikli davranmak durumunda kalıyor. (...) Keşke mesela 1989 yılında SHP’nin ortaya koymuş olduğu politikalar bu ülkenin genel kabulü olsaydı.”

(Görüşmeci 5)

Görüşmeci 5 örneğinde pek çok görüşmeci de CHP'nin sosyal demokrat kimliği içinde Kürt meselesine karşı tutumunun istikrarsızlığını iki karşıt kanadın yarattığı bölünmede ararken, anılan bölünmenin partinin tavanının siyasa yapma ya da çözüm üretme yetisini de aşındırdığını vurgulamaktadır. Yine tersinden, tavandaki eksikliğin tabana etki ettiğini söyleyenler de mevcuttur. Sonuç olarak, CHP'nin Kürt meselesi konusunda atacağı olası adımlara ve dolayısıyla partideki çok-kültürcü sosyal demokrat kimliği yansıtan bakış açısına Eskişehir’in sahip olduğunu söyleyen görüşmecileri birinci grubu oluşturmaktadır. Yukarıda da ifade edildiği gibi bu gruba dahil olan görüşmeciler CHP'nin Kürt sorununa yönelik geçmişte ya da günümüzde hazırladığı raporları ya da seçim beyannamelerini örnek göstererek, böyle bir yaklaşımın temelsiz olmadığını öne sürmektedirler. Bazı görüşmeciler, dönem dönem bu yaklaşımın sekteye uğradığını ve parti içindeki ikircikli yaklaşımlar

nedeniyle soruna yönelik istikrarlı bir politika ortaya konulmadığını da dile getirmişlerdir.

Anılan grup içinde yer alan ikinci grup ise, yerelin, Kürt meselesi konusunda genel merkezin atacağı adımlara vereceği desteğin, yerel örgütlerin konuya ilişkin kendi hassasiyetlerinden doğacak bir yaklaşım olarak değil; ‘tüzük gereği’ parti hiyerarşisinin belirleyiciliği ile ilgili olarak verilen bir destek olduğu görüşü oluşturmaktadır. Başka deyişle, ulusalcı – çok-kültürcü ikileminin merkez – yerel örgütlenmesi içinde yansımaları hakkında bu görüşmeciler, genel merkez hangi kanatta olursa olsun yerelin bu noktada merkezle aynı rengi alacağı ifade edilmiştir; dolayısıyla bu görüşmecilere göre, Eskişehir yerelini karakterize eden hakim bir refleksten bahsetmek mümkün değildir. Söz konusu yaklaşıma göre, bunun nedeni, parti içi demokrasi ile ilgili olarak örgütte ve özellikle kadrolarda meydana gelen ve yerel dinamizmi aşındıran merkezîyetçiliktir.

İkinci ana grubu ise Eskişehir yerelinin ulusalcı/milliyetçi bir rengi olduğu ve Kürt meselesinde atılacak olası adımlara ilişkin daha mesafeli tutum takınacağını belirten görüşmeciler oluşturmaktadır. Bu konuda kimi katılımcılar, CHP’de hakim tavrın ulusalcı söylerken, bazı katılımcılar ise hakim bir yön tayin etmeksizin, yalnızca Eskişehir’deki refleksin bu yönde olduğunu belirtmişlerdir. Dolayısıyla ilk durumda görüş bildirenler CHP’nin bir kimlik sorunu olarak Kürt sorununa yönelik çözüm üretici reflekslerinin makro eksikliğini vurgulamışlardır. Bu anlamda genel ve yerel arasındaki bakış açısı farklılıklarının yerini, makro düzeyde söz konusu olan eksiklikler almaktadır. Bir görüşmeci, parti içinde ulusalcı kanadın hakimiyetini ve bu bağlamda Kürt sorununa bakışını, genel ve yerel hatlarını birleştirerek şu şekilde ifade etmiştir:

“Hem CHP hem DSP bu meseleye bir geri kalmışlık bir feodalite sorunu olarak bakıyorlar. Yani eğer oradaki feodalite sorununu çözersen ve orayı geliştirir kalkındırırsan Kürt sorununun kendiliğinden çözüleceğini düşünüyor. Daha doğrusu Kürt sorunu olarak bakmıyor, Doğu ve Güneydoğu sorunu olarak bakıyor, yani bu çok önemli bir ifadedir (...) SHP’de ciddi solcular vardı. Bunların hepsi tasfiye edildi, ulusalcılar tarafından. Deniz Baykal önderliğindeki kadro tarafından bunların hepsi tasfiye edildi. Bunun da nedeni şuydu; Kürt hareketinin sol ile bağını kesmekti. (...) Sonuçta bu canavarı sen yarattın. Sonra da o canavarla mücadele etmeye çalışıyorsun ve araçların yeterli kalmıyor. Kürt sorununun objesi olan insanlar bu sorunu CHP’nin çözeceğine inanmıyor. Aslında sorunu sadece sol çözebilir ama inanmıyor. (...) Eğer parti Kürt meselesi konusunda kimi adımlar atsaydı yerel reddederdi; bunu yapacak kadrosu da yok şu an, bu örgütlenme meselesidir. Ne yerelde ne genelde böyle bir durum söz konusu değil”

Görüldüğü gibi, saha araştırmasında katılımcılar CHP'nin kimlikler konusuna yaklaşımı bağlamında Kürt sorununa ilişkin tutumunun iki yönlü olduğunu farklı şekillerde yinelemişlerdir. Dolayısıyla, yukarıda anılan her iki ana grup da, partideki ulusalcı – çok-kültürcü ikilemini dile getirmiştir. Öte yandan katılımcılara kültürel tanınma kapsamında anadilde eğitim talebi konusuna ilişkin CHP'nin tutumu sorulduğunda, partinin özellikle son dönemde bu konuda önemli adımlar attığını* birçok görüşmeci ifade etmiştir. Bu bağlamda görüşmecilerin yarıdan fazlası anadilde eğitimi desteklediğini dile getirirken, anadilde eğitimin 'tehlikeli bir taviz' olabileceğini belirterek net biçimde reddeden görüşmeciler, böyle bir adımın ardından başka taleplerin ve yine başka adımların söz konusu olabileceğini düşünmektedirler. Bu konuda bir görüşmeci şunları söylemiştir:

“Üst-kimliğimiz Türkiye Cumhuriyeti vatandaşdır. Eskişehir ulusalcıdır. Anadilde eğitim reformu bence hatalıydı. Çok fazla taviz tavizi getirir. Dinamitlerle oynamamak gerekir. Kürt meselesindeki adımlarda fazla tavize gerek yok.”

(Görüşmeci 7)

CHP'nin Kürt meselesine karşı tutumu ve Eskişehir'in refleksi bağlamında görüşmecilerin verdikleri yanıtlardan kategorize ettiğimiz son grubu ise (tıpkı birinci ana grupta söz edildiği gibi) yerel örgütlenmenin hakim merkezîyetçilik karşısında özgünlüğünü yitirdiğini ve bu tip meseleleri tartışmadığını belirten katılımcılar oluşturmaktadır.* Buna göre, yerelin ulusalcı – çok-kültürcü hassasiyetlerini karakterize edecek somut bir gösterge yoktur; çünkü kadro ve örgütlenmenin merkezi yapılanması, başka deyişle genelin yereli belirlemesi yerelin renginin ortaya çıkmasını engellemektedir. Dolayısıyla bu görüşmecilere göre, Eskişehir'in Kürt sorununa karşı atılacak adımlara olan tutumu olumsuzdur. Bunu Eskişehir'in bir yönelimi olarak değil, merkezin yereli belirlemesinden hareketle, merkezde böyle bir tutum olmamasında aramak gereklidir. Bir görüşmeci, bu bağlamda şunları söylemektedir:

* Bununla özellikle seçim bildirgesinde yer alan anadilde eğitim reformu kastedilmektedir; yanı sıra 89 raporunun sahiplenildiği diğer çalışmalar ile çözüm süreci döneminde meclise sunulan 27 somut yasa teklifi gibi örnekler de CHP adına soruna ilişkin yapıcı adımlar olarak kimi görüşmeciler tarafından ifade edilmiştir.

* Birinci ana grupta parti içi merkezîyetçilik, yerelin 'tüzük gereği' genel ile özdeşleşmesini sağlarken, bu örnekte benzer bir durum yaşanmakta fakat söz konusu konuların tartışılmadığı ilave edilmektedir. Başka deyişle, Eskişehir'in Kürt açılımı nev'inden bir adımı desteklemeyeceğini ifade eden görüşmecilerden kimileri, parti içi merkezîyetçiliğin yerelin kadro ve örgütünü hantallaştırdığını ve en temel meselelerin dahi tartışılmadığı bir örgütlenme yarattığını belirtmektedir.

“Genel merkez ağırlıklı bir parti olduğu için, yanlış balsa bile tepkisini göstermez (...) CHP’nin eskiden bir refleksi vardı. Mesela İsmail Cem ile Deniz Baykal ‘Yeni Sol’ diye bir kitap yazdılar. CHP’nin ideolojisini değiştireceklerdi. Refleks püskürttü ve değiştiremediler; hani bu ulusalcıdır, çok-kültürcüdür. CHP’nin böyle bir refleksi vardı. Bu bazen kötüydü partinin önünü de tıkiyordu ama şu an o refleks kalmadı. Mesela Baykal genel başkan iken ‘Anadolu Solu’ diye bir şey çıkarttı, Şeyh Edebalı’nın vasiyetini okudu, ne oldu? Hayata geçiremedi, çünkü refleks atıyor. Şimdi öyle bir şey yok. Belediye başkanı ne derse örgüt de onu der. Böyle bir şeyi tartışan da yok.”

(Görüşmeci 11)

Saha araştırmasında katılımcılara, CHP’nin milliyetçilik ilkesinin Eskişehir için ne ifade ettiği sorulmuş, bu bağlamda yukarıda Kürt meselesi gibi somut bir durumda ortaya çıkan ulusalcı – çok-kültürcü dikotomisinin yerine, bütün görüşmecilerin yinelediği ‘kafatasçı olmayan bir milliyetçilik’* tanımı ortaya çıkmıştır. Böyle bir tanımlama ile tavsif edilen milliyetçilik ilkesinin, anılan dikotomi modeli söz konusu olduğunda, Eskişehir için ulusalcı değerlere göre daha fazla çok-kültürcü bir karakteri imlediği söylenebilir. Görüşmecilerin büyük çoğunluğu, gerek partinin yerel örgüt yapısının gerekse Eskişehir’in sosyolojik alt yapısının çok-kültürcü rengi barındıran bir milliyetçiliğe sahip olduğunu aktarmışlardır. Bu durum yukarıda değinilen, yerel örgütlerin Kürt meselesinde atılacak olası adımlara karşı tepkisi hakkında görüşmecilerin yanıtlarındaki sayısal veriler ile uyum sağlamaktadır.

Öte yandan, Eskişehir’in ulusalcı bir reflekse sahip olduğunu ve bunun Kürt sorunu bağlamında anadilde eğitim gibi kültürel tanınma politikaları konusundaki tutuma da yansdığını ifade eden katılımcılar içinde, Eskişehir’in tutumu dışında bireysel görüşlerini ifade eden görüşmeciler, soruna kültürel taleplerin karşılanması olarak değil, ekonomik temeli olan çözümler üreterek bakmanın gerekli olduğu konusunda birleşmiş gözükmektedir.* Buna göre, soruna kültürel tanınma politikaları ile çözüm üreten yaklaşımlar ‘tehlikeli’, ‘etnik milliyetçilikleri körükleyen’ ve devletin varlığını tehlikeye sokabilecek durumlara neden olma riskini taşımaktadır. Bir görüşmeci, kültürel tanınma politikaları bağlamında çok-kültürcü anlayışın Batı ve emperyalizm kaynaklı bir yaklaşım olduğunu söyleyerek, 89 raporunun daha

* Bu terim görüşmeciler tarafından ırkçı olmayan bir milliyetçiliği ifade etmektedir. Onlara göre bu milliyetçilik, ulusal dayanışma ve birliği sağlayan, işlevsel bir milliyetçiliktir.

* Anılan yaklaşıma göre, Kürt sorunu örneğinde görülen kimlik sorunlarının temelinde ekonomik problemler yatmaktadır ve sorunun başat reçetesi bu bağlamda ortaya konulmalıdır.

sonraki süreçte sahiplenilememesini ve soruna karşı CHP'nin adımlarının süresiz oluşunu şu şekilde ifade etmektedir:

“SHP raporundan sonra Kürtlerin hakları diye ortaya çıktı ama ondan sonra da kendi içinde de tabii bu eski politikalarla çelişki ortaya çıktı. Bir yerde bazı şeyleri gerçekçi düşünmeye yönelmek zorunda kaldı. (...) O bölgede tabii emperyalist çıkarlar bu İsrail'in güvenliği için orada bir Kürt devletinin kurulması öngörülüyordu. Bu bizi ürküttü. Şimdi orada sosyal haklar falan diyoruz ama bu nereye kadar ya da nereye gider endişesi oldu. Ondan sonra parti büyük ölçüde geri adım attı. (...) SHP Raporu o dönemin koşullarında haklılık payı vardı ama bütün biçimde bize AB'nin dayattığı o post-modern anlayış da kendi ülkelerinde değişiyor, sorunlar yaratıyor. Post-modernist bakış açısı ile çok-kültürcülük bizim ülkemize uymaz.”

(Görüşmecı 17)

Görüleceğı üzere, saha araştırmasında katılımcıların çoğunluğu Kürt meselesi konusunda sosyal demokrat bir parti olarak CHP'nin atacağı adımlarını desteklemekte ve yerelin de benzer bir tutuma sahip olacağını düşünmektedir.* CHP'nin altı okundan birisi olan milliyetçiliğın tanımlanmasında vurgulanan tema ‘kafatasçı olmayan milliyetçilik’ olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu eksende farklılık, milliyetçiliğın ulusalcılık ve farklılık mantığına yönelik çok-kültürcülük kutuplarının yer aldığı yelpazede aldığı konumlanmada ortaya çıkmaktadır. Görüşmeciler içinde CHP'nin milliyetçilik ilkesini sosyal demokrat ilkelerin önünde tutan katılımcılardan, sosyal demokrasi ilkelerini ve kimlik gruplarının dinamiğini gözetken siyaset tarzını ön planda tutan partililere kadar uzanan bu yelpazede hakim yönün ikincisi olduğu söylenebilir.*

Aşağıdaki tablolar, CHP'nin Kürt sorununda kültürel tanınma politikaları bağlamında atacağı adımlara ilişkin Eskişehir yerelinin tutumunu ve milliyetçiliğın Eskişehir’de yansıması hakkında görüşmecilerin verdiği yanıtları göstermektedir.

* G-16, partiden bağımsız olarak şehrin sosyolojik faktörlerinin söz konusu durumda, taşranın desteklememesine ve merkezin desteğine yol açacağını ifade etmektedir.

* Milliyetçiliğın gerekirse sosyal demokrasi ve evrenselci değerlerin de önünde yer alması gerektiğini söyleyen yalnızca bir katılımcı varken (G-6), yelpazenin diğer ucuna doğru söylemsel farklılıklar söz konusu olmaktadır. Yukarıdaki ulusalcı – çok-kültürcü bakış açılarını inceleyen kategorizasyon anılan yelpaze ile birlikte değerlendirilebilir.

Tablo 8: Eskişehir’de CHP’nin Kürt Sorununa Bakışı Hakkında Görüşmecilerin Yanıtlarını Gösterir Tablo

Görüşmeci	Kürt Sorununda CHP’nin Kültürel Tanınma Politikalarına Yerelin Desteği
G-1	Yerel örgüt ve Eskişehir anlayışla karşıladı.
G-2	Örgütün ulus devletçi alışkanlıkları var.
G-3	Yerel desteklerdi.
G-4	Yerel bunu alkışlar ve destek olurdu.
G-5	Yerel destek olurdu.
G-6	Parti tabanı hassas ve olumsuz tepki gösterir.
G-7	Eskişehir halkı ve örgüt ulusalcı, destek vermezdi.
G-8	Desteklerdi.*
G-9	Olumsuz tepki göstermezdi.
G-10	Yerel bunu reddederdi.
G-11	Yerel reddederdi.*
G-12	Herhangi bir kutbun ağırlığı söz konusu değil; kendi adıma konuşsam desteklerim.
G-13	Eskişehir’de Atatürk milliyetçiliği ve ulusal değerler hakim, örgüt yapısı sıcak bakmazdı.
G-14	Ulus-devlet yapısını bozmayacak bir kültürel tanınma belirli koşullarda desteklenebilir.
G-15	Yerel desteklerdi..
G-16	Şehirde merkez desteklerdi fakat taşra bölgeleri olumsuz tepki gösterirdi, parti örgütü desteklerdi
G-17	Eskişehir ulusalcı ve milliyetçi bir kent, kültürel bazı adımları desteklemezdi, örgüt de desteklemezdi.

* Görüşmecinin ifadesi, konuyla ilgili belirtilen ve birinci ana grubun içinde ele alınan, genel-yerel ilişkisinde yerel örgütün genelin aldığı bir karara ‘tüzük gereği’ farklılık yansıtmayacağını içeren yanıtların kapsamında yer almaktadır.

* Bu ifade konuyla ilgili olarak ikinci ana grubun içinde belirtilen ve parti içi demokrasi ile ilintili olarak ortaya çıkan, yerelin renginin kaybolmasına yol açan bir hantallık ve söz konusu meselelerin tartışılmaması ile ilgilidir.

G-18	Eskişehir çok-kültürcü temellere dayanan bir kent, parti örgütü de aynı doğrultuda bunu desteklerdi.
G-19	Örgütsel demokrasi yok, bu konuda tartışmalar da yok ve konuyu destekleyecek alt yapı ile özgür fikir oluşmuyor.

Katılımcıların yanıtlarından anlaşıldığı üzere, sekiz katılımcı Eskişehir'in* Kürt meselesinde, kültürel kimlik esaslı atılacak adımlara ilişkin ulusalcı refleksle tepki vereceğini ifade ederken 11 görüşmeci anılan uygulamaları destekleyeceğini dile getirmiştir.* Ulusalcı reflekslerle birlikte ele alınan 8 katılımcıdan 2'si, parti içi demokrasi sorunları nedeniyle örgütün konuya ilişkin perspektifinin oluşmadığını ve konuların tartışmaya açılmadığından bahsetmiştir. Başka deyişle örgütte, ulusalcı – çok-kültürcü ikileminin tezahüründen yola çıkarak ve ulusalcılığın hakim oluşundan kaynaklanarak kültürel tanınma politikalarını olumsuzlayan bir durum söz konusu olduğu için değil, söz konusu politikaları destekleyecek ya da tartışacak bir süreç yaşanmadığı için anılan adımlara destek vermemesi durumu ortaya çıkmaktadır. Benzer şekilde Eskişehir örgütlerinin konuya destek vereceğini dile getiren başka bir görüşmeci de, yukarıda da ifade edildiği gibi 'genel merkezin kararına karşı tüzük gereği destek verir' çıkarımı ile yorumlamaktadır; bu durumda da yerelin belirli bir hakim konuma göre tutum aldığını söylemek mümkün gözükmemektedir.*

Saha araştırmasında, bu verilerle ilintili olarak katılımcılara altı okun içinde yer alan milliyetçilik ilkesinin bu bağlamda nasıl anlaşıldığı ve ne ifade ettiği sorulduğunda bütün görüşmeciler bu milliyetçiliğin kafatasçı olmayan bir milliyetçilik olduğunu ve bu anlamıyla da ulus devlet inşasının bir parçası olarak 'birliği' tesis eden öğeler barındıran bir parti ilkesi olduğunu söylemektedirler. Görüşmeciler arasındaki fark, söz konusu milliyetçiliğin tanımlanmasında değil,

* Kastedilen partinin Eskişehir örgütleridir; fakat yer yer örgütün yerel koşullarını temellendirmesi açısından Eskişehir'in sosyolojik yapısı ve halkın tutumu da değerlendirilmiştir. Söz konusu durumlar yazım içinde ayrı ayrı belirtilmektedir.

* Bir görüşmeci ise belirtildiği gibi konuya yalnızca kendi tutumu bakımından cevap verebileceğini ve böyle bir durumu destekleyeceğini ifade etmiştir.

* Anılan katılımcıların merkez – yerel ilişkisi üzerinden yola çıkarak sonuca ulaştıkları ve yerelin özgün bir bakış açısından bahsetmedikleri için ayrı bir kategoride ele alınmaları durumunda ise sayısal verilerimiz 10 ve 6 olarak değişecektir; bu veriler ulusalcı – çok kültürcü bakış açıları arasındaki farkın artması olarak anlaşılmaktadır.

pratikte oluşan kimliksel taleplerine karşı bu milliyetçiliğin konumunda ortaya çıkmaktadır. Başka deyişle milliyetçilik, toplumdaki bölünme tiplerinden kimliğe dayalı kırılmaları görece göz ardı eden ve anılan kırılmaları bir üst kimlik etrafında soyutlayan bir nosyon ve söz edilen kimlik aidiyetli bölünmeleri de siyasetin konusu olarak ele alan, bu kırılma hatlarına belirli koşullarda duyarlı olan iki tür yorumsama içermektedir.

Gerçekleştirilen mülakatlar sonucunda Kürt meselesi ve milliyetçilik ilkesi birlikte ele alındığında parti örgütünün bakış açısının (kültürel temelli olmak kaydıyla) kimlik siyaseti zemininde politika üretilmesini desteklediği söylenebilir. Katılımcıların konuya ilişkin yukarıdaki yanıtları ve sayısal veriler bu sonucu doğrulamaktadır. Bununla bağlantılı olarak milliyetçilik bağlamında da görüşmecilerin aktarımlarından, ulusalcı-çok-kültürcü ayırımı bakımından parti örgütünde çok-kültürcü sosyal demokrat anlayışın hakim olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Buna rağmen, kimlikler konusunda ve özellikle Kürt sorununda tezahür eden ulusalcı – çok-kültürcü kutuplaşması Eskişehir yerelinde olduğu gibi CHP'nin genelinde de mevcuttur. Bu durum partinin söz konusu meselelerde istikrarlı bir söylem ve eylem üretmesini engellemektedir. Bu bağlamda parti tarafından sahiplenilen 1989 Güneydoğu Anadolu Raporu'nun kültürel haklar konusundaki sosyal demokrat yaklaşımları devam ettirilememiştir.

Alt-kimlik grupları ve STK'ların partiye katılımı ve iletişimi başlığında görüldüğü gibi parti içi demokrasi ile ilgili kimi sorunların da özellikle yereldeki refleksleri sınırladığı anlaşılmaktadır. Bu durumun, özellikle partinin bütünsel açıdan konuyu kendi içinde tartışamaması ile ilgili olduğu ifade edilmektedir. Fakat buna rağmen saha araştırması sırasında katılımcıların büyük çoğunluğu Kürt sorununun çözümü için CHP'nin geleneksel devletçi/elitist ve ulusalcı karakterdeki refleksi yerine kültürel haklara odaklanan bir siyasal perspektife sahiptir. Bu bağlamda Eskişehir yerelinin örgütsel açıdan ulusalcılığı geride bırakan, evrenselci sosyal demokrat değerlerin yanı sıra yeni toplumsal bölünme tipi olarak kimliğe dayalı kırılmaları da gözetken çok-kültürcü anlayışı barındırdığı çıkarsanabilir. Daha önce de belirtildiği gibi, bu durumun şehrin sosyolojik açıdan kozmopolit kültürel yapısı, (her

ne kadar parti genel merkez tarafından belirlense ve programa göre inşa edilse de) partinin yereldeki tutumlarını ve arka planını etkilemiş olduğu söylenebilir.

Yapılan mülakatlardaki bu hakim söylemlerin, CHP'nin Kürt sorunu özelinde kimlik siyasetine dayalı bölünmelere yeterince duyarlı olamadığı görüşü ile birlikte değerlendirildiğinde, Eskişehir yerelindeki teorik anlayışın partinin pratiğine yansımadağı görölmektedir. Yine benzer şekilde, önceki bölümde ele alınan ve şehirdeki alt-kimlik grupları ile parti ilişkisi bakımından görülen, alt-kimliklerle parti arasındaki ilişkinin mevcudiyeti fakat söz konusu mevcut ilişkinin özellikle aday belirleme ve karar alma süreçlerindeki sağlıklı niteliğı arasındaki çelişki de buna bir örnek oluşturmaktadır. Bu bölümde katılımcıların sayısal çoğunluğunu esas alarak görülen Kürt sorunu bağlamında kimlik aidiyetlerine dayalı bölünmelere karşı görece tutarlı bir perspektifin varlığı, önceki başlıkta ele alınan ve yine görüşmecilerin sayısal çoğunluğu esas alınarak görülen alt-kimliklerin parti kararlarına ve aday belirleme süreçlerine ilişkin sonuçlara yansımamaktadır. Bu durumda, daha önceki bölüm ve başlıklarda zikredilen ulusalcı ve evrenselci politikaların çatışması ve bunun partideki yansıması olan ulusalcı-çok-kültürcü ikilemi ile bağlantılı olarak, CHP'nin sosyal demokrat kimliğini pratiğe daha fazla yansıtması gerektiğı görölmektedir.

4.5.5. Parti İçinde Kültürel Kimliğın Siyasete Etkisi

Çalışmanın temel konusunu oluşturan merkez sol ve kimlik temelli bölünmelere karşı tutumu çerçevesinde saha araştırmasında görüşmecilere, kimliklerin parti içindeki etkinliğı ve dolayısıyla meselenin parti içi yönünü kapsayan sorular yöneltilmiştir. Bu bağlamda partinin kimlik aidiyetleri ile ilişkisi ve uygulamalarının yanı sıra anılan aidiyetlerin parti içinde siyaset üzerinde ve parti içi yarışta etkileri bu sorularla irdelenmiştir. Kimlik temelli aidiyetlerin parti içindeki yansımalarının, söz konusu aidiyetlerin parti dışında toplumsal bir bölünme hattı olarak ele alındığı durumdaki partinin tutumu ile kıyaslanması hedeflenmiştir.

Saha araştırmasında görüşmecilere partinin Eskişehir örgütlerinde (etnik, dini ya da kültürel) kimliklerin parti içindeki yarışta ve siyaset üzerindeki etkisi sorulduğunda, 19 görüşmeciden 11'i böyle bir etkinin söz konusu olmadığını dile

getirirken, 8 görüşmeci ise söz konusu etkinin varlığını ifade etmiştir. Birinci grup kendi içinde iki grupta ele alınabilir; bu anlamda katılımcıların verdikleri yanıtlar, nedensel bağlamları gözetilerek ve toplamda 3 grup oluşturularak kategorize edilmiştir.

Birinci olarak bahsedilecek grup, Eskişehir yerelinde parti içinde kimliğin siyaset üzerinde etkisi ve siyasi yarışta belirleyiciliği olmadığı yönünde yanıt veren görüşmeciler içinde hakim olarak tekrarlanan cevapları içermektedir. Buna göre, parti içindeki yarışta ve siyasetin diğer tutamaklarında belirli bir kültürel kimliğe sahip olmanın herhangi bir anlamı yoktur ya da minimal düzeydedir; dolayısıyla söz konusu süreçler parti içinde her türden kimlik ve aidiyet bağlarından bağımsız olarak işlemektedir.* Bu gruba dahil olan katılımcılar tarafından tekrarlanan husus, parti içinde liyakat ve emek odaklı bir yarışın ve siyasal üretimin söz konusu olduğu, etnik, dini ya da kültürel kimliklerin anılan durumlarda herhangi bir belirleyiciliğinin olmadığını ifade etmektedir. Başka deyişle, Eskişehir yerelinde kimlik aidiyetlerine dayalı farklılıkların parti içi yarışta ve dolayısıyla siyaset üzerinde etkisinin olmadığı söylenmektedir. Bir görüşmeci, kültürel kimliğin parti içinde ve siyaset üzerinde ‘hemşericilik’ bazında etkili olabileceğini, fakat parti içi yarışta dikkate değer bir etkisinin olmadığını dile getirmiş, bu durumun başka bir yönü olarak seçmen tabanı ile ilgili bir örnek vererek konuyu şu şekilde ifade etmiştir:

“Mesela CHP barajı aşamadığı zaman, Mamure mahallesi Işıklar mahallesi Tatar mahalleleridir, oylarının yüzde 70’i Tatardır. Kazım Kurt da Tatar olduğu halde ona oy çıkmadı. Yani o zaman DSP’nin adayına oy verdiler. Yine mesela Kazım Kurt ile Alevi kökenli bir aday önseçime girdi, Aleviler Kazım Kurt’u destekledi çünkü partide emeği var. Parti içi yarış genel olarak emek ve liyakat odaklı işliyor.”

(Görüşmeci 14)

Bu bölümde ilk başlık altında bahsedilen, partinin üye dokusunu ve delege seçimlerini etkilediği birçok katılımcı tarafından vurgulanan ‘delege ağalığı’ olarak tabir edilen durum, parti içinde kültürel kimliğin belirleyiciliği bakımından örnek teşkil etmektedir. Fakat buna rağmen, delege seçimlerinde bu durumun varlığını kabul etmesine karşın Eskişehir’de kimliğin, siyasete etkisinin söz konusu

* Kimi katılımcılara göre bu durum, ‘hemşericilik’ tabir edilen ve her zaman doğal olarak görülebilen bir başka durum ile iç içe durmaktadır. Konumuz açısından söz konusu olan hemşericilik gibi ‘doğal’ sosyolojik reflekslerin ötesinde işleyen ve dar dayanışmalarla karakterize edilen kimlik temelli olgulardır.

olmadığını belirten bir görüşmeci, parti içi yarışta ‘delege ağalığı’ örneğine karşı ‘liyakat’ ölçütünün belirleyiciliğini ön plana çıkararak şöyle dile getirmektedir:

“Bir Alevi insanın yarışa girmesi tabii ki Alevi derneği üyelerini birazcık daha işin içine katıyor kendinden olduğu için. Ama bizde Eskişehir nazarında söyleyeyim, Alevi bir ilçe başkanı çıktı zamanında, Alevi delegelerin birçoğu çıkıp onun karşısındaki adaya destek verdi. Hani bu daha iyi yapar bu işi dedi. (...) Yani sırf Alevi diye aman benden olsun diye gidip oy vermezler.”

(Görüşmeci 1)

Görüşmeci, delegelerin seçilmesinde bahsi geçen ‘ağalık’ olgusunun yanı sıra, adayların kimliklerinin belirleyici olmadığı bir oy verme davranışından söz etmektedir. Bu durumda delege seçimlerinde dar dayanışmaların meydana getirdiği, üye yapısını da etkileyen ve kimi zaman kimliğe dayalı olarak gerçekleşen bir yarıştan söz edilebilir. Buna göre tüm delege seçimleri için aynı durum söz konusu değildir. Ayrıca görüşmecinin ifadesine göre, delege seçimlerinin dışında parti içi yarışın diğer alanlarında kimliğin siyaset üzerinde etkisi söz konusu değildir. Yukarıda ifade edildiği üzere, bu grubu oluşturan katılımcılar, Eskişehir için parti içinde liyakat ve emeğin siyasi yarışta ve siyasette ön planda olduğunu tekrarlamışlardır.

İkinci grubu oluşturan görüşmeciler ise parti içi yarışta ve siyaset üzerinde kültürel kimliğin etkisi olmadığını söylerken, parti içi demokrasi sorunu ile ilintili olarak söz konusu yarışın bazı ‘ilişkiler’ tarafından belirlendiğini ifade etmektedirler. Söz konusu ilişkiler, Eskişehir’de siyaseti ve parti içi yarışı belirleyen en önemli etmen olarak örgütlenme eksikliğine yol açan bir parti – belediye ilişkisini imlemektedir. Buna göre, örgütlenme sorunu ile karakterize edilen ve parti içi demokrasinin işletilmesine engel olan bu ilişkiler, siyasette ve parti içi yarışta ön planda belirleyiciliği olan ana unsur olmaktadır. Bir görüşmeci bu konuda şunları söylemektedir:

“Oduņpazarında Alevi nüfusu ağırlıkta ama ilçe başkanını Aleviler mi belirledi? Belediye başkanı belirledi. Kimliğin etkisi olması iyi bir şey değil ama kimliğin de etkisi yok çünkü örgüt yok örgüt belediyeye bağlı.”

(Görüşmeci 11)

Konuya benzer şekilde yaklaşan başka bir görüşmeci şehirdeki alt-kimlik grupları içinden milletvekili ya da belediye başkanı çıkmasının, söz konusu grupların örgütlü bir şekilde çalışarak ya da kendi adaylarını tabandan destekleyerek ortaya çıkan bir durum olmadığını dile getirmiştir. Bunun parti içi demokrasi ile kurulan bir örgütlenme sonucu olarak da oluşmadığını belirtmiştir. 19 katılımcıdan 2’si bu yönde

görüş bildirirken, bu görüşmecilere göre söz konusu süreçte etkili olan başat faktör, parti örgütü ve belediye kurumları arasındaki informal ilişkide ve bu ilişkinin sebep olduğu örgütün belediye merkezli idaresinde aranmalıdır.

Eskişehir’de kültürel kimliğin siyaset üzerinde etkisi olduğunu söyleyen ve üçüncü grubu oluşturan görüşmeciler ise anılan etkiyi; matematiksel yarışlar olarak nitelenen parti içi seçimlerinde kimlik gruplarının mevcut etkisi, kültürel kimliklerin kongrelerde ve diğer parti içi seçimlerinde başarı kazanmak için yönetime katılımı ve ‘hemşericilik’ tabir edilen, kurumların üst kademelerinde bulunanların kendi kimlik aidiyetlerini parti içinde ön plana taşıma eğilimleri şeklindeki temalarla vurgulamışlardır. Bazı görüşmeciler, söz konusu durumun parti içinde dar dayanışmalar yaratarak kimi rahatsızlıklara sebep olduğunu düşünürken, kimileri ise ‘hemşericilik’ ve türevi olan yapılanmaların her yerde oluşabileceğine atıfta bulunarak, doğal olarak partide de oluşabileceğini söylemiştir. Bir görüşmeci, bu bağlamda sosyolojik olarak bölgenin alt-kimliklerinin anılan eğilimlerini gerçekleştirebileceğini söylerken, anılan süreci kimlik temelinde değil ortak nokta sözcüğü temelinde yorumlayarak şunları söylemiştir:

“Sayı çoğunluğu ortak noktaya dayalı kazanımlar olarak elde edersin. Siyasetin temeli budur. Ama kimliğe dayalı değil kimliğe dayalı siyaseti reddediyorum ama ortak noktaya dayalı siyaset kazanımla sonuçlanır. Pek çok şey bu ortak noktanın içine girer, Alevilik de mesela ortak noktadır. Bu anlamda var, her yerde olur zaten.”*

(Görüşmeci 7)

Kültürel kimlik gruplarının siyaset üzerindeki etkisinin parti ile anılan gruplar arasındaki ilişkileri olumlu yönde etkilediğini belirten bir katılımcı, bunu şu şekilde dile getirmiştir:

“Etkisi var. Niye var? Kongreler matematiksel sayıya dayalı yarışlardır. Yani burada şimdi eğer sen kültürel kimlikleri, farklı kültürel kimliklerden yönetimine veya yanına kişileri alamazsan seçim kazanma şansın yoktur. Dolayısıyla kongrelerin getirdiği bir etkiyle de CHP içinde kültürel kimliğin siyaset üzerinde örgüt düzeyinde etkisi mutlaka vardır. Mesela biz şu anda yönetimde 20 kişi, çok değişik kültürel kimlik yapısında arkadaşlarımız var. Ama biz bu yönetim içerisinde bu kültürel kimliği hiç tartışmadık, gündeme getirmedik, farklılaştırmadık ve olumlu katkı sağlayarak da devam ediyoruz hala yolumuza. Katkıları olmuyor mu oluyor tabii mesela atıyorum Alevilerle ilgili bir problemimiz olduğunda yönetimdeki Alevi arkadaşlarımız hemen o konuyu diğer demek ve örgüt başkanlarıyla hemen çözüyorlar veya il başkanımız rahatlıkla her saat arayabiliyor. İşte bu iç içe olmanın verdiği bir kolaylık.”

(Görüşmeci 4)

* Görüşmeci mülakat boyunca kimlik temelli bölünmelerin siyasetin konusu olmaması gerektiğini belirtmiştir. Bu konuda da aynı minvalde aktarım yapmıştır. Fakat katılımının ifadelerinden, kimlik sözcüğünün telaffuz edilmeyerek aynı anlamı içeren ‘ortak nokta’ sözcüğünü kullandığı görülmektedir.

Görüşmecinin ifadelerinden, kültürel kimliklerin siyaset üzerindeki etkisinin gerek parti ile kimlik gruplarının ilişkilerine yansımakta gerekse bu kimliklerin parti içi seçimlerinin kazanılması yönünde ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Öte yandan bu olgunun parti içinde belirli kimliklerin ön plana çıkmasına ve kimi zaman dar dayanışmalara yol açtığını söyleyen görüşmeciler, söz konusu etkinin genel merkez düzeyinde de yaşanabildiğini aktarmışlardır. Bu bağlamda söz konusu olguyu, genel ve yerel arasındaki ilişkiyi yorumlayarak anlatan bir görüşmeci şunları söylemiştir:

“Kesinlikle en önde etkisi var. Yerel yönetimdekilerin, genel merkez dahilinde şu andaki partinin idare kademesinde bulunan kişilerin etnik yapısına bağlı olarak örgütteki örgütlenme sistemi de zaman zaman ona göre belirleniyor. Genelden yerele bir akış var. (...) Bizim en büyük sıkıntımız bu tür etnik yapıların böyle parti içerisindeki faaliyetlerini zaman zaman bir öne taşımaları. (...) Ama ne yazık ki biz bunu aşamadık. Yönetim kurulu üyesi olarak ben ilçelere gittim, insanlarla görüştük, genel merkezde de uzun yıllar bulundum. Bir kurumun başına kim geliyor, gelen kişi hangi bölgedense o bölgenin insanlarını doldurmaya başlıyor. Yani hemşericilik çok önemli. Niye? Diyor ki bu bizdendir, işte Alevidir ya da Sünnidir vs.”

(Görüşmeci 16)

Benzer şekilde, kimlik gruplarının parti içinde genel merkez bazında oluşan etkisi konusunda bazı görüşmeciler CHP Genel Sekreteri Önder Sav döneminde parti içinde oluşan ‘Çerkez siyaseti’ örneğini tekrarlamışlardır. Bu durumun, kimliğin siyasi oluşumları ve parti içi yarışı etkileme düzeyi bakımından göstergesi olduğunu ifade eden bir görüşmeci, konuyu şöyle dile getirmiştir:

“Bir dönem, CHP’de ve Ordu’da Çerkezler çok etkindi. Deniz Baykal’ın Çerkez olduğu söylenir, genel sekreter Önder Sav Çerkez. Şu soruyu soralım; ‘Bu kadro, mesela Türkiye genelinde milletvekili sıralamalarındaki Çerkez sayısı, Çerkezlerin Türkiye’deki nüfus oranıyla uyuyor muydu?’ Rakam normalin çok üstündeydi.”

(Görüşmeci 9)

Bu grupta yer alan görüşmecilerin ifadelerinden hareketle, parti içinde gerek bölgesel/yerel örgütlerde gerekse genel merkez düzeyinde kültürel kimliklerin siyasete etkisinin mevcudiyeti söz konusu olmaktadır. Buna göre, anılan durum partinin ideolojiden sapmasına, parti örgütlerinde kimlik temelli mücadelelerin ortaya çıkmasına ve partinin siyaset sahnesinde ortaya koyduğu ve sosyal demokrasi ilkelerine dayandığı evrenselci politikalarla çeliştiği söylenmektedir. Diğer bir ifadeyle, partinin ideolojik ilkeleri ile bağdaşmayan bir örgütsel yapılanma sorunu ortaya çıkmaktadır. Partinin kimlikler konusuna yaklaşımı bağlamında, ulusalcı kanadın refleksleri ile karakterize edilen ve toplumdaki kimliğe dayalı bölünmelere ve çok-kültürcülüğe duyarlı olmayan bir politik hattı benimseyen anlayışın parti

içinde söz konusu olmadığını belirten bir görüşmeci, bu durumu şöyle değerlendirmiştir:

“Parti içinde kültürel kimlikler siyasi yarışta kullanılıyor, ben biliyorum. Sen zaten bunu parti içinde kullanıyorsun. Önce yapılması gereken parti içinde bu dar dayanışmayı aşmak. (...) Örneğin Eskişehir’de çok iyi siyasetçi olun, işte bu hemsericilik ilişkilerine girmezseniz çok başarılı olamazsınız. (...) Önce bunları aşarak ülkedeki kültürel renklilikle barışmak gerekiyor; demokratik zeminde onun varlığını tanırsan zaten siyaset platformuna taşımazsın. Sen onu tanımadığın için siyasete taşıyorsun zaten hemsericilik falan. (...) Her dar dayanışma karşısında başka bir dar dayanışmayı getirir, yerel siyaset için söylüyorum. İdeolojiye tutunup bir şey yapmazsın, gidersin Çerkezlerin, Alevilerin üç beş tane delege ağası il kongrelerini kazanırsın. Ama bu senin sorununu çözmez. Bak yok saydığın şeyi siyaset sahnesinde başka şekilde kullanıyorsun ve en çirkin şekilde kullanıyorsun. (...) Kendi küçük alanında dar dayanışmalar, daha büyük alanda yok diyorsun, olmaz.”

(Görüşmeci 9)

Görüldüğü üzere, bu grupta yer alan katılımcılar genel olarak örgütte tabandan tavana değin mevcut olan kimliğin etkisinden söz etmişlerdir. Öte yandan, bütün bunlara ek olarak parti içi yarışta kimliğin etkisinin bölgesel koşulların gerektirdiği bir durum olarak ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Bunu bir görüşmecinin verdiği örnekle ifade edersek, Doğu Anadolu’da Kürt kökenli bir aday yerine başka bir bölgeden aday çıkarmanın başarı sağlamayacağı söylenmiştir. Dolayısıyla kimliğin siyaset ve parti içi yarıştaki etkisi ikiye ayrılabilir. Birincisi, bölgesel olarak yerelin sosyolojik tutamıkları ile ilişkili bir olgudur, bu durumda kimlik, toplumsal bir aidiyet türü olarak bölgenin koşulları gereği siyasete sirayet etmektedir. İkinci durumda ise bireylerin söz konusu aidiyetlerini örgüt içinde bir tür dayanışma hatları olarak kullandıkları ya da bu aidiyetleri dolayısıyla bir takım avantajlara sahip oldukları, yapılanmayı ve siyasi süreci etkiledikleri olgular söz konusu olmaktadır.

Saha çalışmasında konuyla ilgili olarak katılımcılarla yapılan mülakat sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 9: Eskişehir’de Kültürel Kimliğin Siyasete Etkisi Hakkında Görüşmecilerin Yanıtlarını Gösterir Tablo

Görüşmeci	Eskişehir’de Kültürel Kimliğin Siyasete Etkisi
G-1	Eskişehir için etkisi yok.
G-2	Etkisi yok.
G-3	Etkisi yok.
G-4	Parti içi seçimler dolayısıyla, etkisi var.
G-5	Etkisi yok.
G-6	Kültürel kimliğin etkisi yok, sosyal ağlar etkili.
G-7	Ortak noktalara* dayalı bir etki söz konusu.
G-8	Etkisi yok.
G-9	Etkisi yok.
G-10	Siyasi yarıшта ve siyasette etkili.
G-11	Etkisi yok; örgüt belediye tarafından belirleniyor.
G-12	Etkisi var.
G-13	Önseçimde etkisi var.
G-14	Belirgin bir etkisi yok .
G-15	Etkisi söz konusu değil.
G-16	Etkisi var.
G-17	Etkisi var.
G-18	Kültürel kimlik unsurlarının informal şekilde etkisi var.
G-19	Eskişehir için etkili değil, etkili olan ilişkiler.

Tablodaki verilerden anlaşılağı üzere, gerçekleştirilen mülakatlarda Eskişehir’de kültürel kimliğin siyaset üzerinde etkisinin olmadığını gösteren yanıtlar çoğunluktadır. Yukarıda da değinildiğı üzere 11 katılımcı bu yönde yanıt vermiştir. Buna göre, parti içindeki süreci belirleyen en önemli etkenler liyakat, emek ve sosyal ağlardır. Bu grupta yer alan birçok görüşmeci kimliğe dayalı aidiyetler ile siyasi

* Yukarıda ifade edildiğı üzere bu terim kültürel kimlikleri de kapsamaktadır.

sürecin işleyişi arasında ters bağıntı olduğunu gösteren örnekler vererek düşüncelerini dile getirmişlerdir. Öte yandan, görüşmecilerin konuyla ilgili yanıtları nedensel bağlamları ile kategorize edildiğinde, 2 görüşmecenin diğerlerinden farklı bir duruma işaret ettiği görülmektedir. Buna göre, örgüt içinde kültürel kimliklerin siyasi sürece sirayet edememesinin sebebi, liyakat ve emek odaklı bir parti örgütlenmesi ve yarışı söz konusu olduğu için değil, örgütün giderek belediye idaresi tarafından belirlendiği bir yapıya dönüşmesidir. Başka deyişle, örgütün ve siyasetin belirlendiği iki unsur olarak kimlik ve liyakat, aynı şekilde parti içi nedenlerle kısıtlanmıştır. Dolayısıyla, bu 2 görüşmeciye diğerlerinden ayıran farklılık ile yapılacak yeni bir sınıflandırma bu sayıyı 9'a düşürecektir.

8 görüşmeci Eskişehir'de kültürel kimliğin siyaset üzerinde etkisi olduğunu söylemiştir. Anılan etkinin; 'hemşericilik' olarak tabir edilen ve belirli bir grubun gerek belirli kadrolarda gerekse örgüt içindeki diğer konularda hakim olması ve kendi grubunu da süreçlerde hakim kılması, parti içi seçimlerin sayısal çoğunluğa dayanılarak kazanılması dolayısıyla belirli kimlik gruplarının sürece dahil olması ve bu bağlamda hakim olan belirli grupların yönetime dahil olması gibi birbirleriyle ilintili olan birden fazla şekilde olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu olgunun yerel ile sınırlı kalmadığı ve genel merkez düzeyinde de anılan etkinin mevcut olduğunu aktaran görüşmeciler de olmuştur. Yapılan mülakatlar sonucunda, yukarıdaki son sınıflandırma ile birlikte konuya ilgili neredeyse yarı yarıya gözüken yanıtlar ortaya çıkmıştır. 9 katılımcı böyle bir etkinin olmadığını ya da belirleyici bir etkisinin olmadığını söylerken, 8 katılımcı anılan etkinin varlığını ifade etmiştir. 2 katılımcı ise farklı nedenlerle böyle bir durumun oluşmadığını dile getirmiştir.

Saha araştırması sonucunda elde edilen verilerden, salt çoğunluk dikkate alındığında Eskişehir'de kültürel kimliğin siyaset ve parti içi yarışta etkili olmadığı söylenebilir. Fakat mülakat verilerinde dikkate değer sıklıkla tekrarlanan ve sayısal olarak diğer gruba oldukça yakın olan (9/8) yanıtları içeren veriler, söz konusu etkinin varlığını imlemektedir. Bu bağlamda, CHP'nin kimlikler konusunda; çok-kültürlülüğe karşı sosyal demokrasinin evrenselcilik ilkesini ideolojik olarak benimseme iddiası ve ulusalcı reflekslerinin alt-kimlikler konusunda kimi zaman hakim olması, görüşmecilerin yarısına yakını tarafından dile getirilen örgüt içindeki

kimliğe dayalı dar dayanışmalar ile uyuşmamaktadır. Diğer bir ifadeyle, kimliğe dayalı kırılma hatları örgüt içinde söz konusu iken, partinin bu kırılma hatlarını toplumsal bir bölünme olarak gözetken politik bakış açısına sahip olmamasının çelişkili bir duruma yol açtığı söylenebilir.

Mülakatlarda sayısal olarak daha fazla tekrar edilen ve nedensel bağlamları ile kategorize edildiğinde 9 görüşmeciye içeren katılımcı grubundan hareketle, salt çoğunluk ölçütü gözetildiğinde Eskişehir’de parti içinde kültürel kimliğin siyaset üzerinde etkisinin olmadığı söylenebilir. Fakat bu sayının, anılan etkinin varlığını ifade eden katılımcı grubunun sayısına (8) oldukça yakın olduğu gözlenmektedir. Bu bağlamda, her iki grup arasında sayısal olarak anlamlı bir fark yakalanmamıştır. Sosyal demokrat evrenselciliği farklılık siyasetinde mutlak anlamda ön planda tutan partinin, örgütsel yapısında aynı ilkenin mutlak anlamda ön planda olmayışına dair katılımcıların yarısına yakınının ifadeleri düşündürücüdür.*

Bir önceki başlıkla ele alınan, CHP’nin Kürt sorunu konusundaki teorik ve söylemsel olanın pratiğe yansımaları konusundaki eksikliklere benzer bir durum, siyaseti üreten ve bu anlamda onun temeli olan toplumsal bölünme tipolojilerinden kimliğe dayalı kırılma hatlarının parti perspektifinden gözetilmemesi fakat aynı hatların parti içi örgütlenmesinde oluşmasında görülmektedir. Anılan çelişkinin giderilmesi ise, tam tersi bir dinamikle parti içinde kültürel kimliğin etkisinin azalışı ve siyaset sosyolojisinin bir toplumsal bölünme tipi olarak kimlik temelli aidiyetlerin, yükselen tanınma siyasetlerinin ve bölünmelerinin koşullarına uygun bir sosyal demokrasi anlayışı ile mümkün olabilir.

4.5.6. 1980 Sonrası Küreselleşme ve Kimlik Siyasetinin Sosyal Demokrasiye Etkisi

Çalışmanın önceki bölümlerinde bahsedilen kimlik temelli siyaset ve merkez solun bunalımı konusu ekseninde, saha araştırmasında görüşmecilere söz konusu sürecin CHP özelinde sosyal demokrasiye etkisi hususunda sorular yöneltilmiştir.

* Değindiği üzere, iki gruba ayrılan görüşmeciler arasında bir görüşün hakim olacağı sayısal olarak anlamlı bir farklılık yoktur. Burada zikredilen husus, teorik olarak toplumsal kimlik farklılıklarını ve taleplerini ‘keskin’ bir şekilde evrensel bir paradigmadaki toplamak, fakat parti içi siyaset pratiğinde ise aynı keskinliğin olmaması 8 görüşmecinin mevcudiyetinden anlaşılmaktadır.

Anılan etkiyi irdeleyen sorularla ilgili olarak; yeni toplumsal bölünme hatları noktasında CHP'nin kimlik ve kültürel temelli siyasete duyarlılığının etkinleşmesi ya da etkinleşmemesi noktasında, partinin bu bağlamda etkinliğinin sosyal demokrasi ilkeleri ile ilişkisi noktasında ve Türkiye özelinde 1980 darbesi sonrası yükselen küreselleşme ve kimlik siyaseti olgularının CHP'nin sınıf temelli politikalarına ve bu minvalde inşa ettiği sosyal demokrasi anlayışına etkisi irdelenmiştir. Gerçekleştirilen mülakatlarda görüşmecilere, yükselen kimlik siyaseti ve küreselleşme süreçlerinin sosyal demokrasi bağlamında yerel ve genel boyutlarıyla etkisi ve söz konusu süreçlerin dinamiğinden doğan yeni toplumsal bölünmelerin temelinde sosyal demokrasi anlayışının inşa edilme durumu konusunda sorular sorulmuştur.

Katılımcılar, 1980 sonrası küreselleşme ve yükselen kimlik siyaseti süreçlerinin CHP'ye etkisi bağlamında; gerçekleşen askeri darbeye STK'ların ve kitle örgütlerinin etkinliğinin azalması, parti örgütlenmesinde yaşanan dönüşüm ve söz konusu süreçlerin partinin güttüğü sınıf temelli siyaseti zayıflatması olarak birbiriyle bağlantılı olan üç olguyu vurgulamışlardır. Bu anlamda tüm katılımcılar 1980 sonrası CHP'de meydana gelen değişim ve söz konusu değişime neden olan etkileri kapsayan sorulara aynı temaları tekrarlayarak yanıt vermişlerdir.

Gerçekleştirilen mülakatlarda katılımcılar, 1980 öncesi partinin sınıf siyasetiyle ilişkili olarak sendikalarla ve STK'lar ile parti örgütü arasındaki bütünleşmenin askeri darbe sonrası dağıldığını ifade etmişlerdir.* Parti örgütü ile kitle örgütleri/STK'ları arasındaki dağılma, görüşmecilere göre partinin 1980 sonrası gerileyişi ile ilintili olarak ortaya çıkmıştır; başka deyişle, küreselleşme ve kimlik siyasetinin yükselişinden bağımsız olarak askeri darbenin, siyasi örgütlenmeyi ve partinin seçim performansını etkilediği söylenebilir.

Ayrıca, daha önceki bölümlerde tafsilatlı olarak bahsedilen küreselleşme ve kimlik siyaseti süreçlerinin 80 öncesi toplumsal bölünme hatlarını dönüştürmesi, diğer bir ifadeyle sınıfsal bölünme üzerine politika inşa eden sol ve sosyal demokrat anlayışın, 80 sonrası etkisi artan küreselleşme ve kimlik siyaseti süreçleri ile yaşadığı kriz CHP'yi de etkilemiştir. Bu anlamda sınıf siyasetinin merkezîyeti, küreselleşme

* Bu anlamda görüşmeciler, yukarıda parti ve alt-kimlik gruplarının STK'ları/kitle örgütleri ile mevcut olan etkileşim eksikliklerinin de, anılan dağılma süreci ile ilişkili olduğunu aktarmışlardır.

ve kimlik aidiyetlerine dayalı tanınma politikalarına cevap verememiş ve merkez solun yeni koşullara uygun olarak yapılanması gündeme gelmiştir. Bir görüşmeci, söz konusu sürecin CHP özelinde sosyal demokrasiye etkisini şu şekilde dile getirmiştir:

“89’da Sovyetlerin yıkılmasından sonra hepimiz çöktük, bilgi toplumu ve küreselleşme başladı, umutlarımız yok oldu hazır değildik. (...) 80 öncesi ve sonrası farklı, 80 sonrası etnik siyaset başladı etnik hassasiyetler gündeme geldi.”

(Görüşmeci 10)

Bahsi geçen hususlarda 1980 sonrası sürecin sosyal demokrasiye getirdiği bunalımı, küreselleşme ve yeni toplumsal bölünmelere uygun olarak partinin yeniden yapılandırılması gerektiğini söyleyerek aktaran başka bir görüşmeciye göre yeni koşullara uyum sağlamak kaçınılmaz gözükmektedir:

“80 Sonrasının etkisi neler olmuştur? Bir, partileri kapattılar, yani örgütlerin hepsini. Örgütte kalmadı ve sivil toplum örgütlerini kapattı ve toplumu örgütsüz hale zorladı. Yetmiş kadroların hepsine siyasi yasak getirdiler. Toplum zihinsizleştirildi. Bu genel anlamda bu da, sosyal demokrat partilerde de bu bozukluğu düzelterek politika üretilemedi. (...) Yani bugüne kadar belli bir süreçten sonra sosyal demokrat partiler Türkiye’nin dinamiklerine göre partiler politika üretmemeye başladı. Toplumun önüne bir reçete sunmak zorundasın; bu reçetenin içinde ne olmalı? Yeni toplumsal dinamikler; işte bunun içerisinde kimlikler olmalıdır Kürt sorununa çözüm üretmek zorundasın. Dini azınlıklar inançlar konusunda da üretmek zorundasın. (...) Politika üretmek zorundasın böyle bir manifestoyu oluşturman lazım. Her seçimin konjonktürüne göre vaatte bulunmakla bir şey olmaz ki. Sadece termik santrale karşı olmak değil sen çevre politikayı ortaya koymak zorundasın. Hayvan hakları konusunda koymak zorundasın, engellilere koymak zorundasın. Bunlar ayrı ayrı yeni sorunlar. Bir, yani sil baştan programını yazacaksın bu programla olmaz değişikliklerle seçim bildirgeleri bildirgedir, asıl olan parti programıdır. Parti programını sıfırdan yeni koşullara göre bugünkü toplumsal dinamiklere göre yeniden yazmak zorundasın. İki, tüzüğünü bu anayasaya uygun hale getirmek zorundasın. Orda bahsettiğin neyse onları yaşama geçirecek mekanizmaları da tüzüğünde belirtmek zorundasın. Ondan sonra üyelerini sınıftan mı geçirirsin buna uyanlar kalmalı kalmayanlar da gitmeli.”

(Görüşmeci 11)

1980 öncesi ve sonrasında oluşan farklılık, genel anlamda solun bölünmesine neden olmuş gözükmektedir. Bu bağlamda yeni toplumsal bölünme ve siyasal koşullara geleneksel siyasi hattın bakış açısı ile cevap veren ve geleneksel hattın yanı sıra etkilenilen yeni süreçlere uygun bir biçimde politik bakış açısı üretmeyi hedefleyen iki kutupta özetlenebilecek olan bu bölünmenin zaten çeşitli unsur ve bakış açılarını içinde barındıran ve monist bir politik yapıda olmayan CHP içindeki yansımaları gerçekleştirilen mülakatlarda irdelenmiştir. Bu bağlamda, saha araştırmasında görüşmecilere 80 sonrası sürecin getirdiği iki temel olgu olarak küreselleşme ve kimlik siyasetinin anılan etkilerine cevap verebilecek, yeni toplumsal bölünme hatlarına dayalı olarak yenilenen bir sosyal demokrat anlayışa

ilişkin düşünceleri sorulmuştur. Katılımcıların 12'si anılan anlayışın CHP içinde oluşması gerektiğini, başka deyişle 80 sonrası süreçte özellikle kimlik temelli bölünmelerin de siyasi hatta entegre edilmesi gerektiğini söylerken, 7 görüşmeci ise partinin böyle bir yeniden yapılanma sürecini desteklemediğini ifade etmişlerdir.

CHP'nin yeni koşul ve bölünme tipolojilerine uyumlu bir sosyal demokrasi anlayışını politik hattına entegre etmesi gerektiğini düşünen 12 katılımcı, bağlamları dikkate alındığında birbirinden farklı yaklaşımlara sahiptir. Bu anlamda görüşmeciler; kültürel siyaseti sosyal demokrasinin konvansiyonel içeriğini imleyen sınıf siyaseti ile ilişkisinin belirlediği konumlandırılışına ve kimlikler siyasetinin gerek anılan konvansiyonel içeriğin gerekse partinin temel politik yapıtaşlarından birisi olan kurucu değerler ve ulusalcılığın sınırlarını aşma 'riski' ile ilintili olarak kendi içinde iki grupta ele alınabilir. Birinci grupta yer alan katılımcılar anılan riski gözeterek partinin toplumdaki kimliğe dayalı taleplere duyarlı bir sosyal demokrasi anlayışı benimserken, solun 'birincil' önemde görülen sosyolojik bölünme tipi olarak emek-sermaye çatışması üzerine inşa ettiği sınıf ve gelir dağılımı/ekonomi siyasetinin ikincilleştirilmemesini ve CHP'nin sosyal demokrasi ideolojisinden bağımsız olarak, altı okta tezahür eden kurucu değerler ve Kemalizm'in önselliğini benimsemesi gerektiğini düşünmektedir. Dolayısıyla bu gruba dahil olan görüşmeciler, 80 sonrası oluşan yeni siyasal koşullara uyum sağlamanın ve kimlik siyaseti özelinde bu koşulları politika üretmenin kimi sınırları olduğunu vurgulamışlardır. İkinci grubunu oluşturan katılımcılar ise, anılan vurguya değinmeden ve sosyal demokrasinin bir sonucu olarak 'yeni toplumsal sorunların' zeminini kapsayan bir yeniden yapılanmanın zorunlu olduğunu ifade etmişlerdir.

Birinci grubu oluşturan görüşmecilerin vurgusu ulus-devlet modelinin 'yumuşatılmasını' ve ekonomi temelli politika anlayışının başatlığını kapsayan bir yapılanmayı işaret etmektedir. Bu bağlamda görüşmeciler kültürel tanınma politikalarının ve diğer görece 'yeni' sorunlarının eklemlendiği parti yeniden yapılanmasının, belirli durumlarda söz konusu olabileceğini belirtmiştir. Bir görüşmeci, Kürt sorunu örneğinde partinin makro anlamda kimlik siyasetine yaklaşımının ulus devlet modeline uygun olarak üretilmesi gerektiğini, dolayısıyla

alt-kimliklerin kimi sorunlarının söylemsel olarak dile getirilebileceğini fakat anılan kurucu değerleri aşan konularda bu değerlere bağlı kalınması gerektiğini söylemiştir:

“Sınıf siyaseti ve kimlik siyaseti birleştirilebilir. Kimlik siyasetine girelim, ama ceza alanına girmeyelim. Yani özerklik gibi çok keskin düşüncelere girmek olmaz. Haklı talepleri varsa onlar dillendirilir. Kültürel bazda, kültürel söylemler için girmeli.”

(Görüşmeci 14)

Görüşmecinin ifadelerini destekleyen ve yanı sıra kimlik hassasiyetlerinin mikro milliyetçilikler ile bağıntısına vurgu yaparak, bunun üst-kimlik – alt-kimlik asimetrik ilişkisini üretmek yerine ulus-devlet modeline bağlı ulusal kimlik anlayışının ‘ortak kimlik’ vurgusu ile yumuşatılması ve anılan mikro milliyetçiliklerin ya da asimetrik kimlik yaklaşımlarının yerine yeni bir ortak kimlik anlayışının inşa edilmesi gerektiğini söyleyen katılımcılar da bu minvalde yeniden yapılanma vurgusunu dile getirmişlerdir.* Yine yukarıda ifade edildiği üzere, ekonomik paradigmanın öncülüğünde bir kimlik politikası fikri mevcuttur.

Değinilmesi gereken diğer görüşmeciler ise, bu son bahsedilen grubun dışında CHP’nin 1980 sonrası gelişen yeni süreçlere göre yeniden yapılanmasının gerekli olduğunu söyleyen katılımcılardır. 12 katılımcı içerisinde 8 görüşmeci bu grupta yer almaktadır. Bu görüşmecilerin vurguladıkları konular; ‘toplumla ilişkiyi güçlü bir şekilde tesis etmek için ve özellikle dışlanmış ya da barışık olunmayan kimliklerle etkileşim kurarak başarı sağlamak, emperyalizmin ekonomik savaşlar yoluyla kurduğu hakimiyeti yeni dönemde kimlikleri kullanarak gerçekleştirmesi, partinin kimlikleri siyasal bir veri olarak kabul ederek toplumsal kimlik aidiyet taleplerine cevap verme gerekliliği, kimlik nosyonunun tabiatı gereği mikro politik perspektifleri gerektirmesi nedeniyle, salt evrenselciliğin bu mikro siyasal sorunlara cevap verememesi durumu’ şeklinde belirtilmiştir.

* Bu grupta zikredilen ifadeler, yalnızca bu gruptaki katılımcılara özgü değildir. Dolayısıyla kimlik konusundaki bu bakış açısına diğer gruptaki katılımcılar arasında da rastlamak mümkündür. Aradaki farklılık bu gruptaki katılımcıların CHP ve kimlik siyaseti ilişkisinde, zikredilen hususları vurgulamaları ve ikinci gruptaki görüşmecilerin ise söz konusu ilişkiyi daha teorik ve makro düzeyde, kimliğe dayalı bölünmeleri sosyal demokrasinin ilkeleri ile bağdaştırarak ele almasından kaynaklanmaktadır.

Görüşme yapılan partililer arasında bu grupta kategorize edilen görüşmecilerin en fazla tekrar ettiği konunun ise* evrenselci paradigma ile mikro sorunlar arasındaki ilişki ekseninde olduğu gözlenmiştir. Bu bağlamda teorik açıdan evrenselcilik anlayışının, kültürel tanınma taleplerine ve diğer yeni sorunlara* duyarlı bir forma sokulması gerektiğini evrenselcilik – birey ilişkisi üzerinden anlatan bir görüşmeci şunları dile getirmiştir:

“CHP sosyal demokrat partiye, tamam ekonomik sınıfsal konulardan kopma değildir. Gerek sosyal demokrasi gerek sosyalist sol sadece emek-sermaye çelişmesine dayandırılmaz. Ama şu var, solun küreselleşme, bilgi toplumuna geçiş, üretim biçiminin değişimi vs. onların etkisiyle ve onun dışında bir de toplumsal değişimle öne çıkan dinamikler var; bunlar nedir mesela çevre bir dinamiktir, hayvan hakları bir dinamiktir, hassasiyettir. Kimlikler de bir hassasiyettir. İnançsal, etnik, kültürel farklılıklar da görmezden gelemeyeceğimiz bir hassasiyet dinamiktir. Sen de parti olarak bu dinamiklere politika üretmek zorundasın. Tamam evrensellik ilkedir ama bireyler fabrikadan çıkmış kalıplaşmış değil ki, hepsinin özellikleri var. Sen bu özellikleri dikkate almak zorundasın. ‘Ben genel politika üreteceğim de sen de ondan nasibini al’ anlayışıyla olursak başarısız oluruz. (...) Ben 80 öncesi kuşakta da vardım, o başka bir şeydi, bugün başka bir şey. O günün toplumsal koşulları oydu, bugünün toplumsal koşulları bu. Sen bu toplumsal yapının sorunlarını çözmek, ona daha iyi yaşam biçimi sağlamak zorundasın. Bu yaşam biçimini sadece cebine giren parayla ölçemezsin ki. İnanç açısından beklentileri ne? Bir köken açısından beklentileri ne? Kendisini nasıl tanımlıyor? İnsanları dikkate alıp ona göre politika üretmek zorundasın. (...) Sovyetler Birliği niye çöktü? En önemli nedenlerinden birisi insanı birey olarak ele almaması. İşte Bulgaristan niye sıkıntıya girdi?” Her şeyi var isim diyor isim. Başkası için ne? Mesela her şeyi var altında arabası var, naylon çorap giyecek kadın naylon çorap yok. Önemli mi önemli. İşte çikolata yok, arabası var araba alacak Mercedes vb. yani sen bireysel hassasiyetlere illa şey temelinden bakıp ‘doğrusu budur’ dersin olmuyor. Sen toplumu alacaksın onun ihtiyaçlarına göre politika üreteceksin.” (Görüşmeci 11)

CHP’nin ulus devlet modelinin uzantısı olarak ulusalcı kanadın kurucu değerlere atıfta bulunarak tasarımı yaptığı üst-kimlik formunun evrenselciliği araçsal bir şekilde benimsediğini fakat bu yaklaşımın alt-kimliklerin farklılık mantığına ve kültürel kimliklerinin tanınma taleplerine hitap etmediğini, aksine alt-kimlikleri üst-kimliğe göre belirleyen bir ‘üsttenci elitizm’ sebep olduğunu aktaran başka bir görüşmeci ise, CHP hafızasında yer alan bu durumu eleştirmiştir. Alt-kimlik politikasının söz konusu grupların salt temsil edilmesi ya da onlarla sembolik ilişkiler kurmak yerine gerek örgütsel zeminde gerekse makro düzeyde etkisi olabilecek bir yeniden yapılanma ile mümkün olabileceğini söylemiştir:

* Her ne kadar yukarıda betimlenen konular birbiri ile ilintili olarak yer alsın ve görüşmeciler bu konulardan yalnızca birisini değil, birbirini içeren bu konulardan birden fazlasını dile getirmiş olsalar da, anılan konular mülakatlar da katılımcılardan elde edilen verilerden en fazla vurgulanan konular esas alınarak kategorize edilmiştir.

* Anılan yeni sorunlar bu çalışmanın üçüncü bölümünde bahsi geçen olgulardır.

* Görüşmeci burada Bulgaristan’daki Türklere uygulanan asimilasyon uygulamalarını kastetmektedir.

“Mesela sağ yanına sol yanına bir türbanlı oturtursan, Sezgin Tanrıkulu’nu aday gösterirsen, Özcan Purçu’yu aday gösterirsen o kesimlerden o alt-kimlik gruplarıyla bağ kurmuş falan gibi görüyor kendini. Bu örtülü kimlik siyaseti. Bir şeyi inkar ediyorsun, hem kabul etmiyorsun ama temsili açıdan biçimsel açıdan ya da şeklen buraya koyayım bu insanların oyunu alayım. Dolayısıyla yani toplumun kendi farklı kesimlerini içine alıp onların sorunlarını, orada bir politika oluşturup yeniden oraya gitmek gibi bir hareket kabiliyeti olamıyor. Hep şekilci, sembolik ve dönemsel. Sınıf siyasetiyle kimlik siyaseti birbirinden bağımsız değildir; sol ile kimlik meseleleri beraber ilerler. (...) Ama tahmin ediyorum, Edirne’deki falan Romanların tutumundan biliyorum, mesela onların siyaset sahnesinde değerli birer unsur olduklarını Tayyip Erdoğan hatırlattı. Bunu kabul etmek lazım. Bazı parametreler değişmez. Bir defa AKP böyle bir grubun varlığını, siyasal bir kimlik olarak varlığını siyaset sahnesine Türkiye’deki bilinen haliyle AKP taşıdı. O geçmiş siyaset sahnesine sen ise yok hükmünde görmüşsün. Bazen sen varsın, sen bir şeysin demek çok önemlidir. Ben sana hep yok muamelesi yapmışım. Ama birisi de varsın demiş. Senin bunu başka türlü bir proje olarak getirmen lazım. Yani bir sosyal bir grup gibi görüyorsan onların taleplerini siyaset sahnesine taşıman lazım. Onlar ile örgütsel bir bağ kurman lazım; bunun büyük ölçüde yapılmadığını biliyorum. Romanların CHP’ye sıcak bakmadığını söyleyebiliriz. Bağ kurmanız lazım. (...) Sizin demokratik bir toplum inşa etmek gibi de bir derdiniz olacak. Toplumdaki kendini farklı görenlerin, bunu ben tanımlamam kendini nasıl tanımlıyorsa o dur, bunun en kötü ihtimalle kültürel bir varlık olarak hayatını sürdürülmesi çok önemli bir şeydir bu da siyasetin konusudur. İdeoloji yoksa, ideolojik bakış açınız yoksa beslendiğiniz bir kaynak yoksa ki öyle, o zaman savuşturma yaparak kendimizi biz evrenselciyiz demenin anlamı var mı? Yerel ne olacak?”

(Görüşmeci 9)

Katılımcının evrenselcilik ve kimlik siyaseti konusunda söyledikleri, CHP’nin toplumsal tabanı ile arasındaki kültürel bağınıya işaret etmektedir. Buna göre, Kemalizm’in merkezietçi, bürokratik, ulus-devleti esas alan ve elitizm ile karakterize edilen yapısı ile partinin bu modelin dışında kalan kimliksel aidiyetlere karşı sorunlu bir ilişkisi olduğu söylenmektedir.²³⁴ Dolayısıyla görüleceği üzere, evrenselci ilkeler ve kültürel sorunlar arasındaki zıtlık ilişkisi, sosyal demokrasi ideolojisinin –daha önceki bölümlerde de açıklandığı üzere- yükselen kimlik siyaseti ve küreselleşme süreci karşısında tıkanışının yanı sıra, alternatif olarak CHP’nin benimsediği Kemalizm ideolojisinin belirlediği devlet-birey ilişkisi ekseninde de köklerini salmış bir duruma işaret etmektedir.

Bu konuda saha araştırmasına katılan görüşmeciler –yukarıda alıntı yapılan görüşmecinin aktardığı gibi- sosyal demokrasi ile Kemalizm arasındaki entegrasyon sorununun aşılması anlamında bir ideolojik yenilenmeden söz etmişlerdir. Anılan yenilenmenin tutamakları; evrenselciliği ‘içi boş bir kutu’ olmaktan çıkarak onu toplumsal bölünmelerin dinamiğine uyumlu hale getiren, başka deyişle solun salt ekonomizme dayanan temelini dinsel, kültürel ve etnik bölünmelerinden doğan sorunları da kapsayacak şekilde oluşturan bir teori ve pratiği içermektedir. Bu

²³⁴ Adem Çelik, a.g.e., ss. 182-183

anlamda sol içinde gelenekselci – yeni sol şeklinde tanımlanabilecek olan bölünme karşısında, kimlik siyasetinin de solun bir konusu olduğunu ve klasik anlamdaki evrenselci anlayışın bu bağlamda dönüştürülebileceğini, CHP’nin de anılan süreçte kurucu değerler – sosyal demokrasi ilişkisini buna göre inşa edebileceğini söyleyen bir görüşmeci şunları söylemiştir:

“Bir taraftan evrensel sol, öbür taraftan Türkiye’nin gerçekleri. CHP solcu olmaktan korkmamalı. Kimlik siyasetine de sol pencereden bakarsa uzun vadede hiçbir sıkıntı yaşamaz. (...) Bilişim çağının böyle gelişmesiyle bugünkü siyasetin gerçekliğinin aşılacağına kesinlikle inanıyorum. O zaman işte kendin sol siyaseti korkmadan savunursan sen ayaklarının üstünde durursun. Ama o güne sen değişerek dönüştürerek yalpalayarak ödümlerle aynı yöntemle paralel gitmeye çalışırsan o zaman zaten senden de bir şey kalmamış olacak. Bazı şeyler aşılmalı (...) Solun evrensel değerleri ile kimsenin bir şikayeti yok. O da geliştirilebilir o da, durduğu yerde durmuyor sonuçta. (...) Ama biz, evrensel sola göre, bir şeye ihtiyaç var kendimizi oradan tanımlamak zorundayız. Siyaseti oradan üretmemiz lazım.”

(Görüşmeci 12)

Bu konuda CHP’nin Kemalizm ideolojisinde tezahür eden kurucu değerler ile Türkiye özelinde yaşanan laik – muhafazakar kırılması noktasında, bir görüşmeci partinin kimlikler konusuna yaklaşımı içerisinde bu konunun özel bir önemi olduğunu söylemiştir. Katılımcı, bu anlamda muhafazakar kimliğe karşı elitizmi yansıtan bir bakış açısının düzeltilmesi hususunda adımların gerekli olduğunu söylerken, 1980 sonrası yaşanan örgütsel sorunları ve partinin toplumla arasındaki mesafenin açılmasının nedenleri arasında kimliksel taleplerin de olduğunu belirtmiştir. 1980 sonrası yaşanan süreçlere ve özelde kimliklerin siyasal gündeme yerleştirilmesinin sol anlayış ile çelişmeyeceğini ifade eden bir görüşmeci ise, geleneksel sınıf siyasetinin yansıması olarak anlaşılan emperyalizmin, günümüzde kimlikleri de içeren yeni koşullar yarattığı ve bu bağlamda da anti-emperyalizmin ekonomik meselelerin yanı sıra kimliksel aidiyetler alanında da siyaset üretmesi gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Biz de o kuşağın çocuklarıyız yani sosyalist kültürden gelen insanlarız, geçmişte sosyalist derneklerinde de yöneticilik yaptık. Ama yani şimdi o düşüncelerimizin bazı silemediğimiz maddeleri var ama günü irdelediğinde ülke gerçeğini gördüğünde özellikle dünya gerçeğini gördüğünde, artık emperyalizmin ekonomik savaşları biraz ötediğini, artık savaş çıkarmak için sadece ekonomiyi değil, kimlikleri, alt-kimlikleri ve dini kimlikleri kullanarak yine kendi ekonomilerini düzeltme çabasında olduklarının bilincindeyiz. O yüzden de ayırtırmadan, ötekileştirmeden ve ayırtıran politikaları reddederek yeni politikalar üretmek zorundayız ve bu da bir yerde emperyalizmin en azından başka arayışlara iteceğini düşünüyorum. O yüzden de Türkiye’de CHP ya da sosyal demokratlar ayırtırtıcı değil birleştirici ama yeni ittifakları cesurca yapmalılar, yapmak zorundalar ve yaparlarsa da biz sonuna kadar desteğe hazırız. (...) O zaman (80 öncesi) bizim Kürt, Alevi, Çerkez’den öte işte sağ-sol sosyalist gibi tanımlamalar vardı, mücadele şekli onlardı. Yani karşında kim varsa ona göre pozisyon alıyordun politika üretiyordun ama şimdi onlar yok şimdi her ne kadar emperyalizm tavrı değişirse de ya da amacını gizlemeye çalışarak farklılık yaratsa da biz onları görüyoruz. Onun için bu anlamda emperyalizmin o silahlarını da bir yerde yok etme adına işte kültürel

kimlikleri, herkesin istediği gibi eşit koşullarda yaşayabilmesinin önünü açacak bir oluşuma, yapıya gidilmesinin daha katkı sağlayacağını daha kazançlı olacağını bilincindeyiz.”*

(Görüşmeci 4)

Bu görüşlerin tersine bazı katılımcılar kimlik siyasetinin, gerek sosyal demokrasi ideolojisi ile gerekse partinin özgün değerlerinden doğan yaklaşımlara uygun olmadığını düşünmektedir. Bu bağlamda, saha araştırmasından elde edilen verilerin sınıflandırılması sonucunda, 7 görüşmecinin kimlik temelli toplumsal bölünmeleri kapsayan bir yeniden yapılanma sürecini desteklemeyeceğini ifade etmiştir. Bu görüşmecilerin vurguladığı temalar; partinin özünü karakterize eden ulus-devlet anlayışı ve ulusalcılığın sürdürülmesinin önemi, sosyal demokrasinin ve solun esasen ekonomik kırımlar üzerinden doğduğu düşüncesinden hareketle, kimliklerin bu anlamda sosyal demokrasi ideolojisinin konusu olmaması gerektiği, evrenselcilik ilkesinin mikro temelli kimliklere odaklanan bir politik bakış açısı ile uyum sağlayamaması, (ikinci temaya ek olarak) çok-kültürcülüğün ve kimliğe dayalı taleplerin emperyalizm ile ilişkisi ve tüm bunların yanı sıra partinin tüzük ve programı uyarınca kimlik siyasetinin CHP için siyasal bir alan olarak görülmemesi gerektiği şeklinde özetlenebilir.

Görüşme yapılan partililer içinde CHP'nin kimlik siyasetini içeren politik hatta sahip olmaması gerektiğini söyleyenlerin üzerinde durduğu konulardan ilki, kurucu değerlerle karakterize edilen ulusalcılığın kimlik modeli ve devlet olgusudur. Bu anlamda partinin ideolojik ikiliğini yansıtan Kemalizm ve sosyal demokrasi ideolojileri ilişkisinde milliyetçiliğin ve ulusal kimliğin hakim bakış açısı olması gerektiğini ve bunun ekonomik bölünmelerin belirlediği bir sosyal demokrasi anlayışı ile bir çelişme arz etmeyeceğini söyleyen bir görüşmeci, şunları ifade etmiştir:

“Kimlik siyaseti ve küreselleşme AKP'nin işine yarar. Biz bunlara karşı durmalıyız. 80'li yıllara kadar (CHP ve toplum arasında işçi sınıfı bağlamında) DİSK önemli yer tutuyordu fakat şu anda ne sınıf siyaseti var ne kimlik siyaseti var. (...) Biz evrensel düşüneceğiz diye devlete dinamit koyamayız. CHP yeri geldiğinde MHP'den daha milliyetçidir. (...) Bu CHP'nin sosyal demokratiği ile çelişmez.”

(Görüşmeci 6)

* Görüşmecinin emperyalizm ve kimlik siyaseti arasında kurduğu ilişki, genellikle kimlik siyasetinin ve çok-kültürcülüğün, esas olan emek-sermaye çelişmesini örtterek emperyalizmin desteğinde sömürünün bir aracı olarak kullanıldığını savunan sosyalist/sosyal demokratların kurduğu ilişkinin tam tersidir.

Görüşmecinin düşünceleri, kimlik siyasetine kuşkuyla bakan tüm partililer tarafından paylaşılmaktadır. Özellikle kültürel kimliklerin siyasetin bir parametresi olarak görülmesi meselesinin ne sosyal demokrasi ideolojisi ile ne de CHP'nin özgün değerleri ile bağdaşamayacağını, dolayısıyla bunun sağ tandanslı bir mesele olduğu söylenmiştir. Bütün bunlarla ilişkili olarak kimlikler siyaseti ve küreselleşme, bir tür risk ya da tehdit olarak değerlendirilmektedir.*

Bununla birlikte, evrenselciliği parti içindeki Kemalizm ve sosyal demokrasi ideolojisi dikotomisinden bağımsız olarak ele alan bir görüşmeci, kimliklerin talep ettikleri hakların 'evrenselcilik' ekseninde ele alınması gerektiğini, dolayısıyla bu taleplerin söz konusu kimliğe özgül olarak değil 'evrensel haklar' bağlamında değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Görüşmeci, bu anlamda kimlikler siyasetinin CHP'nin anılan evrenselci anlayışı ile uyuşmayan bir siyasal alan olduğunu söyleyerek, sosyal demokrasi ve evrenselci ilkenin kimlikse talepleri karşılayacağını belirtmiştir. Bu anlamda Kürt sorunu bağlamında katılımcı şunları aktarmıştır:

“Kürtlerin (özel olarak) hakkı diye bir hak yok. Evrensel, herkesi kapsayan haklar vardır. Kürtler de bu hakkı alamıyorsa almalıdır. (...) Kimlik siyasetine sosyal demokratlar girmemeli, evrensel haklar savunulmalı. Ama bölgesel söylemler olabilir.”

(Görüşmeci 13)

Görüldüğü gibi partililer arasında kimlik siyasetine sıcak bakmayanlar arasında evrenselcilik yorumu birbirinden farklı bağlamlarda kullanılmaktadır; G-6 evrenselciliğin sınırlarını ulus-devlet modeli üzerinden tanımlarken ve bu anlamda alt-kimlikler dahilinde kimlik siyasetini anılan evrenselci ilkenin kapsamadığına işaret ederken, G-13 ise evrenselciliği alt-kimliklerin de dahil olduğu bir anlamda yorumlamaktadır. Görüşmeci 13, söz konusu hakların kimliklere bağlamsal bir karakterde olmadığını ve bu anlamda partinin evrenselcilik anlayışının, kimlik siyasetinin verileri ile uyum sağlamayacağını belirtmiştir.*

* Ayrıca bu bakış açısından, sosyal demokrasi ideolojisinin evrenselciliği ile Kemalizm'in ulusalcılığı arasında da uyumsuzluk olduğu görülmektedir; çünkü ulusal kimlik alt-kimliklerin 'ötekisi' olarak görüldüğünde, görüşmecinin de ifade ettiği üzere evrenselcilik belli koşullarda 'sınırlanabilir' bir ilke olmaktadır.

* Bu noktada ise her iki görüşmecinin de aynı yaklaşımı benimsediği söylenebilir, çünkü evrenselcilik her iki durumda da kimliklerin kendine özgün taleplerini içermeyen bir forma sahip olmaktadır.

Bunun yanında, CHP'nin sosyal demokrat bir parti olduğunun altını çizerek kimliklerin siyasal bir özne olarak ele alınmaması gerektiğini aktaran görüşmecilere göre, sosyal demokrasiyi inşa eden ana siyasal özne ekonomik temelli bölünmelerle karakterize edilen sınıflardır. Bu anlamda bir görüşmeci CHP'nin sosyal demokrat bir parti olduğunu söylerken, parti tipolojileri meselesine de değinerek şunları söylemiştir:

“Kimlik siyaseti bize göre değil, CHP kimlik siyaseti yapamaz, bu bizim işimiz değil. Ekonomik gelir dağılımı üzerinden siyaset yapabilir. (...) Catch-all” parti sistemi vardır, yakalayıcı parti. (...) Herkesi yakalaman için de o kimlik siyasetine girmemen gerekir. O zaman belli bir oy potansiyelin olur onu elde edersin ama bir yerlerde senden oy götürüsü olur. Bizim kafamızdaki parti kimlik siyasetinden uzak durmalıdır. Ekonomik olarak da CHP herkesin paylaştığı, adaletli bir şekilde paylaşıldığı bir sistemi ön görüyor. Bizim sistemimiz odur. Yani kazanacaksın üreteceksin ama adaletli bir şekilde de paylaşacaksın. Bunu vergi sistemi ile yapacaksın. Diğer söylemlerinde belki değişiklikler olmuş olabilir ama bizim partinin ekonomik temeli budur. Kimlik siyaseti hiç doğru bir yaklaşım değil.”

(Görüşmeci 7)

Görüleceği üzere görüşmeci CHP'yi ve bununla bağlantılı olarak sosyal demokrasi ideolojisini ‘herkesi yakalayan parti’ tipolojisinin tezahür ettiği bir konumda ele almaktadır. Dolayısıyla, sosyolojik olarak kimliksel yarınmaların mikro tabanlı antagonizmalar yarattığı savından hareketle, onların siyasal bir özne olarak değerlendirilmemesi gerektiğini düşünmektedir.* Bununla beraber, G-7'nin söylemini tekrarlamakla birlikte, partinin program ve tüzüğüne de bu durumu desteklediğini ifade eden bir görüşmeci, kimlik siyasetini (başka görüşmecilerin de paylaştıkları gibi) sağ partilere uygun bir politika konusu olarak görmektedir:

* Bu parti tipolojisi özetle; tek bir toplumsal gruptan oy almayı amaçlamamış, birbirleriyle çatışma halinde olup olmadığına bakmaksızın toplumdaki tüm grupların desteğini kazanmayı amaçlayan partileri karakterize etmektedir.

bkz. Sayarı, a.g.e., s. 132

* Bu durum, belirli bir sınıfı temsil etmek üzere parlamento dışında kurulan, güçlü bir taban örgütlenmesi ile parti ideolojisini yaymaya önem veren ‘kitle partilerinin’ örnekleri arasında görülen 20.yy'ın ilk yarısındaki sol partilerden kopuşu simgelemektedir; anılan kopuş özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'daki sosyal demokrat partiler tarafından pratiğe geçirilen Marksist sınıf merkezli programlardan sapmalarda görülebilir.

bkz. Sayarı, a.g.e., ss. 131-132

Görüşmecinin, bu bağlamda CHP'nin belirli bir grubu merkeze almayan ve seçmen tabanını genişletmeyi hedefleyen ‘herkesi yakalayan/toplayıcı parti’ olduğunu belirtmesi, ilk olarak ekonomi ve sınıf odaklı bakış açısı ile kimi farklılıklar arz etmektedir. İkinci olarak ise, toplayıcı partilerin kimlikleri siyasal bir özne olarak ele alması mümkün olabilir; şöyle ki, kimliğe dayalı mikro yarınmaların (üçüncü bölümde bahsedilen bir bir ‘Yeni Toplumsal Sözleşme’ yoluyla sıfır toplamı bir oyun olmaktan çıkarılması, başka deyişle görüşmecinin ifade ettiği ‘belirli bir gruba hitap ederken yekdiğerinin oyunu kaybetmesi’) durumunun ortadan kaldırılması koşuluyla herkesi yakalayan partiler açısından olanaklı gözükmektedir.

“CHP’de kimlik siyaseti yok, olmaması gerekir. Neden olmaması gerekir? Çünkü kendini sol, demokratik sol olarak tanımlıyor. 80 öncesi sol kendini fraksiyonel olarak tanımlardı. Bu 80 sonrası gelişen bir şey. (...) İdeolojik olarak baktığımız zaman tüzük ve program açısından baktığımız zaman kesinlikle böyle bir etnik siyaset kimlik siyaseti CHP’nin içerisinde olmaması gereken bir şey. Bir sol parti, demokratik sol parti kimlikleri araştıramaz. (...) Kimlik siyasetine girmeden de rejimler değişebilir. Ekonomi rejimleri değiştirir; temelde ekonomi vardır. (...) CHP kimlik siyasetine girmemeli; kurucu değerlerine dönmeli. Sağa açılan hamlelerden vazgeçmeli.”

(Görüşmeci 19)

Kimlik siyaseti fikrine biraz daha şüpheyle yaklaşan bir görüşmeci, yükselen kimlik temelli taleplerin, küreselleşme olgusunun ve diğer ‘post-modern’ siyasal olguların emperyalizmin sınıf siyasetinin önemini azaltmak amacıyla ‘ürettiği’ kimi süreçleri ifade ettiğini düşünmektedir. Bu görüşmeci de, kimlik siyasetini yine Kürt sorunu bağlamında ele alırken şunları söylemiştir:

“Ekonomi düzelirse kültürel problemler ortadan kalkar. Kültürel sorunlar da ekonomik kalkınma kapsamında değerlendirilmelidir, bu ulusal bütünlük anlamında önemlidir. (...) Batı tahriki ile siz diyor sınıfsal olarak değil, siz diyor etnik olarak ezilen sınıfsınız. Bu ön plana çıkarıldı. Esas temeline Batı emperyalizminin etkisiyle vahşi kapitalizm uygulamasına karşı birliktelik gerekiyor. (...) O yoldan (kimlik siyaseti ve sınıf siyaseti ikilemi) şöyle çıkabiliriz, Amerikan emperyalizminin Ortadoğu’daki vahşetini dikkate alarak, bölgenin refahı için ülke bütünlüğünün önemini vurgulamak. Post-modern anlayışa karşı çıkmak, yani ezilen halk değil ezilen sınıf demeliyiz. Bunu uygulamak lazım, kimliklere girmemeliyiz.”

(Görüşmeci 17)

Gerçekleştirilen mülakatlarda, CHP’nin kimlik siyaseti yapmaması gerektiğini düşünen görüşmecilerin vurguladıkları temalar görece birbirinden farklı bağlamlar barındırır da, hepsinde gözlenen ortak parametrenin, kimlikleri içeren siyasetin bir sosyolojik veri ya da realite olarak kültürel kimlik taleplerini politikaya tercüme etmek olarak değil; partinin lokal bir konuma bağlı kalması ve parçalanmayı imleyen bir durum olarak anlaşıldığı gözlenmiştir. Aşağıdaki tablo 9, saha araştırmasında partililerin CHP’nin yeni toplumsal yarılımlar kapsamındaki kimliğe dayalı yarılımlara, başka deyişle kimlik siyasetine duyarlı bir yeniden yapılanma sürecine ilişkin yaklaşımlarını göstermektedir.

Tablo 10: Eskişehir’de CHP’lilerin Kimlik Siyasetine Yaklaşımlarını Gösterir Tablo

Görüşmeci	CHP ve Kimlikler Siyaseti
G-1	Kimlik siyaseti mevcut koşullarda yapılmalıdır.
G-2	CHP kimlik politikalarına girmemeli.
G-3	Toplumsal kimliklerle iletişim önemli, onlarla barışmak gerekli.
G-4	CHP bütün kimliklerin eşit ve kendini özgürce ifade edebildiği bir alana olanak veren kimlik siyasetini politikalarına entegre etmelidir .
G-5	Kimlik politikaları önemlidir ve girilmelidir.
G-6	Kimlik siyaseti CHP’ye aykırıdır.
G-7	CHP kimlik siyasetinden uzak durmalıdır.
G-8	CHP’nin başarılı olması için kimlik siyasetine gerek yok.
G-9	Toplumsal taleplere cevap vermek ve ortak kimlik yaratmak için kimlik siyasetine girilebilir.
G-10	Kimliksel talepler de siyasetin konusudur ve bunlara karşı bir önerme, bir proje sunmak gerekir.
G-11	Kimlikler siyasal anlamda bir hassasiyettir ve siyasete tercüme edilmelidir.
G-12	Yeniden yapılanmak yeni koşullara uyum sağlamak gerekir, kimlikleri kapsayan siyaset yapılabilir.
G-13	Sosyal demokratlar kimlik siyasetine girmemeli.
G-14	Kültürel bazı talepleri karşılamak açısından kimlik siyasetine girilebilir.
G-15	Kültürel kimliklerin taleplerine cevap ve ümit vermek gereklidir.
G-16	Kimlik siyaseti yapılabilir fakat ekonomik konular önde olmalıdır.
G-17	Kimlik siyaseti vd. post-modernizmle bağlantılı olan her şeye karşı sosyal demokratlar karşı çıkmalıdır.
G-18	Kimlikler siyasetin verilerini gözetme anlamında bir parametre olarak realitedir, mutlaka dikkate alınmalı ve siyasete tercüme edilmeli.
G-19	Sosyal demokratlar kimlik siyaseti yapmamalı, CHP’nin tüzük ve programı da buna izin vermez.

Tablodaki verilerden anlaşılabacağı üzere, birbirinden farklı bağlamlar, temalar ve koşulları öne sürmelerine rağmen merkez solun (daha önceki başlık ve bölümlerde bahsedilen) yeni toplumsal kırılmalar kapsamında kimliğe dayalı sosyolojik

yarılmalara duyarlı bir sosyal demokrasi anlayışı geliştirmesini, başka deyişle kimlik siyasetini içeren bir yeniden yapılanma sürecine girmesi konusunda, 12 katılımcı bu anlamda kimlik siyasetinin koşullarına uyum sağlamayı desteklerken 7 katılımcı ise söz konusu yeniden yapılanma konusunda CHP'nin kimlik siyasetini içeren bir politik hatta sahip olmaması gerektiğini düşünmektedir. Görüşmeciler arasındaki söz konusu ayrım, önceki başlıklarda incelenen ulusalcı-evrenselci bölünmesi ile paralel biçimde tezahür etmiştir. Evrenselcilik, alt-kimlik, ulusal kimlik gibi kavramların katılımcılar arasında oldukça farklı şekillerde ele alındığı gözlenmiştir. Bu anlamda, yükselen kimlik siyaseti süreci ile sosyal demokrasi ilkeleri arasında herhangi bir uyum sorunu görmeyen görüşmeciler evrenselciliğin alt-kimlikleri ve onların taleplerini de dolduran bir mefhum olarak ele alırken, kimlik siyasetini sosyal demokrasi anlayışından ayrı ve ona zıt bir politika şekli olarak gören katılımcıların 'evrenselcilik' yorumsamasının genellikle ulusal kimlik sınırları çerçevesinde çizildiği gözlenmiştir.

Sonuç olarak saha araştırmasında elde edilen veriler ışığında, partililerin çoğunluğunun merkez solun krizini ifade eden ve çalışmanın önceki bölümlerinde değinilen yeni toplumsal bölünme türleri ve koşullarına cevap verebilen bir değişime sıcak bakmakta olduğu söylenebilir. Söz konusu değişim, gerek toplumsal talepleri karşılamak gerekse kimlik temelli toplumsal problemleri çözmek anlamında önem arz etmektedir. Merkez solun anılan sorunlara yönelik teori ve pratiğinin oluşması, aynı zamanda performans düşüşünün önüne geçecek türde bir reçete olacaktır.

SONUÇ

Modern devleti inşa eden toplumsal bölünmeler, Stein Rokkan tarafından merkez-çevre, toprak-sanayi, işçi-işveren ve devlet-kilise kırılmaları olmak üzere dört grupta açıklanmıştır. Bu bölünmeler, siyasal yapının ana hatları ile devletin bir bütün olarak oluşumunu karakterize etmektedir. Diğer bir ifadeyle, bu bölünmeler devleti oluşturmıştır. Toplumsal bölünmelerin (cleavage) de zamanla değişmesi ve merkezi konumunu başka etkin bölünmelere bırakmasıyla, 21.yy'ın son çeyreğinde ekonomik, siyasi, toplumsal ve kültürel anlamda konjonktürel olarak başlayan değişimin gerektirdiği şekilde, anılan bölünmelerin merkeziliği ve siyaseti belirleyen başat konumu kimlik ve kültür temelli kırılmaların yükselişiyle birlikte zayıflamıştır.

Kendini ekonomik bölünmeler üzerinden karakterize eden sol ideoloji, merkez ve uç sol olarak esaslı biçimde ayrışsa da, onun doğasında var olan ekonomizm kaybolmamıştır. Sosyal demokrasi, 19.yy'ın son ile 20.yy'ın başlarında partileşerek seçimlere girdiğinde, özellikle II.Dünya Savaşı sonrası “altın çağı” olarak nitelenen dönemde başarısının zirvesine ulaşmıştır. Ancak 1970’li yıllardan günümüze istikrarlı olarak düşüşe geçerek eski konumunu yitirmiştir. Siyasal yelpazedeki partilerden, toplumsal bölünmelere değin her alanda koşulların farklılaşması ve merkez solun bu yeni koşullara duyarlılığını sağlayamamasının yarattığı kriz merkez solu ciddi bir performans gerileyişine sürüklemiştir. Bu anlamda solun ekonomizmden küreselleşmenin gerektirdiği şartlara, daha açık ifadeyle kültürel ve kimlik politikalarına duyarlı ve talepleri karşılayan bir forma sahip olması gerekmektedir. Öteden beri politik stratejiyi belirleyen “sınıf siyasetinin” yerine kimlik siyaseti tartışmaları da bu bağlamda anlam kazanır.

Merkez sol partilerin özellikle son on yıllardaki dönüşümü yaşanan krizi aşmak için yetersiz kalsa da, gerileyiş olgusunun ekonomik reçetesinin yanı sıra kimlik ve kültür temelli reçetesinin de ortaya koyulması gereklidir, bu anlamda sosyal demokrat partilerin; yeni toplumsal hareketler, AB, çok-kültürlülük ya da göçmenler gibi görece “ekonomik” olmayan meselelere karşı tutumu önem arz etmektedir. Ekonomik reçetenin küreselleşmenin tutamaklarını göz ardı etmeyerek buna duyarlı bir strateji ortaya koymasına benzer şekilde, ekonomik olmayan kimlik konusuna ilişkin reçetelerin de -tıpkı altın çağında uyguladığı gibi- esaslı biçimde

toplumsal dinamiğin taleplerini karşılayarak uygulanması gereklidir. Bu bağlamda sol siyasetin mevcut toplumsal bölünmeleri kapsayıcı siyasal refleks üretebilen bir toplumsal sözleşme modeli ile karakterize edilmesi, ideolojik ve programsal düzlemde bir yeniden yapılanmayı mümkün kılmaktadır.

Tarihsel süreçte devleti, kurucu parti olma özelliğiyle ideolojik kaynağını kurucu değerlerle karakterize eden Kemalizm üzerine inşa eden CHP, 1960'lı yıllarda 'Ortanın Solu' sloganı ile merkez solda konumlanmaya başlayarak kendisini sosyal demokrat bir parti olarak tanımlamıştır. İki ideoloji kanadının parti içindeki mücadelesi, temel meselelerdeki tavrını muğlaklaştırmıştır. Özellikle sosyal demokrasinin 1980 sonrası yükselen kimlik siyaseti karşısındaki krizi, CHP'de bu iki ideolojinin varlığı ile birlikte daha derin bir boyutta yaşanmıştır. Sosyal demokrasinin modern dönem evrenselciliğinin ve sınıf politikalarının post-modern dönemin mikro-kimliklere dayalı talepler karşısındaki yaşadığı krize, CHP'nin Kemalizm ideolojisi ile eklemlenmiş sosyal demokrat vizyonu cevap verememiştir.

Türkiye'de sosyal demokrasi tartışmalarının öznesi konumunda olan ve kendisini sosyal demokrat bir parti olarak tanımlayan CHP'nin kimlik siyasetine bakışını irdelemeye yönelik olarak gerçekleştirilen bu çalışmada, Eskişehir'de CHP'lilerle yarı-yapılandırılmış mülakat yöntemine dayalı olarak saha araştırması gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada; şehirdeki alt-kimlik gruplarının partiye üyelik ve oy verme durumları, partinin alt-kimliklerle iletişimi, partinin kültürel kimlikler bağlamında ulusal – çok-kültürcü ikilemi, parti içinde kimlik siyaseti ve 1980 sonrası yeni koşullar altında sosyal demokrasi ve CHP'nin durumu 5 başlık altında ele alınmıştır. Partinin yerel evreninde yapılan saha araştırmasında partinin kimlik kırılmaları karşısındaki tutumu mercek altına alınmıştır.

Birinci olarak, şehirdeki alt-kimlik gruplarının partiye bağlılık durumu konusunda oy verme oranı bakımından partiye en fazla bağlı grup Alevilerdir. Bir görüşmeci dışında bütün görüşmeciler bu konuda hem fikirdir. Oy verme bakımından ilk sırada gelen Alevileri ikinci olarak Kürtler izlemektedir. Bununla birlikte anılan Kürtlerin 'Kürt Alevileri' olarak tanımlanması dikkat çekmektedir. Balkan göçmenleri ve Tatarlar ise partiye oy verme sıralamasında görüşmeciler tarafından tekrarlanan diğer grupları ifade etmektedir. Üyelik konusunda, Aleviler yine ilk

sırada yer almakta ve bu sırayı Kürtler takip etmektedir. Balkan göçmenleri partiye üyelik bağlamında görüşmeciler tarafından tekrarlanma sıklığı açısından üçüncü sırada yer almaktadır. Romanlar, Çerkezler, Tatarlar ve diğer kimlik grupları ise katılımcılar tarafından en az dile getirilen grupları ifade etmektedir. Bununla birlikte aktif üye pasif üye ayrımsalı, partiye üyelik ve oy verme davranışı arasında paralel bir durum olmadığını göstermektedir. Bu durum parti içindeki ‘delege ağalığı’ sistemi ile ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda parti üyeliği ve oy verme arasında bağıntı olmadığına ilişkin görüşler birçok katılımcı tarafından iddia edilmiştir. CHP’nin Alevi partisi olarak tanımlanmasına karşı çıkan görüşmeciler olsa da, mülakat verilerinden Eskişehir’de parti örgütünde ve partiye bağlılık noktasında Alevi hakimiyetinden söz edilebilir, ancak partiye bağlılık noktasında Kürtler, Balkan göçmenleri ve kısmen Tatarların varlığı belirgindir.

İkinci olarak, Eskişehir yerelinde CHP’nin alt-kimlik gruplarıyla ilişkisi bağlamında bu gruplara ilişkin yapılan mikro projeler ya da çalışmalar, bu grupların STK’ları ve kitle örgütleri ile partinin iletişimi, partinin kararlarına ve aday belirleme süreçlerine söz konusu örgütlerin ve grupların katılımı konularında gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde görüşmeciler tarafından şehirdeki alt-kimlik gruplarına ilişkin partinin iki farklı çalışmasından söz edilmiştir. Bu bağlamda 19 görüşmeciden 2’si söz konusu projelerden söz etmiş diğer görüşmeciler ise alt-kimlik gruplarına yönelik böyle bir mikro hedefli uygulamanın mevcut olmadığını belirtmişlerdir. Katılımcıların büyük bir bölümü, farklı nedenlerle şehirde alt kimliklere yönelik uygulamanın olmadığını ifade etmişlerdir. Bu nedenler sırasıyla kısaca, CHP’nin gerek sosyal demokrat bir parti olarak gerekse kendine has ilkeleri dolayısıyla kimlik politikalarının hiçbir türevini içeren bakış açısına sahip olmaması, parti içi demokrasinin eksikliklerinden kaynaklanan sorunlar nedeniyle parti örgütünün toplumsal taleplere duyarlı olamaması, şehir bazında yer alan alt-kimlik gruplarının (Aleviler ve Romanlar dışında) siyasetten beklenti içerecek bir kimlik aidiyeti temelinde talepleri olmaması ve son olarak da söz konusu uygulamaların genelden yapılması gerektiği ve imkanları oldukça kısıtlı olan yerel yönetimlerdeki parti örgütünün ve belediyelerin söz konusu gruplara ilişkin proje ya da politika üretmesinin önündeki engeller şeklinde özetlenebilir. Genel olarak görüşmecilerin

aktardıkları, parti ile şehrin alt-kimlik gruplarının ‘kimlik’ nosyonu etrafındaki iletişimi çeşitli etkinlikler düzeyinde ortaya çıkmaktadır.

Parti ile alt kimlikleri temsil eden STK’lar arasındaki ilişki bakımından verilen yanıtlar da bu minvalde, kitle örgütleri ve STK’larla parti arasında sürekli bir iletişim olduğu fakat bu iletişimin kararlara ya da aday tespit süreçlerine katılım noktasında yansımadağı görölmektedir. Bu anlamda şehirdeki alt-kimlik gruplarının farklılık profillerine parti açısından bir duyarlılık söz konusudur. Fakat söz konusu duyarlılık kısıtlıdır ve parti ile söz konusu grupların hepsinin arasında kimliksel ‘farklılıklar’ temelinde bir sürecin olmadığı söylenebilir. Görüşmecilerin çoğunluğunun aktardıkları verilerden hareketle, parti ile alt-kimlik grupları arasındaki iletişimin katılıma yansımadağı sonucu, partinin (yukarıda anılan dört nedenin de etkisini göz ardı etmeden) şehirdeki kimliksel aidiyete dayalı kırımla hatlarına dayalı bir perspektife yeterince sahip olmadığı, diğeri bir ifadeyle kentin verilerini kimlik profillerini de dikkate alarak okumadağı sonucuna varılabilmektedir.

Bu başlık ile birlikte ele alınan ve şehirdeki alt-kimlik gruplarından birisini oluşturan mülteciler konusunda ise, katılımcıların büyük çoğunluğunun çekinceli, olumsuz ya da dışlayıcı tutumu paylaştıkları gözlenmiştir. Bu durumla ilgili olarak katılımcıların göç konusundaki çekincelerinin en fazla tekrarlanarak belirginleştiği temalar: göçün ekonomik boyutu açısından ülkedeki işgücü piyasasına yansımaları, Suriyeli mültecilerin çeşitli imtiyazlara sahip olarak vatandaşlardan daha avantajlı fırsatlara sahip olmaları, kontrol mekanizmasının yetersiz olması, hükümetin izlediği dış politika, Suriyelilerin yüksek doğurganlık oranı ve ülkeye kalıcı olarak yerleşmeleri şeklinde özetlenebilir. Eskişehir’deki hakim düşünce, CHP’nin mülteci meselesine yaklaşımının bir izdüşümü niteliğindedir. Sosyal demokrat çizgide ve evrensel insan hakları vurgusu ile hazırlanan mülteci raporuna rağmen partinin Suriyeli göçmenler konusundaki yaklaşımı olumsuzdur. Buna rağmen yapılan saha araştırmasında az sayıda partili, göç olgusunun sebep, koşul ve etkilerinden bağımsız olarak sosyal demokrasinin gerektirdiği şekilde dikkate alınması gerektiğini ve mültecilerin de bu bağlamda sahiplenilmesinin önemini dile getirmiştir. Merkez solun kimlikler konusuna yaklaşımı bağlamında, yeni toplumsal kırımla hatlarına dahil edilen göç olgusu ve mültecilere karşı ulusalcı bir tepkime içinde olması, teori

ve pratiğin uyumsuzluğu sonucunu doğurmaktadır. Avrupa'daki örneklere benzer şekilde, Türkiye'de de kendisini sosyal demokrat bir parti olarak tanımlayan CHP'nin göç ve mülteciler konusunda teori ve pratiğin uyumsuzluğundan doğan bir ikilem ile karakterize olmuş yaklaşıma sahip olduğu gözlenmektedir. Anılan ikilem daha önce de ifade edildiği gibi, göç olgusundan çeşitli boyutlarda olumsuz etkilenen çekirdek seçmen ile ideolojinin evrensel/enternasyonal ilkeleri arasında ortaya çıkmaktadır. Çalışmanın önceki bölümlerinde bahsi geçen kozmopolitizm – komüniteryanizm dikotomisinde de tezahür eden bu ikilemi sosyal demokratların aşması; kimlik sorunları ve taleplerine reaksiyon gösteren, yeni bir toplumsal sözleşme ile kimlik temelli toplumsal sorunları çözebilecek ve göç olgusu bağlamında entegrasyon odaklı bir modeli inşa edebilecek pratiği geliştirmeye ihtiyaç duyduğu söylenebilir.

Partideki ulusalcı – çok-kültürcü ikilemi bağlamında Kürt meselesi ve partinin milliyetçilik ilkesinde ise katılımcıların yanıtlarından anlaşıldığı üzere, 8 katılımcı Eskişehir'in Kürt meselesinde, kültürel kimlik esaslı atılacak adımlara ilişkin ulusalcı refleksle tepki vereceğini ifade ederken 11 görüşmeci anılan uygulamaları destekleyeceğini dile getirmiştir. Ulusalcı reflekslerle birlikte ele alınan 8 katılımcıdan 2'si, parti içi demokrasi sorunları nedeniyle örgütün konuya ilişkin perspektifinin oluşmadığını ve konuların tartışmaya açılmadığından bahsetmiştir. Başka deyişle örgütte, ulusalcı – çok-kültürcü ikileminin tezahüründen yola çıkarak ve ulusalcılığın hakim oluşundan kaynaklanarak kültürel tanınma politikalarını olumsuzlayan bir durum söz konusu olduğu için değil, söz konusu politikaları destekleyecek ya da tartışacak bir süreç yaşanmadığı için anılan adımlara destek vermemesi durumu ortaya çıkmaktadır. Benzer şekilde Eskişehir örgütlerinin konuya destek vereceğini dile getiren başka bir görüşmeci de, yukarıda da ifade edildiği gibi 'genel merkezin kararına karşı tüzük gereği destek verir' çıkarımı ile yorumlamaktadır. Bu durumda da yerelin belirli bir hakim konuma göre tutum aldığını söylemek mümkün gözükmemektedir.

Saha araştırmasında, bu verilerle ilintili olarak katılımcılara altı okun içinde yer alan milliyetçilik ilkesinin bu bağlamda nasıl anlaşıldığı ve ne ifade ettiği sorulduğunda bütün görüşmeciler bu milliyetçiliğin kafatasçı olmayan bir

milliyetçilik olduğunu ve bu anlamıyla da ulus devlet inşasının bir parçası olarak ‘birliği’ tesis eden ögeler barındıran bir parti ilkesi olduğunu söylemektedirler. Görüşmeciler arasındaki fark, söz konusu milliyetçiliğin tanımlanmasında değil, pratikte oluşan kimliksel taleplerine karşı bu milliyetçiliğin konumunda ortaya çıkmaktadır. Başka deyişle milliyetçilik, toplumdaki bölünme tiplerinden kimliğe dayalı kırılmaları görece göz ardı eden ve anılan kırılmaları bir üst kimlik etrafında soyutlayan bir nosyon ve sözü edilen kimlik aidiyetli bölünmeleri de siyasetin konusu olarak ele alan, bu kırılma hatlarına belirli koşullarda duyarlı olan iki tür yorumsama içermektedir.

Gerçekleştirilen mülakatlar sonucunda Kürt meselesi ve milliyetçilik ilkesi birlikte ele alındığında parti örgütünün bakış açısının (kültürel temelli olmak kaydıyla) kimlik siyaseti zemininde politika üretilmesini desteklediği söylenebilir. Bununla bağlantılı olarak milliyetçilik bağlamında da görüşmecilerin aktarımlarından, ulusalcı-çok-kültürcü ayırımı bakımından parti örgütünde çok-kültürcü sosyal demokrat anlayışın hakim olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Buna rağmen, kimlikler konusunda ve özellikle Kürt sorununda tezahür eden ulusalcı – çok-kültürcü kutuplaşması Eskişehir yerinde olduğu gibi CHP’nin genelinde de mevcuttur; bu durum partinin söz konusu meselelerde istikrarlı bir söylem ve eylem üretmesini engellemektedir. Bu bağlamda parti tarafından sahiplenilen 1989 Güneydoğu Anadolu Raporu’nun kültürel haklar konusundaki sosyal demokrat yaklaşımları devam ettirilememiştir.

Alt-kimlik grupları ve STK’ların partiye katılımı ve iletişimi başlığında görüldüğü gibi parti içi demokrasi ile ilgili kimi sorunların da özellikle yereldeki refleksleri sınırladığı anlaşılmaktadır. Bu durumun, özellikle partinin bütünsel açıdan konuyu kendi içinde tartışamaması ile ilgili olduğu ifade edilmektedir. Fakat buna rağmen katılımcıların büyük kısmı Kürt sorununun çözümü için CHP’nin geleneksel devletçi/elitist ve ulusalcı karakterdeki refleksi yerine kültürel haklara odaklanan bir siyasal perspektife sahiptir. Bu bağlamda Eskişehir yerelinin örgütsel açıdan ulusalcılığı geride bırakan, evrenselci sosyal demokrat değerlerin yanı sıra yeni toplumsal bölünme tipi olarak kimliğe dayalı kırılmaları da gözetken çok-kültürcü anlayışı barındırdığı çıkarsanabilir. Bu anlamda, şehrin sosyolojik açıdan kozmopolit

kültürel yapısının, (her ne kadar parti genel merkez tarafından belirlense ve programa göre inşa edilse de) partinin yereldeki tutumlarını ve arka planını etkilemiş olduğu söylenebilir.

Yapılan mülakatlardaki bu hakim söylemlerin, CHP'nin Kürt sorunu özelinde kimlik siyasetine dayalı bölünmelere yeterince duyarlı olamadığı görüşü ile birlikte değerlendirildiğinde, Eskişehir yerelindeki teorik anlayışın partinin pratiğine yansımadağı görülmektedir. Yine benzer şekilde, önceki bölümde ele alınan ve şehirdeki alt-kimlik grupları ile parti ilişkisi bakımından görülen, alt-kimliklerle parti arasındaki ilişkinin mevcudiyeti fakat söz konusu mevcut ilişkinin özellikle aday belirleme ve karar alma süreçlerindeki sağlıklı niteliği arasındaki çelişki de buna bir örnek oluşturmaktadır. Yanı sıra, bu bölümde katılımcıların sayısal çoğunluğunu esas alarak görülen Kürt sorunu bağlamında kimlik aidiyetlerine dayalı bölünmelere karşı görece tutarlı bir perspektifin varlığı, önceki başlıkta ele alınan ve yine görüşmecilerin sayısal çoğunluğu esas alınarak görülen alt-kimliklerin parti kararlarına ve aday belirleme süreçlerine ilişkin sonuçlara yansımamaktadır. Bu durumda, ulusalcı ve evrenselci politikaların çatışması ve bunun partideki yansımaları olan ulusalcı-çok-kültürcü ikilemi ile bağlantılı olarak, CHP'nin sosyal demokrat kimliğini pratiğe daha fazla yansıtması gerektiği görülmektedir.

Partide kültürel kimliğin siyasete etkisi konusunda ise gerçekleştirilen mülakatlarda Eskişehir'de kültürel kimliğin siyaset üzerinde etkisinin olmadığını gösteren yanıtlar çoğunluktadır. Yukarıda da değinildiği üzere 11 katılımcı bu yönde yanıt vermiştir. Buna göre, parti içindeki süreci belirleyen en önemli etkenler liyakat, emek ve sosyal ağlardır. Bu grupta yer alan birçok görüşmeci kimliğe dayalı aidiyetler ile siyasi sürecin işleyişi arasında ters bağıntı olduğunu gösteren örnekler vererek düşüncelerini dile getirmişlerdir. Öte yandan, görüşmecilerin konuyla ilgili yanıtları nedensel bağlamları ile kategorize edildiğinde, 2 görüşmecinin diğerlerinden farklı bir duruma işaret ettiği görülmektedir. Buna göre, örgüt içinde kültürel kimliklerin siyasi sürece sirayet edememesinin sebebi, liyakat ve emek odaklı bir parti örgütlenmesi ve yarışı söz konusu olduğu için değil, örgütün giderek belediye idaresi tarafından belirlendiği bir yapıya dönüşmesindendir. Başka deyişle,

örgütün ve siyasetin belirlendiği iki unsur olarak kimlik ve liyakat, aynı şekilde parti içi nedenlerle kısıtlanmıştır.*

8 görüşmeci Eskişehir’de kültürel kimliğin siyaset üzerinde etkisi olduğunu söylemiştir. Anılan etkinin; ‘hemşericilik’ olarak tabir edilen ve belirli bir grubun gerek belirli kadrolarda gerekse örgüt içindeki diğer konularda hakim olması ve kendi grubunu da süreçlerde hakim kılması, parti içi seçimlerin sayısal çoğunluğa dayanılarak kazanılması dolayısıyla belirli kimlik gruplarının sürece dahil olması ve bu bağlamda hakim olan belirli grupların yönetime dahil olması gibi birbiriyle ilintili olan birden fazla şekilde olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu olgunun yerel ile sınırlı kalmadığı ve genel merkez düzeyinde de anılan etkinin mevcut olduğunu aktaran görüşmeciler de olmuştur. Yapılan mülakatlar sonucunda, yukarıdaki son sınıflandırma ile birlikte konuya ilgili neredeyse yarı yarıya gözüken yanıtlar ortaya çıkmıştır. 9 katılımcı böyle bir etkinin olmadığını ya da belirleyici bir etkisinin olmadığını söylerken, 8 katılımcı anılan etkinin varlığını ifade etmiştir. 2 katılımcı ise farklı nedenlerle böyle bir durumun oluşmadığını dile getirmiştir.

Saha araştırması sonucunda elde edilen verilerden, salt çoğunluk dikkate alındığında Eskişehir’de kültürel kimliğin siyaset ve parti içi yarışta etkili olmadığı söylenebilir; fakat mülakat verilerinde dikkate değer sıklıkla tekrarlanan ve sayısal olarak diğer gruba oldukça yakın olan (9/8) yanıtları içeren veriler, söz konusu etkinin varlığını imlemektedir. Bu bağlamda, CHP’nin kimlikler konusunda; çok-kültürlülüğe karşı sosyal demokrasinin evrenselcilik ilkesini ideolojik olarak benimseme iddiası ve ulusalcı reflekslerinin alt-kimlikler konusunda kimi zaman hakim olması, görüşmecilerin yarısına yakını tarafından dile getirilen örgüt içindeki kimliğe dayalı dar dayanışmalar ile uyuşmamaktadır. Diğer bir ifadeyle, kimliğe dayalı kırımla hatları örgüt içinde söz konusu iken, partinin bu kırımla hatlarını toplumsal bir bölünme olarak gözetken politik bakış açısına sahip olmaması çelişkili bir duruma yol açmaktadır.

Mülakatlarda sayısal olarak daha fazla tekrar edilen ve nedensel bağlamları ile kategorize edildiğinde 9 görüşmeciyi içeren katılımcı grubundan hareketle, salt

* Dolayısıyla, bu iki görüşmeciyi diğerlerinden ayıran farklılık ile yapılacak yeni bir sınıflandırma bu sayıyı 9’a düşürecektir

çoğunluk ölçütü gözetildiğinde Eskişehir’de parti içinde kültürel kimliğin siyaset üzerinde etkisinin olmadığı söylenebilir. Fakat bu sayının, anılan etkinin varlığını ifade eden katılımcı grubunun sayısına (8) oldukça yakın olduğu gözlenmektedir. Bu bağlamda, her iki grup arasında sayısal olarak anlamlı bir fark yakalanmamıştır. Sosyal demokrat evrenselciliği farklılık siyasetinde mutlak anlamda ön planda tutan partinin, örgütsel yapısında aynı ilkenin mutlak anlamda ön planda olmayışına dair katılımcıların yarısına yakınının ifadeleri düşündürücüdür.

CHP’nin Kürt sorunu konusundaki teorik ve söylemsel olanın pratiğe yansımaları konusundaki eksikliklere benzer bir durum, siyaseti üreten ve bu anlamda onun temeli olan toplumsal bölünme tipolojilerinden kimliğe dayalı kırımla hatlarının parti perspektifinden gözetilmemesi fakat aynı hatların parti içi örgütlenmesinde oluşmasında görülmektedir. Anılan çelişkinin giderilmesi ise, tam tersi bir dinamikte parti içinde kültürel kimliğin etkisinin azalışı ve siyaset sosyolojisinin bir toplumsal bölünme tipi olarak kimlik temelli aidiyetlerin, yükselen tanınma siyasetlerinin ve bölünmelerinin koşullarına uygun bir sosyal demokrasi anlayışı ile mümkün olabilir.

1980 sonrası ortaya çıkan yeni toplumsal kırılmalar bağlamında kimlik siyasetinin yükselişinin sosyal demokrasiye etkisi konusunda, birbirinden farklı bağlamlar, temalar ve koşulları öne sürmelerine rağmen merkez solun yeni toplumsal kırılmalar kapsamında kimliğe dayalı sosyolojik yarılımlara duyarlı bir sosyal demokrasi anlayışı geliştirmesini, başka deyişle kimlik siyasetini içeren bir yeniden yapılanma sürecine girmesi konusunda, 12 katılımcı bu anlamda kimlik siyasetinin koşullarına uyum sağlamayı desteklerken 7 katılımcı ise söz konusu yeniden yapılanma konusunda CHP’nin kimlik siyasetini içeren bir politik hatta sahip olmaması gerektiğini düşünmektedir. Görüşmeciler arasındaki söz konusu ayırım, önceki başlıklarda incelenen ulusalcı-evrenselci bölünmesi ile paralel biçimde tezahür etmiştir. Evrenselcilik, alt-kimlik, ulusal kimlik gibi kavramların katılımcılar arasında oldukça farklı şekillerde ele alındığı gözlenmiştir. Bu anlamda, yükselen kimlik siyaseti süreci ile sosyal demokrasi ilkeleri arasında herhangi bir uyum sorunu görmeyen görüşmeciler evrenselciliğin alt-kimlikleri ve onların taleplerini de dolduran bir mefhum olarak ele alırken, kimlik siyasetini sosyal demokrasi

anlayışından ayrı ve ona zıt bir politika şekli olarak gören katılımcıların ‘evrenselcilik’ yorumsamasının genellikle ulusal kimlik sınırları çerçevesinde çizildiği gözlenmiştir. Saha araştırmasında elde edilen veriler ışığında, partililerin çoğunluğunun merkez solun krizini ifade eden ve çalışmanın önceki bölümlerinde değinilen yeni toplumsal bölünme türleri ve koşullarına cevap verebilen bir değişime sıcak bakmakta olduğu söylenebilir. Söz konusu değişim, gerek toplumsal talepleri karşılamak gerekse kimlik temelli toplumsal problemleri çözmek anlamında önem arz etmektedir. Merkez solun anılan sorunlara yönelik teori ve pratiğinin oluşması, aynı zamanda performans düşüşünün önüne geçecek türde bir reçete olacaktır.

Çalışmanın önceki bölümlerinde teorik çerçevede ele alınan sorunsal, Eskişehir örneğinde incelenmiş ve partililerle yarı- yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. CHP’nin Eskişehir’de örgütsel anlamda sorunları olduğu söylenebilir. Bu durum üye dokusunda ortaya çıkan ‘delege ağalığı’ sürecinde ve parti içi demokrasi tartışmalarında görülmektedir. Bu konu, kimi görüşmeciler tarafından CHP’nin toplumsal taleplere yönelik reflekslerini kısıtladığı yönünde değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, partiye aidiyet açısından belirli bir kimliğin ağırlığı, bu kimliğin dışında kendisini tanımlayan gruplar açısından partiye katılımı olumsuz etkileyecek kritik bir durumu ifade etmektedir.

Eskişehir’de CHP’nin alt-kimliklere karşı tutumu, bu anlamda partinin şehirdeki kimliksel verileri gözetken bir bakış açısını içermediği söylenebilir. Parti şehirdeki alt-kimlik gruplarıyla mikro anlamda kimlik verilerini gözetken proje ve araçlarla iletişim kurmamakta, bununla birlikte katılımcıların salt çoğunluğuna göre bu grupların STK’ları ile sürekli bir iletişim kurmaktadır. Fakat görüşmecilerin sayısal olarak anlamlı bir çoğunluğu böyle bir sağlıklı iletişimin varlığından söz etmemiş, katılımcıların yarısına yakınının parti ve STK’lar arasındaki iletişimi salt ziyaret düzeyinde ya da seçim dönemlerindeki etkileşim gibi kısıtlılıklar içinde ele alması, parti – STK iletişiminde kimi kısıtlılıkların varlığı görülmektedir. Bunun dışında parti kararlarında ve aday belirleme süreçlerinde alt-kimliklerin katılımının söz konusu olmadığı söylenebilir. Öte yandan partililerin mültecilere ilişkin olumsuz tutumları, sosyal demokrat bir bakış açısını yansıtmamakta ve ulusalcılığı ifade eden bir siyasal hattı simgelemektedir. Bu anlamda sosyal demokrasinin ilkeleri ile

ulusalcılık arasındaki bu ikilem, Avrupa'daki merkez sol partiler de dahil olmak üzere genel olarak sosyal demokratların kimlik krizini yansıtmaktadır.

Partinin benimsediği modern evrenselcilik, toplumsal kimlikleri mikro özelliklerinden bağımsız olarak ele almaya yönelik bir tutumu doğurmakta, buna karşın parti içinde kimlik temelli yarışların ve bu hassasiyetlerin siyaset üzerindeki etkisi söz konusu evrenselci anlayışla çelişki görünümü arz etmektedir. Bu anlamda, partinin kimlik taleplerini kapsayan siyasete yönelik şüpheli tavrına rağmen parti içinde kimliklere dayalı dar dayanışmaların olması düşündürücüdür. Buna rağmen partinin Kürt meselesi konusundaki Kemalist/ulusalcılık ve çok-kültürcülük arasındaki muğlak tutumunun tersine Eskişehir'de partililer arasında ağır basan tarafın çok-kültürcü ekseninde olması ve 1980 sonrası kimliğe dayalı kırılmalara duyarlı bir sosyal demokrasi inşasını olumlayan görüşlerin hakimiyeti, Eskişehir'de CHP'nin sosyal demokrasinin yeni toplumsal bölünmeleri gündemine alan formuna uyum sağlayan bir ortamın varlığına işaret etmektedir. Bu anlamda, CHP'nin, öteden beri kültürel kimliğin bir siyasal veri olarak ele alınmasına dönük şüpheciliğine rağmen Eskişehir'de partililerin bu anlamda kimliklerin siyasal bir konu olarak ele alınmasını işaret eden görüşleri ve Kürt meselesine yönelik çok-kültürcü çizgisinin varlığı, Eskişehir'de partiye hakim çizginin ulusalcılığa nazaran çok-kültürcü sosyal demokrasi çizgisi olduğunu göstermekte, fakat saha araştırması verilerinden bunun pratiğe aktarılmadığı anlaşılmaktadır.

Çalışmanın ana eksenini çerçevesinde ele alınan toplumsal bölünmelerin dönüşümü ve siyaset arasındaki ilişki, sosyal demokrat partilerin yaşadığı performans gerileyişi sürecini açıklamaya yardımcı olmaktadır; söz konusu düşüşün çok-boyutlu tutamakları mevcut olsa da, siyasetin talep yönünü temsil eden toplumsal yapıdaki kırılma çizgisine refleksi üretebilen ideolojik ve programsal yenilenme, özellikle 1980 sonrasında sosyal demokratlar için zorunlu hale gelmiştir. Tarihsel süreçte sosyal demokrat kökleri sonradan oluşan CHP'nin benimsediği Kemalizm ideolojisi ile sosyal demokrasinin eklenmesi sorunu, söz konusu yenilenmeyi engelleyen en önemli etkenlerden birisi haline gelmiştir. Bu durum partinin temel konulardaki tavrını yansıtmadaki istikrarını olumsuz yönde etkileyebilmektedir; dolayısıyla CHP'nin sosyal demokrasi anlayışının yeni toplumsal

bölünmelere dayalı olarak yenilenmesi, aynı zamanda ideolojik düzlemdeki bu ikilemin yarattığı sorunların çözümüyle de ilgili olmaktadır. Sonuç olarak, özü gereği modern ve ekonomik kırılmalarla inşa olmuş merkez sol partilerin anılan kimlik krizine karşı esaslı bir reçete bulması ve krizi aşması halen (çeşitli sebeplerle) yakın zamanda mümkün gözükmese de, performans gerileyişinin dinamiklerini anlamak siyasal stratejinin ve yenilenmenin en önemli adımı gözükmektedir.

KAYNAKÇA

- AĞBABA**, Veli vd; **Sınırlar Arasında-İnsanlık Dramından İnsanlık Sınavına** (CHP Göç ve Göçmen Sorunlarını İnceleme Komisyonu Mülteci Raporu), Tekin Yayınevi, 2016
- AKDOĞAN**, Nuran Savaşkan; “Modern Ulus Devlet Olma Yolunda Harf İnkılabı ve Uygulaması”, **Amme İdaresi Dergisi**, c.43, s.3, 2010, ss.33-59
- AKINCI**, Abdulvahap; “Modern Ulus Devletlerin Doğuşu”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, s.34, 2012, ss.61-70
- ALTUNOĞLU**, Mustafa; **Geçmişin Yüküyle Yenilik Arayışı CHP’de Lider, Tavan, Taban Analizi**, Seta Yayınları, 2014
- BAKAN**, Selahattin ve Gökhan Tuncel; “Küreselleşmenin Ulus Devlet Üzerindeki Etkisi”, **Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi**, C.2, S.3, 2012, ss. 51-65
- BALIBAR**, Etienne ve Immanuel Wallerstein; **İrk Ulus Sınıf**, Metis Yayınları, İstanbul, 2000
- BERMAN**, Sheri; “Sosyal Demokrasinin Geçmişi ve Olası Geleceği”, **Soldan Geriye Ne Kaldı?**, James Cronin, George Ross ve James Shoch, Phoenix Yayınevi, 2016a, ss.59-91
- BERMAN**, Sheri; “The Lost Left”, **Journal of Democracy**, 2016b, c.27, s.4, ss.69-76
- BERMAN**, Sheri; “Toplumsal Dayanışma ve Dönüştürücü Siyaset”, **Çöküşten Sonra İlerici Siyaset**, Olaf Gramme, Patrick Diamond ve Michael McTernan, Phoenix Yayınları, 2016c, ss.119-137
- BERMAN**, Sheri; **Siyasetin Öncelliği**, Phoenix Yayınevi, 2012
- BEŞİRLİ**, Hayati; “Erkal’a Göre Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Çok-Kültürlülük ve Kimlik”, **Sosyoloji Konferansları Dergisi**, s.43, 2011, ss.143-152
- BEŞKAYA**, Ahmet ve Salih Alp; “Sağ ve Solun Ötesinde: Yeni Üçüncü Yol Arayışları”, **Liberal Düşünce Dergisi**, s.36, ss.217-225
- BOUVET**, Laurent; “PS’yi Kim Sever? Fransız Sosyalist Partisinin Seçim Paradoksu”, **Avrupa’da Sosyal Demokrasinin Bugünü ve Geleceği**, Friedrich Ebert Stiftung, 2011, ss.82-102
- CANDAŞ**, Can; “Türkiye’de Sosyal Demokrasi: Alternatif Bir Temel Arayışı, **Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Yüksek Lisans Tezi), 2013
- CANYAŞ**, F. Orkunt; “Türkiye’de Sosyal Demokrasinin Evrimi: CHP Örneği”, **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Doktora Tezi), 2008
- CANYAŞ**, F. Orkunt; “Türkiye’de Sosyal Demokrasinin Evrimi”, **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Doktora Tezi), 2008
- CANYAŞ**, Orkunt; “CHP’nin Sosyal Demokrasi Serüveni”, **Alternatif Politika Dergisi**, c.7, s.1, 2015, ss.7-31

CINGİ, Aydın; “Sosyal Demokratlaşmaktaki Bir Parti: CHP”, **Avrupa’da Sosyal Demokrasinin Bugünü ve Geleceği, Friedrich Ebert Stiftung**, 2011, ss.144-159

CRONIN, James, George Ross ve James Shoch; “Zor Zamanlarda İlerici Siyaset”, **Soldan Geriye Ne Kaldı?**, James Cronin, George Ross ve James Shoch, Phoenix Yayınevi, 2016, ss.567-597

ÇELİK, Adem; “CHP’nin Kemalizm Algısı ve Sosyal Demokrasi”, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Yüksek Lisans Tezi), 2010

ÇELİK, Mehmet Yunus; “Boyutları ve Farklı Algılarıyla Küreselleşme”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, c.2, s.32, 2012, ss.57-75

ÇELİK, Orhan; “1980 Sonrası CHP’de İdeoloji Değişimleri”, **Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi**, (Yüksek Lisans Tezi), 2004

DAVER, Bülent; **Siyaset Bilimine Giriş**, 5. Baskı, Siyasal Kitabevi, 1993

DELİBAŞ, Kayhan; “Dini Kimlik ve Katılımcı Birey: Kimlik Siyaseti ve Türkiye’de Siyasal İslamın Yükselişi”, **Amme İdaresi Dergisi**, c.41, s.2, 2008, ss.131-159

DEMİRKAYA, Nergis; **CHP’nin Alkışlı Göçmen Politikası**, <https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2017/09/22/chpnin-alkisli-gocmen-politikasi/> (Erişim Tarihi: 30 01 2019)

DERNEK, Kadriye Okudan; “Neoliberalizm, Kimlik Siyaseti ve Siyasi Partiler”, **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, s.28, 2014, ss.71-8

DOYTCHEVA, Milena; **Çokkültürlülük**, 3. Baskı, İletişim Yayınevi, İstanbul, 2016

DURDU, Zafer; “Modern Devletin Dönüşümünde Bir Ara Dönem: Sosyal Refah Devleti”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, s.22, 2009, ss.37-50

EMRE, Yunus vd; “CHP Örgütü: Sivil Toplum, Destekçiler ve Örgütlenme”, **Haksızlıklar Ülkesinde Sosyal Demokrasi**, Yunus Emre vd. 1. Baskı, Tekin Yayınevi, 2017

EMRE, Yunus; “Sosyal Demokrasi Akademik Literatürü Üzerine Bir İnceleme”, **Toplum ve Bilim**, Birikim Yayınları, 2014, ss.236-257

ENGELS, Jan Niklas ve Gero Maas; “Yeni Bir Mutluluk Vaadi Avrupa Sosyal Demokrasi’sinin Geleceği Üzerine Tartışmanın Mevcut Durumu”, **Avrupa’da Sosyal Demokrasinin Bugünü ve Geleceği, Friedrich Ebert Stiftung**, 2011, ss.32-52

ERDEN, Yiğit; **Sosyal Demokrasinin Tarihsel Gelişimi**, https://www.academia.edu/13271601/Sosyal_Demokrasinin_Tarihsel_Geli%C5%9Fi_mi?auto=download (Erişim Tarihi: 17 02 2019)

ERİNCİK, Selçuk; “Kimlik ve Çok Kültürlülük Sorunu”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c.2, s.52, ss.219-241

ERKAL, E. Mustafa; **Küreselleşme Etniklik Çokkültürlülük**, Derin Yayınları, İstanbul, 2005

ERTMAN, Thomas; “Avrupa’da Devlet Oluşumu ve Devlet Kuruluşu”, **Siyaset Sosyolojisi**, Thomas Janoski ve diğerleri, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2010, ss.395-413

ERTÜRK, Devrim; “Cumhuriyet Halk Partisi’nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde Toplumsal Tabanını Kaybetmesinin Nedenleri (1990-2011): Diyarbakır, Mardin ve Gaziantep Örneği”, **Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Doktora Tezi), 2014

ERYÜCEL, Ertuğrul; “Modern Devlet Anlayışının Temelleri”, **Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Yüksek Lisans Tezi), 2011

FRASER, Nancy; “Tanınma Politikasını Yeniden Düşünmek”, **Kimlik Politikaları**, Fırat Mollaer, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2014, ss.259-274

FUSS, Diana; “Özdeşleşme Politikası ve Frantz Fanon: İçteki Sömürgeler”, **Kimlik Politikaları**, Fırat Mollaer, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2014, ss.339-374

GAGNON, Alain-G; **Belirsizlikler Çağında Azınlık Uluslar**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016

GİDDENS, Anthony; **Üçüncü Yol ve Eleştirileri**, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2001

GLEASON, Phillip; “Kimliği Tanımlamak: Semantik Bir Tarih”, **Kimlik Politikaları**, Fırat Mollaer, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2014, ss.21-52

GÖKTOLGA, Oğuzhan; “Aynılık-Farklılık Bağlamında Kimlik Siyaseti”, **Akademik Yaklaşımlar Dergisi**, c.4, s.1, 2013, ss.121-131

GUSENBAUER, Alfred ve Ania Skrzypek; “Yeni Bir Toplumsal Sözleşme,” , **Çöküşten Sonra İlerici Siyaset**, James Cronin, George Ross ve James Shoch, Phoenix Yayınevi, 2016, ss.351-365

GÜL, Zeycan; “Sosyalist Enternasyonal ve CHP”, **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Yüksek Lisans Tezi), 2005

GÜRİZ, Adnan; **Sosyal Demokrasi İdeolojisi**, 2. Baskı, Phoenix Yayınevi, 2011

HARDT, Michael ve Antonio Negri; **Çokluk**, Ayrıntı Yayınları, 2004

HARDT, Michael ve Antonio Negri; **İmparatorluk**, 8. Baskı, Ayrıntı Yayınları, 2015

HEYWOOD, Andrew; **Küresel Siyaset**, Adres Yayınları, Ankara, 2013a

HEYWOOD, Andrew; **Siyaset**, Adres Yayınları, 14. Baskı, Ankara, 2014

HEYWOOD, Andrew; **Siyasetin Temel Kavramları**, Adres Yayınları, 2012

HEYWOOD, Andrew; **Siyasi İdeolojiler**, 5. Baskı, Adres Yayınları, 2013b

HİRA, İsmail; “Yeni Toplumsal Hareketler: Politik Öncelikten Kimlik Vurgusuna”, **Bilgi Ekonomisi ve Yönetim Dergisi**, c.11, s.1, 2016, ss.143-156

HONNETH, Axel; “Tanınma mı Yeniden Dağıtım mı? Toplumun Ahlaki Düzenine Değişen Yaklaşımlar”, **Kimlik Politikaları**, Fırat Mollaer, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2014, ss.242-258

<http://www.aljazeera.com.tr/gorus/chp-kurt-sorunu-ve-cozum-sureci> (Erişim Tarihi: 17 02 2019)

HUNTINGTON, Samuel; “Medeniyetler Çatışması Değilse Nedir?”, **Medeniyetler Çatışması**, Murat Yılmaz, Vadi Yayınları, 2001, ss.72-85

HUNTINGTON, Samuel; “Medeniyetler Çatışması mı?”, **Medeniyetler Çatışması**, Murat Yılmaz, Vadi Yayınları, 2001, ss.22-50

KAKIŞIM, Can; **Sınıf, Etnisite ve Kimlik**, İletişim Yayınları, 2016

KAYA, Ayhan; “Sosyal Demokrasi, Farklılıklar ve Avrupa Birliği Tartışmaları”, **İktisat Dergisi**, s.487, 2007, ss.60-67

KAYA, Mehmet; “Küreselleşme Yaklaşımları”, **Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi**, s.13, ss.1-16

KEMAHLI, Funda; “Türkiye’de 1980 Sonrası Hegemonya ve Siyasal Mücadelede CHP”, **Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Doktora Tezi), 2012

KÖKTÜRK, Abdullah; “Modern Öncesi Devletin Yönetim Anlayışı”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, s.13, 2011, ss.73-97

KÖMÜRCÜ, Derya; “Geçmişle Gelecek Arasında Bir Alternatif Arayışı: Sosyal Demokrat Halkçı Parti”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, c.2, s.2, Ekim 2009, ss.2-32

KÖMÜRCÜ, Derya; “Kılıçdaroğlu Sonrası CHP”, **İktisat Dergisi**, s.515-516, Haziran 2011, ss.37-47

KÖSEOĞLU, Özde Nalan; “Sınıf Siyasetinden Kimlik Siyasetine Geçişte Özne”, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Yüksek Lisans Tezi), 2010

KUMBARACIBAŞI, Arda Can; “Cumhuriyet Halk Partisi Oylarının Birikimli Düzey Analizi ve Türkiye’de Merkez Solun Seçim Coğrafyasının İncelenmesi”, **Amme İdaresi Dergisi**, c.47, s.4, Aralık 2014, ss.59-92

LACEWELL, Onawa Promise ve Wolfgang Merkel, “Avrupa Topluluklarında Değer Kaymaları”, **Çöküşten Sonra İlerici Siyaset**, Olaf Gramme, Patrick Diamond ve Michael McTernan, Phoenix Yayınları, 2016, ss.139-165

MARCH, Luke; “Günümüz Avrupasında Uç Sol Partiler”, **Friedrich Ebert Stiftung (International Policy Analysis)**, 2009

MARDİN, Şerif; **Türkiye’de Toplum ve Siyaset**, 13. Baskı, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2006

MERKEL, Wolfgang, Alexander Petring ve diğerleri, **İktidarda Sosyal Demokrasi**, Phoenix Yayınları, Ankara, 2012

MEYER, Thomas ve Levis Hinchman; **Sosyal Demokrasi Kuramı**, Phoenix Yayınevi, 2015

MICUS, Matthias; “Avrupa Sosyal Demokrat Partilerin Örgütsel Kimliği ve Reformlar”, **Friedrich Ebert Stiftung (Dünyadan)**, 2010

MOSCHONAS, Gerassimos; “Tarihsel Düşüş mü Yoksa Ölçek Değişimi mi?”, **Soldan Geriye Ne Kaldı?**, James Cronin, George Ross ve James Shoch, Phoenix Yayınevi, 2016, ss.93-15

NEWTON, Kenneth ve Jan W. van Deth; **Karşılaştırmalı Siyasetin Temelleri**, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2014

NORRIS, Pippa; “Merkez Sol Partilerin Seçim Performansı”, **Çöküşten Sonra İlerici Siyaset**, Olaf Gramme, Patrick Diamond ve Michael McTernan, Phoenix Yayınları, 2016, ss.167-192

ÖZBUDUN, Ergun; **Siyasal Partiler**, 3. Baskı, Sevinç Matbaası, Ankara, 1979

ÖZDEMİR, Hakan; “Ulus Devlet ve Ulusçuluğun Küreselleşmeyle Etkileşimi: Vazgeçilmeyen Ulus Devlet, Yükselen Ulusçuluk”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, c.14, ss.39-59

ÖZDEMİR, Murat; “Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 11 s.ss.323-343

ÖZİPEK; Bekir Berat; “Devlet”, **Siyaset**, Mümtaz’er Türköne, 3. Baskı, Lotus Yayınevi, Ankara, ss.71-102

ÖZYAKIŞIR, Deniz; “Ulus Devlet ve Milli Egemenlik Bağlamında Teorik Bir Küreselleşme Eleştirisi”, **Jeopolitik Dergisi**, s.31, 2006, ss.78-80

PAREKH, Bhikhu; **Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek**, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2002

PEREZ, Sofia A; “Göç ve Avrupa Solu”, **Soldan Geriye Ne Kaldı?**, James Cronin, George Ross ve James Shoch, Phoenix Yayınevi, 2016, ss.441-479

PRZEWORSKI, Adam; **Kapitalizm ve Sosyal Demokrasi**, Phoenix Yayınevi, 2012

RASMUSSEN, Poul Nyrup; “Avrupa’da Sosyal Demokrasinin Geleceğine İlişkin 10 Tez”, **Avrupa’da Sosyal Demokrasinin Bugünü ve Geleceği**, **Friedrich Ebert Stiftung**, 2011, ss.9-17

ROSKIN, G. Michael; **Çağdaş Devlet Sistemleri**, 7. Baskı, Adres Yayınları, Ankara, 2014

ROSS, George; “Avrupa’nın Merkez Sol Partileri ve Avrupanın Bütünleşme Labirentleri”, **Soldan Geriye Ne Kaldı?**, James Cronin, George Ross ve James Shoch, Phoenix Yayınevi, 2016a, ss.529-566

RUMELİLİ, Bahar; “Batı Merkezcilik ve Postkolonyalizm”, **Küresel Siyasete Giriş**, Evren Balta, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, ss.203-220

SAĞ, Vahap ve Mehmet Aslan; “Ulus, Uluslaşma ve Ulus Devlet”, **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, c.25, s.2, 2001, ss.173-183

SANCAKTAR, Caner; “Türkiye’de Çok-Partili Rekabetçi Siyasetin Doğuşu: Siyasal Değişimin İç ve Dış Dinamikleri”, **Bilge Strateji Dergisi**, c.4, s.7, 2012, ss.31-64

SANCAKTAR, Caner; “Türkiye’de Çok Partili Rekabetçi Siyasetin Doğuşu: Siyasal Değişimin İç ve Dış Dinamikleri”, **Bilge Strateji Dergisi**, c.4, s.7, 2012, ss.31-64

SANDBROOK, Richard ve diğerleri; **Küresel Güney’de Sosyal Demokrasi**, Phoenix Yayınevi, 2012

SARIBAY, Ali Yaşar; **Siyaset Sosyolojisi**, 3. Baskı, Turhan Kitabevi Yayınları, Bursa, 1996

SAYARI, Sabri; “Siyasal Partiler ve Parti Sistemleri”, **Karşılaştırmalı Siyaset**, Sabri Sayarı ve Hasret Dikici Bilgin, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015, ss.124-143

SAYGILI, Abdurrahman; “Modern Devletin Çıplak Sureti”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, c.59, s.1, 2010, ss.61-97

SCWARTZ, A. Mildret ve Kay Lawson; “Siyasal Partiler: Toplumsal Tabanları, Örgütler ve Çevre”, **Siyaset Sosyolojisi**, Thomas Janoski ve diğerleri, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2010, ss.281-303

SLOAM, James ve Isabelle Hertner; “Sosyal Demokrasinin Avrupalılaşması: Politikarlardan Yoksun Siyaset ve Siyasetten Yoksun Politikalar”, **Avrupa’da Solun Geleceği**, Henning Meyer ve Jonathan Rutherford, Phoenix Yayınevi, 2012, ss.51-67

SOMER, Murat; **Sosyal Demokratlar ve Türkiye’de Kürt Sorunu**, Alabanda Akademi Yayınları, 2016

SOSNOWSKA, Materska Anna; “Polonya’da Sosyal Demokrasinin Krizi: Sol İçin Yeni Bir Başlangıç mı?”, **Avrupa’da Sosyal Demokrasinin Bugünü ve Geleceği**, Friedrich Ebert Stiftung, 2011, ss.123-134

SPEHAR, Andrea ve Jonas Hinnfors; “The Missing Factor: Swedish Social Democracy and Immigration Policy”, **Journal of European Public Policy**, 2012, c.19

ŞAHİN, Ayşe; “Türkiye’de Sosyal Demokrasinin Kuramsal Sorunları”, **Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Yüksek Lisans Tezi), 2004

ŞİMŞEK, Ufuk ve Selçuk Ilgaz; “Küreselleşme ve Ulusal Kimlik”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, c.9, s.1, 2007, ss.189-199

TANRIVERDİ, Ezgi Germeç; “Sosyolojik Açından Küreselleşme ve Ulus-Devlet (Giddens, Bauman ve Habermas Örneği)”, **Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Doktora Tezi), 2008

TAUSCHER, Soner; “Cumhuriyet Halk Partisi ve Alman Sosyal Demokrat Partisi’ne Yön Veren Parti Programlarının Karşılaştırmalı Analizi”, **Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi**, s.29, 2014, ss.84-112

TOPSES, Mehmet Devrim; “Medeniyetler Çatışması Kuramının Sosyolojik Eleştirisi”, **Paradoks Ekonomi ve Sosyal Politika Dergisi**, c.6, s.1, 2010, ss.65-72

- TOSUN**, Tanju; **Sosyal Demokrasinin Tarihi**, Alabanda Akademi Yayınları, 2016
- TUĞRUL**, Saime; ‘‘Tek Tanrı’nın Aşkın Egemenliğinden Siyasinin İçkin Egemenliğine’’, **Amme İdaresi Dergisi**, c.46, s.1, 2013, ss.153-175
- TURŞUCU**, Hamdi; **Sosyal Demokrat Teori ve Pratiğe Kısa Bir Giriş**, Toplum ve Demokrasi Dergisi, c.2, s.2, 2008, ss.75-90
- TÜRK**, H. Bahadır; ‘‘İdeoloji’’, **Siyaset**, Mümtaz’er Türköne, 3. Baskı, Lotus Yayınevi, 2005, ss.153-175
- TÜRKBAY**, Rezzan Ayhan; ‘‘İngiliz İşçi Partisinin İdeolojik Dönüşümü’’, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, c.4, s.1., 2014, ss.135-156
- WALLERSTEIN**, Immanuel; **21.yy’da Siyaset**, Aram Yayıncılık, 2005
- WALLERSTEIN**, Immanuel; **Sosyal Demokrasinin Bir Geleceği Var mı?**, <http://kutuphane.halkcephesi.net/Yazarlarold/Erdogan%20Ahmet/sosyal%20demokrasinin%20bir%20gelecegi%20varmi.htm> (Erişim Tarihi: 5 08 2017)
- YANIK**, Celalettin; ‘‘Etnisite, Kimlik ve Milliyetçilik Kavramlarının Sosyolojik Analizi’’, **Kaygı**, s.20, 2013, ss. 225-237

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öz Geçmiş

Aydın Korkmaz, 1993 yılında Eskişehir’de doğdu. Lise öğrenimini Eskişehir’de tamamladı. 2013 yılında Selçuk Üniversitesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım önlisans programından mezun oldu. Lisans eğitimini, 2015 yılında Anadolu Üniversitesi Kamu Yönetimi programından mezun olarak tamamladı. Aynı yıl, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim dalında tezli yüksek lisans programı eğitimine başladı.

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİM DALI
ESKİŞEHİR CHP ÖRNEĞİNDE MERKEZ SOLUN ALT-KİMLİKLERE
KARŞI TUTUMUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ
YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU

Tarih: .../.../2018

Bu görüşme formu, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda yüksek lisans tezi olarak yürüttüğüm “Merkez Sol ve Kimlik Siyaseti: Eskişehir Örneği” başlıklı çalışmamda bilimsel bilgi toplanması için hazırlanmış olup, bunun dışında bir amaç gözetilmemektedir. Yapacağınız katkılardan dolayı şimdiden teşekkürü borç bilirim.

Aydın Korkmaz

1. Partinizin Eskişehir'deki yerel örgüt yapısı hangi gruplardan oluşmaktadır?
2. Partinize üyelik açısından, alt kimlik gruplarının (sırasıyla Kürtlerin, Romanların, Alevilerin ve mültecilerin) oranı nedir?
3. Seçimlerde bu alt-kimlik gruplarından ne kadar oy alıyorsunuz?
4. Parti şehirdeki çeşitli toplumsal alt-kimliklerle iletişim kuruyor mu?
 - 4.1. Eğer etkileşim varsa, söz konusu alt kimliklerle hangi proje ve araçlarla iletişim kuruyor?
5. Alt-kimlik gruplarının çeşitli kitle örgütleri ve STK'ları ile parti örgütü arasında ilişki var mı?
 - 5.1. Eğer ilişki varsa, sivil toplum alanında yer alan aktörlerin partinin politikalarının oluşumuna ve adaylarının tespitine yerel düzeyde doğrudan katılabilmesini sağlayacak mekanizma var mı?

6. CHP Kürt meselesi konusunda kimi adımlar atsa idi, partinin Eskişehir'deki yerel örgütlerinin tepkisi ne olurdu?

7. CHP'nin altı okundan birisi olan milliyetçilik, partinin Eskişehir örgütlerinde ne ifade ediyor?

8. CHP içinde kültürel kimliğin siyaset üzerine etkisi var mı?

8.1. Eğer varsa, CHP içindeki ilişkilerde ve parti içindeki yarışta ne kadar etkili?

9. Sosyal demokrasinin gelişimi bağlamında, Türkiye'de özellikle 1980 sonrası etkisi artarak devam eden küreselleşme ve kimlik siyaseti sürecinin etkisi nasıl olmuştur?